3485

ΑΦΕΛΗΣ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΤΑΙΣ ΛΟΙΠΑΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ

ΥΠΟ

J. J. OVERBECK

(Μετάφρασις εκ του αγγλικού)

SISMANOGLIO MEGARO

Ἐν Κωνσταντινουπόλει

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1883

Ν. Δ. Φωτιάδου
3485

ΑΦΕΛΗΣ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΤΑΙΣ ΛΟΙΠΑΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ

ΥΠΟ

J. J. ROBERTS

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ)

SISMANOGLIO MEGARO

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ,

1883

Ν. Ζ. Φωτιάδη

ΙΩΑΚΕΙΜ Γ'

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ.

ΠΑΤΡΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗ. ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ.

ΜΕΤ' ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ ΚΑΙ ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΑΣ.

SISMANOGLIO MEGARO

Ν. Σ. Κοτιάδη

ΑΦΕΛΗΣ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΤΑΙΣ ΛΟΙΠΑΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ

—■—

« Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας» (Α΄ Τιμοθ. Γ΄15).

ΟΥΔΕΙΣ χριστιανὸς ἀρνεῖται ὅτι ὁ Χριστὸς ἐθεμελίωσε ΜΙΑΝ ἐκκλησίαν καὶ μόνον μίαν.

Οὐδεὶς χριστιανὸς ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔμελλε ν' ἀποβῇ καθολική, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἦτο προωρισμένη νὰ περιλάβῃ ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Οὐδεὶς χριστιανὸς ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶναι ἁγία, χορηγοῦσα τὰ μέσα τοῦ καθαγιασμοῦ τῷ πιστεύοντι.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ συμφωνία παύει, οὐκ ὀλίγων προτεσταντῶν ἀρνουμένων τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ τετάρτου χαρακτηριστικοῦ τῆς ἐκκλησίας γνωρίσματος, δηλαδὴ τῆς ἀποστολικότητος. Διισχυρίζονται ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἐκήρυξε τὴν αὐτὴν τῷ Πέτρῳ διδασκαλίαν, ἀμφότεροι δὲ οὗτοι διέφερον τοῦ Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου· καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διισχυρίζονται ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἡ δογματικὴ διαφθορὰ ἤρξατο νὰ διασπείρηται ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ διετέλει

ἐν αὐτῇ ἔκτοτε, ἕως οὗ οἱ οὕτω καλούμενοι ἀναμορφωταί, ὡς καὶ οἱ ὀρθολογισταὶ διάδοχοι αὐτῶν, ἔταξαν ἑαυτοὺς πρὸς καθαρισμὸν αὐτῆς ἀποτινάσσοντες ὅ,τι ὁπωσδήποτε κόνεως καὶ ἀράχνης νομίζουσιν ἔτι ἔνθεν κἀκεῖθεν ὑπάρχον.

Ἡ ἀτομικότης βεβαίως καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν ἀποστόλων ἦσαν διάφοροι, ὅπως δὲν ὑπάρχουσιν οὐδὲ θὰ ὑπάρξωσι δύο πρόσωπα καθ' ὅλα ὅμοια κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ ἐκφράζεσθαι. Καὶ οἱ ἀπόστολοι λοιπόν, καίπερ κατέχοντες τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, βλέπουσιν ὅμως αὐτὴν ἐκ διαφόρων σημείων ἀπόψεως, ὅπως δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἀντικείμενόν τι ἐκ τῶν διαφόρων αὐτοῦ πλευρῶν. Οὕτω σοφῶς ᾠκονομήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀλήθειά Του κατὰ τὸν μᾶλλον δαψιλῆ τρόπον. Κατὰ ταῦτα ὁ ἀπόστολος Παῦλος δεικνύει τὴν ὑψίστην ἀξίαν τῆς πίστεως, μὴ ὑποτιμῶν ὅμως τὰ καλὰ ἔργα, ὡς τοὺς γνησίους καὶ ἀναγκαίους καρποὺς τῆς πίστεως· ἐν ᾧ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος ἀποδίδει ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα εἰς τὰ καλὰ ἔργα, καθόσον ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς «πίστεως» καὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ πίστις ἡ ταῦτα παραγαγοῦσα δὲν ἦτο πομφόλυξ ἀλλ' οὐσιώδης πραγματικότης. Τὸ βάθος τῆς ἀληθείας δὲν δύναταί ποτε νὰ ἐξαντληθῇ, διότι αὕτη εἶναι ὅμορος τῷ Θεῷ, ὅστις εἶναι ἡ ἀλήθεια (Ἰω. ΙΔ΄ 6). Ὁ νοῦς ἡμῶν ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ περιλάβῃ τὸ πλῆρες μιᾶς θείας ἀληθείας.

Κατὰ φυσικὸν νόμον τὸ πεπερασμένον δὲν ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸ ἄπειρον ὃν ἢ ἄπειρόν τινα ἀνεξάντλητον ἀλήθειαν· διότι ἄλλως τὸ πεπερασμένον περιλαμβάνον τὸ ἄπειρον ἤθελεν εἶσθαι μεγαλείτερον τούτου καὶ συνεπῶς ἀμφότερα ἤθελον μεταβάλει κατάστασιν· τὸ ἄτομον ἤθελε γείνει Θεὸς καὶ ὁ Θεὸς δημιούργημα τοῦ ἀτόμου. Ἀλλ' ὅ,τι ἐννοοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, εἶναι ὅτι τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ μορφώσῃ ὀρθὴν ἰδέαν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς εὐερ-

γεσίαν καὶ ὀδηγίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας. Μεγάλη ὑφίσταται διαφορὰ μεταξὺ ὀρθῆς ἰδέας καὶ τελείας ἰδέας. Ἡ ὀρθὴ τῆς ἀληθείας ἰδέα ἀποβαίνει ἡμῖν ἀπαραίτητος πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἡμῶν, διότι ἡ ἐσφαλμένη ἰδέα εἶναι σκολιὰ ὁδός, ἥτις δὲν δύναται νὰ φέρῃ ἡμᾶς πρὸς τὸν προορισμὸν ἡμῶν. Ἡ κατὰ πάντα τελεία ἰδέα τῆς θείας ἀληθείας εἶναι ἀδύνατος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ ἡ πεπερασμένη αὐτοῦ ἱκανότης δὲν εἶναι σύμμετρος τῇ ἀπείρῳ τῆς θείας ἐννοίας περιεκτικότητι. Οἱ ἀπόστολοι λοιπὸν δίδουσιν ἡμῖν διαφόρους (ἀλλ' οὐδαμῶς ἀντιμαχομένας) τῆς αὐτῆς ἀληθείας ὄψεις, αἵτινες (ὡς αἱ ἐν τῷ αὐτῷ κέντρῳ συμπίπτουσαι ἡλιακαὶ ἀκτῖνες) οὖσαι ὀρθαί, τείνουσι πρὸς τὸ συμπληρῶσαι τὴν μόνην ἀκαταμέτρητον ἰδέαν τῆς θείας νοήσεως (εἰ ἔξεστιν οὕτως ἀνθρωπίνως περὶ θείων ἐκφράζεσθαι)· ἀλλ' ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν βλέπει τὴν ἁρμονίαν ταύτην τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, διότι ὁμοιάζει πρίσματι, οὗτινος αἱ ἀποκεντρωτικαὶ δυνάμεις διατέμνουσι τὴν ἀκτῖνα τοῦ φωτός, ἐν ᾧ ἡ ὀρθοδοξία συνενοῖ τὰς διαφόρους τοῦ ἑνὸς φωτὸς ἀκτῖνας καὶ ἐπαναφέρει αὐτὰς εἰς τὸ κέντρον τῆς ἑνότητός των. Ὁ ὀρθολογισμός, ἡ γνησία ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους μεταρρυθμιστικῆς ἀρχῆς «τῆς ὀρθότητος τῆς ἀτομικῆς κρίσεως» οὐ μόνον ὑπέσκαψε τὸ θεμέλιον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' οὐδὲ σκιὰν ἀφῆκε τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθείσης διδασκαλίας. Ἅπαντα τὰ θαύματα καὶ αἱ προφητεῖαι ᾤχοντο· ἠφανίσθησαν δηλ. ἐνώπιον τοῦ ἀεὶ αὐξάνοντος φωτὸς τῆς νεωτέρας ἀναπτύξεως, ἥτις ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ αὐτὰ ἀπάτας, ὑποκρισίας ἢ καρποὺς τῆς τυφλότητος καὶ τῆς ἀμαθίας. Ὁ Χριστός, ἀφαιρεθεὶς τὴν θεότητα, κατεβιβάσθη εἰς τὴν τάξιν τοῦ Σόλωνος, τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Κομφουκίου. Ὁ Ἠθικὸς αὐτοῦ Νόμος, τὸ μόνον τεμάχιον τῆς ἰδιοκτησίας τὸ ἐναπολειφθὲν αὐτῷ, ἐπαινεῖται μετ' ἐν-

θουσιασμοῦ, ἵνα καθησυχάσῃ οἱονεὶ καὶ παρηγορήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν στέρησιν τῶν λοιπῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐπίσης ὁ «Ἠθικὸς Νόμος» εἶναι ἀπηρχαιωμένος, ἀφ' οὗ βασίζεται ἐπὶ καθαρᾶς καὶ διακεκριμένης περὶ Θεοῦ ἰδέας, ὡς ἀπεκαλύφθη τῷ Μωϋσεῖ, τοῖς πατριάρχαις καὶ τοῖς προφήταις. Ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ τοιοῦτον Θεὸν, ἀλλὰ μόνον συγκεχυμένην τινὰ τῆς Θεότητος ἔννοιαν, τιθέμενος κατὰ μέρος τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι προσωπικότης ἢ ἁπλῶς ἡ ζωτικὴ δύναμις ἡ διὰ τῆς φύσεως διήκουσα. Ἐντεῦθεν αἱ ἀμφιβολίαι καὶ αἱ δυσπιστίαι περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς.

Ἡ περιγραφὴ αὕτη δὲν εἶναι ὑπερβολική, καίτοι πάντες οἱ ὀρθολογισταὶ δὲν φθάνουσι μέχρι τοῦ αὐτοῦ σημείου. Ἀληθῶς ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν ἤθελον ἐκπλαγῇ, ἐὰν ἔβλεπον τὴν ἄβυσσον, πρὸς ἣν σπεύδουσιν· ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς λογικῆς εἶναι ἀκαταμάχητος καὶ ἐφελκύει καὶ ἐκείνους, οἵτινες ἅπαξ ἐφρικίασαν εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν νῦν κατέχουσι καὶ ἰσχυρῶς ὑπερασπίζουσι.

Τὸ χριστιανικὸν πρόσχημα καὶ ἡ προσωνυμία διατηρεῖται ὑπὸ τοῦ ὀρθολογιστικοῦ κλήρου χάριν εὐκοσμίας ἢ ὡς δέλεαρ διὰ τὸν ἀμαθῆ καὶ μὴ ὑποπτεύομενον ὄχλον. Ἀλλὰ, φεῦ, οἱ τεχνικοὶ ὅροι εἶναι κενοί. Ἡ βίβλος δὲν εἶναι ἄλλο, εἰ μὴ ἀνθρώπινον φιλολογικὸν ἔργον, ὑποκείμενον εἰς τὰς κριτικὰς ἰδιοτροπίας καὶ εἰκοτολογίας τῶν φιλολόγων, τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν φυσιολόγων. Ὁ κύριος κριτὴς καὶ ὁδηγὸς πρὸς τοῦτο εἶναι αἱ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἐντεῦθεν ἡ καταφρόνησις πάσης ὑπερφυσικῆς ἀληθείας. «Γνωρίζομεν μόνον τὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ὑποπίπτοντα. Πάντα τὰ πέρα τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἁπλῆ ὑπόθεσις καὶ εἰκασία». Ἰδοὺ τὸ κύριον τοῦ ὀρθολογισμοῦ, καίτοι δὲν φαίνεται ἐν τῇ στυγερᾷ ταύτῃ μορφῇ, ἥτις ἤθελεν εἶσθαι καθ' ὑπερβολὴν ἀηδὴς εἰς πολ-

λοὺς, οἵτινες πρῶτον ἤδη πρόκειται νὰ ἐκπαιδευθῶσιν ἐν μᾶλλον προηγμένῃ μορφῇ τῆς ἐλευθέρας σκέψεως.

Ἑκατομμύρια προτεσταντῶν ἀνήκουσιν εἰς τὴν θρησκείαν ταύτην· δὲν ἀποτελοῦσιν ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν, ἀλλ' εὐχαριστοῦνται νὰ διαμένωσιν ἔνθα εὑρέθησαν, εἴτε ἐν τῇ λουθηρανῇ, εἴτε ἐν τῇ ἀναμορφωτικῇ, εἴτε ἐν τῇ πρεσβυτεριανῇ, εἴτε ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἢ ἄλλῃ τινὶ προτεσταντικῇ ἐκκλησίᾳ. Οὗτοι εἶναι ἡ διαλυτικὴ δύναμις, ἥτις ἀφεύκτως θὰ διαλύσῃ τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' οὗ δὲν εἶναι ἑτερογενὲς στοιχεῖον παρεισφρῆσαν ἐν τῷ σώματι αὐτῆς, ἀλλ' ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἀρχῆς. Οἱ μᾶλλον ἀπωτέρω βλέποντες ἐν τοῖς οὐνιταρίοις διακηρύττουσιν ἐλευθέρως ὅτι προτιμῶσιν ἵνα οἱ συμπαθοῦντες αὐτοῖς μὴ ἐγκαταλείπωσι τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, ἀλλὰ χρησιμεύωσιν ὡς ζύμη βραδέως ζυμοῦσα τὸ φύραμα. Καὶ τῷ ὄντι ὁ νῦν χριστιανισμὸς τοῦ συρμοῦ, ὁ χριστιανισμὸς τῶν ἠθοποιῶν, τῶν συγγραφέων, τῶν τεχνιτῶν, εἶναί τι διάφορον τοῦ ἄρτι περιγραφέντος; Πόσον ὁ χριστιανισμὸς ἐξέλιπεν ἐκ τῆς θρησκείας ταύτης, καθίσταται δῆλον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ νεωτέρα τῶν ἀναμορφωτῶν Ἰουδαίων σχολὴ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μετὰ τῶν οὐνιταρίων καὶ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις προτεσταντικαῖς ἐκκλησίας διεσπαρμένων ὁμοίων αὐτοῖς ἑνώσεως. Γάμοι μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν δὲν ἀποκαλοῦνται πλέον σκάνδαλα, ἀλλὰ τοὐναντίον τελοῦνται ὑπὸ κληρικῶν, οἵτινες ἐπικαλοῦνται τὴν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν ἐπὶ τοιούτων ἑνώσεων· πρόσωπα δὲ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῆς κοινωνίας τιμῶσι τὴν τελετὴν διὰ τῆς παρουσίας των. Σημεῖα εὐγλωττότερα χιλιάδες ἐπιχειρημάτων πρὸς ταύτην δει-

* Περὶ τούτων καὶ περὶ τῶν κατωτέρω ἀπαντωσῶν αἱρέσεων ἴδε τὰ ἐν Β' τόμῳ σελ. 450 τῆς Ἐκκλ. ἱστορίας τοῦ κ. Δ. Κυριακοῦ ἐν συνόψει λεγόμενα. Θὰ πραγματευθῶμεν κατόπιν ἐν ἐκτάσει τὰ περὶ τούτων ἐν τῇ «Ἐκκλ. ἀληθείᾳ».—Σ.Μ.

κνύοντα τὴν διεύθυνσιν: ἡ προτεσταντικὴ ἐκκλησία φέρεται πρὸς τὴν δυσπιστίαν (unbelief) οὖσαν πλησιεστάτην γείτονα τῆς ἀπιστίας (infidelity). Ἀλλ' ὅπερ χείριστον, τὸ φυσικῶς καὶ ἀναποφεύκτως ἄγον αὐτὴν πρὸς τὴν δυσπιστίαν δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ ἡ φυσικὴ καὶ ὁρμητικὴ ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους προτεσταντικῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς κρίσεως.

Μόνον δι' ἀσυνεπείας καὶ αὐταπάτης δύναται ὁ προτεστάντης ν' ἀποβῇ πιστεύων. Ἐὰν ἀποφεύγῃ νὰ ἐξάγῃ τὰ ἀναγκαῖα τῶν προτάσεών του συμπεράσματα, διότι ἡ συνείδησίς του ἀποτρέπει αὐτὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημά του, κατεξανίσταται κατὰ τοῦ λογικοῦ συμπεράσματος, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀρχήν του καὶ ν' ἀπορρίψῃ αὐτὴν ἀντὶ νὰ τὴν πρεσβεύῃ, μὴ ἀκολουθῶν μάλιστα αὐτὴν μέχρι τοῦ πικροῦ τέλους. Τοῦτο εἶναι προφανὴς ἀσυνέπεια. Ἐὰν, πρὸς τούτοις, ἡ ἀτομικὴ αὕτη κρίσις γεννᾷ ἀπειρίαν διαφόρων γνωμῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ὁ κοινὸς νοῦς ὑπαγορεύει ἡμῖν ὅτι τὸ πολὺ πολὺ μία μόνον δύναται νὰ ἦναι ὀρθή, αἱ δὲ ἄλλαι πλανῶσιν. Ἀλλὰ ποῦ τὸ δικαστήριον νὰ κρίνῃ, τίς ἔχει δίκαιον καὶ τίς ἄδικον; Τὸ διισχυρίζεσθαι ὅτι οἱ χριστιανοὶ συμφωνοῦσιν εἰς πάντα τὰ θεμελιώδη δόγματα, εἶναι πρόφασις εὔωνος καὶ ἐπιπόλαιος· ἡ ἱστορία λέγει ἡμῖν ὅλον τὸ ἐναντίον, καὶ μόνον ὁ θέλων νὰ τυφλώττῃ δύναται νὰ ὑποστηρίζῃ τοιαύτην γνώμην. Ἀλλ' ἂς ἐνδώσωμεν πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν ἰσχυρισμόν. Τίς τότε θὰ κρίνῃ ὁποῖα δόγματα ἔδει νὰ θεωρηθῶσι θεμελιώδη; Ὁ καλὸς προτεστάντης Κλάους Χὰρμς (Claus Harms) ἀποφαίνεται ὅτι τὰ δόγματα, εἰς ἃ οἱ προτεστάνται συμφωνοῦσι, δύνανται νὰ γραφῶσιν ἐπὶ τοῦ ὄνυχος τοῦ δακτύλου. Τοιαύτη κατήντησεν ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀτομικῆς κρίσεως.

«Ἡ Βίβλος, μόνον ἡ βίβλος, καὶ οὐδὲν ἐκ-

τὸς τῆς Βίβλου» εἶναι τὸ ἐπινόημα καὶ τὸ σύμβολον τοῦ πιστεύοντος προτεστάντου. Αὐταπάτη καὶ οὐδὲν πλέον ὠθεῖ αὐτὸν εἰς τὸ πρεσβεύειν τὸ δόγμα τοῦτο. Διότι παρὰ τίνος ἔλαβε τὴν Βίβλον καὶ τίς μαρτυρεῖ τὴν αὐθεντίαν αὐτῆς καὶ ἀκεραιότητα; Ἡ βιβλικὴ ἔρευνα καὶ ἡ κριτικὴ ἔσχε τοὐλάχιστον τὸ καλὸν ἀποτέλεσμα ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν τυφλῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐπίστευον ὅτι ἡ Γραφὴ ἑτοιμασθεῖσα, ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ ἔχουσα ἕκαστον γράμμα θαυμασίῳ τῷ τρόπῳ γεγραμμένον διὰ τοῦ δακτύλου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἡ μετάφρασις; ἦτο ἀρά γε ἐπίσης ἀλάνθαστον τοῦ Θεοῦ ἔργον; τί δὲ ἡ νεωστὶ ἀναθεωρηθεῖσα; Ἐὰν ὑπάρχῃ τι, ὅπερ ὀνειδίζει τὸν προτεσταντισμόν, εἶναι ἡ ἄλογος αὕτη λατρεία τῆς Βίβλου, ἡ βιβλιολατρεία. Ἡ Βίβλος οὐσιωδῶς εἶναι ἓν ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον· τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνεπιστεύθη αὐτὸ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ ἐκκλησία ἐτήρησε καὶ τηρεῖ αὐτὸ ἀμόλυντον· ἡ ἐκκλησία γνωρίζει τὴν ἀρχήν αὐτοῦ καὶ μαρτυρεῖ τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ καὶ ἀκεραιότητα· ἡ ἐκκλησία δίδει αὐτὸ τοῖς τέκνοις αὐτῆς καὶ ἑρμηνεύει τὴν ἔννοιάν του· ἡ ἐκκλησία διὰ τῆς ἀλανθάστου ὁδηγίας της καθιστᾷ αὐτὸ πλουσιωτάτην εὐλογιῶν πηγὴν διὰ τὰ τέκνα της. Ἀλλ' ἡ Βίβλος κλαπεῖσα καὶ ἁρπαγεῖσα ἐκ τῶν χειρῶν τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀποβῇ ἀρὰ εἰς ἐκείνους, εἰς οὓς ἦτο εὐεργεσία, καὶ ἤδη ἀπέβη ἡ γόνιμος μήτηρ τῶν αἱρέσεων, τῶν μωριῶν καὶ τῶν φαντασιοπληξιῶν. Ἐὰν οἱ προτεστάνται οὐδὲν ἧττον εὑρίσκωσι πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐν τῇ βίβλῳ διδασκαλίας, ἐδανείσθησαν αὐτὰς ἁπλῶς, καίτοι ἴσως ἀνεπαισθήτως, ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἠρμήνευσαν αὐτὰς ἐν τῇ Βίβλῳ καὶ κατὰ συνέπειαν εὗρον αὐτὰς ἐν αὐτῇ. Οἱ προτεστάνται ἀγνοοῦσι πόσον αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας συνετέλεσαν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐννοῆσαι τὴν γραφήν. Δὲν εἶναι «μόνον ἡ γραφή», ἥτις ὁδηγεῖ αὐτούς, ἀλλ' ἡ παράδοσις· καὶ ὅμως πείθουσιν

ἑαυτοὺς ὅτι εἶναι ἡ γραφὴ καὶ οὐχὶ ἡ παράδοσις. Ἰδοὺ ἡ αὐταπάτη τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Καίτοι κατὰ φυσικὸν λόγον θεωροῦμεν σφάλμα τὴν ἀσυνέπειαν ταύτην καὶ τὴν αὐταπάτην τοῦ πιστεύοντος προτεστάντου, οὐχ ἧττον θεωροῦμεν ταύτην καὶ ὡς εὐλογίαν διὰ τὰς πτωχὰς ἐκείνας ψυχάς, αἵτινες διὰ τοῦ μέσου τούτου διετήρησαν θησαυρούς τινας τῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ἄλλως θὰ εἶχον πέσει εἰς δυσπιστίαν.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ λεγόμενα.

Ὁ πιστεύων προτεστάντης ἀναγνωρίζει τὸ τέταρτον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκκλησίας γνώρισμα, δηλ. τὴν ἀποστολικότητα. Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ ἐννοῶμεν διὰ τῆς λέξεως ταύτης; «Φυσικῷ τῷ λόγῳ, θ' ἀπαντήσῃ ὁ ἀναγνώστης, τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, ἐφ' ἧς ᾠκοδόμηται ἡ ἐκκλησία». Ἀλλ' ἰδοὺ οἱ ἰρβιγγῖται βαίνουσι πορρωτέρω, διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῆς τοιαύτης παρανοήσεως: «ἀφ' οὗ χρήζομεν πραγματικῶν καὶ ζώντων ἀποστόλων καὶ οὐχὶ μόνον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν». Στηρίζουσι δὲ τὰς δοξασίας των ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἀποστολικῶν χωρίων. «Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. Δ' 11—13), «καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν» (Α΄ Κορινθ. ΙΒ΄ 28). Πῶς γὰρ οὔ· ὡς γνήσιοι προτεστάνται προσκολλῶνται εἰς τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς μὴ φροντίζοντες τὸ παράπαν πῶς ἡ ἐκκλησία ἐνόησε τὰ χωρία ταῦτα, καὶ τὸ γράμμα

ἄνευ ἄλλου εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τότε τὸ πλῆθος τῶν προτεσταντῶν δὲν ἠκολούθησεν αὐτοὺς (ἢ μᾶλλον δὲν προηγήθη αὐτῶν) εἰς τὸ συνηγορῆσαι ὑπὲρ τοῦ «ἀποστολικοῦ» ὑπουργήματος; Ἀναμφιβόλως ἡ λανθάνουσα αἰτία ἦτο κυρίως ἡ σιωπηλὴ καὶ ἀνεπαίσθητος ἐπιροὴ τῆς κατὰ παράδοσιν ἑρμηνείας τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ «ἀποστολικὴ» θεωρία διὰ τοσούτων ἦτο περιβεβλημένη δυσκολιῶν, ὥστε ἄνθρωποι νηφάλιον ἔχοντες τὸν νοῦν ἀμέσως κατενόησαν τὸ ὅλως ἀκατόρθωτον αὐτῆς. Μετὰ τοὺς πρώτους δώδεκα τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐκλεγέντας καὶ τοὺς ἁγίους Ματθίαν καὶ Παῦλον θεία ἀποκαλύψει προχειρισθέντας καὶ ἀναγνωρισθέντας ὡς τοιούτους ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, οὐδέποτε ἀνεφάνη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπόστολος, ἀλλ' οὐδὲ κἂν τοιαύτη ἀπαίτησις. Καὶ πῶς ν' ἀποκτήσωμεν αὐτοὺς ἤδη; Ἀφ' οὗ «οἱ ἀπόστολοι δὲν εἶναι οὔτε ἐξ ἀνθρώπων, οὔτε παρ' ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς ἐκπεμφθέντες ἀμέσως καὶ κατ' εὐθεῖαν» (ὡς διαλαμβάνει ἡ τῶν ἰρβιγγιτῶν κατήχησις), πῶς ἠδύνατό τις, ἀξιῶν ὅτι ἔχει θείαν ἀποστόλου κλῆσιν, νὰ παρουσιάσῃ τοιαῦτα διαπιστευτήρια; ἔδει ἁπλῶς νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὸν λόγον του, ἢ ἡ ἀξίωσίς του ἔδει νὰ βεβαιωθῇ διὰ θαυμάτων καὶ προφητειῶν; Ἀλλ' οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ θαυμάτων τελεσθέντων ὑπὸ τῶν ἰρβιγγιτῶν ἀποστόλων. Καὶ ὡς πρὸς τὰς πολυαρίθμους δὲ προφητείας αὐτῶν, αὗται ἀπεδείχθησαν εἰς τὸ ὕψιστον ἀτυχεῖς. Ἀλλὰ δὲν ἐμαρτύρησαν οἱ «προφῆται» τὴν θείαν τῶν νέων ἀποστόλων κλῆσιν; Ἐπ' ἀληθείας! Ἀλλὰ πῶς καὶ οἱ «προφῆται» ἀπέδειξαν τὴν ἑαυτῶν κλῆσιν καὶ ἀποστολήν; Κατηντήσαμεν ἤδη εἰς ὁδὸν ἀδιέξοδον· αἱ δὲ ἀξιώσεις τῶν ἀποστόλων ὁσονδήποτε ἀπρόσβλητοι καὶ ἂν ὦσι, καθὼς καὶ οἱ χαρακτῆρές των ὁσονδήποτε ἅγιοι καὶ ἂν ὦσι, πίπτουσι πρὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦ.

Καὶ ἡ καταδίκη αὕτη καθίσταται ἔτι αὐστηροτέρα, ὅταν παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ νέος ἀπόστολος διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ ἀρχαίου. Οἱ ἰρβιγγῖται ἀπόστολοι δὲν ἀπέρχονται πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὴν διδασκαλίαν πάντων τῶν ἐθνῶν· δὲν ἀξιοῦσι προσωπικὴν ἀναμαρτησίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ των (ἣν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι ἀπόστολοι), οὔτε Θεοπνευστίαν εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτῶν καὶ τὰς ἐγκυκλίους.

Τοὐναντίον περιορίζοντες τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, ἀπέφυγον φρονίμως τὴν εὐθύνην τῶν πλανῶν καὶ τῶν ἀσυνεπειῶν. Ἀλλ' οὕτω πάλιν πράττοντες, δὲν κατενόησαν ὅτι ἐδημιούργησαν νέον ὅλως σύστημα ἀποστολικότητος, νεωτερισμὸν ἀνήκουστον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ πρὸ τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἔτους.

Ἀλλ' ἡ συνετὴ τῶν ἰρβιγγιτῶν ἀσυνέπεια εἰς τὸ περιορίζειν τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προτερήματα τῶν ἀποστόλων αὐτῶν δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς μερίδος ἐκείνης τῶν προτεσταντῶν, ἥτις ἐπίσης ἀξιοῖ ὅτι κέκτηται ἀποστόλους, τῆς αἱρέσεως δηλονότι τῶν Μορμώνων. Ἡ αἵρεσις αὕτη, σημαντικῶς πολυαριθμοτέρα, ἀλλ' ἧττον τῆς προτέρας ἀξία λόγου, ἀνεφάνη ἐπίσης κατὰ τὸ 1830. Εἶναι δὲ μᾶλλον ἢ συνεπής! Αἱ ἁγίαι Γραφαὶ αὐτῶν δὲν περιλαμβάνουσι μόνον τὴν Βίβλον, τὸ βιβλίον τοῦ Μόρμωνος, τὰς ἀποκαλύψεις τὰς περιλαμβανομένας ἐν τῷ λεγομένῳ «πολυτίμῳ μαργαρίτῃ», ἀλλὰ πάσας τὰς λοιπὰς ἀποστολικὰς ἀποκαλύψεις καὶ διατάξεις παρελθούσας, παρούσας καὶ μελλούσας. Ἡ περιοχὴ καὶ ὁ μηχανισμὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτῶν ἐργοστασίου εἶναι πλουσιώτερα καὶ περιεκτικώτερα ἢ ἄλλης τινὸς ἐκκλησίας. Μὴ εὐχαριτούμενοι εἰς μίαν ἱερωσύνην, ἔχουσι δύο τὴν τάξιν Ἀαρὼν καὶ τὴν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Μὴ εὐχαριστούμενοι ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ πνευματισμοῦ ἐν τῷ θεολογικῷ αὐτῶν συστήματι, προσθέτουσιν αὐτῷ καὶ

τὸν νεώτερον ὑλισμόν. Ὁ Θεὸς αὐτῶν εἶναί τι ψηλαφητὸν καὶ καταμετρητὸν ὄν· ἕκαστος δὲ τῶν πιστῶν πρόκειται νὰ γείνῃ Θεός· ἡ ὕλη εἶναι αἰώνιος καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὕλη.

Ἡ συνέπεια τῆς πλάνης ταύτης ἄγει θετικώτατα εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν αὐτήν. Καὶ λοιπὸν βλέπομεν τὸν μορμωνισμὸν ἀποβιβαζόμενον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ ὑλισμοῦ, ἀπαραλλάκτου ὄντος τῷ ἀθεϊσμῷ, ὡς ἐπίσης βλέπομεν τὸν βουδδισμόν, τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὀπτικὴν ἀπάτην μιᾶς ὑψηλῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, βυθιζόμενον ἐν τῷ Νιρβανᾶ* τοῦ ἀθεϊσμοῦ.

---

* Σ. Μ.—Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐννοήσῃ τί ἐστι *Νιρβανᾶς*, μὴ γνωρίζων τι περὶ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Βουδδισμοῦ διδασκαλίας. Ὡς γνωστόν, ἡ περὶ Θεοῦ ἰδέα δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ Βουδδισμῷ, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἡ κοινὴ πολλαῖς ἀνατολικαῖς θρησκείαις ἰδέα περὶ καθολικοῦ τινος πνεύματος. Τὸ σύμπαν εἶναι μία πρόσκαιρος ἀπάτη ἄνευ τινὸς πραγματικότητος. Τὸ μόνον ὄν, ὅπερ δύναται νὰ ἀξιοῖ πραγματικὴν ὕπαρξιν, εἶναι τὸ σκεπτόμενον ὑποκείμενον, ἤτοι ὁ ἄνθρωπος, δι' ὃν καὶ εἰς ὃν τὸ σύμπαν φαίνεται ὑπάρχον. Καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου αἱ ἰδέαι δὲν εἶναι ἄλλο εἰ μὴ ἀπάται, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας. Ἡ ὕπαρξις λοιπὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ λύπη, ἀθλιότης καὶ ἀνηυχία. Ἀλλ' ἡ ὕπαρξις δὲν περιορίζεται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, οὔτε κλείεται διὰ τοῦ θανάτου· πρὸ τῆς ζωῆς ταύτης ὁ ἄνθρωπος διῆλθε διὰ πλήθους καταστάσεων ὑπάρξεως πάντων τῶν εἰδῶν, καὶ δυνατὸν νὰ διέλθῃ μετὰ ταῦτα δι' ἀπείρου ἀριθμοῦ οὐ μόνον ἐμψύχων ἀλλὰ καὶ ἀψύχων, καὶ ἐν γένει διὰ πασῶν τῶν μορφῶν παντὸς εἴδους. Αἱ μεταμορφώσεις κανονίζονται διὰ τῆς διαγωγῆς τῶν ὄντων ἐν ταῖς διαφόροις αὐτῶν καταστάσεσιν· ἡ ἀρετὴ ἀνταμείβεται, ἡ κακία τιμωρεῖται· δὲν ὑπάρχει ποσῶς μέσον τι ἀποφυγῆς τῶν συνεπειῶν τῶν πεπραγμένων, ἐφ' ὅσον ἡ ὕπαρξις ὑφίσταται· ὁ ἄνθρωπος πάντοτε φαίνεται ἐκ νέου ὑπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς μορφῆς ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ τῆς ἀθλιότητος, τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπάτης. Τὸ μέγα τέλος λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῆς αἰτίας της. Ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως εἶναι «προσήλωσις»—μία κλίσις πρός τι, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τινος ἐπιθυμίας. Ἡ ἐπιθυμία εἶναι ἀποτέλεσμα ἀντιλήψεως καὶ ἡ ἀντίληψις, ἐπαφῆς· ἡ ἐπαφὴ αὕτη περιλαμβάνει τὴν ὕπαρξιν τῶν αἰσθήσεων. Ἐπειδὴ αἱ αἰσθήσεις δύνανται νὰ παρατηρήσωσι μόνον ὅ,τι ἔχει μορφὴν καὶ ὄνομα, δηλ. ὅ,τι εἶναι διακεκριμένον, ἡ διάκρισις εἶναι ἡ πραγματικὴ αἰτία ὅλων τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα περαίνονται ἐν τῇ ὑπάρξει, γεννήσει καὶ πόνῳ. Αὐτὴ ἡ διάκρισις εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἐννοιῶν ἢ

Διὰ τῶν περὶ τῶν νεωτέρων ἀποστόλων λεχθέντων καθαρίσαντες τὴν ὁδὸν ἡμῶν, δυνάμεθα ἄνευ ἀντιλογίας ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν πιστευόντων χριστιανῶν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καλεῖται ἀποστολικὴ, ὡς κατερχομένη ἀδιαρρήκτως ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ πρεσβεύουσα τὰς ὑπ' αὐτῶν διδαχθείσας διδασκαλίας, οὔτε προσθέτουσα οὔτε ἀφαιροῦσά τι.

Ὁρισθέντων οὕτω τῶν τεσσάρων χαρακτηριστικῶν τῆς ἐκκλησίας σημείων, ὑπολείπεται τὸ δυσκολώτερον, τί δηλονότι ἐννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως CHURCH.

Ἐξετάζοντες τὴν λέξιν Church ἢ Kirk ἐτυμολογικῶς, εὑρίσκομεν ὅτι ὅλαι αἱ τευτονικαὶ, αἱ σκανδιναυϊκαὶ καὶ αἱ σλαβωνικαὶ γλῶσσαι (ἐκτὸς τῆς μοναδικῆς ἐξαιρέσεως τῆς πολωνικῆς Koscioi) παράγουσιν αὐτὴν ἐκ τῆς

ἰδεῶν· αἱ ἰδέαι εἶναι ἁπλαῖ ἀπάταις, ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας. Τούτου ἕνεκα ἡ ἄγνοια εἶναι ἡ ἀρχικὴ αἰτία πάσης τῆς φαινομένης ὑπάρξεως. Τὸ γνωρίζειν τὴν ἄγνοιαν ταύτην, ὡς τὴν ῥίζαν παντὸς κακοῦ, εἶναι ἀπαράλλακτον τῷ καταστρέφειν αὐτὴν καὶ μετ' αὐτῆς πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς προερχόμενα. Τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τῆς εἰς τὸν Νιρβανᾶν ἀφιξεως, ἢ τῆς ἀποσβέσεως, ἥτις πράγματι εἶναι ὑψίστη μηδένισις (ἀφανισμός)· ἀφ' οὗ τὸ ὑπάρχειν εἶναι ἀθλιότης, τὸ μὴ ὑπάρχειν πρέπει νὰ ᾖ εὐδαιμονία (εὐτύχημα). Ἡ ἀληθὴς σοφία συνίσταται ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Νιρβανᾶ· ὁ Νιρβανᾶς εἶναι ἡ ἀμοιβὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τῆς ὀδυνηρᾶς ἀρετῆς, ἣν οἱ Βουδδισταὶ διάγουσι. Τὸ μέσον τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην εἶναι σκέψις καὶ ἔκστασις. Ἡ σκέψις αὕτη ἔχει 4 σταθμούς· ἐν τῷ πρώτῳ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τι ἐκτὸς τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Νιρβανᾶ, μία αἴσθησις τῆς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερίας καὶ γνῶσις τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ ἐν τοιαύτῃ ὢν καταστάσει ἔχει ἔτι αἴσθησίν τινα εὐχαριστήσεως· δύναται νὰ συλλογίζηται, νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκλέγῃ μεταξὺ τοῦ ἄγοντος πρὸς τὴν τελειωτικὴν κατάστασιν καὶ τοῦ ἀπάγοντος ἀπ' αὐτῆς. Ἐν τῷ δευτέρῳ παύει ἡ χρῆσις τῶν δυνάμεων τούτων, καὶ μένει μόνον ἡ ἐπιθυμία τοῦ Νιρβανᾶ καὶ ἡ ἱκανοποίησις ἡ προερχομένη ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς αὐξανούσης τελειότητος. Ἐν τῷ τρίτῳ ἡ ἱκανοποίησις ἐξαλείφεται, καὶ διαδέχεται ταύτην καθαρὰ ἀδιαφορία· ἀλλ' ἔτι μένει αὐτοσυνειδησία τις καὶ ποσότης μικρὰ φυσικῆς ἡδονῆς. Ἐν τῷ τετάρτῳ καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀπαλείφονται· τὸ μνημονικὸν ἐξηλείφθη· πᾶσα ἡδονὴ καὶ πόνος ἀπῆλθεν· οὐδὲν μένει ἐκτὸς τῆς ἀπολύτου ἀπαθείας. Ἡ κατάστασις αὕτη

ἑλληνικῆς κυριακὴ (ὀηλ. οἰκία), ἤτοι τὸν «οἶκον τοῦ Κυρίου»· ἀρχικῶς ἐσήμαινε τὴν πρὸς συνέλευσιν τῶν πιστῶν οἰκοδομὴν, ἀλλὰ ταχέως ἔλαβε τὴν δευτερεύουσαν σημασίαν τῆς «οἰκογενείας τοῦ Κυρίου» τῆς συναθροιζομένης ἐν τῇ οἰκοδομῇ. Ἡ λέξις καίτοι ἑλληνικὴ, δὲν εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ· ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ἡ ἑλληνικὴ, ἡ λατινικὴ, αἱ Romance**, ἡ σλαλικὴ καὶ ἡ ἀρμενικὴ γλῶσσα μεταχειρίζονται τὴν λέξιν ἐκκλησία (ecclesia), ἥτις σημαίνει «συνάθροισιν κληθεῖσαν διὰ κύρους».

Καὶ λοιπὸν βλέπομεν ὅτι πανταχοῦ, ἔνθα ὁμιλοῦνται αἱ Aryan ἢ ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλῶσσαι, ἡ ἔννοια «τῆς ἐκκλησίας» (Church) ἐκφράζεται διὰ δύο συγγενῶν καὶ λίαν ἐμφαντικῶν ἐννοιῶν ,συμπληρουσῶν καὶ τελειουσῶν ἀλλήλας: τῆς κυριακῆς, ἤτοι «τῆς οἰκογενείας τοῦ λαοῦ

εἶναι ὁ ἀτελὴς Νιρβανᾶς, πλησιάζων τὴν κατάστασιν, ἥτις εἶναι ἐφικτὴ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ καὶ ὧν ἐχέγγυον τοῦ μέλλοντος καὶ τελείου Νιρβανᾶ. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ἀποκτᾶται ἐπίσης παντογνωσία καὶ μαγικὴ δύναμις· ἀλλ' ὑπάρχει τις ἔτι ὑψηλοτέρα κατάστασις, ἣν ἀποκτᾷ τις διερχόμενος διὰ τῶν 4 χωρῶν τοῦ ἀμόρφου κόσμου, ὀηλ. τῆς ἀπειρίας τοῦ διαστήματος, τοῦ ἀπείρου τῆς νοήσεως, τῆς χώρας τοῦ μηδενὸς καὶ ἐν τέλει τῆς χώρας, ἔνθα οὐδὲ κἂν ἡ ἰδέα τοῦ μηδενὸς ἐναπελείφθη καὶ οὐδὲ κἂν ἡ ἰδέα τῆς ἐλλείψεως τῶν ἰδεῶν, ἔνθα ὑπάρχει τελεία ἀνάπαυσις μὴ ἐνοχλουμένη ὑπ' οὐδενὸς ἢ ἐκείνου, ὅπερ δὲν εἶναι οὔτε μηδέν. Ἰδοὺ ὁ τέλειος Νιρβανᾶς. Ὁ Μὰξ-Μοῦλερος (Max-Müller) ἐν τῷ αὐτοῦ «Buddhist-Nihilism» 12—14 σημειοῖ: «ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Νιρβανᾶ ὡς μηδενίσεως, εἶναι ἔργον τῶν τελευταίων φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων, καὶ δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Βούδδα, ὅστις φαίνεται ἐκτιμήσας τὸν Νιρβανᾶν ὡς τὴν ἀπορρόφησιν τῆς ψυχῆς ἐν ἑαυτῇ, περιλαμβάνουσαν ἀνάπαυσιν, ἐλευθερίαν ἀπὸ τοῦ πόνου καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν ὑπάρξεων» (ἴδε καὶ λεξικὸν τῶν αἱρέσεων ὑπὸ Blunt).

* Σ.Μ.— Ἐν ταῖς σκήταις τοῦ Ἁγ. ὄρους ἡ κοινὴ ἐκκλησία καλεῖται κυριακὸν ,καθόσον ἐνθυμούμεθα ,κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς λέξεως σημασίαν.

** Σ.Μ.— Ὑπὸ τὰς Romance γλώσσας ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ πάσας τὰς ἐκ τῆς ἀρχαίας λατινικῆς παραγομένας. ὀηλ. ἰταλικὴν, ἱσπανικὴν, πορτογαλικὴν, γαλλικὴν, βουμανικὴν καὶ Rumansh ὁμιλουμένην εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλβετίας.

τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ», καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι «τῆς συναθροίσεως τῆς συγκληθείσης διὰ τοῦ κύρους τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκείνων, εἰς οὓς αὐτὸς ἔδωκε κῦρος».

Εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῶν σημητικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ καὶ τῇ συροχαλδαϊκῇ (ἥτις ὡμιλεῖτο ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν) (;), ἡ αὐτὴ ὑπάρχει διακλάδωσις τῶν ἐκφράσεων. 1] Τὸ ἑβραϊκὸν qahal (coelus, congregatio) παράγεται ἔκ τινος ρίζης ἀπαραλλάκτου τῷ ἑλληνικῷ καλέω, τῷ ὁλλανδικῷ Kallen, καὶ τῷ ἀγγλικῷ to call καὶ σημαίνει «πλῆθος κληθὲν ὁμοῦ» (congregation called together) ἔχον ἐπιρροὴν ἢ κῦρος δυνάμενον νὰ καταστήσῃ τὴν κλῆσιν ἀποτελεσματικήν. Ἡ λέξις ἀπαντῶσα ἐν Δευτερονομίῳ (31,30) μεταφράζεται ὑπὸ τῶν Ο΄ διὰ τῆς λέξεως ἐκκλησία συμφώνως τῇ ἡμετέρᾳ ἑρμηνείᾳ. 2] Τὸ ἑβραϊκὸν édah καὶ τὸ συροχαλδαϊκὸν idta σημαίνουσι πλῆθος συνελθὸν ἔν τινι ὡρισμένῳ τόπῳ· ἐντεῦθεν πλῆθος συνδεόμενον ὁμοῦ διά τινων δεσμῶν. Τὸ ἐν Ἰὼβ (14, 7 καὶ 15, 34) εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς οἰκογενείας (family household), ὡς ἡ δευτέρα σημασία τῆς κυριακῆς. Ἡ συριακὴ Πεσχιτὼ καὶ ἡ τοῦ Κυρετωνίου ἔτι ἀρχαιοτέρα μετάφρασις τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου μεταχειρίζονται διαρκῶς τὴν λέξιν idta διὰ τὴν ἐκκλησίαν (Church), καὶ δὲν μένει ἀμφιβολία ὅτι ταύτην τὴν λέξιν μετεχειρίζετο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.

Τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἐτυμολογικῆς ταύτης ἐρεύνης εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ἐκκλησία (Church) περιλαμβάνει δύο τινά· σημαίνει 1] πλῆθος συγκληθὲν καὶ τηρούμενον ὁμοῦ διὰ κύρους, καὶ 2] οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ οἰκογένειαν τοῦ Χριστοῦ* (the household of God and Christ's family).

---

* Ὁ συγγραφεὺς γράφει ἡμῖν ἐρωτήσασιν ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ἔμφασις δίδεται εἰς τὴν λέξιν κῦρος· ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡ ἔμφασις δίδεται ἐν τῷ «οἶκος Θεοῦ καὶ οἰκογένεια Χριστοῦ». Σ. Μ.

Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι προϊὸν ἱστορικὸν καὶ οὐχ ἁπλῶς φιλοσοφικὸν σύστημα. Ἐντεῦθεν ἡ ὑψίστη σημασία τῆς παραδόσεως, ἥτις ὀρθῶς ἐννοουμένη δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ διάφορον ὄνομα τῆς ἱστορίας. Εἶναι κατάχρησις τῆς γλώσσης ἡμῶν τὸ ἑρμηνεύειν τὴν λέξιν «παράδοσιν» διὰ τῶν «διηγήματα τῆς προφοῦ», «δεισιδαίμονες μῦθοι», «εὐήθη πράγματα εἰς μάτην ἐπινοηθέντα». Ὁ ἱστορικὸς λοιπὸν ἢ ὁ κατὰ παράδοσιν (traditional) χριστιανισμὸς προῆλθεν ἐξ ἀναμφισβητήτων γεγονότων πολὺ ὑπὲρ τὴν δύναμιν καὶ τὰς μικρολογίας τῶν κριτικῶν τοῦ συρμοῦ. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ὦμεν χριστιανοί, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν τὸν χριστιανισμὸν ὡς τι τραχὺ καὶ ἀκατέργαστον γεγονός, οἷον ἡ ἱστορία, ἡ ἀδιάφθορος ἱστορία παρέδωκεν ἡμῖν καὶ οὐχ ὡς ἁπαλήν τινα ἐπεξεργάσιμον καὶ μορφώσιμον μάζαν, ἐξ ἧς ἡ ἐπιτηδεία τοῦ τεχνίτου ἢ τοῦ σχεδιαστοῦ χεὶρ νὰ δύνηται νὰ σχηματίσῃ ὁτιδήποτε ἐπινόημα τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Εἰς χιλιάδας χριστιανῶν ἡ Βίβλος κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀκατασκευάστου ταύτης μάζης, ἐξ ἧς οἰκοδομοῦσι διάφορα καὶ πολυάριθμα φρούρια ἐπὶ τοῦ ἀέρος καὶ τιτλοφοροῦσιν αὐτὰ «ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ». Ὀλίγος κοινὸς νοῦς δεικνύει εἰς τὸν εὖ φρονοῦντα πόσον καθ' ὑπερβολὴν ἐπιπόλαιοί εἰσιν αἱ ἀξιώσεις αὗται· δὲν θὰ ὑπῆρχε δὲ τοιοῦτο νέφος μνηστήρων ἀξιούντων τὴν κατοχὴν τῆς «ἀληθοῦς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας», ἐὰν ὁ προτεσταντισμὸς δὲν εἶχε διδάξει αὐτοὺς τὸ λαμπρὸν ἀπόφθεγμα σκέπτεσθαι δι' ἑαυτούς, δηλ. ἐνεργεῖν ἀνεξαρτήτως καὶ ἀποφεύγειν τὰ δίκτυα τοῦ κύρους.

Καὶ λοιπὸν ἡ ἱστορικὴ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι καθίδρυμα περιβεβλημένον ὑπ' Αὐτοῦ διὰ κύρους, ὡς εἶδο-

μεν ἀνωτέρω· οἱ λόγοι Αὐτοῦ περὶ τούτου εἰσὶ σαφεῖς καὶ ἀνεπίδεκτοι παρεξηγήσεως. «Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης» (Ματθ. ΙΗ΄ 17). Ἡ ἐγερθεῖσα ἐνταῦθα ἀντίρρησις ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀλλ' εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲν ὠφελεῖ, διότι ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία πάντοτε καὶ μετ' ἐμφάσεως διεκήρυξεν ὅτι γνωρίζει καὶ ἀναγνωρίζει Μίαν Ἐκκλησίαν θεμελιωθεῖσαν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅτε ἡ πρώτη ἐδόθη περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελία καὶ διήκουσαν μέχρι τῆς αἰωνιότητος. Ἡ συνεχὴς αὕτη ἐκκλησία διεκλαδίσθη κατὰ φυσικὸν λόγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐπαγγελίας καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς πληρώσεως, ἀμφοτέρας ὁδηγουμένας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀμφοτέρας οὐσιωδῶς χριστιανικὰς εἴτε ἐπὶ προσδοκίᾳ εἴτε ἐπὶ παλινῳδίᾳ.

Τοιουτοτρόπως οὐδεμία ὑπάρχει περὶ τοῦ κύρους τῆς ἐκκλησίας ἀμφιβολία. Ἀλλὰ τίς ὁ περιβληθεὶς διὰ τοῦ τοιούτου κύρους; Εἶναι ἡ ἐκκλησία ἀπόλυτος δημοκρατία οὕτως, ὥστε ἕκαστον μέλος ἔχει ψῆφον εἰς πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁδηγοῦν αὐτήν, ἔχει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὴν πλειονοψηφίαν, εἰς τὴν κοινὴν γνώμην καὶ εἰς τὰς μηχανορραφίας; Ὁ κοινὸς νοῦς ἀποφαίνεται τὸ ἐναντίον, ἡ δὲ πεῖρα ἑκατοντάδων χριστιανικῶν αἱρέσεων ἀντιφασκουσῶν καὶ ἐκμηδενιζουσῶν ἀλλήλας συμφωνεῖ πρὸς τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ καταλήγομεν, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ σωματεῖόν τι ἀρχῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς ὃ ὀφείλομεν νὰ ὑπείκωμεν. Τοιαύτη εἶναι ἡ καθαρὰ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία, λέγοντος· «ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε» (Ματθ. κγ΄ 2, 3), ἅτινα ὁ διδάκτωρ Οὐώρβερτων (Warburton) ὀρθῶς ἑρμηνεύει ὡς ἑξῆς· «ὁ Κύριος ἡμῶν διδάσκει τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ... ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας, οἵτινες κάθηνται ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας καί εἰσι περιβεβλημένοι διὰ κύρους τοῦ διδάσκειν τὸν νόμον πρέπει νὰ ὑπακούωνται ὡς διδάσκαλοι, ὅταν ἐν τῷ ὑπουργήματι αὐτῶν καταγγέλλωσι καὶ ἐνισχύωσι τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ».

Θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον τίνες ἦσαν οἱ φυσικοὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν φαρισαίων διάδοχοι ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ· παρατηρήσωμεν πρῶτον τὰς τελευταίας τοῦ ἀνωτέρω χωρίου λέξεις, «Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Αἱ λέξεις αὗται περικλείουσι τὸ σπουδαιότατον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκκλησίας γνώρισμα, δηλαδὴ τὸ ὁρατὸν αὐτῆς (itsvisibility). Ἐὰν πονηρός τις κληρικὸς ἤθελεν, ἕνεκα τῆς κακίας του, παύσει τοῦ εἶναι ἀληθὲς τῆς ἐκκλησίας μέλος, πῶς ἠδύναντο πονηραὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ νὰ διατηρήσωσιν ἐνώπιον Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν των καὶ δικαίως νὰ ἀξιῶσι τὴν ὑποταγὴν ἡμῶν; Καὶ ὅμως οὕτω συμβαίνει, ὡς ὁ Χριστὸς διδάσκει ἡμᾶς. Ὁ Χριστὸς γνωρίζει ξηρὰ κλήματα ἐν τῇ ἀμπέλῳ (ἥτις εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ μυστικοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας), καὶ ὅμως ταῦτα μένουσι (καίτοι ἄνευ ζωῆς, δηλ. ἐστερημένα τῆς ζωῆς τῆς χάριτος) ἐν αὐτῇ, ἕως οὗ ἀποκοπῶσι (δηλ. ἀφορισθῶσιν). Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὴν μαρμαίρουσαν τοῦ Οὔσσου (Huss), τοῦ Οὐίκλιφ (Wicliffe) καὶ τῆς μεγάλης τῶν προτεσταντῶν πλειονοψηφίας αἵρεσιν διδάσκουσαν ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀόρατος ἐκκλησία τῶν ἐκλεκτῶν καὶ οὐχὶ τὸ ὁρατὸν σῶμα τῶν ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμὸν συγκείμενον ἐκ καλῶν καὶ κακῶν.

Εἶναι καταπληκτικὸν πόσον ἡ βαθύρριζος αὕτη προτεσταντικὴ ἀρχή, περὶ τῆς αὐταρκείας τῆς ἀοράτου ἐκκλησίας ἐπικρατεῖ καὶ μεταξὺ τῶν Ἀγγλικανῶν ἐκείνων,

SISMANOGLIO MEGARO

οἵτινες ἵστανται ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· «ἀρκεῖ, λέγουσι, νὰ κατέχω πάσας τὰς ἀληθείας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· ὀλίγον δὲ σημαίνει, ἐὰν δὲν ἑνωθῶ αὐτῇ ἐξωτερικῶς», καὶ δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι οὕτω συλλογιζόμενοι προδίδονται μὴ κατέχοντες πάσας τὰς ὀρθοδόξους ἀληθείας, ἀφ' οὗ ἀρνοῦνται τὸ ὁρατὸν τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἑνωθῆναι αὐτῇ ἐξωτερικῶς.

Μία συνέπεια τῆς περὶ τῆς ἀοράτου ἐκκλησίας θεωρίας εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς προτεστάνταις ἰδέα ὅτι πᾶσαι αἱ κατὰ μέρος χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἀπαρτίζουσι τὴν Μίαν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀναμένονται νὰ ἐξαλείψωσι τὰς ζωτικὰς διαφοράς των καὶ νὰ ἑνωθῶσιν ἐπὶ κοινοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' ἐνταῦθα δὰ κεῖται ἡ δυσκολία. Τίς ἤθελεν ἐκουσίως παραιτηθῇ ἐκείνου, ὅπερ θεωρεῖ ὡς ζωτικόν; Ποῖον δὲ εἶναι τὸ κοινὸν ἔδαφος; «Ὁ εὐαγγελικὸς σύνδεσμος» (evangelical alliance) ἐδοκίμασε τὸ πείραμα εἰς τινας συγγενεῖς προτεσταντικὰς αἱρέσεις, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐπέτυχεν, ὥστε ἐπήνεγκεν ἰσόρροπον ἀδιαφορίαν.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἤθελεν εἶσθαι ἀπώλεια χρόνου καὶ κόπου, ἐὰν ἐπειρώμεθα ν' ἀνασκευάσωμεν θεωρίαν τόσον ἀντικειμένην τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Χριστοῦ: «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς... διδάσκοντες αὐτοὺς ΤΗΡΕΙΝ ΠΑΝΤΑ ΟΣΑ ΕΝΕΤΕΙΛΑΜΗΝ ὑμῖν καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν» (Ματθ. ΚΗ' 19.20).

Ἐξ οὗ ἐξάγομεν:

1] ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἐκλογή τις διδασκαλιῶν, ἀλλ' ὅτι πάντα ὅσα ὁ Χριστὸς ἐνετείλατο τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις ἀπαιτοῦνται καὶ χρησιμεύουσιν, ἡ δὲ ἔλλειψις ἢ ἡ παρεξήγησις μιᾶς μόνης διδασκαλίας ματαιοῖ πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀξιώσεις.

2] ὅτι ὁ Χριστὸς παραπέμπει ἡμᾶς εἰς τὴν ζῶσαν

φωνὴν τῆς ἐκκλησίας, ὁηλ. εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς νομίμους αὐτῶν διαδόχους, οἷς Αὐτὸς ἀνέθηκε τὴν διδασκαλίαν πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ μεθ' ὧν ἐπηγγείλατο νὰ μένῃ «πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων», ἀντιλαμβανόμενος, φωτίζων καὶ ὁδηγῶν πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ἡ φρονὶς αὕτη καθὼς καὶ συναντίληψις δὲν ἦτο νὰ περιορισθῇ εἰς τοὺς ἀποστόλους ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τοὺς νομίμους αὐτῶν διαδόχους μανθάνομεν ἐκ τῶν ἀποστόλων, οἵτινες πράγματι προεχειρίσαντο ἑαυτοῖς διαδόχους τοὺς ἐπισκόπους. Πρὸς τούτοις ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελία τοῦ διαμένειν μετ' αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος περιελάμβανε τοὺς διαδόχους τῶν ἀποστόλων, διότι ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι ἄνευ νοήματος.

3] ὅτι ἡ Γραφὴ δὲν ἐδόθη ἡμῖν ὡς ὁδηγὸς ἡμῶν, σημαία καὶ κανὼν τῆς πίστεως*. Τοῦτο ἁπλῶς ἦτο ἀδύνατον, ἀφ' οὗ οὐδὲ λέξις τῆς καινῆς Διαθήκης ἐγράφη πρὸ τοῦ 52 ἔτους, ὅτε προῆλθεν ἡ πρώτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολή. Τὸ πρῶτον εὐαγγέλιον δὲν ἐδημοσιεύθη, εἰμὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ 66 ἔτους, τὰ δὲ τελευταῖα τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία ἐγράφησαν περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος. Καὶ πότε ἠδύνατο τὸ ὅλον τῆς καινῆς διαθήκης νὰ γνωσθῇ πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις; Πρὸς δὲ αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστολῶν ἦσαν γράμματα προελθόντα ἐξ ἀφορμῶν διαφόρων διευθυνόμενα πρὸς τοπικὰς

---

* Σ. Μ. — Ὁ συγγραφεὺς ἐκφραζόμενος ἐνταῦθα, ὡς ἐκφράζεται, ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ὡς ἀμέσως ὁ ἴδιος ἐξηγούμενος λέγει, τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ ἐκκλησία οὐδὲν ἄλλο εἶχε πρὸς διδασκαλίαν καὶ ὁδηγίαν αὐτῆς, εἰμὴ τὴν διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, ἧς καὶ ἀφ' οὗ μετὰ ταῦτα ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία, πολλὰ ἔμειναν διασωθέντα ἐν τῇ ἱερᾷ ἀποστολικῇ παραδόσει· ταύτην καὶ αὐτοὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι συνιστῶντες τοῖς πιστοῖς ἀκολούθοις παρήγγελλον ἵνα σέβωνται καὶ τηρῶσιν, ὅπως καὶ τὸν γραπτὸν λόγον.

ἐκκλησίας ἢ πρός τινας μαθητὰς τῶν ἀποστόλων. Ἐπίσης ἡ ἐκκλησία δὲν ἐδιάζετο νὰ μορφώσῃ τὸν κανόνα τῶν Θεοπνεύστων τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίων, διότι μέχρι τοῦ Δ΄ αἰῶνος ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου δὲν ἦτο γενικῶς ἀνεγνωρισμένη*.

Τί λέγουσι πρὸς ταῦτα οἱ χριστιανοὶ τῆς Βίβλου; Πλῆθος ἀκμαζουσῶν ἐκκλησιῶν ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, καὶ ὅμως ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχε Γραφή. Πόθεν προήρχετο ἡ διδασκαλία καὶ ἡ πρᾶξις τῶν ἐκκλησιῶν τούτων; ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ. Οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι μὴ ἔχοντες Γραφὴν ἐγνώριζον καλῶς τὴν κατήχησιν αὐτῶν, ὅπως καὶ ἡμεῖς**. Καὶ ὅτε ἐπὶ

* Ὁ κανὼν δὲν περιλαμβάνει οὐδὲ κἂν ἅπαντα τὰ θεόπνευστα τῆς καινῆς διαθήκης βιβλία, διότι βλέπομεν ἐκ τῆς Α΄ Κορινθ. ε΄ 9 καὶ ἑξ. ὅτι ὅ,τι ἡμεῖς καλοῦμεν πρώτην πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, δὲν εἶναι πρώτη, ἄλλης τινὸς προαποσταλείσης τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ· ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ἀγγλικανοῦ ἐπισκόπου Τόμλαν (Tomline) ὅτι «ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρεται εἰς τὸ προηγούμενον μέρος» τῆς νῦν Α΄ πρὸς Κορινθίους εἶναι ἁπλῶς μία ἀβάσιμος ἰδέα (κ. τροφᾶς). Ὅ,τι ὤθησεν αὐτὸν εἰς τὴν σαθρὰν ταύτην ὑπόθεσιν εἶναι προφανῶς ἡ ἀγεννὴ ἀμηχανία παντὸς προτεστάντου βιαζομένου νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἡ καινὴ διαθήκη δὲν περιλαμβάνει ἅπαντα τὰ θεόπνευστα βιβλία. Ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἡ πρὸς Λαοδικεῖς ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου; (Κολ. Δ΄ 16). Δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ τῇ πρὸς Ἐφεσίους (ὡς τινες ὑποθέτουσιν). ἀλλ' ἰδιαιτέρα, ὡς ὁ διδάκτωρ Adalbert Mayer (linleitung in die Schriften des Neuen Testaments' σελ. 310 καὶ ὁ διδάκτωρ I. Langen διὰ πολλῶν ἀπέδειξαν. Καὶ λοιπὸν *ἀμφότεραι αἱ ἐπιστολαὶ ἀπωλέσθησαν ἐξ ὁλοκλήρου.*

** Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀγγλαμερικανὸς ἐπίσκοπος Dr A. N. Littlejohn καίτοι προτεστάντης, συμφωνεῖ ἡμῖν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ «περὶ ἀτομισμοῦ» ἐκφωνηθεῖσιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβρηγίας κατὰ νοέμβριον τοῦ 1880 (Cambridge, Deighton Bell et Co) λέγων· «ὑπάρχει μία ἀόριστος καὶ ἄλογος γνώμη, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐλήφθη ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, ἤτις εἶναι ἱστορικῶς ἀναληθής. Ὁ χριστιανισμὸς ἦτο εὐρέως καθ' ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον διεσπαρμένος πρὶν ἢ γραφῇ ἡ καινὴ διαθήκη. Τὰ διάφορα βιβλία αὐτῆς ἀπηυθύνοντο διαδοχικῶς εἰς διάφορα τῶν πιστῶν χριστιανῶν σωματεῖα, εἰς τοὺς ἤδη δηλ. κατέχοντας τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀκεραιότητι. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐλήφθη ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, διότι ὑπῆρχε πρὸ αὐτῆς.

τέλους ἐφάνη ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ αὐτῆς, ἦτο μόνον σύνοψίς τις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας ἢ μᾶλλον τὸ ἔγγραφον μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως· διότι οὐδαμοῦ τῆς καινῆς διαθήκης φαίνεται ὅτι ἔγγραφος λόγος πρέπει ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν παράδοσιν· τοὐναντίον ὁ ἀπόστολος Παῦλος αὐστηρῶς προστάττει «ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν» (Β΄ Θεσσαλον. β΄ 15). Ὁ δὲ ἱερὸς Εἰρηναῖος, μαθητὴς τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου, μαθητοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, οὕτω γράφει· «Τοσούτων οὖν οὐσῶν τῶν ἀποδείξεων, οὐ χρὴ ἔτι ζητεῖν παρ' ἄλλοις τὴν ἀλήθειαν, ἣν ῥᾴδιόν ἐστι παρὰ τῆς ἐκκλησίας λαβεῖν. Ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι ὡσεὶ εἰς πλουσίαν ἀποθήκην τὰ τῆς ἀληθείας ἅπαντα εἰς αὐτὴν κατατεθείκασιν ἵνα πᾶς ὅστις ἂν θέλῃ λάβῃ ἐξ αὐτῆς πόμα ζωῆς· αὕτη γὰρ οἱ τῆς ζωῆς εἴσοδος» (κ. αἱρ. ΙΙΙ 4, 1). Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἣν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης ἐδίδαξε τῷ ἱερῷ Πολυκάρπῳ καὶ ὁ ἱερὸς Πολύκαρπος* τῷ Εἰρηναίῳ, οὗτος δὲ μετὰ πάσης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας διδάσκει ἡμῖν. Πολὺ διάφορος εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τοῦ Καλβίνου, τοῦ Ζβιγγλίου καὶ τοῦ Γράνμερ, οἵτινες ὠκοδόμησαν τὴν Γραφὴν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας (οὐχὶ τῆς διεφθαρμένης ῥωμάνας ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῆς ἀσπίλου τοῦ πρὸ τοῦ σχίσματος χριστιανισμοῦ, τῆς ἐκκλησίας τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων). Οἱ λεγόμενοι ἀναμορφωταὶ ἁφῆρπασαν τὴν Γραφὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοσυστάτου φύλακος αὐτῆς καὶ κατόχου, καὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὴν ἀτομικὴν τοῦ λαοῦ κρίσιν, ἀλλὰ ταχέως κατενόησαν ὅτι ἰδιοποιούμενοι ταύτην, ἀπώλεσαν

* «Καὶ Πολύκαρπος δὲ ἐξῆλθε τοῦ βίου ταῦτα διδάξας ἀεί, ἃ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἔμαθεν, ἃ καὶ ἡ ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἃ καὶ μόνα ἐστὶν ἀληθῆ» (Εἰρην. κ. αἱρ. ΙΙΙ 4, 5).

τὴν κλεῖδα τοῦ νοήματός της, ἥτις ἐναπελείφθη εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία οὐδέποτε ὡς ἡ ρωμάνα ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐνεθάρρυνε ταύτην, ἀρκεῖ μόνον ὁ ἀναγινώσκων νὰ ἐζήτει παρὰ τῆς ἐκκλησίας τὸ νόημα αὐτῆς καὶ δὲν ἠκολούθει τὴν ἰδίαν του φαντασίαν.

Βεβαίως οἱ προτεστάνται προσάγουσι γραφικά τινα χωρία, ἐν οἷς, νομίζουσιν, εὑρίσκεται ἡ περὶ τῆς Γραφῆς ἰδέα αὐτῶν ὡς τῆς μόνης πηγῆς τῆς θείας διδασκαλίας. Τὸ τοῦ Ἰωάννου (ν. 39) «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς» εἶναι τὸ κυριώτερον. Τοῦτο ὅμως ἀναφέρεται εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην, οὐχ ὡς ἀπόδειξις ὅτι περιλαμβάνει πάσας τὰς διδασκαλίας τῆς ἰουδαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς μαρτυροῦσα περὶ τοῦ Μεσσίου. Πρὸς δὲ, τὸ χωρίον τοῦτο καταδικάζει τὴν προτεσταντικὴν τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσιν· διότι ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς» προστίθησι τὰς σημαντικὰς λέξεις «ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν» (ἀλλ' οὐκ ἔχετε, διότι στρέφετε τὰς λέξεις κατὰ τὴν ἀτομικὴν ὑμῶν κρίσιν καὶ οὕτως ἀμαυροῦτε καὶ παρεξηγεῖτε τὰς μεσσιανικὰς προφητείας). Αἱ ἐν παρενθέσει λέξεις εἰσὶν ἡ φυτικὴ συμπλήρωσις τῆς προτάσεως.

Πλεῖστοι ἐκ τῶν προτεσταντῶν ἐκλαμβάνουσι τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἐπίσημον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόσταγμα πρὸς πάντας ἀπευθυνόμενον τοὺς πιστοὺς πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς. Ἀλλ' ἔστις δήποτε ἀναγνώσῃ αὐτὸ προσεκτικῶς, θέλει εὐκόλως κατανοήσει ὅτι ἡ ἔννοια δὲν εἶναι προστα-γή, ἀλλ' ὑπόθεσις, ἴση τῷ: «ἐὰν ἀναγνώσητε τὰς Γραφὰς, εὑρήσετε ὅτι αὗται μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ». Ἀλλ' ἡ μετάφρασις search the scriptures δὲν εἶναι τόσον ἀσφαλὴς, ὡς ὁ κόσμος νομίζει, διότι τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον δύναται ἐπίσης νὰ μεταφρασθῇ οὕτω: «ye scarch scriptures», ὅπερ προδήλως ἁρμόζει καλλίτερον εἰς τὴν πλο-

κήν. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ νέα ἀναθεώρησις τῆς ἀγγλικῆς αὐθεντικῆς μεταφράσεως, ἑπομένη τοῖς ἀρίστοις καὶ τὰ μάλιστα ἀξιοπίστοις λογίοις τῆς ἐποχῆς, ἀπεδέξατο τοῦτο*.

Τὸ ἐπιπόλαιον τῶν προτεσταντικῶν γραφικῶν ἀξιώσεων καθίσταται καταφανὲς ἐὰν ἀναδράμωμεν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Οἱ ἀναγνῶσται τῆς Βίβλου εἰσὶν ἀρκετὰ ἱκανοὶ, ἵνα μὴ νομίζωσιν ὅτι ἕκαστος Ἰουδαῖος εἶχεν ἐν ἀντίτυπον τῆς Γραφῆς, οἷα ἡ βιβλικὴ ἑταιρία διασπείρει πανταχοῦ, καὶ ὅτι ἕκαστος Ἰουδαῖος πρωΐας καὶ ἑσπέρας συνεκάλει τὴν οἰκογένειάν του πρὸς ἀνάγνωσιν ἑνὸς κεφαλαίου ἐξ αὐτῆς, ὡς ὁ καθαυτὸ προτεστάντης πράττει. Καθαρὸν φάντασμα καὶ οὐδὲν πλέον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ ναὸς καὶ αἱ συναγωγαὶ κατεῖχον ἀντίτυπα τῆς πεντατεύχου, τῶν προφητῶν καὶ τῶν ψαλμῶν, ἴσως ἐπίσης καὶ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἁγιογράφων (διότι τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων, ὁ Ἐκκλησιαστὴς καὶ ἡ

---

*. Σ. Μ. — Ἀπεδέξατο τὴν ὁριστικὴν ἔγκλισιν τοῦ «ἐρευνᾶτε» ἀντὶ τῆς προστακτικῆς, ὡς μέχρι τοῦδε γενικῶς σχεδὸν ἐξελαμβάνετο· ὑπὲρ τῆς ὁριστικῆς εἰσιν ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, Ἔρασμος, Βέζας, Lampe, Bengel, Kuinœl, Lücke, Olshausem, De Wette, οὕτω παραφράζοντες· «ὑμεῖς ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, διότι δοκεῖτε ὅτι ἔχετε... καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ ὅμως οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με ἵνα ζωὴν ἔχητε»· ὑπὲρ δὲ τῆς προστακτικῆς ὁ Χρυσόστομος, ὁ Θεοφύλακτος, Ζυγαβηνὸς, Αὐγουστῖνος, Λούθηρος, Καλβῖνος, Westein, Paulus, Stier, ἐν ᾗ περιπτώσει γενικῶς τίθεται τελεία στιγμὴ μετὰ τὸ *ἐμοῦ* καὶ ἄρχεται νέα πρότασις ἀπὸ τοῦ *καὶ οὐ θέλετε*. «Πιστεύω, λέγει ὁ ἑρμηνευτὴς, ὃν ἔχομεν ὑπ' ὄψει, ὅτι *μόνον προστακτικὴ ἔννοια* συμφωνεῖ τοῖς προηγουμένοις στίχοις». Πρὸς τούτοις ἡ ἐμφαντικὴ θέσις τοῦ «ἐρευνᾶτε» πρὸ τοῦ «τὰς Γραφὰς» καίτοι δὲν ἀπαιτεῖ ἀπολύτως προστακτικὴν ἔννοιαν, καθιστᾷ ὅμως αὐτὴν πολὺ πιθανωτέραν τῆς ὁριστικῆς, ἥτις ἤθελε σημανθῇ διὰ τοῦ: «τὰς Γραφὰς ἐρευνᾶτε» [;]. Ὁ Λουθάρδος (Η. 21) παρατηρεῖ ὅτι ἡ σχεδὸν ὁμόφωνος τῶν *ἑλλήνων πατέρων* γνώμη (ὁ Κύριλλος ὅμως ἀποτελεῖ ἀξιοσημείωτον ἐξαίρεσιν) ὑπὲρ τῆς προστακτικῆς ἄγει αὐτὸν ὑπὲρ αὐτῆς (H. Alford's D. D. ἑρμην. εἰς τὴν Κ. Δ.).

Ἐσθὴρ δὲν ἦσαν ἔτι γενικῶς ἀνεγνωρισμένα). Εἶναι ὅμως μᾶλλον πλέον ἢ ἀμφίβολον ἐὰν εἷς ἐκ δέκα χιλιάδων Ἰουδαίων κατεῖχον ἀντίτυπον τοὐλάχιστον τῶν πέντε βιβλίων τοῦ Μωϋσέως. Οὐδεὶς ἠδύνατο τότε νὰ ὑποστῇ τὴν δαπάνην πρὸς μεταγραφὴν αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ ἀναγκαῖον, διότι ἡ ἰουδαϊκὴ ἐκκλησία ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε καθ' ὅλον τὸ ἔτος πάντα τὰ σπουδαιότερα μέρη τῆς Γραφῆς. Τὸ τέκνον εἶχε ν' ἀποστηθίσῃ (ὡς συμβαίνει μέχρι τοῦδε παρὰ τοῖς αὐστηροτέροις τῶν Ἰουδαίων) τοὺς ψαλμοὺς καὶ τεμάχια ἐκ τῆς πεντατεύχου. Οἱ προφῆται ἀνεγινώσκοντο διαρκῶς καὶ συνεζητοῦντο μέχρις ἐξαντλήσεως, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς εἰς τὸν ναὸν ἐπισκέψεως τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν βραχεῖ ἡ Ἐκκλησία ἦτο ὁ μόνος διανομεὺς καὶ ἑρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς, καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ ἐκκλησία δὲν ἐστηρίζετο διὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πλήρους κανόνος τῆς παλαιᾶς Διαθήκης πλειότερον ἢ ὅσον ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐστηρίζετο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπὶ τοῦ πλήρους κανόνος τῆς καινῆς Διαθήκης. Καὶ λοιπὸν οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ ὅ,τι ἡμεῖς καλοῦμεν ἤδη πλήρη παλαιὰν Διαθήκην, οὔτε οἱ χριστιανοὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Λ' αἰῶνος ὅ,τι καλοῦμεν ἤδη πλήρη καινὴν Διαθήκην. Καὶ ὅμως ἡ ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία ἐγινώσκετο καὶ ἐδιδάσκετο πάντοτε ἡ αὐτή.

Τὸ νομιζόμενον καθῆκον καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδιαιτέρας ἀναγνώσεως τῆς βίβλου δὲν θὰ ἐπενοεῖτό ποτε, ἐὰν ἄλλη τις ἐφεύρεσις δὲν προηγεῖτο τούτου δηλ. ἡ τυπογραφία· καὶ δυνάμεθα ἀσφαλῶς ν' ἀποκαλέσωμεν τὸν βιβλοχριστιανισμὸν (Bibli-christianity) κληροδότημα τοῦ Γουτεμβεργίου καὶ κλῶνον τῆς τυπογραφίας· αἱ ἔντυποι βίβλοι ἀντικατέστησαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν.

Εἶναι ἀναντίρρητος ἀλήθεια ὅτι ἡ τυπογραφία δὲν ἀπέβη ἄδολον δῶρον. Πρὸς τοῖς συγκριτικῶς ὀλίγοις καλοῖς

καὶ χρησίμοις βιβλίοις, χείμαρρος σκυβάλων καὶ ἀκαθαρσιῶν προέρχεται ὡριαίως ἐκ τῶν τυπογραφικῶν πιεστηρίων, πλημμυρῶν ἐλευθέρως τὸν κόσμον, διασπείρων ψεύδη, ἐξάπτων πάθη, ὠθῶν πρὸς ἁμαρτίας καὶ ἐγκλήματα, ὑποσκάπτων τὴν θρησκείαν, ταράσσων τὴν οἰκογένειαν καὶ δηλητηριάζων τὴν κοινωνίαν. Ναί· ὁ φανατικὸς τῆς Βίβλου χριστιανὸς θ' ἀπαντήσῃ, «ὅ,τι δήποτε κακὸν καὶ ἂν προξενήσωσι τὰ κακὰ βιβλία, ἡ εὑρεῖα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ διασπορὰ πλουσίως θὰ ὑπερσταθμίσῃ τοῦτο». Δὲν εἴμεθα τόσῳ βέβαιοι περὶ τούτου. Πρώτιστα πάντων εἶναι ἡ βίβλος ἡμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ; Εἶναι μόνον μία μετάφρασις, μετάφρασις γενομένη ὑπὸ μὴ ἐμπνευσμένων ἀνθρώπων, ἀνθρώπων ἐχόντων αἱρετικὰς δοξασίας, οἵτινες παρενέβαλον τὰς πεπλανημένας διδασκαλίας αὐτῶν ἐν τῇ Γραφῇ, προσάγοντες αὐτὰς ὡς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀνθρώπων ἐπιπολαίως μόνον γινωσκόντων τὰς πρωτοτύπους γλώσσας καὶ κατὰ συνέπειαν εἰσαγαγόντων μεταφράσεις χωρίων, ὧν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἔννοια εὑρίσκεται ἐν τῷ κειμένῳ (οἷα ἡ μετάφρασις τοῦ Λουθήρου, Ἡσ. 28, 19). Ἀλλ' ἂς στραφῶμεν ἤδη καὶ πρὸς τὸ πρωτότυπον κείμενον. Ποῦ εὑρίσκεται; Εἶναι μᾶλλον πλέον ἢ ἀμφίβολον ἐὰν θ' ἀποκτήσωμέν ποτε τὸ ὀρθὸν ἀρχικὸν κείμενον· αἱ καταπληκτικαὶ κριτικαὶ ἐργασίαι δεικνύουσιν ὅτι ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ πλησιάσωμεν μόνον εἴς τι σχετικῶς καθαρὸν κείμενον. Ἀπόλυτος καθαρότης εἶναι καθόλου ἐκτὸς τοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀπεδέχθημεν τὸ Μασωρητικὸν κείμενον, ἐνῷ ἡ μετάφρασις τῶν Ο' ἡ ἐν χρήσει ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι πολὺ διάφορος, αἱ διάφοροι δὲ ἀναγνώσεις, αἱ συλλεγεῖσαι ὑπὸ Βενιαμὶν Κένικωτ, Βερνάρδου de Ῥώτση, Ἀβραὰμ Γεϊγέρου καὶ ἄλλων, εἶναι ἀληθῶς ἀποθαρρυντικαί· ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κ. διαθήκην, ἡ ἀβεβαιότης τοῦ κειμένου εἶναι σχεδὸν ἴση· ὁ Βατικανός, ὁ Ἀλεξανδρινὸς καὶ ὁ Σιναϊτικὸς κώδιξ καὶ πλεῖστοι

ἄλλοι ληφθέντες ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Ξιμένους, Ἐράσμου, Βέζα, Βριάνου, Οὐόλτων, Βεγγέλου, Griesbach, Lachmann, Scholz, Τεσσενδορφίου ἐν ταῖς κατ' αὐτοὺς ἐκδόσεσι, παρουσιάζουσι τοσοῦτον πλῆθος διαφόρων γραφῶν, ὥστε ἀποβαίνει καὶ ἀποβήσεται ὅλως ἀδύνατον νὰ ἐξαγάγῃ τις ἐξ αὐτῶν τὸ ἀναμφίβολον ἀρχικὸν κείμενον. Ἡ ρόκειται λοιπὸν οὕτω νὰ μείνωμεν διὰ παντὸς ἄνευ τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης; Ναί· οὕτω φαίνεται διέταξεν ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ πολὺ σοφῶς διέταξεν οὕτω. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐπεθύμει νὰ κατέχωμεν τὸ αὐθεντικὸν τῆς Γραφῆς κείμενον, ἤθελεν εἶσθαι εὔκολον Αὐτῷ νὰ διατηρήσῃ τὰ πρωτότυπα κείμενα (τὰ αὐτόγραφα). Ἀλλὰ δὲν ἐφείλκυσέ ποτε τὴν προσοχὴν ὑμῶν ὡς περίεργον καὶ ἐκπληκτικὸν γεγονὸς ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἱερῶν αὐτογράφων εὑρέθη ἀλλὰ μόνον ἀντίγραφα; Καὶ ὅμως κατέχομεν ἀναμφίβολα πρωτότυπα τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, ἱερογλυφικὰ καὶ κωνοειδῆ ἀνερχόμενα μέχρι τοῦ Μωϋσέως. Ἀνθρωπίνως λοιπὸν ὁμιλοῦντες δυνάμεθα, καὶ ἀδυνατοῦμεν ἄλλως πράξαι, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχε σκοπός τις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐπιτρέψαι τὴν ἀπώλειαν τῶν ἱερῶν αὐτογράφων. Καὶ ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτο ἀναμφιβόλως τὸ θέλημα Αὐτοῦ ἵνα ἡ Ἐκκλησία ᾖ ὁ αὐθεντικὸς ἐκθέτης τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν. Ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ θέσῃ τὴν σφραγῖδα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ γράμματος ἑνὸς βιβλίου, ὅπερ δυνατὸν νὰ τείνῃ πρὸς ἀποστέρησιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πρὸς διδασκαλίαν πάντων τῶν ἐθνῶν φροντίδος, ἣν αὐτὸς ἀνέθηκεν αὐτῇ, καὶ μόνῃ αὐτῇ. Ἡ πεῖρα ἀποδεικνύει πόσον σοφῶς ὁ Θεὸς ἔπραξεν ἀποστερήσας τὴν βίβλον τοῦ βαθμοῦ τούτου τῆς βεβαιότητος, ἣν ἤθελον ἔχει τὰ αὐτόγραφα. Ἤδη ὁ χριστιανὸς τῆς βίβλου πρέπει νὰ ᾖ εἴτε ἀμαθὴς καὶ ἄσκεπτος, ἢ ἡ ἱστορία τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ κειμένου πρέπει νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς

τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν της. Ἐσμὲν ἕτοιμοι ν' ἀκούσωμεν: Ἔχει λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ὑμῶν νὰ προσφέρῃ Γραφὴν καλλιτέραν ἐκείνης, ἣν ἤδη ἔχομεν; Ὄχι, βεβαίως δὲν ἔχει· ἀλλ' ὅ,τι ἔχομεν εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία κληροδοτηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ του καὶ τηρηθεῖσα διὰ τῆς διηνεκοῦς ἀντιλήψεως καὶ ὁδηγίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ βίβλος λοιπὸν ἐν τῇ κατοχῇ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πηγὴ ζωῆς, καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν εἴσοδον εἰς δογματικὰς πλάνας, οὔτε νοθεύει τὸ νόημα τῶν ἀποστολικῶν λέξεων, διότι αὐτὴ ἴσα ἴσα ἡ προφορικὴ τῶν ἀποστόλων διδασκαλία ἀποτελεῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπετέλει ταύτην πρὶν ἢ οὐδεμία λέξις τῆς Κ. Δ. γραφῇ. Ὁποτασδήποτε διορθώσεις καὶ ἂν ἤθελον οἱ κριτικοὶ εἰσαγάγει ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Γραφῆς, ἀποδεχόμεθα αὐτὰς εὐχαρίστως, γνωρίζοντες ὅτι μόνον ἡ ὑγιὴς διόρθωσις δύναται νὰ συμφωνῇ τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ· διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐμπνεῦσαν τοὺς συγγραφεῖς τῶν Γραφῶν καὶ ὁδηγοῦν τὴν ἐκκλησίαν δὲν δύναται νὰ ἀντιφάσκῃ ἑαυτῷ. Καὶ ἐκεῖ προσέτι ἔνθα ὁ χριστιανὸς τῆς βίβλου φρίττει καὶ μετ' ἀδημονίας σείει τὴν κεφαλὴν βλέπων τὸ κλαδευτήριον τοῦ ὑγιοῦς κριτικισμοῦ ἀποκόπτον ἰσχυρὰ στηρίγματα καὶ μαρτυρίας τῆς πίστεώς του (Α' Ἰω. ε' 7), ὁ ὀρθόδοξος εἶναι τελείως ἥσυχος καὶ ἀκλόνητος, διότι ἡ πίστις αὐτοῦ δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἑνὸς τῆς Γραφῆς χωρίου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας. Ἡ πλοκὴ παντὸς γραφικοῦ χωρίου στηρίζεται καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τελείας καὶ ὑγιοῦς κριτικῆς μαρτυρίας· ἡ μαρτυρία δὲ αὕτη φαίνεται κατὰ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ ἑβδόμου στίχου τοῦ Α' Ἰωάν. ε', ὅπερ προδήλως εἶναι νόθευσις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἰησουίτης Peronne ἀποδέχεται ἐν ταῖς αὐτοῦ Prælectiones Theologicæ*...

* Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ θεωρία τοῦ συγγραφέως ἔχεται ἀληθείας ἐν

Οἱ διαμαρτυρόμενοι θεωροῦντες τὴν Γραφὴν ὡς τὸ ἓν καὶ τὰ πάντα, ὡδηγήθησαν φυσικῶς νὰ φαντάζωνται τὴν αὐτάρκειαν καὶ σαφήνειάν της. Ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ ἰδιότητες εἶναι ἀναπόδεικτοι, τὸ δὲ ἐναντίον ἀποδεικνύεται διὰ σαφεστάτων χωρίων. Ἀφ' οὗ ἡ ἐκκλησία ὑρίστατο μίαν ἑκατονταετηρίδα πρὶν ἢ τὸ ὅλον τῆς καινῆς Διαθήκης γραφῇ, καὶ τέσσαρας πρὶν ἢ πάντα τὰ μέρη αὐτῆς ἀναγνωρισθῶσι γενικῶς, ὁ διαμαρτυρόμενος ὑποχρεοῦται νὰ δείξῃ τὸ γεγονὸς τῆς παρακμῆς, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία παρέδωκε τῇ Γραφῇ τὸ ἑαυτῆς κῦρος. Ποῦ εὑρίσκεται; Οὐδαμοῦ. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν** σαφήνειαν τῆς Γραφῆς, μόνον παῖδες, γραῖαι καὶ προκατειλημμένοι φανατικοὶ δύνανται νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν. Ἀφ' οὗ ὁ ἀπόστολος Πέτρος εὗρε τὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολὰς δυσνοήτους, οἱ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ διισχυρισθῶσι βεβαίως ὅτι ἐννοοῦσιν αὐτὰς κάλλιον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ καλέσῃ τὴν παλαιὰν Διαθήκην σαφῆ μετὰ τῶν χιλιάδων σχεδὸν ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν της; Μόνον ἄγνοια καὶ αὐταπάτη δύναται νὰ διακινδυνεύσῃ εἰς τοιαύτην διαβεβαίωσιν. Τόσῳ μεγάλη ἔλλειψις ὑπάρχει κοινοῦ νοῦ ὑποστηρίζοντος τὸ προτεσταντικὸν σύστημα, ὥστε ἀποβαίνει μόλις πιστευτὸν πῶς τόσα ἑκατομμύρια ὑπέκυψαν εἰς αὐτό· ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ κυρία αἰτία εἶναι ἡ ἑξῆς: ἐὰν ἡ Γραφὴ εἶ-

---

ταῖς διαφόροις γραφαῖς ταῖς οὕτως ἢ ἄλλως ἀπαντώσαις ἐν τοῖς διαφόροις κώδιξι τῶν χειρογράφων· δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ συμφωνήσωμεν αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς μεγίστης σημασίας, ἣν φαίνεται ἀποδιδοὺς εἰς τὰς φερομένας διαφόρους γραφὰς τοῦ κειμένου τῆς καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ ἐκ τῆς σημασίας ταύτης ἐξαγομένου συμπεράσματος αὐτοῦ, ὅπερ τὸ ἐφ' ἡμῖν θεωροῦμεν παρακεκινδυνευμένον πως καὶ τολμηρόν. —Κατόπιν ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀπεριορίστου χρήσεως τῆς Γραφῆς παρὰ τοῖς προτεστάνταις, οἵτινες συγχωροῦσι τὴν ἀνάγνωσιν ὁλοκλήρου τῆς Π. Δ. εἰς πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας πρόσωπα. Σ. Μ.

** *ἐν πᾶσιν* ἔδει νὰ θέσῃ ὁ συγγραφεύς. Σ. Μ.

ναι ἀνθρώπου μόνου κῦρος, ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἶναι ὁ μόνος ἑρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς, ἀποβαίνει κῦρος ἑαυτῷ. Βεβαίως οὐδὲν ὑπάρχει μᾶλλον εὐχάριστον καὶ εὐπρόσδεκτον τῇ πεπτωκυίᾳ ἀνθρωπότητι. Ἐντεῦθεν ἡ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία οὐδέποτε ὑπῆρξε «Γραφικὸς σύλλογος» ἢ «Θεολογικὴ συζητητικὴ ἑταιρία», ἀλλὰ καθίδρυμα περιβεβλημένον διὰ κύρους δογματικοῦ, μυστηριακοῦ καὶ πειθαρχικοῦ κύρους. Τὸ κῦρος τοῦτο ἐξησκεῖτο ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν νομίμων αὐτῶν διαδόχων, τῶν ἐπισκόπων. Καὶ ἡ Γραφὴ καὶ ἡ παράδοσις διδάσκει τοῦτο. Οἱ ἀπόστολοι, ὅτε διεσπάρησαν πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, διετηρήθησαν ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς πλάνης, διότι ἄλλως ἡ ἑνότης τῆς ἐκκλησίας ἤθελεν ἠττηθῇ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διαφορᾶς τῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ὅτε ἠδύναντο νὰ συσκέπτωνται, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀλανθάστως ὡδήγει τὰς διασκέψεις των. Ὅταν δὲ πάλιν ἀπῆλθον τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐναπεταμίευσαν πᾶσαν τοῦ Χριστοῦ τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἃς ἐθεμελίωσαν, τότε δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη προσωπικῆς ἀναμαρτησίας· οἱ ἐπίσκοποι εἶχον, ἐν περιπτώσει ἀντιλογίας, νὰ συσκέπτωνται κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων κατὰ τὴν πρώτην ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον. Ὅπως οἱ ἀπόστολοι ἦσαν ἴσοι ἀλλήλοις, οὕτω καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν καὶ εἶναι ἴσοι ἀλλήλοις. Ἀπόστολοί τινες δυνατὸν νὰ εἶχον προσωπικὴν κατά τι ὑπεροχήν, ὡς λ. χ. ὁ ἀπόστολος Πέτρος διὰ τῆς θερμῆς πίστεώς του, ὁ ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῆς θαυμασίας ἐνεργητικότητός του, ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης διὰ τῆς ἀγάπης του· καὶ ὅμως πάντες ἦσαν ἐπισήμως τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐτὸ κῦρος.

Τὸ ἰσότιμον τοῦτο ἰσχυρῶς ἀπορρίπτεται ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἀξιοῖ διὰ τὸν Πέτρον τὸ πρωτεῖον

μεταξὺ τῶν ἀποστόλων· οὐχὶ τιμητικὸν πρωτεῖον ἀλλὰ πραγματικὸν καὶ διακεκριμένον πρωτεῖον, δηλ. κυριαρχίαν (supremacy). Ἡ ἀξίωσις δὲ αὕτη βασίζεται ἐπὶ τοῦ Ματθ. ις' 18· «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Τὸ πᾶν κεῖται ἐπὶ τῆς ἐννοίας, ἣν ἡ ἐκκλησία προσάπτει εἰς τὴν λέξιν «πέτρᾳ». Ὁ καθ' αὐτὸ καθολικὸς συμβουλεύεται τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ὡς εὑρίσκεται ἐν τοῖς πατράσι τῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν οἱ πατέρες συμφωνῶσιν εἰς τὰ λεγόμενά των, ἡ φωνή των εἶναι προδήλως ἡ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐκκλησία δὲν συμφωνῇ, τότε ἡ φωνὴ τῶν πατέρων εἶναι ἡ προσωπικὴ καὶ ὑποκειμενικὴ των γνώμη καὶ οὐχὶ ἡ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ οὐδέποτε δύναται νὰ γείνῃ τοιαύτη.

Ἤδη ὁ γάλλος θεολόγος Launoy ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἀριθμήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου φωνὰς τῶν πατέρων καὶ εὑρίσκει ὅτι τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρες ἑρμηνεύουσι τὴν «πέτραν» ὡς «τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ» τὴν ὁμολογηθεῖσαν τότε ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ἢ ὡς «τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ», καὶ μόνον δέκα καὶ ἑπτὰ ἑρμηνεύουσιν αὐτὴν ὡς «τὸ πρόσωπον τοῦ Πέτρου». Οὕτως εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ χωρίον, ὅπως θέλομεν. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἐξηγήσωμεν τοῦτο, δὲν ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ μορφώσωμεν εἰς δόγματα τὴν ὑποκειμενικὴν ἡμῶν ἑρμηνείαν. Πᾶς εἰλικρινὴς ῥωμαῖος, ὅστις γνωρίζει τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς καθολικῆς θρησκείας, πρέπει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀληθείας ταύτας. Ἀλλὰ πόσον οἱ πτωχοὶ ῥωμαῖοι ἀπατῶνται καὶ πλανῶνται ὑπὸ αὐθαδῶν καὶ ἀναισχύντων ψευστῶν, βλέπομεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ δόκτορος Allioli γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς Γραφῆς, ἐπιδοκιμασθείσης ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου Ις'. Ὁ μεταφραστὴς δίδων ἐν ὑποσημειώσει τὴν συνήθη ῥωμαϊκὴν ἑρμηνείαν, προσθέτει· «οὕτω διδάσκουσι πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες» (!!!)

Οἱ ῥωμαῖοι παράγουσιν ἐπίσης τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου ἐκ τοῦ Λουκᾶ (ΚΒ' 31, 32). «Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Σίμων Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον· ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου». Οἱ ἅγιοι πατέρες γενικῶς ἐννοοῦσι τὸ χωρίον τοῦτο περὶ τῆς χάριτος τῆς καρτερίας, καὶ ἀναφέρουσιν αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς πιστούς. Ὁ πάπας Ὀνώριος Α' ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καντουαρίας ἀναφέρει τοῦτο εἰς πάντας τοὺς ποιμένας τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἀναφέροντες αὐτὸ εἰς τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου δὲν προβαίνουσι πέραν τοῦ προσώπου τοῦ Πέτρου, οὐδ' ἐφαρμόζουσιν αὐτὸ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Ἡ αὐστηρὰ μάλιστα γλῶσσα τοῦ πάπα Ἀγάθωνος δεικνύει ὅτι οὗτος θεωρεῖ τὸν βαθμὸν τοῦ παπικοῦ κύρους περιοριζόμενον εἰς τὴν τήρησιν τῶν ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων θεσπισθέντων. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν καὶ τὸ χωρίον τοῦτο, κατὰ τὴν παράδοσιν θεωρούμενον, δὲν εἶναι ἀποτελεσματικόν.

Τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον χωρίον τὸ προσαγόμενον ὡς ἀπόδειξις τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου εἶναι τὸ τοῦ Ἰωάννου (ΚΑ' 15—17). Ἡ βοσκὴ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρνίων καὶ προβάτων, ἡ ἐμπιστευθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τῷ Πέτρῳ, διαφόρως ἡρμηνεύθη ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων. Τινὲς ἀναφέρουσι τοῦτο εἰς τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου, ἄλλοι εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις, ὧν ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Πέτρος. Οἱ τελευταῖοι (ἰδίᾳ ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ ἱερὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας) εἶναι ἐν τούτῳ ἀκριβέστατοι. Ὁ Μ. Βασίλειος περαίνει τὸν λόγον του διὰ τῶν ἑξῆς σημαντικῶν λέξεων. «Πᾶσι τοῖς ἑπομένοις ποιμέσι καὶ διδασκάλοις δίδωσι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν», ὁ δὲ ἱερὸς Κύριλλος νομίζει ὅτι ἡ τριπλῆ ἐρώτησις τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρεται

εἰς τὴν τριττὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου καὶ ὅτι ἡ φροντὶς τῆς βοσκῆς τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρνίων καὶ προβάτων ἦτο, οἱονεί, ἀνανέωσις τῆς ἀποστολικότητος καὶ ἐξάλειψις τοῦ ὀνείδους τοῦ προσαφθέντος αὐτῷ διὰ τῆς ἀρνήσεως. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην τάξιν τῶν ἑρμηνευτῶν ἀνήκει ἐν πρώτοις αὐτὸς ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὅστις ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ (Ε΄ 1—3) καθαρῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον καὶ ἀξιοῖ οὐκ ἄλλο ἀξίωμα, εἰμὴ τὸ τοῦ συμπρεσβυτέρου ἐκείνων, πρὸς οὓς ἀπευθύνει τὰς ἐπιστολάς του. Εἶναι προδηλοτάτη ἀλήθεια, ὅτι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅπου ἔπρεπε φυσικῶς νὰ ζητῶμεν ἴχνος τι τοῦ «ὑπερτάτου κύρους» αὐτοῦ, οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη νύξις δύναται νὰ ἀνακαλυφθῇ. Ἐὰν ὁ Πέτρος ἦτο «ἡ ὁρατὴ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας», ἔπρεπε νὰ διακηρύξῃ ἐπισήμως τὸ τοιοῦτο προνόμιον. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξε. Δὲν δύναται τοῦτο νὰ ἐξηγηθῇ (ὡς οἱ Ρωμαῖοι πράττουσι) λόγῳ ταπεινοφροσύνης τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, διότι ἤθελεν εἶναι ψευδὴς ταπεινοφροσύνη, ἀποκήρυξις ἢ ἄτοπος ἀπόκρυψις τῆς αὐθεντικῆς του θέσεως. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, οὐ μόνον ἡ σιωπὴ τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ σαφῆ γεγονότα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Πέτρος οὐδέποτε ὠνειρεύθη νὰ ἀξιοῖ ἐξουσίαν καὶ κῦρος, οἷον οἱ παπισταὶ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτόν. Ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ (Β΄ 11—14) ἀναγινώσκομεν· «ὅτε ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν· πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν, ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει· ὅτε δὲ εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων» κτλ. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ ἀν-

θρωπίνου φόβου, ἦτο ἱκανὴ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου»; Δὲν ἦτο τοῦτο ἀποπλάνησις τῶν ἀρνίων καὶ τῶν προβάτων τῶν ἐμπιστευθέντων τῇ φροντίδι αὐτοῦ οὕτως, ὥστε συνυπεκρίθησαν αὐτῷ»; Εἶναι πέτρα, ἐφ' ἧς ᾠκοδόμηται ἡ ἐκκλησία, ὁ μὴ ὀρθοποδῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου; Αὕτη δὲ «ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου», ἣν ὁ Πέτρος πρακτικῶς ἠρνήθη καὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ ἠρνήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι, ἦτο αὐτὸ τὸ σπουδαῖον ζήτημα τὸ κινηθὲν καὶ ὑπερασπισθὲν ὑπὸ τοῦ Πέτρου καὶ ὁμοφώνως ἀποδεχθὲν ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν ἀποστόλων, ὡς ἡ ὑπαγόρευσις τοῦ ἁγίου πνεύματος (Πράξ. ΙΕ΄ 28). Καὶ πρὸ τούτου ὁ Πέτρος εἶχε πληροφορηθῇ δι' ὁράματος ὅτι οἱ ἐθνικοὶ δὲν ἦσαν ἀκάθαρτοι. Δὲν εἶναι ταῦτα ἐπιλήψιμα συμβάντα μὴ πολλὰς παρέχοντα ἐλπίδας διὰ τὸ πρωτότυπον τῆς παικῆς ἁναμαρτησίας; Οἱ Ρωμαῖοι ἀρέσκονται νὰ ἀδιαφορήσωσιν ὡς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο· ἀλλ' ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ ἅγιοι Ἱερώνυμος καὶ Αὐγουστῖνος δὲν ἔπραξαν οὕτως· ὁ δὲ ἅγιος Ἱλάριος ὁ Πικταύων ἐξάγει ἐκ τούτου τὴν ἰσοτιμίαν τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου· «Τίς ἤθελε, λέγει, τολμήσει ν' ἀντιστῇ τῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ, πρωταποστόλῳ, ἐκτὸς ὁμοιός τις αὐτῷ, ὅστις πεποιθὼς εἰς τὴν αὐτοῦ ἐκλογὴν καὶ ἀναγνωρίζων ἑαυτὸν οὐκ ἀνόμοιον αὐτῷ, ἠδύνατο σταθερῶς ν' ἀποδοκιμάσῃ ὅ,τι ὁ προηγούμενος εἶχε πράξει ἀσυνέτως»;

Ἄλλη ἀναντίρρητος ἀλήθεια δεικνύουσα τὸ ἀβάσιμον τῆς ρωμαϊκῆς θεωρίας περὶ τοῦ κύρους τοῦ ἀποστόλου Πέτρου εἶναι ὅτι οὗτος οὐδέποτε ἐξήσκησε κυριαρχίαν τινὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. Τοὐναντίον, ὅτε ΑΠΕΣΤΑΛΗ ΥΠ' ΑΥΤΩΝ, ὑπήκουσε (Πράξ. Η΄ 14). Ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι ἡ σύνοδος τῶν ἀποστόλων εἶναι κάτι τι ὑψηλότερον ἢ ἀπόστολος, καὶ τοῦ Πέτρου συμπεριλαμ-

βανομένου. Τούτου ἕνεκα ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος εἶναι τὸ ὕψιστον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς ἣν πάπαι, πατριάρχαι, ἐπίσκοποι καὶ πάντες οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης ταύτης εἶναι ὅτι οὐδενὸς τῶν τριῶν χωρίων, ἐφ' ὧν οἱ ρωμαῖοι βασίζουσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἑρμηνεία ἐξάγεται ἐκ τῆς unanimis consensus τῶν πατέρων, συνεπῶς δὲ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡμῖν. Ἐὰν ἤμεθα διαμαρτυρόμενοι, ὧν τὰ δόγματα ἵστανται ἢ πίπτουσι διὰ γραφικῆς ἀποδείξεως, ἠδυνάμεθα ἐνταῦθα ν' ἀπολέσωμεν τὸ ζήτημα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία βασίζεται ἐπὶ τῆς προφορικῆς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων, μεταδιδομένης διὰ τῆς παραδόσεως, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐρωτήσωμεν τί λέγει ἡ ἐκκλησία περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου; Ἐνταῦθα εὑρίσκομεν τῷ ὄντι τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν πατέρων πλειονοψηφίαν συνιστῶσαν ἠθικήν τινα consensus ὑπὲρ τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου· καὶ οἱ ἀνατολικοὶ πατέρες εἶναι σχεδὸν εὐγλωττότεροι ἐν τούτῳ τῶν δυτικῶν.

Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τοῦ πρωτείου; εἶναι ἁπλῶς ἡ προεδρεία ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων οὕτως, ὥστε ὁ πρόεδρος εἶναι μόνον primus inter pares; ἢ εἶναι ἡ κυριαρχία, κυβερνῶσα τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους ὡς ὑπηκόους; Ἡ πρώτη θεωρία λαμβάνεται παρὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἡ δευτέρα παρὰ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν.

Ἐὰν ὁ ἀναγνώστης ἀνοίξῃ ρωμαϊκόν τι βιβλίον ἐπὶ τῶν παπικῶν ἀξιώσεων, θὰ φρίξῃ ἐκ τῶν καταπληκτικῶν σειρῶν τῶν ῥήσεων τῶν πατέρων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ρωμαϊκῆς θεωρίας· ἀλλ' ἂς μὴ ἐκπλαγῇ. Προφυλάξεις τινὲς θὰ καθαρίσωσι τὴν πορείαν του. 1] Ἂς μὴ ἐμπιστευθῇ ῥῆσίν τινα πρὶν ἢ πεισθῇ ὅτι τὸ κείμενον δὲν εἶναι οὔτε ἀτελὲς, οὔτε κολοβωμένον, οὔτε μεταβεβλημένον, οὔτε νόθον· 2] ὅτι

τὸ κείμενον εἶναι ὀρθῶς μεταπεφρασμένον· 3] ὅτι τὸ χωρίον δὲν εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ καθαρῶς προσωπικὴ γνώμη, ἥτις δὲν ἔχει ἀξίαν πρὸς ὑποστήριξιν δόγματος· —ὁ κανὼν οὗτος θὰ μηδενίσῃ τοὐλάχιστον ἐννέα ἐκ τῶν δέκα ῥήσεων· — 4] μόνον τὰ χωρία τὰ ἀξιοῦντα τὸ κῦρος τῆς παραδόσεως πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει· καὶ ἐν τούτοις προσέτι δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι οἱ πατέρες ἦσαν ἄνθρωποι ὑποκείμενοι εἰς λάθη· συνεπῶς 5] μόνον ἡ consensus τῶν πατέρων δύναται νὰ ἀποφασίσῃ. Τοιουτοτρόπως ὁ ἀντίδικος στρατὸς θὰ ἀπομακρυνθῇ παραδόξως ἐν σώματι.

Καὶ ἄλλο τι σημεῖον πρέπει νὰ προστεθῇ γενικῶς παρορώμενον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Οἱ πατέρες κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἀπείρως ἀξιοπιστότεροι, ὅταν ἐκθέτωσιν ὅ,τι ἡ ἐκκλησία ἀπορρίπτει ὡς αἵρεσιν, ἢ ὅταν περιγράφωσι δόγμα τι· διότι, ὡς συνήθως συμβαίνει, ὁρίζουσιν ἀκριβῶς τὴν κατὰ παράδοσιν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τὴν ἀτομικὴν των γνώμην. Δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγνώριζον νὰ διακρίνωσι μεταξὺ ἀληθείας καὶ πλάνης. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκθέσει μιᾶς διδασκαλίας οὐχὶ σπανίως μιγνύουσι τὰς προσωπικάς των θεωρίας, ἀναπτύσσοντες τὸ δόγμα ἐκ θεολογικοῦ τινος ἢ φιλοσοφικοῦ συστήματος, ἢ ὑποστηρίζοντες αὐτὸ διὰ τοῦ συστήματος. Κατὰ τοῦτο οἱ πατέρες τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς καὶ οἱ ἐν τῇ νεοπλατωνικῇ σχολῇ ἐκπαιδευθέντες ἀπαιτοῦσι προσεκτικὴν χρῆσιν. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἔγραψεν ὁλόκληρον βιβλίον «Ἐπιθεωρήσεων» (Retractationes), πολλοὶ δὲ πατέρες ἠδύναντο νὰ πράξωσι τὸ ἴδιον. Ὀλίγα λοιπὸν γραφικὰ χωρία καὶ ὀλίγα (ὑπόθες δώδεκα) ἐκ τῶν πατέρων πρὸς ὑποστήριξιν δόγματός τινος δὲν εἶναι κατ' οὐδένα λόγον ἱκανὴ ἀπόδειξις τοῦ ἀληθοῦς καθολικοῦ χαρακτῆρός του, ἐκτὸς ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ γραφικὰ χωρία ἐννοοῦνται ὅπως ἡ ἐκκλησία ἐννοεῖ αὐτά, καὶ ἐκτὸς ἐὰν

τὰ πατερικὰ χωρία ἀποδειχθῶσιν ἀντιπροσωπεύοντα τὴν κατὰ παράδοσιν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τὴν προσωπικὴν γνώμην ἀνθρώπου. Οἱ Ῥωμαῖοι συχνότατα λησμονοῦσιν ὅτι ἐκτὸς τοῦ γραφικοῦ προτεσταντισμοῦ ὑπάρχει ἐπίσης καὶ πατερικὸς προτεσταντισμός, διαφθείρων τοὺς πατέρας διὰ τῆς ἀτομικῆς κρίσεως ἢ θεωρῶν τὰς λέξεις αὐτῶν καθ'ὅλα θεόπνευστον ἀλήθειαν, ἐνῷ οἱ πατέρες δύνανται μόνον νὰ ληφθῶσιν ὡς ἱστορικαὶ μαρτυρίαι.

Δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατον εἰς τοὺς πλείστους ἐκ τῶν χριστιανῶν νὰ ἐξελέγξωσι τὴν ἐκ τῶν πατέρων λαμβανομένην διδασκαλίαν καὶ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐννοοῦσιν ἑλληνικά, λατινικά, συριακὰ καὶ ἀρμενικὰ (αἱ τέσσαρες κύριαι γλῶσσαι, ἐν αἷς οἱ πατέρες ἔγραψαν), δὲν ἔχουσιν οὔτε καιρὸν, οὔτε ἐπιθυμίαν νὰ διέλθωσι τὰ ὀγκώδη τῶν πατέρων ἔργα. Τούτου ἕνεκα κατέστη τοῦ συρμοῦ νὰ συμβουλεύωνται πατερικάς τινας ἀποθήκας συλλεγείσας ὑπὸ ἐργατικῶν γλωσσολόγων μυρμήκων μετ'ὀλίγης μὲν περισκέψεως, μετὰ ἰσχυρᾶς ὅμως ἐκκλησιαστικῆς προλήψεως. Τοιαῦται εἶναι αἱ πηγαὶ τῆς φαινομένης καταπληκτικῆς μαθήσεως τοῦ ἐσμοῦ τῶν θεολόγων, οἵτινες συνειδητῶς διαδίδουσι τὰ λάθη καὶ τὰ παραράματα τῶν κειμένων, μὴ λαμβάνοντες τὴν ἐνόχλησιν νὰ ἐξελέγξωσι τὰ χωρία ἢ νὰ ἀνακαλύψωσι τὰς νωθείας των καὶ τὰς παραφθοράς των. Ἡ ῥῆσις πάλιν πατρός τινος δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὀρθῶς, ἐὰν ὁ πατὴρ ὁ ἴδιος, ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσις του, οἱ φίλοι του καὶ οἱ ἐχθροί του, αἱ σπουδαὶ καὶ αἱ σχέσεις του, οἱ ἀγῶνές του καὶ αἱ ἥτται ἢ νίκαι, οἱ πειρασμοί του, καὶ αἱ περιστατικαὶ πτώσεις του, ἡ θρησκευτικὴ ζωή του τὰ πάθη του καὶ αἱ ἀρεταί του καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ συγγράμματος, ἐξ οὗ ἡ ῥῆσις λαμβάνεται, ὦσιν ἄγνωστα ἡμῖν. Ἐπὶ τῆς τοιαύτης μετὰ τοῦ πατρὸς γνωριμίας ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς

χριστιανοῦ, στηρίζεται πραγματικῶς ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἀναφερομένου χωρίου. Οὕτως ἵνα δώσωμεν ἓν μόνον παράδειγμα τῆς εἰς τὸ ἔπακρον ἀναξιότητος ἀποδείξεως εἰλημμένης ἐξ ἑνὸς τῶν μεγίστων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, ἀναφέρομεν τὸ γνωστὸν τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου χωρίον (πρὸς Τίτ. Α΄ 7), ἐν ᾧ πειρᾶται ν'ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἦσαν ἀπαράλλακτοι, ἡ δὲ διάκρισις προῆλθεν ἐξ ὑπερηφανίας καὶ δεσποτισμοῦ. Ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν τὸν ἐμπαθῆ τοῦ Ἱερωνύμου χαρακτῆρα καὶ πόσον ἐφρικίασε κατὰ τὴν ἀπόπειραν διακόνου τινὸς πειραθέντος νὰ ἄρῃ τὸ κῦρός του ὑπὲρ τὸ τοῦ πρεσβυτέρου. Τοῦτο ὤθησε τὸν ἱερὸν Ἱερώνυμον νὰ ἐξυψώσῃ ἀναριθμοστως τὸν βαθμὸν τοῦ πρεσβυτέρου. Ὁλόκληρον λοιπὸν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ἱερωνύμου, ὃν πρωτὸν ἀνθρωπίνου πάθους, εἶναι ἀνάξιον λόγου. Τί δὲ εἴπωμεν περὶ τῶν ἀμοιβαίων Ἱερωνύμου καὶ Αὐγουστίνου ἐνοχοποιήσεων εἰς αἱρεσιν; Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ πατέρες πρέπει νὰ σπουδάζωνται καὶ οὐχ ἁπλῶς νὰ προσάγωνται εἰς μαρτυρίαν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι δύνανται νὰ εὕρωσι καὶ εὗρον πλῆθος χωρίων εἰς τοὺς πατέρας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πλανῶν των. Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων ἕπεται ἡ ἀλήθεια, τὰ μάλιστα παρηγορητικὴ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι πάντες οἱ εὐσεβεῖς ῥωμαιοκαθολικοὶ (διότι ὑπάρχουσιν ἑκατομμύρια ὀνόματι ῥωμαιοκαλικοὶ ἄπιστοι ἢ ὅλως ἀδιάφοροι πρὸς τὴν θρησκείαν, οἵτινες στερούμενοι χρόνου, μέσων ἢ ἱκανότητος νὰ σπουδάσωσι τοὺς πατέρας καὶ νὰ ἐξελέγξωσι τὰς προσαγομένας ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ διδασκάλων των ἀποδείξεις, διατελοῦσιν ἐν ἀκαταμαχήτῳ ἀγνοίᾳ, ἣν θὰ ἀπετίνασσον, ἐὰν ἐγνώριζον καλλιον καὶ δὲν εἶχον τυφλὴν εἰς τοὺς διδασκάλους των πίστιν) ἀνήκουσι πραγματικῶς εἰς ἡμᾶς. Ἀντιποιούμεθα λοιπὸν αὐτῶν ὡς bonafide ὀρθοδόξων.

Ἀλλ' ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν μίτον τῆς ἐρεύνης ἡμῶν,

SISMANOGLIO MEGARO

ἦτο ὁ Πέτρος πρόεδρος τῶν ὁμοτίμων αὐτῷ ἀποστόλων ἢ ὑπέρτατος αὐτῶν ἄρχων; Ὁ Πέτρος ἦτο ὁμολογουμένως ὁ πρῶτος (primate) τῶν ἀποστόλων, ἵνα ἀντιπροσωπεύῃ τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας, ὡς ὁ ἱερὸς Κυπριανὸς θέτει τοῦτο. Ἀπητεῖτο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προεδρεία ἢ κυριαρχία; Τί πραγματικῶς ὁ Πέτρος ἔδειξεν ὅτι ἦτο: Εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄρχοντος τὸ ὑποκύπτειν εἰς τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ ὑπηκόου, ὡς ὁ Πέτρος ἔπραξεν εἰς τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ Παύλου; Εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄρχοντος νὰ ἀποστέλληται παρὰ τῶν ὑπηκόων του, ὡς ὁ Πέτρος ἀπεστάλη παρὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων; Εἶναι γνώρισμα τοῦ ἄρχοντος νὰ μὴ δεικνύῃ αὐθεντίαν τινὰ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του κατεχομένων χωρῶν; Πάντα ταῦτα εἶναι γεγονότα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πέτρου. Καὶ ὅπως ἔπραξεν, οὕτω καὶ ἐκήρυξε· «Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἑκουσίως . . . μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου» (Α΄ Πέτρ. ε', 2—4).

Καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἡ θέσις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πέτρου σχεδὸν ἐν τέλει τοῦ κανόνος τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν φαίνεται δεικνύουσα τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Οἱ πατέρες κατὰ πάντα συμφωνοῦσι τούτοις. Οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην περιέχουσι νύξιν περὶ τοῦ προνομίου τοῦ Πέτρου, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἀναφέρουσί τι ἐκ τῶν τριῶν χωρίων, ἐφ' ὧν τὸ πρωτεῖον στηρίζεται, ἐκτὸς τοῦ Λουκᾶ ΚΒ΄ 32, ἀναφερόμενον ἐν τῷ παρεφθαρμένῳ κειμένῳ τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου (πρὸς Σμυρν. κεφ. 7), ἀλλ' ἑρμηνευόμενον ὡς ἀναφορὰν ἔχον πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις καὶ οὐχὶ μόνῳ τῷ Πέτρῳ. Τὸ συντομώτερον καὶ αὐθεντικὸν κείμενον δὲν ἀναφέρει τὴν ῥῆσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες μεταχειρίζονται τετρακοσίας καὶ δώδεκα ῥήσεις ἐκ τῆς Καινῆς διαθήκης, ἔπρεπε νὰ φανῇ ἡμῖν παράδο-

ξον ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν περιφήμων τριῶν χωρίων περιλαμβάνεται ἐν τούτοις, ἐὰν αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις ἦσαν γνωσταὶ τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐκκλησίᾳ. Ἐν τῇ νῦν ἐποχῇ τὸ θεῖον δικαίωμα τοῦ παπισμοῦ εἶναι τὸ κεντρικὸν δόγμα τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν ἀποστολικῶν πατέρων μόνος ὁ ἱερὸς Κλήμης μνημονεύει τοῦ ψιλοῦ τοῦ Πέτρου ὀνόματος, ὁ δὲ ἱερὸς Ἰγνάτιος (πρὸς Σμυρ. 3) ἀναφέρει «τοὺς περὶ Πέτρον, ἐξ ὧν ὁ Mr Allnatt (Cathedra Petri, δευτέρα ἔκδ. σελ. 48) συνάγει τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου (!!!). Τοῦτο φαίνεται λίαν παράδοξον, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς θέσεως, ἣν ὁ Πέτρος κατέχει νῦν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ.

Τὰ παλυάριθμα χωρία, ἐν οἷς ὁ Πέτρος καλεῖται princeps apostolorum, σημαίνουσιν ἁπλῶς ὅτι ἦτο πρῶτος (princeps) τῶν ἀποστόλων καὶ οὐχὶ ὅτι ἦτο ἡγεμὼν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ κυριάρχου (ruler)· ὁμοίως πρωτοστάτης καὶ κορυφαῖος σημαίνουσί «τινα, ὅστις προεδρεύει (ἢ ἵσταται ἐπὶ κεφαλῆς) ὁμηγύρεώς τινος». Ὁ Mr Allnatt δίδει περαιτέρω ἐσφαλμένην μετάφρασιν τῶν λέξεων πρόκριτος καὶ προκεκριμένος, αἵτινες δὲν σημαίνουσι «τεθειμένος ἐπάνω τινός» (set above) ἀλλὰ κεκριμένος ὅπως ἢ ὁ πρῶτος (cellected to be the first). Εἶναι ὅλως ἄδικον νὰ περιορίζῃ τις καὶ νὰ συστέλλῃ τὸ νόημα τῶν λέξεων χάριν τῆς εὐνοουμένης αὐτῷ θεωρίας. Τοιουτοτρόπως caput καὶ κεφαλὴ σημαίνουσι «τὸ ἔσχατον ἄκρον πράγματός τινος» καὶ οὐχὶ κατ' ἀνάγκην «τὴν κυβερνῶταν κεφαλήν». Τὸ ἀρμενικὸν kluch (οὗτινος χρῆσιν ποιεῖται ὁ ἅγ. Ἰάκωβος ὁ Νισίβεως) δὲν σημαίνει μόνον «τὴν κεφαλὴν», ἀλλ' ἐπίσης la première place (ἴδε λεξικὸν Aucher). Τὸ ἑβραϊκὸν rosh καὶ τὸ χαλδαϊκὸν resh σημαίνει τὴν κεφαλὴν πράγματός τινος». Καὶ πόσον ὀλίγον ἡ τελευταία αὕτη λέξις εἶναι ἁρμοδία νὰ δηλώσῃ τὸ παπικὸν πρωτεῖον, ἐμάθομεν

ἐκ συριακοῦ τινος χειρογράφου τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ἀποκειμένου ἤδη ἐν τῷ βρεττανικῷ μουσείῳ, ἐν ᾧ λόγος τις τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου ἐπιγράφεται «D kyrilos resh defiskufe d'Aleksandria» (Cyrilli *capitis episcoporum* Alexandriæ)=Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας».

Ἂς προβῶμεν ἤδη νὰ δώσωμεν ἄμεσον ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Πέτρος δὲν ἦτο κύριος τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ἁπλῶς ὁ πρόεδρος αὐτῶν, primus inter pares. Λίαν παραδόξως ὁ κύριος μάρτυς ἡμῶν, ὁ ἱερὸς Κυπριανός, ἀντιποιεῖται ὑπὸ τῶν ρωμαίων ὡς ἑαυτῶν μάρτυς· ἀλλὰ κρινέτω ὁ ἀναγνώστης ὁποία μερὶς ἀντιποιεῖται αὐτοῦ δικαίως. Ἰδοὺ αἱ λέξεις του (De Cath. Eccl. Unitate, cap. 3 καὶ 4) «Ἐφ' ἑνὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν του, καίτοι δὲ δίδει πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ λέγει «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς κτλ, ὅμως ἵνα φανερώσῃ ἑνότητα, ἐποίησε διὰ τῆς ἑαυτοῦ αὐθεντίας οὕτως, ὥστε ἡ πηγὴ τῆς αὐτῆς ἑνότητος νὰ ἄρχηται ἐξ ἑνὸς ΒΕΒΑΙΩΣ ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΗΣΑΝ ΕΠΙΣΗΣ Ο ΤΙ Ο ΠΕΤΡΟΣ ΗΤΟ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΟΥΝΤΕΣ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ· ἀλλ' ἐγένετο ἀρχὴ ἐκ τῆς ἑνότητος, ἵνα ἡ ἐκκλησία παραστῇ ἡμῖν ὡς μία... Τὴν ἑνότητα ταύτην στερρῶς ἔδει νὰ κατέχωμεν καὶ νὰ ἐνισχύωμεν καὶ δὴ ἡμεῖς οἱ προκαθήμενοι τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι, ἵνα καταδείξωμεν τὴν ἐπισκοπὴν οὖσαν μίαν καὶ ἀδιαίρετον». Ὁ δὲ πάπας—δὲν ἔπρεπε νὰ τηρήσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἑνότητα ταύτην καὶ στερρότερον παντὸς ἄλλου ἐπισκόπου; διέρρηξεν ὅμως τὸν δεσμὸν καὶ —διήρεσε τὴν ἐπισκοπήν. Ἐφ' ὅσον ὁ πάπας τῆς Ρώμης καὶ ἡ ἐπισκοπὴ «συνῴκουν ἐν ἑνότητι», ὁ πάπας ἐξεπλήρου τὴν ἀποστολήν του· ἀλλ' ὅτε ἤρξατο νὰ διασπείρῃ τὰ πρόβατα, ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν ὁ Πέτρος ἐξήνεγκε κατὰ τοῦ Ἰσκαριώτου Ἰούδα. «Κατηρημωμένος ἦν ἐν ἡμῖν καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς

διακονίας... (ἀλλὰ) γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος» (Πράξ. Α', 17). Καλῶς θὰ ἐποίει ὁ πάπας νὰ ἐσταθμιζε τοὺς ἑπομένους τοῦ Κυπριανοῦ λόγους. «Μηδεὶς ἀπατάτω τὴν ἀδελφότητα ψεύδει, μηδεὶς διαφθειρέτω τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀπίστῳ ἐπιβουλῇ. Ἡ ἐπισκοπὴ εἶναι μία, ἧς μέρος κατέχεται ὑφ' ἑκάστου ἄνευ διαιρέσεως τοῦ ὅλου». Καὶ ὅπως ὁ ἱερὸς Κυπριανὸς ἐδίδαξεν, οὕτω καὶ ἔπραξε κατὰ τοῦ πάπα Στεφάνου· ὁ Κυπριανὸς ἀπέθανεν ἀφωρισμένος ὑπὸ τοῦ πάπα, ἀλλὰ γενικῶς ἀνεγνωρισμένος ὡς ἅγιος ὑπό τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ αὐτοῦ «τοῦ ἁλάνθάστου Βατικανοῦ».

Ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν ἀποστόλων Πέτρου, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ἥτις ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Καππαδοκίας, λέγει ὅτι ἡ ἕνωσις αὕτη παρατηρεῖται «διὰ τὸ ὁμότιμον τῆς ἀξίας».

Ὁ ἱερὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ὀνομάζει τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην «ἰσοτίμους ἀλλήλοις» (Ἐπιστ. 17).

Ὁ Ἀρεοπαγίτης (περὶ ἐκκλ. ἱεραρ. Ε' 2, 5) λέγει ὅτι «ὁ κορυφαῖος συνῆλθε μετὰ τῆς ὁμοταγοῦς αὐτῷ καὶ ἱεραρχικῆς δεκάδος πρὸς ἐκλογὴν τοῦ Ματθίου».

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος· «ἀπῆλθεν ὁ Παῦλος εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον. Ὑπῆρχέ τι ταπεινότερον τῆς ψυχῆς ταύτης; οὐκ ἔχρῃζε τοῦ Πέτρου ὢν αὐτῷ ἰσότιμος» (πρὸς Γαλ. Α' 11).

Καὶ πάλιν πρὸς Γαλ. Β' 3. «Δείκνυσιν ἑαυτὸν ἰσότιμον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις· ἀλλὰ συγκρίνων αὐτὸν οὐ τοῖς λοιποῖς ἀλλὰ τοῖς κορυφαίοις αὐτῶν, δεικνύει ὅτι τὴν αὐτὴν εἶχεν ἕκαστος ἀξίαν».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός «Οἱ ἀπόστολοι ἀποτελοῦσι τὴν δωδεκάχορδον τοῦ πνεύματος λύραν· ἀλλ' οὗ-

τε ὁ Πέτρος μόνος ἀποτελεῖ τὴν λύραν, οὔτε ὁ Ἀνδρέας, ἀλλὰ οἱ δώδεκα ὁμοῦ. ΕΑΝ ΤΙΣ ΛΕΓΗ ΠΕΤΡΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΥΡΑΝ ΨΕΥΣΤΗΣ ΕΣΤΙ».

Ὁ αἰδέσιμος Βέδας (ὁμιλ. Β΄ 15) λέγει: «Ὅ,τι ἐλέχθη τῷ Πέτρῳ (Ποίμανε τὰ πρόβατά μου), ἐλέχθη πᾶσι· διότι οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι ἦσαν οἱ αὐτοὶ τῷ Πέτρῳ· τῷ Πέτρῳ ὅμως ἐδόθη τὸ πρωτεῖον, ἵνα ἐκφρασθῇ ἡ ἑνότης τῆς ἐκκλησίας».

Ἰσίδωρος ὁ Ἱσπάλεως (de Eccl. off. II, 5) λέγει· «οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι μετεῖχον ἰσομέτρως τῆς τοῦ Πέτρου τιμῆς καὶ ἐξουσίας... Ὅτε δὲ ἀπέθανον, διεδέχθησαν αὐτοὺς οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐκάθισαν ἐπὶ τῶν θρόνων τῶν ἀποστόλων».

Τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον ἄγει ἡμᾶς εἰς ἄλλην τινὰ τάξιν μαρτυριῶν, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας ἐτέθη ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν ἑδρῶν καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἕδρας τοῦ Πέτρου. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνήκει ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος καὶ ὁ πάπας Πελάγιος Α΄ (Mansi IX 716. 732), ὅστις λέγει· «Ὁπόταν ἀμφιβολία τις ἐγείρηται... συμβουλευέσθωσαν τὰς ἀποστολικὰς ἕδρας πρὸς πληροφορίαν... Ὅστις δήποτε λοιπὸν τυγχάνει κεχωρισμένος τῶν ἀποστολικῶν ἑδρῶν, ἐστὶν ἀναμφιβόλως σχισματικός». Ἐπίσης ἐν 716 διδάσκει ὅτι «ὅστις δήποτε ἐξαιρεῖ ἑαυτὸν τοῦ κύρους καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἐπισκόπων (præsulum) τῶν αὐτῶν ἑδρῶν (τῶν ἀποστολικῶν), εἶναι σχισματικὸς, δὲν ὑπάρχει δὲ ἄλλη ἐκκλησία ἐκτὸς μιᾶς, ἥτις βασίζεται ἐπὶ τῶν ἐπισκοπικῶν ριζῶν τῶν ἀποστολικῶν ἑδρῶν (quæ in pontificibus apostolicarum sedium est solidata radicibus). Διὰ τῶν ῥήσεων τούτων ὁ νῦν παπισμὸς ἵσταται καταδεδικασμένος, κεχωρισμένος ὢν τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν ἑδρῶν.

Μέχρι τοῦδε ἐνησχολήθημεν κυρίως εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πέτρου, ἤδη δὲ πρέπει νὰ προβῶμεν περαιτέρω. Οἱ

Ῥωμαῖοι μεταφέρουσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πέτρου εἰς τὸν λεγόμενον διάδοχον αὐτοῦ, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πέτρου οὐδέποτε ἤθελον ἐξογκωθῇ τόσον, ἐὰν δὲν ἀπέβαινον πρὸς ὄφελος τοῦ πάπα. Ἀλλὰ διατί ἡ Ῥώμη ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ τῆς Ἀντιοχείας, ἧς ἀναμφιβόλως πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ Πέτρος, ἐν ᾧ ὁ Παῦλος ἤθελεν ἔχει ἴσα δίκαια νὰ θεωρῆται ἐπίσκοπος Ῥώμης; Ἐντεῦθεν ἀρχίζει τὸ ῥωμαϊκὸν σόφισμα. Ἡ Ῥώμη κατέστη ἡ πρώτη ἐπισκοπικὴ ἕδρα τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι ἦτο ἡ σπουδαιοτέρα πόλις καὶ οἱονεὶ τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καθαγιασθεῖσα τῷ μαρτυρίῳ τῶν δύο κορυφαίων ἀποστόλων. Τούτου ἕνεκα Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ (καὶ οὐχὶ ὁ Χριστὸς ἢ οἱ ἀπόστολοι) ἀπέδωκαν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπερ εἶναι ἐκκλησιαστικὴ τις διάταξις καὶ οὐχὶ ἀποστολικὴ παράδοσις. Κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι δόγμα, διότι ἡ ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ πλάττῃ δόγματα. Ὅτι οἱ πατέρες ἐκφράζουσι τὸ ὕψιστον σέβας διὰ μίαν τόσον ὑψηλὴν προσωπικότητα, οἷα ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης, καὶ συνδυάζουσιν αὐτὸν κατά τι μετὰ τοῦ Πέτρου, ὅστις οἱονεὶ καθηγίασε διὰ τοῦ μαρτυρίου του τὸ ῥωμαϊκὸν ἔδαφος, δὲν εἶναι εἰμὴ φυσικόν. Πολλοὶ πρὸς τούτοις ἅγιοι πάπαι εἰσὶν ὅλως ἄξιοι τῶν ἡμετέρων ἐπαίνων, ὡς παραδειγματικοὶ ποιμένες τῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν ὁ Πέτρος ἦτο μόνον primus inter pares, οἱ ἀξιοῦντες ὅτι εἶναι διάδοχοί του, οἱ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοποι, δὲν δύνανται νὰ ὦσι πλειότερον ἐκείνου, ὅπερ πατέρες τινὲς καὶ πολλοὶ πάπαι εἶπον. Ἁπλᾶ γεγονότα ἀνασκευάζουσι τὰ ὑπερβολικῶς καὶ πλεοναστικῶς ὑπὸ τῶν πατέρων τούτων λεγόμενα. Ἐὰν οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἀνεθεμάτισαν πάπας ὡς αἱρετικούς, ῥωμαῖοι δὲ πάπαι ἐπὶ αἰῶνας ἐπανελάμβανον τὰ ἀναθέματα, μέχρις οὗ ἠρνήσθησαν ἐκ τοῦ Liber diurnus, ἀρκούντως ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος

εἶναί τι ὑψηλότερον καὶ ἀσφαλέστερον τῆς παπικῆς διδασκαλίας καὶ ὅτι τὸ «παπικὸν ἀλάθητον» ταχέως διαψεύδεται καὶ ἀποκρούεται ὑπὸ ἱστορικῶν γεγονότων. Καὶ τὸ ὑποθέτειν δὲ τοιοῦτον ἀλάθητον, καὶ μάλιστα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐκκλησίας, εἶναί τι πλέον ἐκείνου, ὅπερ ἄνθρωπος σώας ἔχων τὰς φρένας δύναται ν' ἀνεχθῇ. Ὅτι ἄνθρωποι, οἷος ὁ Πῖος Θ΄, ὅστις δύναται νὰ λέγῃ «Ἡ παράδοσίς εἰμι ἐγὼ», δύνανται νὰ προστατεύσωσι τοιαύτην αἵρεσιν, δὲν εἶναι θαυμαστόν· ἀλλ' ὅτι ἄνθρωποι, οἵτινες ὑποτίθενται γνωρίζοντες πλεῖον Θεολογίας καὶ ἱστορίας, δύνανται νὰ ῥίψωσι τὴν συνείδησιν καὶ τὴν αἰώνιον εὐδαιμονίαν των εἰς τὰς ῥωμαϊκὰς βαθμίδας καὶ νὰ ἐπιτρέψωσιν ἑαυτοῖς νὰ τυφλωθῶσι καὶ νὰ ἀχθῶσιν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἄβυσσον, εἶναι ἀξιοθρήνητον θέαμα.

Ὁ τύφος προὐξένησε τὴν πτῶσιν τῶν ἀγγέλων (Α΄ Τιμ. Γ΄ 6)· ὁ τύφος προὐξένησε τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Μόλις οἱ τοῦ Πειρασμοῦ λόγοι «ἔσεσθαι ὡς Θεοὶ» ἐδηλητηρίασαν τὴν καρδίαν τῆς Εὔας, καὶ ἀμέσως εἰσῆλθεν ἐλευθέρως ἀπληστία καὶ ἀσέλγεια. Ὁ τύφος οὗτος ἦτο ψεῦδος ἢ μᾶλλον τὸ ψεῦδος, τὸ ἀρχικὸν ψεῦδος ὅλων τῶν μετὰ ταῦτα ψευδῶν, διότι ἦτο ἡ ἀρπαγὴ τῆς τοῦ Θεοῦ κυριαρχίας ὑπὸ ὄντων δημιουργηθέντων ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξαρτωμένην ἐξ αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα λέγει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν περὶ τοῦ πεσόντος ἀγγέλου, τοῦ Διαβόλου, ὅτι «ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ· ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ» (Ἰωάνν. Η΄ 44). Καὶ ὅπως ὁ τύφος καὶ τὸ ψεῦδος τοῦ Διαβόλου εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐν παραδείσῳ ἐκκλησίαν ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ αὐτῆς, διότι ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ὡς μετανοοῦντες ἁμαρτωλοὶ προσέκειντο τῷ ἐπαγγελθέντι Σωτῆρι, οὕτως ὁ διάβολος ποῦ ψευδοῦς τύφου ἐπιμόνως ἐξηκολούθει κατατρύχων καὶ λεηλατῶν τὴν ἐκκλη-

σίαν τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ διατελῇ πράττων οὕτω, ἕως τῆς συντελείας. Ὁ ψευδής του τύφος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις ἀπεπλάνησε τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν, κατέστρεψε τὰς δέκα φυλὰς καὶ ἐσταύρωσε τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ὁ ψευδής του τύφος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις κατεδίωκε τὸν Χριστὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον Αὐτοῦ ἐν τοῖς μαθηταῖς του, ἐδημιούργησεν αἱρέσεις καὶ παρήγαγε σχίσματα. Ὁ ψευδής του τύφος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐπενόησε τὸ παπικὸν πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον, ὡς ἐκκρηκτικὴν μηχανὴν πρὸς καταστροφὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὅπως ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐπέτυχε νὰ ἐπαγάγῃ μετ' αὐτοῦ δέκα ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν, οὕτω καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ πλειονοψηφία ἠκολούθησεν αὐτὸν ὡς ἀρχηγόν της. Μεθ' ὁποίου ἀποτελέσματος, θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον.

Μεγάλα γεγονότα αὐξάνουσι συνήθως ἐκ μικρῶν ἀρχῶν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ παπισμῷ· ὁ διάβολος ἦτο ἐπιτηδειότατος, ὥστε δὲν εἰσήγαγε διὰ μιᾶς τὸν ἐξωγκωμένον παπισμόν, διότι ἦτο βέβαιος ὅτι ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤθελεν ἀνακαλύψει τὸν αὐτουργόν του. Ἐπροτίμησε λοιπὸν νὰ σπείρῃ ζιζάνια διαρκούσης τῆς νυκτὸς «ἐν τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους». Τὰ ζιζάνια ηὐξησαν μετὰ τοῦ σίτου κατ' ἀρχὰς μὴ διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων· ἀλλ' ὅτε ἠδύναντο νὰ διακριθῶσιν, ἦσαν τόσον βαθέως ἐῤῥιζωμένα, ὥστε δὲν ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἐκριζωθῶσιν, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τοῦ κόσμου ἐσυνείθισαν εἰς τὴν ἀβλαβῆ τοῦ δηλητηριώδους φυτοῦ θέαν καὶ εἰς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸ θρησκευτικὴν χροιάν· διότι ὁ διάβολος συχνότατα φαίνεται ὡς ἄγγελος φωτός.

Εἶναι σημαντικὸν γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη μνεία τῆς τοῦ πάπα δογματικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς *Cathedra Petri* εὑρίσκεται εἰς μυθῶδές τι αἱρετικὸν ἔργον τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος, τὰς

Κλημεντείους ὁμιλίας, γραφείσας ὑπὸ Ἐβιωναίου τινός. Ἐν τῷ ἐνδιαφέροντι τούτῳ μυθιστορήματι εὑρίσκεται διὰ πρώτην φορὰν ὁ Πέτρος συνοδευόμενος μετὰ τῆς ἕδρας τῆς Ῥώμης πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ Παύλου, καὶ ἀπευθύνεται τοῖς Ῥωμαίοις λέγων «Προχειρίζομαι ὑμῖν εἰς ἐπίσκοπον Κλήμεντα, ᾧ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων πιστεύω καθέδραν». Ὅπως δήποτε τὰ Κλημέντεια δὲν ἀποδίδουσι τὸ πρωτεῖον εἰς τὸν Πέτρον, ἀλλ' εἰς τὸν Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. Ἡ ἐλαττουμένη τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπιρροὴ συνετέλεσεν εἰς τὴν εἰς Ῥώμην μεταφορὰν τοῦ πρωτείου. Μία ἐπιτομὴ ἢ μᾶλλον ἀναπαράστασις τῶν Κλημεντείων, «οἱ ἀναγνωρισμοὶ» γραφέντες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος καὶ ἐπίσης ἐξ αἱρετικῶν προελθόντες χειρῶν, ἐκυκλοφόρουν εὐρέως καὶ προθύμως ἀνεγινώσκοντο· δύο αἱρετικὰ λοιπὸν μυθιστορήματα ἦσαν τὸ θεμέλιον ἢ ἡ κοιτὶς τοῦ παπικοῦ πρωτείου περιειλημμένη διὰ τῶν σπαργάνων τῆς τῶν Ἐβιωναίων, Ἐλκεσαίων καὶ Ἀρτεμωνιτῶν αἱρέσεως. Οἱ ὀρθόδοξοι σύγχρονοι τῶν ἑτεροδόξων τούτων μυθιστορημάτων, Διονύσιος ὁ Κορίνθου καὶ Εἰρηναῖος, δὲν ἐγνώριζόν τι περὶ τῆς Cathedra Petri ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀπέδωκαν τὴν θεμελίωσιν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ ὁμοῦ.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁ σπόρος τοῦ ὄφεως ὁ ἐκ τῶν δύο αἱρετικῶν μυθιστορημάτων διασπαρεὶς ἀνεφύη ταχέως· ὁ πάπας Βίκτωρ ἀπέστειλε κατὰ τὸ 196 ἀπειλητικὰς ἐπιστολὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας, ἔνθα τὸ πάσχα ἐτελεῖτο μετὰ τῶν ἰουδαίων κατὰ τὴν 14 τοῦ νισὰν καὶ «ἐπειράθη» νὰ ἀφορίσῃ τοὺς ἀνατολικούς, οἵτινες ὅμως ἀντέστησαν πρὸς ἄνθρωπον. Ὁ τρίτος τούτου προκάτοχος Ἀνίκητος συνεζήτησε πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ ἱεροῦ Πολυκάρπου ζήτημα, ἀλλ' ἀμφότεροι, καίπερ διαφωνοῦντες, ἀνεχώρησαν ἐν εἰρήνῃ. Τόσον ἡ παπικὴ φιλοδοξία εἶχεν ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ ἀναπτυχθῇ. Ὁ Βίκτωρ ἠττᾶτο

καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν, διότι ὡς πρὸς τὴν ἀντιποιουμένην ὑπερτάτην δύναμιν, δὲν εὕρισκεν ἔδαφος τῆς παραδόσεως νὰ ἐπιστηριχθῇ. Ἀλλ' οἱ μετὰ ταῦτα πάπαι Ζεφυρῖνος καὶ Στέφανος εἶχον ἤδη προηγούμενον ἐν τῷ Βίκτωρι, καί τοι αἱ ἀξιώσεις των ἀπερρίφθησαν ἐπίσης γενικῶς. Ἐάν τις ἀντιτάξῃ ἐνταῦθα ὅτι αἱ θεωρίαι τοῦ Βίκτωρος καὶ τοῦ Στεφάνου ἐπὶ τῆς ἰδιαιτέρας διδασκαλίας ἢ πειθαρχίας, ἣν ὑπερίσπιζον, ὑπερίσχυσαν ἐπὶ τέλους, ἀπαντῶμεν ὅτι ὁ Βίκτωρ σὺν τούτοις ἦτο συνεργὸς τοῦ αἱρετικοῦ Πραξέου, ὁ δὲ Ζεφυρῖνος καὶ ὁ τούτου διάδοχος Κάλλιστος ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ Νοητοῦ. Καὶ ἔχομεν λοιπὸν ἐν ἀρχῇ τρεῖς αἱρετικοὺς πάπας ἐπὶ τῆς Cathedra Petri. Μέχρι τοῦδε αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις ἀπερρίπτοντο· ἀλλὰ, μετὰ παντὸς φιλοδόξου πάπα, ὁ ἀριθμὸς τῶν προηγουμένων (γεγονότων) ηὔξανε καὶ σὺν τούτοις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιχειρημάτων· διότι φιλοδοξία καὶ δεσποτεία εἶναι τὰ μᾶλλον ἐπιτήδεια εἰς τὸ ἐφευρίσκειν εὐλόγους αἰτίας καὶ μαρτυρίας χάριν τοῦ σκοποῦ καὶ «ματαιοῦσι τὴν ἀλήθειαν διὰ δόλου» (veritatem subtilitate frustrantur), ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Κυπριανός. Ἤ, ἵνα ἀναφέρωμεν τὰς λέξεις τοῦ δόκτορος Newmam (ou Development p. 92) λέγοντος· «Καὶ οὕτω βλέπομεν γνώμας, ἤθη καὶ συστήματα, ἅτινα εἶναι σεβασμίου καὶ ἐπιβλητικοῦ ὕφους, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν ὑγιείαν ἐν ἑαυτοῖς, νὰ τυρῶνται ἐξ ἔθους σταθερότητος». Ὁ παπισμὸς προεχώρησε προθύμως, κατέκτησε τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν κόσμον, ὑπερησπίσθη τὸ jus præscriptionis καὶ ᾠκοδόμησε σύστημα παπικῶν δικαίων πρὸς πεῖσμα τῶν ἰσχυρῶν συνόδων τῶν ἀμφισβητουσῶν τὸ ἴδιον. Ἀλλὰ πῶς δύναται ἓν ψεῦδος νὰ καταστῇ ἐντεταλμένον δίκαιον; «Ἔθος ἄνευ ἀληθείας εἶναι ἀρχαία πλάνη», Consuetudo sine veritate vetustas erroris est), λέγει ὁ ἱερὸς Κυπριανός.

Ὁ κόσμος συνήθως ἀπατᾶται νομίζων ὅτι αἱ πρῶται

τῆς ἐκκλησίας ἑκατονταετηρίδες ἦσαν αἱ θριαμβευτικαὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡμέραι βεβαίως, ἡ περιγραφὴ τοῦ ζήλου ἐν τῇ νεαρᾷ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων, καὶ ἡ λαμπρὰ εἰκών, ἣν θαυμάζομεν ἐν τῇ πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῇ, γραφείσῃ ὑπό τινος τῶν ἀποστολικῶν μαθητῶν, ὠθεῖ ἡμᾶς νὰ νομίζωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ ἦσαν τάγμα τι ἁγίων*. Ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶχε. Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὁ ἱερὸς Κλήμης ἀνακαλύπτουσι κατάστασιν πραγμάτων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Κορίνθου, οἵαν ἀπαντῶμεν ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις. Ἐκ τῶν ἑπτὰ δὲ ἐκκλησιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς ἃς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διευθύνει τὴν Ἀποκάλυψιν, μόνον μία, ἡ ἐκκλησία τῆς Φιλαδελφείας, δὲν ἐπιτιμᾶται μᾶλλον ἢ ἧττον σφοδρῶς. Ἡ ἐκκλησία τῆς Λαοδικείας εἶναι ὁ ἀληθὴς τύπος ἑκατοντάδων ἐκκλησιῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐφημίζετο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἀλλ' ὑπάρχουσι διάφοροι λόγοι πρὸς τοῦτο· 1] τὸ στέλεχος τῆς ἐν Ρώμῃ χριστιανικῆς κοινότητος συνίστατο ἐξ Ἰουδαίων μισουμένων καὶ περιφρονουμένων ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἀποκλειομένων ἕνεκα τούτου κοινωνικῶς καὶ φρουρουμένων ὑπὸ τῆς θείας προνοίας κατὰ τῆς μεγάλης ἀνηθικότητος τοῦ πέριξ ἐθνισμοῦ· 2] οἱ συχνοὶ διωγμοὶ ὠμότεροι ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἢ ἀλλαχοῦ διετήρουν τὸ ὀρθὸν φρόνημα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅτε οἱ χριστιανοὶ ηὔξησαν, πολλὰ δὲ ξένα στοιχεῖα ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀρχαίου στελέχους, ὅτε ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπέκτησε σπουδαιότητα καὶ ἐπιρροὴν καὶ συμμετέσχεν οἱονεὶ εἰς τὴν μοναδικὴν θέσιν τῆς ἐθνικῆς Ρώμης, τῆς κυριάρχου τοῦ κόσμου, τότε καὶ ἡ χριστιανικὴ Ρώμη προσέλαβε

* Δὲν δύναται ὁ συγγραφεὺς νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἡ ἀγνότης καὶ ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν ἐντολῶν ἦν τὸ ἐπικρατοῦν. Σ.Μ.

μᾶλλον κοσμικὸν χαρακτῆρα. Ἰσχὺς καὶ ἐπιρροὴ ἐγέννησαν ὑπερηφανίαν, φιλοδοξίαν καὶ ῥᾳδιουργίαν· καὶ ταῦτα ἦσάν ἤδη εἰς πλήρη κίνησιν πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τῶν διωγμῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Ἐάν τις τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν συμβουλευθῇ τὸ θαυμαστὸν τοῦ ἁγίου Ἱππολύτου ἔργον «Ἀνασκευὴ πασῶν τῶν αἱρέσεων» (τὰ πρῶτα ἑπτὰ κεφάλαια τοῦ ἐννάτου βιβλίου), θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ὑπὸ τοὺς πάπας Ζεφυρῖνον καὶ Κάλλιστον ἦτο καταγώγιον ῥαδιουργιῶν καὶ αἱρέσεων διοικουμένη ὑπὸ ἀναξίων καὶ μισθωτῶν παπῶν. Romæ omnia venalia—ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καὶ νῦν. Μίαν λέξιν περὶ τοῦ Ἱππολύτου. Εἶναι ἀνεγνωρισμένος ἅγιος τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας, μαθητὴς τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου, σύγχρονος τοῦ Ζεφυρίνου καὶ Καλλίστου καὶ αὐτόπτης μάρτυς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένων. Κατὰ φυσικὸν λόγον οἱ ὑπεράλπειοι ὀπαδοὶ τοῦ Ἀλαθήτου ἦσαν μανιώδεις, ὅτε τὸ ἄνω μνησθὲν ἔργον ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ 1850. Καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ ἱεροῦ Ἱππολύτου ἦσαν γνωστὰ πρίν, ὁ ὕψιστος δὲ ἔπαινος ἀπενεμήθη τῷ συγγραφεῖ τούτῳ, ὃν ὁ ἱερὸς Ἱερώνυμος κατατάσσει μεταξὺ τῶν πρώτων πατέρων. Οὐδεμία ποτὲ ἠγέρθη περὶ τῆς ὀρθοδοξίας του ἀμφιβολία· τοιαύτη τοὐλάχιστον εἶναι ἡ γνώμη τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν Μυλλέρου, ἐπισκόπου Φέσσλερ, Γρούσχα καὶ ἄλλων. Ἀναστάσιος ὁ βιβλιοθηκάριος ἀποκαλεῖ αὐτὸν sacratissimum et magnum doctorem veritatisque testem fidelem. Τὸ ἄνω μνησθὲν βιβλίον ἐφάνη κατὰ το 1851 καὶ ἔπεσεν ὡς κεραυνὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπεραλπείων. Λίφνης ἡ τακτικὴ των πορεία μετεβλήθη, καὶ ἵνα καθαρίσωσι τοὺς πάπας των καὶ σώσωσι τὸ νεωστὶ χαλκευθὲν δόγμα, ἡρμήνευσαν τὴν ἱστορίαν οὐχὶ ἐκ τῶν γεγονότων ἀλλ' ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἐσωτέρας συνειδήσεώς των, δηλ. κατεσκεύασαν ἱστορίαν ὡς ἐπεθύμουν καὶ διεκήρυξαν ὅτι ὁ ἅγιος Ἱππόλυτος ἦτο σχι-

σματικὸς, ἀλλὰ συνδιηλλάγη μετὰ τῆς ἐκκλησίας πρὸ τοῦ θανάτου του. Δύο ἐπινοήματα ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἱστορικῆς βάσεως*. Βεβαίως εἶναι λυπηρὸν εἰς τὴν καρδίαν ἑνὸς εὐαισθήτου ὀπαδοῦ τοῦ Ἀλαθήτου νὰ βλέπῃ τοὺς ἁγίους Κυπριανὸν, Ἱππόλυτον καὶ Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἀποθνήσκοντας ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅμως ἀναγνωριζομένους καὶ τιμωμένους ὑπ' αὐτῆς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας ὡς ἁγίους· σαφὲς σημεῖον ὅτι ἡ μετὰ τοῦ πάπα κοινωνία οὐ μόνον δὲν ἀπητεῖτο διὰ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, ἀλλ' ἐνίοτε ἀπέβαινε καὶ πρόσκομμα, ὅτε δηλ. οἱ πάπαι ἦσαν αἱρετικοὶ ἢ ἅρπαγες ἀναρμόστου ἐξουσίας.

Ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους πάπας ἡ ἀνάπτυξις τῶν παπικῶν ἀξιώσεων ἐὰν προέβη κατά τι, προέβη πολὺ βραδέως, ἐν ἀληθείᾳ πολὺ παρὰ τὰς προσδοκίας τῶν τελευταίων παπιστῶν οὕτως, ὥστε ἐνόμισαν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ βοηθήσωσι καὶ νὰ διορθώσωσι τὴν ἱστορίαν διὰ τῆς χαλκεύσεως παπικῶν τινων δεκρεταλίων, ἅτινα προθύμως ἐπιστεύθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν. Τοιουτοτρόπως ἡ βάσις τοῦ παπικοῦ πρωτείου, ἤτις ἦτο ψεῦδος, ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ μόνον δι' ὁρμαθοῦ ψευδῶν· ὁ ὁρμαθὸς δὲ οὗτος ἐγένετο ὅσῳ τὸ δυνατὸν σφιγκτότερος· διότι ἀπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Καλλίστου Οὐρβανοῦ Α' ἕκαστος

* Τῷ διδάκτορι Δοιλιγγέρῳ, τῷ ὀξεῖ συνηγόρῳ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας πρὶν ἢ ἐγκαταλίπῃ αὐτὴν, ὀφείλεται ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη κονδυλιά. Συνδυάζει ἐσφαλμένας τινὰς εἰδήσεις μᾶλλον ἀμφιβόλου ἀξίας, αἵτινες ὀλίγην ἢ οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ σχηματίζει ὁλόκληρον σειρὰν καθαρῶς συμπερασματικῶν μαρτυριῶν. Οὕτος εἶναι ὁ τρόπος, ὃν οἱ ῥωμαιοκαθολικοὶ ἱστορικοὶ ἐβιάσθησαν ἐν τῷ νῦν καιρῷ νὰ παραδεχθῶσιν, ἵνα ὑπερπηδήσωσι τοὺς φραγμοὺς, οὓς ἡ καθαρὰ ἱστορία ἀντιτάσσει τοῖς δογματικοῖς νεωτερισμοῖς των. Ὁπωσδήποτε τὰ παίγνια ταῦτα δύνανται νὰ θέλξωσι καὶ ἱκανοποιήσωσιν ἐξ ἐπαγγέλματος παίκτην, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ πείσωσιν εἰλικρινῆ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας σπουδαστήν.

πάπας ἐφωδιάζετο διὰ πλαστῶν ἐπιστολῶν οὕτως, ὥστε εἰς τοὺς πάπας ἀπὸ Οὐρβανοῦ Α' μέχρι Μιλτιάδου ἀπεδόθησαν οὐχὶ ὀλιγώτεραι τῶν τριάκοντα πλαστῶν ἐπιστολῶν. Βεβαίως καὶ οἱ προκάτοχοι τοῦ Καλλίστου ἐκοσμήθησαν ὁμοίως διὰ πλαστογραφιῶν (εἴκοσι καὶ ἑπτὰ κομμάτια). Τοιοῦτον εἶναι τὸ πραγματικὸν ἔδαφος τῆς νῦν παπικῆς ἐκκλησίας.

Εἴδομεν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παπῶν Βίκτωρος, Ζεφυρίνου καὶ Καλλίστου σπουδαίαν μεταβολὴν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, οἵα περιεγράφη ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Εἶχεν ἤδη μεταβληθῇ εἰς καταφύγιον αἱρετικῶν, εἰς παλαίστραν τῶν χαμερπεστέρων παθῶν, τῶν δωροδοκιῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς. Καὶ ὅμως ὁ καιρὸς τῶν διωγμῶν δὲν εἶχεν ἔτι παρέλθει· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διωγμοὶ δὲν ἦσαν, εἰμὴ εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἵνα καθαρίζωσι τὸν δυσώδη ἀέρα τὸν ἐπισυσσωρευόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαρκούσης τῆς γαλήνης μεταξὺ τῶν θυελλῶν. Μόλις δὲ εἶχον παρέλθει, καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (XXVII 3) αὐστηρῶς καταδικάζει τοὺς Ῥωμαίους ἐπισκόπους ὡς δίδοντας συμπόσια καὶ γεύματα πολυτελέστερα τῶν βασιλικῶν· προστίθησιν ὅμως ὅτι ἐναπελείφθησαν «ἐπίσκοποί τινες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις», οἵτινες ἔζων πράγματι ἀποστολικὴν ζωήν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, καίτοι ἐθνικὸς, ὁμολογεῖται παρὰ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν ὑπεροπτικῶν ῥωμαιοκαθολικῶν διαπρέπων ἕνεκα τῆς ἄκρας ἀμεροληψίας του καὶ τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπης. Οὕτω συνέβαινεν ἐν τῇ ἐποχῇ του (τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος) οὐχὶ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου προσεδοκᾶτο τὸ πρότυπον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀπομεμακρυσμέναις ἐπαρχίαις, ὅπου τὸ μίασμα τῆς ῥωμαϊκῆς ματαιότητος δὲν εἶχεν ἀκόμη διασπαρῇ. Ὅ,τι δὲ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος λέγει, ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου (Epist. ad Nepotian. 6) πικρῶς παραπονουμένου περὶ τῆς ματαιότη-

τος, ἐπιδείξεως, προσπεποιημένης σπουδαιότητος καὶ ἰδίᾳ τῶν πολυτελῶν δείπνων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Dr Newmam (ou Development σελ. 22 καὶ ἑξῆς) παραδέχεται ὅτι αἱ προνικαϊκαὶ μαρτυρίαι περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα εἰσὶν ἀσθενεῖς, ἤ, ὡς ἡμεῖς πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ἰδανικαί· ἠρμηνεύσαμεν τὸ χωρίον τοῦτο μετ' ἐξαντλήσεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ «καθολικῇ ὀρθοδοξίᾳ» (London Trübner 1866) σελ. 123—172 καὶ ἐκεῖ παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην. Ἀλλ' ἐὰν ὁ Dr Newmam νομίζει ὅτι δύναται νὰ διασκευάσῃ τὰς ἀσθενεῖς γραμμὰς εἰς ἰσχυρὸν καὶ διαφέρον ἐπιχείρημα, λανθάνεται. Τὰ μηδενικὰ δύνανται ὄντως νὰ σημαίνωσί τι ποσόν, ἀλλὰ μόνον προσαπτόμενα εἰς πραγματικόν τι ποσόν· ἱστάμενα ὅμως καθ' ἑαυτὰ, ἀφανίζονται ὡς λεπτὸς αἰθήρ. Ἐκτὸς τούτου τὸ παπικὸν πρωτεῖον εἶναι μία μοναδικὴ καὶ ὅλως παράδοξος μεταξὺ τῶν ἄλλων διδασκαλία, ἀφ' οὗ πρέπει νὰ ἦναι εἴτε μηδὲν, εἴτε τὸ πᾶν, εἴτε δηλ. μῦθος εἴτε ἡ βάσις τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἁπλοῦς κοινὸς νοῦς λέγει εἰς πάντα λογικὸν ἄνθρωπον ὅτι μία βάσις δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν αἰώνων ἐξ ἀσθενῶν γραμμῶν, ἐνῷ ἡ ἐκκλησία εἶναι καθ' ὅλον τὸ διάστημα στερρῶς ᾠκοδομημένη καὶ νικηφόρως ἀνθισταμένη ταῖς ἀγριωτέραις θυέλλαις. Ἐὰν τὸ παπικὸν πρωτεῖον (ἀναγκαίως καὶ λογικῶς συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἀληθήτου) ἦτο δόγμα, ἤθελεν εἶσθαι τὸ κεντρικὸν δόγμα, διότι ἡ ὕπαρξις συμπάσης τῆς ἐκκλησίας, μεθ' ὅλων τῶν δογμάτων αὐτῆς, ἤθελε στηρίζεσθαι ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ συνέπειαν, τὸ παπικὸν πρωτεῖον ἤθελεν εἶσθαι τὸ πρῶτον δόγμα διδασκόμενον καὶ ἐπιβαλλόμενον ἐπὶ παντὸς εἰσερχομένου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἀπόστολοι λοιπὸν ἔπραξαν οὐχὶ ὀρθῶς συγκαλέσαντες σύνοδον καὶ ἐπιτρέψαντες τῷ ἀποστόλῳ Ἰακώβῳ νὰ προεδρεύσῃ ταύτης καὶ νὰ ἐξαγγείλῃ τὴν

ἀπόφασιν ἀντὶ ἁπλῶς νὰ ἀποταθῶσι τῷ Πέτρῳ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἔπραξαν ἐσφαλμένως, ἐπιφυλάττουσαι ἑαυταῖς τὸ ἀλάθητον, ὅπερ κυρίως εἰπεῖν ἀνῆκε μόνῳ τῷ πάπᾳ, καὶ ἀναθεματίζουσαι καὶ πάπας. Οἱ δὲ πάπαι ὑπεῖκον τοῖς συνοδικοῖς θεσπίσμασι καὶ ἀναθεμάτιζον ἐπὶ αἰῶνας τοὺς «ἀλανθάστους» προκατόχους των!!! Ἠδύναντο οἱ πάπαι ἐκεῖνοι νὰ εἶχον τὴν ἐλαχίστην εἰδησιν τοῦ σήμερον πιστευομένου ὑπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας; Καὶ ἐὰν δὲν εἶχον, τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας των ἦτο σαθρόν· ἡ ἐπὶ σαθροῦ δὲ θεμελίου οἰκοδομὴ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἦναι ἡ ἀνεπίδεκτος διαφθορᾶς ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πάπα Βίκτωρος κατὰ τὸ 196, καὶ ἂν καὶ ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἁρπαγὴ καὶ πρακτικῶς ἀπέτυχεν (ἀφ' οὗ ὁ Βίκτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ), ἐδημιούργησεν ὅμως ἓν προηγούμενον, ὅπερ οἱ διάδοχοί του δὲν ἦσαν βραδεῖς εἰς τὸ ἐπωφεληθῆναι, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ παπωτύνῃ τοῦ Στεφάνου. Ὁ Στέφανος προέβη κατὰ ἓν βῆμα, καὶ πράγματι ἀφώρισε τὴν ἀφρικανὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ὅμως οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχήν· ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων πατέρων τῆς ἐποχῆς του, ἐμέμφθη αὐτὸν διὰ τοῦτο. Τοιουτοτρόπως βῆμα πρὸς βῆμα ἀνεφύετο μία παπικὴ παράδοσις, βασιζομένη ἐπὶ προηγουμένων καὶ κληροδοτοῦσα τοῖς διαδόχοις τὰ παπικὰ κληρονομήματα τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἰσχυρὸν δέ τι esprit de corps ἐνεψύχωσε φυσικῶς τὸν παπισμὸν, ὅστις συνεκέντρωσεν ἑαυτῷ ἅπαντα τὰ στοιχεῖα ἐκκλησίας ἐν ἐκκλησίᾳ, ἣν ἰδέαν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τελείως οἱ ἰησουῖται ἐπραγματοποίησαν.

Οἱ ἐναντίοι θὰ ἀντιπροβάλλωσιν: Ἐὰν ὁ παπισμὸς ἦτο τοιοῦτόν τι καθίδρυμα, πῶς ἠδύναντο ἄνθρωποι, οἷοι Λέων

SISMANOGLIO MEGARO

καὶ Γρηγόριος οἱ μεγάλοι, ἀνεγνωρισμένοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἅγιοι, νὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτόν; Ἀναμφιβόλως ἀμφότεροι οὗτοι οἱ πάπαι ἦσαν σωστοὶ τοῦ παπικοῦ πρωτείου πρόμαχοι καὶ δὲν ὠφελεῖ νὰ ἀρνηθῇ τις ὅτι ἔβλεπον ἐν αὐτῷ κάτι τι πλειότερον τῆς ἁπλῆς προεδρίας. Τοιαύτη ἦτο Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΩΝ ΓΝΩΜΗ· καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἐπέβαλλον αὐτὴν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς δόγμα ἀφορίζοντες τοὺς ἄλλως φρονοῦντας, ἦσαν ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ νὰ ἐντρυφῶσιν εἰς τὰς ἰδιαιτέρας των σκέψεις. Ἀλλ' εἴμεθα βεβαιότατοι ὅτι, ἐὰν οἱ ἅγιοι Λέων καὶ Γρηγόριος ἔβλεπον τὴν παροῦσαν ἀνάπτυξιν τοῦ παπισμοῦ, ἤθελον ἀποστραφῆ καὶ ἀπορρίψει αὐτὸν, ὅπως ἡμεῖς. Θὰ εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ οὐχὶ ἐν Ῥώμῃ. Θὰ ἦσαν εἰς κοινωνίαν μετὰ Ἰωακεὶμ Γ' καὶ οὐχὶ μετὰ Λέοντος ΙΓ'. Ὅπως δήποτε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ παπισμοῦ εἰς τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος ἐποχὴν ὀφείλεται ἐν μέρει αὐτοῖς τοῖς ἀνατολικοῖς, ἀφ' οὗ εἰς τὰς περιποιητικὰς των κολακείας καὶ τὸ εὐτελὲς πρὸς τοὺς πάπας σέβας μετεχειρίζοντο πολλάκις λέξεις ἰδίας χαμερπῶν δούλων, ἃς ἡ Ῥώμη ἐλάμβανεν ἐν πλήρει προθυμίᾳ, ἵνα σχηματίσῃ κεφάλαιον[1]. Οὕτως ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποκαλεῖ τὸν πάπαν Ἰωάννην Β' «κεφαλὴν πασῶν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν»(caput omnium sanctarum ecclesiarum). Ἀλλ' ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ κώδηκι 1, 2, 25 ἀναγινώσκομεν: «ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία πασῶν τῶν ἄλλων ἐστὶ κεφαλὴ», καὶ ἠδυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὁλόκληρον σειρὰν τοιούτων ἀντιφασκουσῶν ἐκφράσεων· ἀλλ' ἀρκεῖ, νομίζω, νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ λέξεις πρέπει νὰ σταθμίζωνται διὰ γεγονότων, αἱ δὲ πράξεις εἶναι οἱ ἀξιοπιστότεροι τῶν λέξεων ἑρμηνεῖς. Καὶ λοιπὸν οἱ Ἀνατολικοὶ καίπερ ἐμπαίζοντες καὶ κολακεύοντες ἐνίοτε τοὺς πάπας δι' ἀρθονίας εὐαρέ-

1. Σ. Μ. Τοῦτο συνέβαινεν οὐχὶ παρὰ πᾶσιν, ἀλλὰ παρά τισι καὶ παρὰ προσώποις μάλιστα ἐμπεριστάτοις.

στων καὶ εὐήχων τίτλων, οἵους οἱ μάταιοι καὶ φιλόδοξοι ἀρέσκονται νὰ ἀκούωσιν, ἦσαν ὅμως στερρότατοι καὶ συνεπέστατοι εἰς τὰς πράξεις των. Κατὰ τοῦτο ὁ Φώτιος δὲν ἦτο ἀποφασιστικώτερος τοῦ Χρυσοστόμου· ὁ δὲ Μ. Βασίλειος ἦτο τόσῳ μάλιστα ὀξυδερκὴς, ὥστε ἀνεκάλυψε τὴν ὀλεθρίαν τοῦ πονηροῦ ῥίζαν, «τὴν δυτικὴν ὀφρύν». Αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις δὲν διαγινώσκονται ἐκ τῶν φιλοφρονητικῶν τῶν πατέρων ῥήσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς καθαρᾶς τῆς ἱστορίας πορείας.

Ἡ πρώτη ἀναμφισβήτητος νύξις τοῦ κύρους τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου εὑρίσκεται ἐν τῷ ἕκτῳ τῆς πρώτης ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόνι, ἐν ᾧ τὰ προνόμια τῶν ἀρχιμητροπολιτῶν (μετὰ ταῦτα πατριαρχῶν) ἐπεκυρώθησαν, ἀφ' οὗ τὰ ἀρχαῖα ἔθη ἀπέδωκαν αὐτοῖς τοιαῦτα δίκαια καὶ «ἐπεὶ καὶ τῷ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν». Οὕτω λοιπὸν «ἔθος» καὶ οὐχὶ «δόγμα» ὥρισε τὴν θέσιν τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου. Οἱ ῥωμαῖοι ἐνταῦθα ἀπαντῶσιν ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸν τριπλοῦν τοῦ πάπα χαρακτῆρα, δηλ. τὸν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης, τὸν τοῦ πατριάρχου τῆς Δύσεως καὶ τὸν τοῦ οἰκουμενικοῦ πάπα· καὶ λέγουσιν ὅτι τὰ πατριαρχικὰ τοῦ πάπα δικαιώματα ἦτο βεβαίως μία ἐξ ἔθους διάταξις μὴ οὖσα οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐξευτελιστικὴ τοῦ θείου τῆς παπωσύνης δικαιώματος. Καθαρὸν σόφισμα, ἵνα μὴ εἴπωμεν πρόδηλος ἰησουϊτικὴ ἀπάτη. Ἐὰν οἱ πάπαι καθ' ὅλην τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος περίοδον δὲν ἐτόλμων νὰ ἀναδείξωσι καὶ νὰ χειροτονήσωσιν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας, Βαβυλῶνος, Νικομηδείας ἢ ἀλλαχοῦ ἐν Ἀνατολῇ (ὡς πράττουσιν ἤδη φανερῶς παραβιάζοντες τοὺς κανόνας), τίς ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας, ἣν οἱ ἅγιοι προκάτοχοί των εἶχον ἐπὶ προσδοκίᾳ αὐστηρῶς καταδικάσει Ἰδοὺ τί Λέων ὁ μέγας ἐν τῇ πρὸς Μάξιμον τὸν Ἀντιοχείας ἐπιστολῇ του

λέγει: Universæ pacis tranquillitas non aliter poterit custodiri, nisi sua canonibus reverentia in temerata servetur (=ἡ ἡσυχία τῆς καθολικῆς εἰρήνης δὲν δύναται ἄλλως νὰ διατηρηθῇ, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ὀφειλομένη τοῖς κανόσιν εὐλάβεια διατηρῆται ἀβίαστος). Κατὰ τὴν νῦν ἰδέαν τῶν παπιστῶν, ὁ πάπας δύναται νὰ ἐπιβαίνῃ καὶ νὰ δεσπόζῃ τῶν ἱερῶν κανόνων. Κατὰ συνέπειαν ἡ παπωσύνη τοῦ ἁγίου Λέοντος εἶναί τι ὅλως διάφορον τῆς νῦν καλουμένης παπωσύνης. Ὁ νῦν παπιστὴς, ἐὰν θέλῃ νὰ ᾖ συνεπὴς, πρέπει νὰ παραδεχθῇ ὅτι, ὅ,τι θεωρεῖ κληρονομικὰ τῆς παπωσύνης δίκαια, οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ ἀποποιηθῶσιν ὑπὸ τῶν προκατόχων τοῦ νῦν πάπα. Πρὸς τούτοις, ἐὰν αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες ἐλάμβανον κῦρος διὰ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ πάπα, πῶς ἠδύναντο πάπαι νὰ ὑποκύπτωσιν αὐταῖς καὶ ἀκόμη ὅταν αἱ διατάξεις των ἦσαν ἐναντίαι αὐτοῖς; Ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς παπικῆς ἀναπτύξεως ὁμολογεῖ κυρίως εἰπεῖν ὅτι αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι εἶναι περιτταὶ, ἀφ' οὗ ἡ ἀλάνθαστος φωνὴ ἀπορρέει μόνον ἐκ τοῦ πάπα. Κατὰ συνέπειαν ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἔπαιζε κωμῳδίαν, μὴ κεκτημένη τὸ δῶρον τοῦ ἀλαθήτου τὸ ἀντιποιούμενον καὶ ὁμοφώνως διδασκόμενον ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας. «Ἀλλ' αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι (θ' ἀπαντήσωσιν οἱ ἐκ μέρους τοῦ ἀλαθήτου) μόλις ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ πάπα, καὶ ἦσαν πράγματι ἀλάνθαστοι». Ὄχι, δὲν ἦσαν· διότι ὁ πάπας ἐδανείζετο μόνον λέξεις ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου καὶ ᾠκειοποιεῖτο αὐτὰς, ὡς ἠδύνατο νὰ δανεισθῇ τὰς λέξεις ἑνὸς βιβλίου ἢ ἰδιαιτέρου συμβούλου ἢ καὶ ἑνὸς αἱρετικοῦ ἐπίσης· ἀλλ' ἤθελε θεωρεῖσθαι τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἢ ὁ σύμβουλος, ὁ αἱρετικὸς ἐκεῖνος ἀλάνθαστος, διότι ἁπλῶς ὁ πάπας διεκήρυξεν ὡς ἀλάνθαστον ἀλήθειαν, ὅ,τι εἶχε δανεισθῇ ἐξ αὐτῶν;

Πρέπει νὰ ἦναι πολὺ ταπεινωτικὸν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἀλαθήτου, ὅτι ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος οὔτε συνεκλήθη, οὔτε προηδρεύθη, οὔτε ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ πάπα ἢ τῶν λεγάτων του. Ἐν ἀληθείᾳ οἱ ῥωμαῖοι λεγᾶτοι διεδραμάτισαν πολὺ κατώτερα πρόσωπα· καὶ τούτου ἕνεκα οἱ παπικοὶ ἱστορικοὶ ἐπειράθησαν νὰ παραστήσωσιν ὅσιον τὸν Κορδούης, ὡς εἶδός τι παπικοῦ ἀντιπροσώπου, καίτοι ἡ ἱστορία γνωρίζει αὐτὸν μόνον ὡς εὐνοούμενον αὐλικὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πάπας ἀπεδέχθη τῷ ὄντι τὴν σύνοδον, ἀλλ' οὔτε ἐπεκύρωσεν, οὔτε παρεκλήθη νὰ ἐπικυρώσῃ αὐτήν. Ἰδοὺ ἡ διαφορά· ὑπήκοος ἀποδέχεται, ἄρχων ἐπικυροῖ. Ὅτι δὲ οἱ ῥωμαῖοι δὲν εὐχαριστήθησαν οὐδαμῶς διότι ὁ πάπας των μόλις ἐλήφθη ὑπ' ὄψει ἐν τῷ ἔκτῳ κανόνι, μανθάνομεν ἐκ τῶν πολλῶν διαφθορῶν ἐν ταῖς διαφόροις λατινικαῖς μεταφράσεσιν ἀρχομέναις τοῦ κανόνος ἐκ τῶν λέξεων «Ecclesia Romana semper habuit primatum» (=ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία εἶχε πάντοτε τὸ πρωτεῖον) καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ὁ Πέτρος Βαλλερῖνος (δόκιμος συγγραφεὺς τῶν ὅσα ἀφορῶσιν εἰς τὸ ἀντιποιούμενον παπικὸν προνόμιον) λέγει εἰς τὸ βιβλίον του «De potestate Ecclesiastica Summorum Pontificum et Conciliarum Generalium (Romæ 1850)» ἐν σελ. 71, ὅτι ἡ οἰκουμενικότης μιᾶς συνόδου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐὰν πρεπόντως συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Οἱ ὑπεράλπειοι παρατηροῦσιν ὅτι δὲν δύναται νὰ προσαχθῇ ἀνταπόδειξις ἀπολεσθείσης τῆς ἐπιστολῆς τῆς κλήσεως. Εὐτυχῶς ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔκτοτε ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ B. Harris Cowper (Analecta Nicana, London 1857), ἐν ἀρχαίᾳ τινὶ συριακῇ μεταφράσει, χρονολογουμένῃ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Τὸ χειρόγραφον εὑρίσκεται ἐν τῷ βρεττανικῷ μουσείῳ Add. MSS. N° 14, 526 fol. 146. Ἕτερα χειρόγραφα τῆς ἐπιστολῆς εὑρίσκομεν ἐν Add. MSS.

Nº 14, 526). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος δὲν μνημονεύει τοῦ πάπα ἀλλὰ μόνον «τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης». Ὅτι ὁ πάπας Σύλβεστρος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος «συνέλεγον» τοὺς ἐπισκόπους τῆς συνόδου (ὡς ἡ ς΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος λέγει), δύναται νὰ ἦναι ἀρκετὰ ἀληθὲς, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν συγκάλεσιν τῆς συνόδου. Πόσον δὲ ἀνεξαρτήτως ἐνήργησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τούτῳ καὶ ἐν αὐτῇ ἐπίσης τῇ Ῥώμῃ, μανθάνομεν ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κλήσεως τῆς ρωμαϊκῆς συνόδου ὑπὸ τὸν πάπαν Μιλτιάδην κατὰ τὸ 313 (Εὐσεβ. ἱστορ. ἐκκλ. Χ. 5, καὶ βίος Κωνσταντ. 1, 44). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στενὸς χῶρος ἐνταῦθα δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἐκταθῶμεν εἰς τὸ ζήτημα, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἡμέτερον ἄρθρον «Ἡ ἐπικειμένη σύνοδος τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἡ λεγομένη οἰκουμενικὴ» (Ὀρθόδοξος καθολικὴ ἐπιθεώρησις τόμ. Β. 1869, σελ. 103—116), ἐν ᾧ ἐξητάσαμεν καταλεπτῶς ἐκ τῆς ἱστορίας τὴν παπικὴν ἀξίωσιν τοῦ συγκαλεῖν οἰκουμενικὰς συνόδους.

Εἴδομεν πῶς ἡ ἱστορία τῆς Α΄ οἰκουμενικῆς συνόδου οὐδόλως συμφωνεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀντίκειται ταῖς ἀξιώσεσι τοῦ νῦν παπισμοῦ. Ἡ Β΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ἡ Α΄ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντίκεινται ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις, δεικνύουσαι ἀκριβῶς ὅτι τοιαῦται ἀξιώσεις ἦσαν ὅλως ἄγνωστοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Ῥωμαῖοι παραδέχονται ὅτι ἡ σύνοδος αὕτη δὲν συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πάπα ὅτι διαδοχικῶς προηδρεύθη ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων ἀντικειμένων τῇ Ῥώμῃ, τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ Νεκταρίου· καὶ ὅτι ἡ σύνοδος ἡ συγκροτηθεῖσα κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐν Κωνσταντινουπόλει 382 ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς οἰκουμενικήν. Ἡ Δύσις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ἐπί τινα χρόνον, διότι συνίστατο ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀνατολικῶν. Εἰς τὸ πρὸ ὀλίγου μνησθὲν ἡμέτερον ἄρθρον ἀπεδείξαμεν (σελ. 107 καὶ ἑξ.) ὅτι τοῦτο ἦτο λάθος τῶν δυτικῶν, οἵτινες προσεκλήθησαν, ὡς ἔδει, καὶ δὲν παρουσίασαν. Ὁ Θεοδώρητος (ἐκκλ. ἱστορ. V. 8) λέγει ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ δυσφορήσαντες διὰ τὴν περιφρόνησιν ταύτην, ἠρνήθησαν νὰ παρευρεθῶσιν εἴς τινα γενικὴν σύνοδον, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ προεδρευθῇ ἐν Ῥώμῃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πάπα. Ἡ τελευταία αὕτη σύνοδος ὑπὸ τὴν ὁλοσχερῆ τοῦ πάπα διεύθυνσιν οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὡς οἰκουμενικὴ, ἐν ᾧ ἡ ἡμετέρα καίπερ ἀντικειμένη τῷ πάπᾳ ταχέως ἀνεγνωρίσθη τοιαύτη ὑπὸ σύμπαντος τοῦ καθολικοῦ κόσμου. Ὅπερ γεγονὸς ἔχει ἀξίαν ὁλοκλήρων τόμων. Οἱ Ῥωμαῖοι, φυσικῶς, ἐχρήσαντο πάλιν τῷ οἰκείῳ αὐτοῖς ὅπλῳ «τῇ πλαστογραφίᾳ», ἵνα κρύψωσι τὴν ἥττάν των, διακηρύξαντες ὅτι ὁ Πασχασῖνος, Λουκέντιος καὶ Βονιφάτιος μετέσχον τῆς συνόδου ὡς παπικοὶ ἀποκρισιάριοι (Mansi Collect. Concil. Vol. VI.176). Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἄνδρες οὗτοι μετέσχον ἑβδομήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου!! Ἡ Β΄ σύνοδος ἀνεγνωρίσθη ἐμμέσως ὡς οἰκουμενικὴ ἤδη κατὰ τὸ 382 ὑπὸ τοῦ πάπα Δαμάσου, διότι οὗτος ἐπιδοκιμάζων τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 382 σύνοδον (ἥτις ἐκπεφρασμένως καὶ ἐμφαντικῶς ἀνακηρύττει τὴν σύνοδον τοῦ 381 οἰκουμενικὴν) ἐπιδοκιμάζει ἐπίσης τὰ λεγόμενά της. Οἱ πάπαι Βιγίλιος καὶ Πελάγιος Β΄ ἀριθμοῦσιν αὐτὴν ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς, ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ μέγας ἐσεβάσθη τὰς συνόδους τῆς Νικαίας, Κωνσταντινουπόλεως, Ἐφέσου καὶ Χαλκηδόνος «ὡς τὰ τέσσαρα βιβλία τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου». Καὶ ὅμως ὁ ἴδιος Γρηγόριος λέγει ὅτι οἱ πειθαρχικοὶ τῆς συνόδου κανόνες δὲν εὑρίσκονται ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. Ὢ, ναί! Ἔγγραφα ἀφανίζονται ἐκ τῶν παπικῶν ἀρχείων, ὡς ὁ πατὴρ Aug. Theiner ἀπέδειξε διὰ πολλῶν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἱστορίᾳ τῆς παπωσύνης τοῦ

Κλήμεντος ΙΔ'. Ἴσως ἡ τελευταία πρᾶξις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ὁδηγεῖ πρὸς τοῦτο. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ ἀνακοίνωσις Εὐσεβίου τοῦ Δορυλαίου ῥίπτει παράδοξον φῶς ἐπὶ τοῦ πάπα Λέοντος Α'. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσιν ἄφθονοι λόγοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν κανόνων τούτων, ἀφ' οὗ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος δὲν ἦσαν εὐχάριστοι εἰς τὰς κλίσεις τῶν Ρωμαίων, διότι ὁ μὲν δεύτερος μόλις ἀφῆκε χῶρον δι' ἐκκλήτους εἰς Ρώμην, ὁ δὲ τρίτος ἀποδίδων τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως «τὰ ἴσα πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ρώμην» ἐσήμανε τὴν ἀνθρωπίνην ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξ ἔθους ἁπλῶς προεδρείαν τοῦ Ρώμης διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐπίσκοπον τῆς παλαιᾶς Ρώμης. Ἡ παπικὴ παράδοσις τόσῳ ῥωμαλέως ἀναπτυσσομένη ὑπὸ τὴν σκιὰν «τῆς ἕδρας τοῦ Πέτρου», τρεφομένη ὑπὸ τῶν προηγουμένων, ἐνισχυομένη διὰ πλαστογραφιῶν, παιδαγωγουμένη διὰ καταλλήλου ἐκλογῆς πατερικῶν ῥήσεων, γυμναζομένη δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀψιμαχιῶν, ηὐξήθη εἰς ἀνάστημα ῥωμαλέου νέου, ὅτι σύμπασα διὰ μιᾶς ἡ Ἀνατολὴ προέβη καὶ ἠμφισβήτησεν αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς παπικῆς ταύτης παραδόσεως, τὸ αὐτῆς raison d'être, ἀπέσπασε τὴν θείαν τοῦ παπισμοῦ προσωπίδα καὶ κατεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν μ ύ θ ο υ!

Ὁ τελειωτικὸς κτύπος εἰς τὰς κυριαρχικὰς τῆς Ρώμης ἀξιώσεις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ κη' κανόνος τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου κατὰ τὸ 451, ἔχων ὡς ἑξῆς· «Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἑπόμενοι καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν 150 θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μ. Θεοδοσίου τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει, νέα Ρώμῃ, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὁρίζομέν τε καὶ ψηφιζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνστ]πόλεως νέας Ρώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην

οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα, καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ 150 θεοφιλ. ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ρώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδῃ Ρώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνη μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν . . .» Ὁ κανὼν οὗτος εἶναι πλέον ἢ καθαρός, οἱ δὲ παπισταὶ ἐνόησαν αὐτὸν ἀμέσως, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρανοηθῇ, νὰ ἀμαυρωθῇ ἢ νὰ διαστραφῇ. Ὑπὲρ τοὺς 600 ἐπίσκοποι ἦσαν παρόντες καὶ ὑπέγραψαν αὐτόν. Ἀλλ' ἐὰν οἱ τοσάριθμοι οὗτοι ἐπίσκοποι ἐγνώριζόν τι περὶ τοῦ θ ε ί ο υ δ ι κ α ι ώ μ α τ ο ς τοῦ παπισμοῦ, ἦτο δυνατὸν νὰ τολμήσωσι νὰ θέσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μετὰ τῆς Ρώμης βαθμίδος; ἢ δὲν ἤθελον ὑπαινιχθῇ τὴν δογματικὴν τῆς ὀροθεσίας γραμμήν; Ἢ μήπως ἦσαν ἀμαθεῖς ἄνδρες καὶ ἀδέξιοι θεολόγοι; Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου μὴ βεβαιοῦντα τοῦτο, ἀποδεικνύουσιν ὅλον τὸ ἐναντίον. Ἢ μήπως καὶ οἱ ὑπερεξακόσιοι ἦσαν πονηροὶ ἄνθρωποι, ὑπὸ ζηλοτυπίας ἴσως ἀγόμενοι ν' ἀποστερήσωσι τὴν Ρώμην τῶν δικαιωμάτων της; Ἐὰν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν ὅτι σύμπασα ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία μετὰ πάντων τῶν ἁγίων της καὶ τῶν σοφῶν διδασκάλων ἔμεινε πιστὴ τῷ κανόνι τούτῳ ἀπὸ τοῦ 451 μέχρι τοῦ 1881 πρὸς πεῖσμα τῆς ἐπ' αἰῶνας κατ' αὐτοῦ διαμαρτυρίας τῆς Ρώμης; Ἐνταῦθα οἱ τοῦ παπικοῦ πρωτείου συνήγοροι μένουσιν ἐννεοί. Δὸς ἡμῖν δέκα εἰκοσάδας πατερικῶν ῥήσεων ὑποστηριζουσῶν τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρώμης, λαμπρὰς λ έ ξ ε ι ς! Ἡμεῖς προτιμῶμεν μίαν πρᾶξιν 1400 ἐτῶν διαρκείας. Προτιμῶμεν τὴν σ τ ε ρ ε ὰ ν π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α παρὰ τὸ π λ α σ τ ὸ ν ἐ ρ γ ο σ τ ά σ ι ο ν. Ἂς σταματήσῃ ἐν τούτῳ ὁ ῥωμαῖος καὶ ἂς συλλογισθῇ.

Ὁ πάπας Λέων Α΄ἰσχυρῶς ἀντέκρουσε τὸν κη΄κανόνα τῆς Χαλκηδόνος καὶ μετεχειρίσθη γλῶσσαν, ἣν ὁ Πῖος Θ΄ ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ. Καὶ ὅμως ὁ Λέων δὲν ἦτο παπιστὴς κατὰ τὴν νεωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως· καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους. Ἐν πρώτοις ἐνόμιζεν ὅτι ὁ 28 τῆς Χαλκηδόνος ἀνήρει τὸν 6 τῆς ἐν Νικαίᾳ· καὶ ἐπειδὴ ἐθεώρει ὡς ὕψιστον καθῆκόν του νὰ φρουρῇ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ἀντέκρουσε τὴν φανερὰν ταύτην παρείσδυσιν μεταγενεστέρας συνόδου εἰς τὰ δίκαια προτέρας. Ὁ Λέων λοιπὸν ἦτο Bona fide (καλῇ τῇ πίστει) ὑπερασπιστὴς ἐκείνου, ὅπερ ἐθεώρει ὡς ἀπαράγραπτον δικαίωμα. Καὶ ὅμως ὁ Λέων ἔσφαλεν, ἀφ΄οὗ μία οἰκουμενικὴ σύνοδος δύναται νὰ μεταβάλλῃ (ὅπως ἐπανειλημμένως ἔπραξε) πειθαρχικὰς διατάξεις ἄλλης τινὸς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ὁ ἐναντίος ἡμῖν θ΄ ἀντιπροβάλῃ μετά τινος πιθανότητος ὅτι ὁ Λέων ἐθεώρησε τὸ παπικὸν ζήτημα οὐχὶ ὡς τι ἀνῆκον εἰς ἐπιδεκτικὸν μεταβολῆς πολίτευμα, ἀλλ΄ ἀμετάβλητον δόγμα. Τοῦτο φυσικῶς ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον. Ἐὰν ὁ Λέων ἐπίστευεν ὅτι ὁ 28ος κανὼν παρεβίαζε δόγμα, ἦτο καθῆκόν του ν΄ἀναθεματίσῃ τοὺς ὑπερεξακοσίους ἐπισκόπους, οἵτινες ἐξέδωκαν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἀποδεχομένους αὐτόν. Ἀλλ΄ οὔτε ὁ Λέων, οὔτε τις ἐκ τῶν διαδόχων του ἔπραξεν οὕτω, ὁσονδήποτε ὠργισμένοι καὶ ἂν ἦσαν ἐνίοτε. Δὲν ἀποδεικνύεται διὰ τοῦτο καθαρῶς ὅτι τὸ θεῖον δικαίωμα τοῦ παπικοῦ πρωτείου δὲν ἐπιστεύετο τότε ὡς δόγμα; Δι΄ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους, οἵτινες πιστεύομεν ὅτι ὅ,τι δὲν ἦτο ἅπαξ δόγμα δὲν δύναται ν΄ἀποβῇ τοιοῦτον, τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἀρκετόν. Ἡ ἀποστολικὴ παράκαταθήκη τῆς πίστεως ἡ ἅπαξ δοθεῖσα τοῖς ἁγίοις δὲν δύναται νὰ αὐξάνῃ ἢ νὰ ἐλαττῶται, δὲν δύναται νὰ ἀναπτύσσηται ἢ

νὰ συστέλληται, ἀλλ΄εἶναι τὸ ἀρχαῖον πασίγνωστον κληροδότημα τῶν πατέρων ἡμῶν, τὸ κειμήλιον τὸ φρουρούμενον καὶ ἐπιτηρούμενον καθ΄ἑκάστην καὶ δεικνύμενον τοῖς τέκνοις ἡμῶν κατὰ πᾶσαν κατηχητικὴν διδασκαλίαν. Δὲν χρήζομεν νὰ προσκολλήσωμεν νέον φύλλον εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας τῆς κατηχήσεως ἡμῶν ἐκδόσεις, ἵνα εἰσαγάγωμεν νέον δόγμα. Αἱ κατηχήσεις ἡμῶν οὐδέποτε ἀποβαίνουσι πεπαλαιωμέναι, διότι τὰ περιεχόμενά των χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων. Δὲν ἔχομεν οὔτε μεσαιωνικὴν σχολαστικὴν σχολὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, οὔτε ρωμαϊκοὺς συλλόγους πρὸς παρασκευὴν καὶ δημιουργίαν δογμάτων δι΄ἡμᾶς. Εἴμεθα πτωχοὶ εἰς δόγματα παραβαλλόμενοι πρὸς τὴν Ρώμην. Περιφρονούμεθα διὰ τὰ τοῦ παλαιοῦ συρμοῦ ἱμάτια ἡμῶν (δόγματα καὶ κανόνας) παραβαλλόμενοι πρὸς τὸ κατὰ τὸν συρμὸν κόψιμον τοῦ ρωμαϊκοῦ ἐνδύματος. Δὲν βλάπτει· τὸ ὑλικὸν ἡμῶν εἶναι γνήσιον καὶ οὐσιῶδες· μόνον παιδάρια καὶ μωροὶ ἀρέσκονται εἰς ἐπίχρυσα καὶ ἀπειρόκαλα κοσμήματα, οἷα τὸ ρωμαϊκὸν πρακτορεῖον τῶν δογμάτων, τῶν διατάξεων, τῶν βουλλῶν ἐπισήμων τε καὶ ἡμιεπισήμων κλπ. παράγει, καὶ ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ ἐνδουλγεντσίας, θαύματα καὶ φυλακτήρια.

Ὁ ἅγιος Λέων δὲν ἀνεθεμάτισε τοὺς διαφωνοῦντας αὐτῷ ἀνατολικούς, καὶ τούτου ἕνεκεν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς νῦν παπιστὰς τῆς Δύσεως. Οἱ διάδοχοι τοῦ Λέοντος ἐξηκολούθουν διαμαρτυρόμενοι κατὰ τοῦ κη΄ κανόνος τῆς Χαλκηδόνος, ὅστις ἐπεκυρώθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ λς΄ τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου. Ἐὰν ὁ Χέφελε νομίζῃ ὅτι ὁ πάπας Φῆλιξ Γ΄ ἀφώρισεν Ἀκάκιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην, ἕνεκα τοῦ κη΄ τῆς Χαλκηδόνος κανόνος, ἔχει μέγα ἄδικον, διότι ὁ ἀφορισμὸς ἦτο ἁπλῆ συνέπεια τῆς ὑπὲρ τοῦ ἑνωτικοῦ συνηγορίας τοῦ Ἀκακίου, ὅπερ παρέβλαπτε τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ ἀνατολικὴ σταθερότης ἠνάγκασε τοὺς πάπας νὰ σιωπήσωσιν, ἡ δὲ φιλονεικία δὲν ἀνερριπίζετο πλειότερον καὶ ἐφαίνετο ὅλως ἐξαλειφθεῖσα, ὅτε αἴρνης ἡ Ρώμη, ἀνανεοῦσα τὰ ἀρχαῖα προνόμια τῶν πατριαρχικῶν ἑδρῶν, ἀπεδέξατο οὐσιωδῶς τὸν κη' τῆς ἐν Χαλκηδόνι κανόνα. Τοῦτο συνέβη ἐν τῇ Δ' ἐν Λατεράνῳ συνόδῳ (κανὼν ε') ὑπὸ τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον Γ'. Ὅ,τι λοιπὸν ὁ Λέων εἶχε τόσῳ μεγαλοφώνως ἀποκηρύξει ὡς ἀναιροῦν τὸν ς' τῆς Νικαίας κανόνα, ἐγένετο αὐθορμήτως ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῶν πράγματι ὑπεραλπείων παπῶν μετὰ 800 περίπου ἔτη. Πῶς πρέπει νὰ τὸ θεωρήσωμεν; κατεπείσθη ἐπὶ τέλους ὁ πάπας εἰς τὰς ἀνατολικὰς θεωρίας, ἢ μετενόησε διὰ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του; Οὐδὲν τοιοῦτον. Ἡ Ρώμη δὲν πράττει τι, εἰμὴ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς. Λατινικὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἱδρυθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ λατῖνος πατριάρχης ἐνεθρονίσθη ταπεινότατος τοῦ πάπα δοῦλος. Καὶ ἡ Ρώμη λοιπὸν «ἀνανεοῦσα» τὰ ἀρχαῖα πατριαρχικὰ προνόμια μόνον ἐξησφάλιζε τὴν ἔκτασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐπιρροῆς της. Ἡ Ρώμη δὲν ἐρρόντιζεν ἐὰν κατέπινε τὰς λέξεις της καὶ ἐλησμόνει τὰς διαμαρτυρήσεις της, ἀρκεῖ νὰ προήρχετο ἀρκετὴ ὠφέλεια. Τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ῥῆγμα εἶχε συμπληρωθῇ πρὸ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος, τὰ δὲ «ἀρχαῖα προνόμια τῶν πατριαρχικῶν ἑδρῶν» οὐδέποτε πρὶν ἀναγνωρισθέντα, ἠδύναντο ἀσφαλῶς νὰ γείνωσιν ἀποδεκτά.

Ἀλλ' ἂς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην ἐποχήν, καθ' ἣν τὸ πρὸς καθολικὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πυρκαϊὰν ἔναυσμα εἶχε τόσῳ συσσωρευθῇ, ὥστε καὶ ὁ ἐλάχιστος σπινθὴρ ἠδύνατο νὰ θέσῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκοδομὴν εἰς τὸ πῦρ. Ἡ Ρώμη εἶχε καινοτομήσει δόγματα καὶ πειθαρχίαν εἰς τόσον βαθμόν, ὥστε μόνον ἀποκοπὴ ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ ὑγιὲς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας σῶμα ἀπὸ

τοῦ δυτικοῦ μιάσματος. Ἀλλ' ὅπως δήποτε δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπὶ τῶν ζητημάτων filioque, ἰνδουλγεντζιῶν, πουργατορίου καὶ λοιπῶν ἠδύνατο καὶ ἤθελεν ἐπέλθει συνεννόησίς τις, ἐὰν τὰ ζητήματα τῆς φιλαυτίας, τῆς δυνάμεως, τῆς κυριαρχίας καὶ τοῦ τύφου, ἐν συντόμῳ ἐὰν τὸ ζήτημα τοῦ παπικοῦ πρωτείου δὲν ἐκώλυε πᾶσαν ἐκ νέου διαπραγμάτευσιν*. Μέχρι τοῦ 863 ἡ μεταξὺ Φωτίου καὶ Νικολάου τοῦ Α' διαφορὰ ἠδύνατο νὰ καθησυχάσῃ. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ 863 καὶ 865 γεγονός τι ἔλαβε χώραν, ὅπερ ἐξ ὁλοκλήρου μετέβαλε τὰ πράγματα· τὰ ψευδοϊσιδώρεια δεκρετάλια, δηλονότι, ἔπεσον κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Νικολάου, ἐγένοντο μετὰ προθυμίας ἀποδεκτὰ καὶ ἀπέβησαν τοὐντεῦθεν ὁ κανὼν τῆς παπικῆς ἐνεργείας.

Τὰ ψευδοϊσιδώρεια δεκρετάλια ἦσαν τὸ μεγαλείτερον, τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ ἀναισχυντότερον τέχνασμα, τὸ διαπραχθέν ποτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης στηρίζεται ἡ θείῳ δικαιώματι θεωρία τοῦ παπικοῦ πρωτείου. Ἐκ τοῦ ψεύδους τούτου ἀνεφύη τὸ δόγμα τοῦτο καὶ ἀνεκηρύχθη ὡς τοιοῦτον κατὰ τὸ 1215 (κατὰ τὴν Δ' ἐν Λατεράνῳ σύνοδον, ἣν οἱ ῥωμαῖοι θεωροῦσιν οἰκουμενικήν). Καὶ λοιπὸν ὁ πρῶτος σπόρος, σπαρεὶς ὑπὸ αἱρετικοῦ μυθιστορήματος (τῶν Κλημεντείων), ὡριμάσας ὑπὸ διαδοχικῶν ἐνεργειῶν τοῦ τύφου, τῆς φιλοδοξίας καὶ κατακτητικοῦ πόθου, κατήντησε κατὰ τὴν τελείαν του ἀνάπτυξιν εἰς δόγμα ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ἀποτροπαιοτάτης πλαστογραφίας.

Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ θεωροῦμεν νὰ μνησθῶμεν ἐνταῦθα παρατηρήσεών τινων ἑνὸς γαλλικοῦ ἰησουϊτικοῦ φυλλαδίου

* Ἀληθὲς μὲν ὅτι τὸ ἀπολυταρχικὸν τῆς Ῥώμης πνεῦμα οὐ μικρὸν συνέτεινεν εἰς τὸ σχίσμα, ἀλλ' ἡ μόνη καὶ πραγματικὴ αἰτία τοῦ σχίσματος ἐγένετο ἡ δογματικὴ αὐτῆς καινοτόμησις. Σ. Μ.

(ἴδ. ὀρθόδ. καθολ. ἐπιθεώρησιν τόμ. II σελ. 195—199). «Ἡ νέα αὕτη πειθαρχία . . . ἀποδεκτὴ γενομένη ὑπὸ Νικολάου κατὰ τὸ 865 καὶ τῆς ὀγδόης (οὕτω καλουμένης)* οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ 870, ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου κατὰ τὸ 1564, ἀπέβη ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας τὸ κοινὸν δίκαιον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ δικαιλογηθῶσιν, ἤτοι ὐλάχιστον νὰ φανῶσιν ἐπιτρεπόμενα τὰ μέσα, ἅτινα μετεχειρίσθη ὁ ψευδοϊσίδωρος πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του. Τὸ ψεῦδος εἶναι πάντοτε πονηρὸν καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ μεταχειριζόμενος αὐτὸ διανοῆται ὀρθῶς. Ἡ δὲ ἀπάτη ἦτο προμεμελετημένη!... Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι οὐδέποτε ἐφάνη ψεῦδος τόσῳ τολμηρὸν, πάνδημον καὶ διαρκὲς, ἂς προσθέσωμεν δὲ, ψεῦδος ἐπὶ αἰῶνας τόσῳ θριαμβευτικόν. Ναί· ὁ ἀπατεὼν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του· ἐπήνεγκε μεταβολὴν τῆς πειθαρχίας, ὅπως ἐπεθύμει, ἀλλὰ δὲν ἀνέστειλε καὶ τὴν ὁλοτελῆ πτῶσιν. Ὁ Θεὸς δὲν εὐλογεῖ τὴν ἀπάτην. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ τί τὰ ἐπὶ τῶν κανόνων ἔργα ἤθελον εἶσθαι ἤδη, ἐὰν ὁ Burchard of Worms, ὁ Anselm of Lucias καὶ ὁ Hues of Chatres, ἐὰν αὐτὸς ὁ Γρατιανὸς ἀντὶ νὰ ἐμπνέωνται ἐκ τῶν ψευδοδεκρεταλίων ὡδηγοῦντο ἐν ταῖς ἐργασίαις των ὑπὸ τῆς *Hispana*, ἧς τὰ περιεχόμενά εἰσιν ἁπλᾶ, λογικὰ καὶ φωτεινά! Δὲν ὑπάρχει ῥωμαιοκαθολικὸς, ὅστις δὲν ἀναγνωρίζει τελείως τὸν δόλιον χαρακτῆρα τῶν δεκρεταλίων τούτων· καὶ ὅμως ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης δὲν ἀπεκήρυξεν αὐτὰ δημοσίως καὶ ἐπισήμως!!! Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο

* Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς. Σ. Μ.

μία «ἀλάνθαστος» ἐκκλησία νὰ ὁμολογήσῃ τὸ λάθος της, ἀφ' οὗ οἱ «ἀλάνθαστοι» πάπαι ἐκυβέρνων αὐτὴν ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας διὰ πλαστογραφιῶν; Μόνον κακὸς σκοπὸς ἐπικαλεῖται τὴν βοηθητικὴν τοῦ πλαστογράφου χεῖρα· ἀλλ' ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπέβη ἤδη τακτικὸν τῶν πλαστογραφιῶν ἐργαστήριον. Τὰ ἔργα τῶν πατέρων ἐνοθεύθησαν κατὰ μέγα μέρος· νόθα συγγράμματα ἀπεδόθησαν εἰς αὐτοὺς, παραφθοραὶ εἰσήχθησαν, ἀπαρέσκοντα χωρία ἀπεβλήθησαν. Δὲν ὠφελεῖ νὰ ἀρνηθῇ τις ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν κατηγορίαν. Προφανεῖς πράξεις ὁμιλοῦσι μεγαλοφώνως. Ἀνάγνωθι τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου ἐκδοθέντα ὑπό τινος Βενεδικτίνου μοναχοῦ (Nickes;) ἐν Ῥώμῃ 1864 (ἑλληνιστὶ) καὶ 1865 (λατινιστὶ), καὶ θὰ ἴδῃς τὴν σύγχυσιν τῶν ῥωμαίων τῆς συνόδου μελῶν, ὅταν αἱ τῶν πατέρων ῥήσεις ἀπεδεικνύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μία πρὸς μίαν πλαστογραφίαι. Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ καὶ ὁ Βενεδικτῖνος τῶν ἔργων τοῦ Μ. Βασιλείου ἐκδότης «Πόσα κακὰ καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀνερύησαν ἐντεῦθεν (ἐκ τῆς νοθεύσεως τῶν πατέρων), ἕκαστος μὴ ἄγευστος τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τελείως γνωρίζει· δόγματα κατέστησαν ἀσαφῆ, ἤθη ἐβεβηλώθησαν, ἱστορία λανθάνεται, ἡ παράδοσις συνεχύθη, καὶ ἵνα ἐκφράσω ὅ,τι ἐννοῶ ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἐὰν ἅπαξ τὰ γνήσια τῶν πατέρων συγγράμματα συνανεμίχθησαν τοῖς νόθοις, ἅπαντα κατ' ἀκόλουθον ἀνάγκην θὰ συγχυθῶσιν». Ὁ Ζοιρνικάβιος ἐν τῷ δοκίμῳ αὐτοῦ ἔργῳ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (2α καὶ 3η πραγματεία) ἀποδεικνύει 25 νοθεύσεις τῶν ἑλλήνων πατέρων καὶ 43 τῶν λατίνων· καὶ ἐπειδὴ αἱ λατινικαὶ νοθεύσεις ἦσαν ὑπεράριθμοι, πραγματεύεται αὐτὰς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Corruptelæ variæ de ingenti numero unico argumento demonstrantur σελ. 98—309). Εἶναι δὲ σημαντικὸν γεγονὸς ὅτι αἱ πλειότεραι νο-

θεύσεις ἀσυγκρίτως ἀφορῶσιν εἰς τὸ παπικὸν πρωτεῖον, ὡς ἑστία δὲ τῶν νοθεύσεων ἐξελέγη ὁ ἱερὸς Κυπριανός. Πλειότερα τῶν εἴκοσι νόθων συγγραμμάτων ἀπεδόθησαν εἰς αὐτόν· τὸ δὲ κείμενον τῶν γνησίων ἔργων του καίπερ κριτικῶς ἤδη καθαρθὲν καὶ καθορισθέν, ἐξακολουθεῖ ἐν χρήσει ὑπὸ ἐξόχων ρωμαίων θεολόγων ἐν τῇ παρεφθαρμένῃ του μορφῇ, οἷος ὁ J. Cardoni ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἔργῳ Elucubratio de dogmatica Rom. Pout. Insallibilitate ejusque definibilitate. Romæ 1870 σελ. 36. Ὁ δὲ ρωμαιοκαθολικὸς William Palmer («Dissertations ou the orthodox communiord» σελ. 147) λέγει: «Ἡ γενικὴ πορεία τῶν ρωμαιοκαθολικῶν συγγραφέων ἦτο νὰ ὑπερασπίζωσι πάντα τὰ ὑπάρχοντα δόγματα τῆς ἐκκλησίας των καὶ (κατὰ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα) ἐπίσης τῆς πειθαρχίας καὶ τῶν τελετῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραδόσεως γραπτῆς τε καὶ προφορικῆς τηρουμένης ἀδιαρρήκτως ἐξ ἀρχῆς. Δουλεύοντες τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, συχνότατα ἐνόθευσαν καὶ διέφθειραν τὸ κείμενον τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἠρνήθησαν ἢ κακῶς ἡρμήνευσαν τὸ ἁπλοῦν αὐτῶν νόημα καὶ ἔδωκαν ψευδὲς χρῶμα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν». Ἡ τοιαύτη ἐντὸς τῆς ἀτμομηχανῆς τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας κατόπτευσις θέλει ἀναμφιβόλως θεραπεύσει ἁπλοῦς τινας καὶ ἐνθέρμους ρωμαιοκαθολικούς, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐπίστευον ὅτι ἡ ἐκκλησία των ἦτο ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀντὶ τοῦ ἐργοστασίου τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους, ἀντὶ «τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως τοῦ ἑστῶτος ἐν τόπῳ ἁγίῳ». Ἔξελθε ἐκ τῆς Βαβυλῶνος, ἔξελθε καὶ μὴ χρόνιζε!

Ἦτο ἡ 16 ἰουλίου τοῦ 1054, ὅτε οἱ παπικοὶ λεγᾶτοι ἔθηκαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν βοῦλλαν τοῦ ἀφορισμοῦ, δι' οὗ ἡ Ρώ-

μη ἀπέκοψεν ἑαυτὴν τῆς μιᾶς ἀληθοῦς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ αὐτοκτονικὴ αὕτη πρᾶξις τῆς αὐτοεπενεχθείσης ἀποφάσεως ἦτο ὁπωσδήποτε τόσῳ σπουδαία, ὥστε δὲν ἠδύνατο διὰ μιᾶς νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ τῆς Δύσεως. Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Β' ἐθεώρει τὴν ἑνότητα ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν ὑφισταμένην ἔτι. Αὐτὸς τοὐλάχιστον ὁ πάπας Γρηγόριος Ζ' παραπονεῖται μόνον ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἀγάπη ἐψυχράνθη (quod utrimque eorum caritas friquit ἐπιστ. βιβλ. 1, 18). Τὸ τελευταῖον παράδειγμα τῆς καθαρᾶς ἀναγνωρίσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας εὑρίσκεται ἔν τινι ἐπιστολῇ Πέτρου ἡγουμένου τοῦ Clugny πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωάννην Θ' τὸν Χαλκηδόνιον (1119). Τόσον ἰσχυρὸς ἦτο ὁ δεσμὸς τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, τόσον ἰσχυρὸν τὸ ἔθος τοῦ ζῆν καὶ λατρεύειν ὁμοῦ ἐπὶ χιλιάδα ἐτῶν, τόσῳ μέγα τὸ κακὸν τοῦ διασχίσαι «τὸν ἄρραφον τοῦ Κυρίου χιτῶνα», ὥστε παρῆλθε πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος, ἵνα ἡ Δύσις ἀγάγῃ εἰς πέρας τὸ ὁλέθριον ἐκεῖνο γεγονός. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἤδη μετὰ 800 ἐτῶν ἀποχωρισμὸν ὁ Ἕλλην ἐνθυμεῖται ὅτι ἦσαν ἅπαξ ἀδελφοί, ἀλλ' ὅτι ὁ παρὰ φύσιν ρωμαῖος ἀδελφὸς ἐδήμευσε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ τὰ προνόμια, ὡς ὁ ἄσωτος υἱὸς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἕως πότε ὁ δεύτερος θέλει ζῇ ἐκ τῶν κερατίων τῶν ἀνθρωπίνων ματαιοτήτων;

Εἶναι θαυμαστὸν πῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν Νικόλαος ὁ Α' ἐπειράθη νὰ διαχωρίσῃ τὰς ἐκκλησίας, ἡ πρὸς τὰ κάτω πορεία τῆς Ρώμης ἐγένετο μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, ὥστε δὲν δύναταί τις παρὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὸν τοῦ Θεοῦ δάκτυλον «Μανὴ, Θεκὲλ, Φάρες».

Ὁ πάπας Νικόλαος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις εἰσήγαγε τὰ ψευδοϊσιδώρεια δεκρεταλια, τὸν τρωϊκὸν τοῦτον ἵππον τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας· ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδριανὸς Β' ἐπέτυχεν ἵνα αἱ ψευδοϊσιδώρειοι ἀρχαὶ (τὰ νενομοθετημένα ψεύδη) ἀναγνωρισθῶσιν ὑπὸ τῆς (λεγομένης) ὀγδόης

οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (869), ἥτις ὠργανώθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐλεεινότερος τῆς συνόδου ταύτης δόλος, ἐν ᾗ τρεῖς μετημφιεσμένοι Σαρακηνοὶ ἔμποροι εἰσήχθησαν δολίως νὰ ἐνεργήσωσιν ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν τούτων τῶν πατριαρχῶν κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 879. Ἕνδεκα ἔτη μετὰ ταῦτα Φόρμοσος ὁ ἐπίσκοπος Πόρτου ἀνῆλθε τὸν παπικὸν θρόνον. Οἱ πάπαι εἶχον πρὸ πολλοῦ λησμονήσει τὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου παράγγελμα (6′ Τιμ. Β′ 4) «οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκηται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις». Ἡ πρὸς τὴν ἐξουσίαν ἀπληστία των δὲν περιορίζεται—ἀρκετὰ φυσικῶς—εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποβῶσιν ἰσχυροὶ ἐπίσης πολιτικοὶ πράκτορες. Τὸν Φόρμοσον διεδέχθη Στέφανος ὁ ς′ (διότι ἡ δεκαπενθήμερος παπωσύνη Βονιφατίου τοῦ ς′ δὲν δύναται νὰ λογισθῇ), ὅστις ὢν φανατικὸς θιασώτης τῆς ἀντιθέτου πολιτικῆς φατρίας ἐξέθαψε τὸν Φόρμοσον, περιέβαλεν ἀρχιερατικοῖς ἀμφίοις, ἐδίκασε, κατεδίκασεν, ἐξεθρόνισεν, ἠκρωτηρίασε καὶ τέλος ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸν Τίβεριν! Ἡ διαγωγὴ αὕτη δὲν φαίνεται κατὰ πάντα σύμφωνος τῷ χαρακτῆρι «τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Χριστοῦ». Ὁπωσδήποτε, οἱ παπισταὶ ἔχουσι νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα· ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σύνοδον, ἥτις συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Στεφάνου πρὸς τὸν ἄνω μνησθέντα σκοπόν. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὁ Στέφανος ἐκήρυξε πάσας τὰς ὑπὸ τοῦ Φορμόσου γενομένας χειροτονίας ἀκύρους καὶ κατὰ τοῦτο ἐνήργησε. Τοῦτο βεβαίως δὲν ἦτο ἀτομικὴ, ἀλλ' ἐπίσημος πρᾶξις μετὰ ἐπισήμων συνεπειῶν· καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἦτο ἐπίσημος πρᾶξις στηριζομένη ἐπὶ δογματικῆς πλάνης. Τῇ ἀληθείᾳ ἦτο μία προανάκρουσις τῆς αἱρέσεως Ἰωάννου τοῦ Οὔσσου (John Huss). Ἡ δὲ ἐκκλησία διετέλει ἐπὶ

δύο ἔτη ἐν τῇ αἱρέσει ταύτῃ! Μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ὑποχρεοῦνται νὰ πιστεύωσιν ὅτι ὁ Στέφανος ἦτο «ἀλάνθαστος» πάπας. Ὁ πάπας Ἰωάννης Θ′ ἠκύρωσε κατὰ τὸ 898 τοὺς ὅρους τοῦ Στεφάνου, ἐκήρυξε τὰς ὑπὸ τοῦ Φορμόσου γενομένας χειροτονίας ἐγκύρους καὶ ἐπανήγαγε τὸν ἐξορισθέντα κλῆρον. Ἡ μόνη δυσκολία ἐνταῦθα εἶναι ν' ἀποφασίσῃ τις, τίς ἐκ τῶν δύο «ἀλανθάστων» ὅρων εἶναι ὁ ἔγκυρος, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἔγκυρος οὗτος ὅρος πρέπει νὰ πιστεύηται ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς «ἀλάνθαστος». Τίς δύναται ν' ἀπαλλαγῇ ἐκ τῆς μάζης ταύτης τῶν ἀντιφάσεων;

Ἀπὸ τοῦ 904 μέχρι τοῦ 963 ἡ «γυναικοκρατία» ἠτίμαζε τὸν παπικὸν θρόνον. Ἀπὸ Σεργίου Γ′ μέχρι Ἰωάννου ΙΒ′ ἕνδεκα τέρατα ἀκολασίας καὶ φαυλότητος ἐκυβέρνησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, πρόσωπα εἰς τὸ ἔπακρον ἀδιάφορα ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ δηλητηριάζοντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον διὰ τοῦ κακοῦ αὐτῶν παραδείγματος. Σέργιος ὁ Γ′ δὲν ἠσθάνθη δυσκολίαν τινὰ εἰς τὸ ἐπικυρῶσαι τὸν ἄνομον τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος ς′ γάμον· ἀλλ' ὁ πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικὸς ὑπερησπίσατο τὴν ἁγνότητα τῆς ἐκκλησίας ἀφορίζων τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις τῇ συναντιλήψει τοῦ πάπα ἐξεθρόνισεν αὐτὸν ἀτρόμητον ὄντα καὶ πιστόν. Ἐὰν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἦτο ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία, ὁ δὲ πάπας ὁ γενικὸς αὐτῆς ἀρχηγός, ποῦ ἦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὰ 60 ταῦτα ἔτη;

Ἀλλ' ἂς ῥίψωμεν ἤδη ἓν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, διαρκούσης τῆς ῥωμαϊκῆς γυναικοκρατίας. Πάντες, ἐξ τὸν ἀριθμὸν, ἦσαν ἄνθρωποι παραδειγματικῆς ἁγιότητος, ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ Θεοφυλάκτου, ὅστις ἦτο δημιούργημα τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΒ′ καὶ ἐνεθρονίσθη ὑπὸ τῶν παπικῶν λεγάτων. Οὗτος ἦτο ὁ χειρότερος πατριάρχης, ὅστις ἐκάθισέ ποτε ἐπὶ τοῦ θρόνου

τῆς Κωνσταντιναυπόλεως. Δὲν μᾶς διδάσκουσί τι αἱ ἀντιπαραβολαὶ αὗται; Μεθ' ὁποίας ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἦτο ὁ Θεός;

Εἶναι μία ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἵνα ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος ἐπιδιώκῃ μεγαλεῖα, ἰσχὺν καὶ ἐξουσίαν. Οὕτω συνέβαινε καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀποστόλων. Εἰς δύο περιπτώσεις οἱ ἀπόστολοι συνεζήτησαν τὸ ζήτημα «τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν» (Λουκ. Θ΄ 46). Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἦτο ἁπλοῦς «διαλογισμὸς»· κατὰ τὴν δευτέραν (Λουκ. ΚΒ΄ 24) κατήντησεν ἤδη εἰς «φιλονεικίαν». Καὶ κατὰ τὰς δύο δὲ περιπτώσεις ὁ Ἰησοῦς ἐπετίμησεν αὐτούς. Ὅτι ὁ Πέτρος πρέπει νὰ ἔλαβεν ἔξοχον μέρος ἐν τῇ συζητήσει, τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν λόγων, οὓς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀμέσως ἐπάγει: «Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον». Ὁ Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι δὲν ἐνέδωκαν εἰς τὸν πειρασμόν, οἱ πάπαι ὅμως ἐνέδωκαν. Ἐπειράθησαν νὰ σφετερισθῶσιν ἅπασαν τὴν ἰσχὺν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἠμιλλῶντο πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας περὶ πομπῆς καὶ ἐπιρροῆς, ὅλως λησμονοῦντες ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως, τοὐτέστι μετὰ λαμπρότητος καὶ ἐξωτερικῆς ἐπιδείξεως» (Λουκ. ΙΖ΄ 20). Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ ἐκκλησία ἦτο παρὰ πολὺ περιωρισμένον πεδίον διὰ τὴν ἀπληστίαν των· εἶδον τὸν κόσμον ὅτι ὡραῖος καὶ καλός, καὶ ἐξέτειναν τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ ἔλαβον τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπέτρεψεν αὐτοὺς λέγων «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», ἀλλ' ἡ φωνή του ἦτο «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ὁ Διάβολος παρέλαβε τοὺς τετυφωμένους ποντίφηκας εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ εἶπεν αὐτοῖς: «Ταῦτα πάντα δώσω ὑμῖν, ἐὰν πεσόντες προσκυνήσητέ μοι». Καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτόν. Καὶ ὁ

παπο-βασιλεὺς λοιπὸν ἀπέβη ἰσχυρὸς ἐν μέσῳ τῶν βασιλέων τοῦ κόσμου· αὐτοκράτορες ἕτερεμον ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐκράτουν τὸν ἀναβολέα ὅτε ἵππευε, καὶ ἵσταντο γυμνόποδες, τρέμοντες ἐκ ῥίγους, περιβεβλημένοι σάκκους ἐν τῇ αὐλῇ του. Οἱ κεραυνοὶ τοῦ κεραυνοβόλου Διὸς οὐδέποτε ἐφόβησαν τόσον, ὅσον αἱ βρονταὶ τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ πάπας ἐνεθρόνιζε καὶ ἐξεθρόνιζε βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, καὶ διένειμε τὴν ὑφήλιον. Ἐν ἀληθείᾳ ὁ πάπας ἐγένετο ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ὡς ὁ διάβολος «ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου» ὑπεσχέθη αὐτῷ. Καὶ ὁ παποβασιλεὺς λησμονῶν ὅτι «αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίναι», ᾠκοδόμησεν ἑαυτῷ οἶκον, παλάτιον, τὸ μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον τοῦ κόσμου, ὅπερ κατέχει εὐρὺν χῶρον 1151 ποδῶν μήκους καὶ 767 ποδῶν πλάτους, περιλαμβάνον 4422 δωμάτια, ὀκτὼ μεγάλας κλίμακας (τῆς βασιλικῆς, regia scala, συμπεριλαμβανομένης), διακοσίας μικροτέρας, καὶ εἴκοσιν αὐλάς. Τοιαύτη εἶναι ἡ «ἀποστολικὴ» κατοικία τοῦ «διαδόχου τοῦ ἁγίου Πέτρου». Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατοικεῖ ἐν ἀμόρφῳ ξυλίνῃ οἰκίᾳ, εἶναι πτωχός, καὶ ζῇ ὡς πτωχὸς ἄνθρωπος· ἡ καθημερινή του τροφὴ εἶναι ἁπλῆ εἰς τὸ ἔπακρον, θαυμαστὴ ὅμως ἡ φιλοξενία του, ὡς γνωρίζομεν ἐξ οἰκείας πείρας.

Οἱ πάπαι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν χρόνων συνεπείᾳ κληροδοτημάτων καὶ δωρημάτων εἶχον ἀποκτήσει ὑπέρογκον κτηματικὴν περιουσίαν, ἀλλ' ἦσαν μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ πρῶτοι ὑπήκοοι τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἑλκῶν φθόνος ὤθησε τοὺς πάπας νὰ ἀναζητήσωσιν ἐργαλεῖον δυνάμενον νὰ κατακτήσῃ δι' αὐτοὺς τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ πολιτικὴν βασιλείαν, καὶ ἡ καταλλήλος περίστασις δὲν ἔλλειψε νὰ παρουσιασθῇ. Ὁ

νόμιμος ἀλλ'ἀσθενὴς βασιλεὺς Γιλδερῖχος Γ' ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου πρωθυπουργοῦ του (major domus) Πιπίνου, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἁρπαγήν του ἀπετάθη πρὸς τὸν πάπαν Ζαχαρίαν, ὅστις προθυμότατα συγκατετέθη εἰς τὴν αἴτησιν ἐπὶ τῇ βάσει ἣν πᾶς φιλόδοξος πρωθυπουργὸς τοῦ νῦν καιροῦ δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ, ἵνα ἀνατρέψῃ τὸν ἀσθενῆ βασιλέα του καὶ ἁρπάσῃ τὸ στέμμα. Καὶ λοιπὸν τὸ προετοιμαζόμενον βῆμα πρὸς τὴν παπικὴν βασιλείαν ἦτο μία ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ τῆς παπωσύνης, καὶ δεικνύει πόσον μεγάλως οἱ πάπαι ψεύδονται διακηρύττοντες ἑαυτοὺς τὸ ἔρεισμα τῆς νομιμότητος καὶ τὴν βάσιν τῆς συντηρητικότητος. Ἐπαναστάται ἦσαν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐπαναστάται θὰ διατελέσωσι μέχρι τέλους. Ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑποθέσεσίν εἰσι δημοκρατικοὶ καθαρώτατοι, ὡς ὁ Βελλαρμῖνος (De Rom. pontif. 1, 6) πληροφορεῖ ἡμᾶς λέγων ὅτι ἡ ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὁμοία «τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ, ἥτις ἀνήκει τῷ λαῷ, ἐκτὸς ἐὰν μετενεχθῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς ἡγεμόνα (civili potestati quæ est in populo, nisi a populo tranferatur in principem), δεικνύων διὰ τούτου ὅτι παραδέχεται τὴν δημοκρατίαν ὡς πολιτικὴν ἀρχήν, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κεφαλαίῳ ἀποστρεφόμενος καὶ ἐξευτελίζων αὐτήν. Ὁπουδήποτε καλότυχός τις τυχοδιώκτης διερρήγνυε τὸν ἐπίσημον ὅρκον του ἵνα γείνῃ αὐτοκράτωρ, ὁ πάπας ηὐλόγει αὐτὸν καὶ περιέθαλπεν αὐτόν. Μόλις ὁ δὸν Κάρολος καὶ ὁ κόμης de Chambord ὑπέμνησε τῷ πάπᾳ τὰς ἀρχὰς τῆς νομιμότητος, καὶ οὗτος ἔστρεψεν αὐτοῖς τὰ νῶτα. Οὐχ ἡ νομιμότης ἀλλὰ τὸ συμφέρον εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ρώμης. Ἂς ἀποδώσωσιν οἱ μηδενισταὶ τῷ πάπᾳ τὰς ἀπολεσθείσας χώρας του καὶ ἂς ἐνθρονίσωσιν ἐν Ρωσσίᾳ ὑπεράλπειον ἡγεμόνα, καὶ ὁ πάπας θὰ χρίσηται αὐτοῖς τελείαν ἄφεσιν (indulgentia), καὶ θὰ δώσῃ δὲ καὶ τὴν εὐλογίαν του ὡς ἐκ περισσοῦ. Ἐν Ρωσσίᾳ οἱ ὑπεράλπειοι ἀδελφοποιοῦσι τοὺς δημοκρατικοὺς κοινωνιστὰς (social democrats). Ἐν Πολωνίᾳ συστηματικῶς ἀντιπράττουσι τῇ ρωσσικῇ κυβερνήσει· ἐν δὲ τῇ Ἰρλανδίᾳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν πράττουσι κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καίτοι ὁ πάπας Ἀδριανὸς Δ' (Νικόλαος Breakspear, ὁ μόνος ἄγγλος ὅστις ποτὲ ἀνῆλθε τὸν παπικὸν θρόνον) ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις ἐδώρησε τὴν Ἰρλανδίαν (ἥτις δὲν τῷ ἀνῆκε) τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκῳ Β' ἢ μᾶλλον ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς, ὡς ὁ πάπας Γρηγόριος Ζ' ὁ φίλος Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ συγκατετέθη εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπίθεσιν. Λαμπρὰ τῷ ὄντι παραδείγματα τῆς τοῦ πάπα μοναδικῆς νομιμότητος. Ὁ Πιπῖνος ἦτο βασιλεύς, ἀλλ' οἱ Λογγοβάρδοι κατέθλιβον τὸν πάπαν Στέφανον Β', ὅστις μετέβη εἰς Γαλλίαν καὶ ἔχρισε τὸν Πιπῖνον μετὰ τῶν υἱῶν του, πρὸς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὁποίου ὁ Πιπῖνος εἶχε νὰ ὑπογράψῃ ἔγγραφόν τι, δι' οὗ ὑπεχρέου ἑαυτὸν πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐξαρχίας, ἣν οἱ Λογγοβάρδοι εἶχον ἀποσπάσει ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἀπόδοσιν αὐτῆς τῷ πάπᾳ. Ὁ Πιπῖνος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν· ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλεν αὐτῷ πρέσβεις πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νομίμου ἰδιοκτησίας του, παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν πάπαν ὡς ὀφειλέτην. Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ἠθέλομεν καλεῖ τὰς τοιαύτας διαπραγματεύσεις ἀπάτην καὶ κλοπήν, ἀλλ' ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ «patrimonium S. Petri» καθαγιάζονται. Ἢ θὰ ὑπερασπίσωμεν «τὴν καθαρὰν βίαν» ὡς «νόμιμον τίτλον» καὶ θὰ καλύψωμεν τὰς ἁρπαγὰς τῶν Λογγοβάρδων δι' ἠθικῆς περιβολῆς; Ἀλλὰ τότε ἠδυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν ληστείαν. Τοιαύτη εἶναι ἡ καθ' ὅλα ἀνήθικος βάσις τῶν παπικῶν πολιτευμάτων, ἣν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ ἀνταπόδοσις κατέστρεψεν εἰς

τὰς ἡμέρας ἡμῶν, ἀλλ' εἰς ἣν οἱ τυφλοὶ πάπαι πρόσκεινται ἔτι ὡς τὴν ἐσχάτην σανίδα τοῦ ναυαγίου των.

Θὰ ἐπαναριθμήσωμεν ἐνταῦθα πάντας τοὺς μετὰ ταῦτα ἀγῶνας τῶν παπῶν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν χωρῶν των, τὸν χείμαρρον τοῦ χυθέντος αἵματος πρὸς κατοχὴν γῆς, τὰς πολιορκίας καὶ τὰς λεηλασίας τῶν πόλεων, τοὺς τρόμους λιμοῦ τε καὶ λοιμοῦ τοὺς παρεπομένους τοῖς πολέμοις, τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ τὰ διατάγματα, ἅτινα ἦσαν ἐν χρήσει ὡς πολιτικὰ ὅπλα; Ὁ Θεὸς ἔκρινεν! Αἱ ποντιφηκικαὶ πολιτεῖαι ἀφηρπάγησαν διὰ παντὸς, μόνον μακρὸν ἴχνος αἵματος καὶ καταστροφῆς ἀφήσασαι ἐν ταῖς σελίσι τῆς ἱστορίας ὡς σημεῖον τῆς καταχθονίου ἀρχῆς των καὶ προτροπὴν εἰς τὰς νῦν καὶ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἵνα ἐξέλθωσι τῆς Βαβυλῶνος.

Ἐκ τῶν προηγουμένων βλέπομεν ὅτι ἡ δυτικὴ ἐκκλησία εἶχεν ἤδη ἀρκετὰ προχωρήσει εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης, πρὶν ὁριστικῶς χωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ὅμως τὰ δόγματα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐκκλησίαις ἦσαν ἔτι τὰ αὐτὰ, αἱ δὲ δυτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ θεμελιώδους ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος δὲν ἦσαν ἔτι δογματικῶς ὡρισμέναι. Ἡ Ἀνατολὴ διηνεκῶς ἀπετέλει ἓν ἰσχυρὸν πρόχωμα κατὰ τῆς δυτικῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς πρὸς ἐξουσίαν ἀπληστίας. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ δεσμὸς διερράγη κατὰ τὸ 1054, τὰ δυτικὰ πάθη ἔδραμον ὁρμαίως πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Οἱ πικροὶ καρποὶ τοῦ σχίματος κατεδείχθησαν ταχέως, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ δάκτυλος δὲν ἦτο ἧττον ὁρατὸς ἐν τῷ τηρεῖν τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς καθαρᾷ ὀρθοδοξίᾳ ἢ ἐν τῷ παραχωρεῖν τῇ Δύσει νὰ ἀκολουθῇ τὰς ματαίας αὐτῆς ματαιότητας. Ἀποκόπτεσθαι τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, τῆς κατοικίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σημαίνει πορεύεσθαι ἰδίαν ὁδόν. Ἐντεῦθεν ἡ ὑψίστη ἀνθρωπίνη ἀνάπτυξις τοῦ ῥωμαϊκοῦ συστήματος ἐν δόγματι καὶ πολιτεύματι. Εἶναι γελοῖον ν' ἀκούῃ τις τοὺς Ῥωμαίους

ἀξιοῦντας διάρκειαν πίστεως (perpetuity of faith), ἀφ' οὗ ἡμίσεια δωδεκὰς καινῶν δογμάτων ἀνεφάνη μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς χωρισμὸν καὶ Κύριος οἶδε πόσα θὰ ἀναφανῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι. Δὲν πρέπει ὁ κοινὸς νοῦς νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὅ,τι ἦτο καθολικὸν κατὰ τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον, πρέπει νὰ ᾖ καθολικὸν νῦν καὶ διὰ παντός; Ἡμεῖς ἐσμεν νῦν ὅ,τι οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν κατὰ τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ὅ,τι τότε ἐπίστευον ὡς καθολικόν. Νῦν ἡ πίστις αὕτη θεωρεῖται ἀπηρχαιωμένη, ἐλλιπὴς ἢ ὅλως ἐσφαλμένη, ὡς πιθανὸν ἡ νῦν πίστις αὐτῶν θὰ θεωρηθῇ κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα. Εἶναι τοῦτο ὁ κανὼν τῆς τοῦ ἱεροῦ Βικεντίου τοῦ ἀπὸ Λιρίνου πίστεως «πᾶν ὅ,τι πάντοτε πανταχοῦ καὶ παρὰ πάντων ἐπιστεύθη» (quod semper, ubique et ab omnibus creditum est).

Μόλις τὸ σχίσμα εἶχε συμπληρωθῇ, ὅτε ὁ πάπας Νικόλαος Β' (1059) ἀπεστέρησε τὸν κλῆρον καὶ λαὸν τῆς Ῥώμης τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς δὲ δυσκολίας ἔδωκεν αὐτὸ τῷ χορῷ τῶν καρδιναλίων. Ἤδη τὸ σύστημα τοῦ συγκεντροῦν, ἀσφαλίζειν καὶ ἀναπτύσσειν τὴν τοῦ πάπα ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἤρξατο ἐνεργοῦν μετὰ δραστηριότητος· ἤδη ἡ *curia romana*, ἢ μᾶλλον περίπλοκος ἐκκλησιαστικο-πολιτικὴ μηχανὴ, ἤρξατο νὰ μορφῶται. Ἡ πρὸς τὰς συνειδήσεις συμπεριφορὰ δὲν ἦτο πλέον ἠθικὴ ἀλλὰ νομική. Διατίμησις τῶν καταθλιπτικωτέρων φόρων διὰ πάσας τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας εἰσήχθη. Τὸ χαρίζεσθαι καὶ τὸ δωροδοκεῖν ἦσαν ἐν ἀκμῇ. γοητεία ἐπενοήθη, γοῆσσαι ἐκαίοντο καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύοντο· καταναγκαστικὴ ἐξουσία ἡρπάγη ὑπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας πρὸς πεῖσμα τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ· αἱρετικοὶ καὶ σχισματικοὶ, προσωπικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἐχθροὶ ἐβασανίζοντο καὶ ἐκαίοντο ἢ ἀνῃροῦντο· ἡ ἱερὰ ἐξέ-

τασις μεθ' ὅλων τῶν φρικῶν της ἀνεφάνη. Ἡ δὲ Ῥώμη μὴ ἱκανοποιουμένη διὰ τῶν ἀνοσιουργημάτων τούτων, ἐκανόνισε μάλιστα τὰς ἀντιχριστιανικὰς ταύτας ἀρχὰς, ἀναβιβάζουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἁγίων δύο τέρατα ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, τὸν αἱμοσταγῆ δηλονότι μέγαν ἱεροεξεταστὴν Arbues καὶ τὸν μανιώδη τυμβωρύχον Ἰωσαφὰτ Kunciewicz, ὅς τις δὲν ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ ἐν εἰρήνῃ οὐδ' αὐτὰ τὰ ὀστᾶ καὶ τὰς τέφρας τῶν ὀρθοδόξων νεκρῶν. Ὁ ἐθνικὸς ἑλληνισμὸς ἤθελε καταδικάσει αὐτόν· ἡ χριστιανικὴ ὅμως Ῥώμη ἐμακάρισεν αὐτόν! «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

Ὅλως διάφορος εἶναι ἡ γνώμη τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Αὕτη δὲν γνωρίζει τι περὶ γοησσῶν, περὶ ἱερᾶς ἐξετάσεως, περὶ φυλακτηρίων, περὶ ἰνδουλγεντσιῶν, περὶ ἀφέσεων καὶ τῶν παρεπομένων φόρων, περὶ *casus reservati* (ἁμαρτίας, ἃς μόνος ὁ πάπας δύναται νὰ συγχωρήσῃ), περὶ *quinquennalia* (δικαιώματα χορηγούμενα ὑπὸ τοῦ πάπα τοῖς ἐπισκόποις, ἅτινα δὲν ἰσχύουσι μὴ ἀνανεούμενα), περὶ *altaria privilegiata* (θυσιαστήρια προνομιοῦχα, ἐφ' ὧν τελουμένη ἡ λειτουργία ἐλευθεροῖ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ πουργατορίου). Αὕτη δὲν ἀξιοῖ καταναγκαστικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐμφαντικώτατα καταδικάζει αὐτήν. Τὰ ὅπλα της εἶναι μόνον πνευματικὰ, ἀφίησι δὲ τῷ Θεῷ τὴν σωματικὴν τιμωρίαν. Αὕτη δὲν ἐλησμόνησε τὸ ἐν τῷ Λουκᾷ θ' 54—56 «ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης εἶπον· Κύριε, θέλεις εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς, ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε; Στραφεὶς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν· οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς; ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι ἀλλὰ σῶσαι», καὶ πρὸς τὸν Πέτρον ὑπ' αὐτοῦ λεχθέν· «ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται» (Ματθ.

Κς' 52). Ὁ Πέτρος, εὐπειθὴς τῇ ἐντολῇ τοῦ διδασκάλου, ἀπέστρεψε τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· οἱ «διάδοχοι ὅμως τοῦ Πέτρου» δὲν ἔπραξαν οὕτω, ἀλλ' ἔλαβον τὴν μάχαιραν, ἐκίνησαν πόλεμον, ἔχυσαν χειμάρρους αἵματος, κατέκτησαν τὴν μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπώλεσαν τὴν μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, ἕως οὗ ὁ σταυρὸς τοῦ Savoy ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀπωλέσθησαν μαχαίρᾳ. Εἶναι λίαν περίεργον, ἵνα μή τις εἴπῃ κατὰ θείαν πρόνοιαν, γεγονὸς ὅτι τὸ Πεδεμόντιον, ἡ πρώτη χώρα ἡ προσβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πιπίνου κατὰ τὴν τῆς κατὰ Ἰταλίας ἔφοδον αὐτοῦ, ὅτε ὁ πάπας Στέφανος ἠρώτησεν αὐτὸν ἵνα λάβῃ τὴν μάχαιραν πρὸς χάριν τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ χώρα, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ καταστρέψῃ τὰς παπικὰς πολιτείας.

Ἡ ἀρχαία ἐκκλησία δὲν εἶχε τὰς ἀρχὰς ταύτας τῆς νεωτέρας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οὐδέποτε δὲ ἡ ὀρθόδοξος. Ὁ Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ «περὶ ὑπομονῆς» πραγματείᾳ του (κεφ. III) λέγει «Ἐκεῖνος, πρὸς ὃν, ἐὰν ἐπεθύμει λεγεῶνες ἀγγέλων ἤθελον παραστῆ ἐξ οὐρανοῦ, δὲν ἐπεδοκίμασε τὴν τιμωρὸν μάχαιραν οὐδὲ κἂν ἑνὸς μαθητοῦ. Ἡ ὑπομονὴ τοῦ κυρίου ἐπληρώθη ἐν τῷ Μάλχῳ, καὶ τοιουτοτρόπως κατηράσατο ἐπίσης διὰ τὸ μέλλον τὰ ἔργα τῆς μαχαίρας». Καὶ ἐν τῷ κατὰ Μαρκίωνος ἔργῳ αὐτοῦ (IV 2, 3) μνησθεὶς τοῦ Ἡσαΐου ΜΒ' 2, 3 (κάλαμον τεθλασμένον οὐ συντρίψει καὶ λίνον καπνιζόμενον οὐ σβέσει), προστίθησι «Τοιούτου ὢν χαρακτῆρος, ἦτο φυσικῷ τῷ λόγῳ πολὺ ὀλιγώτερον διατεθειμένος νὰ ἀναλώσῃ πυρὶ ἀνθρώπους, διότι καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν μάλιστα εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Ἠλίᾳ ὅτι δὲν ἦτο «ἐν τῷ πυρὶ, ἀλλ' ἐν τῇ λεπτῇ αὔρᾳ»: Οἱ Ῥωμαῖοι ἔχουσι πάντοτε εἰς τὰ στόματά των τὸ λαμπρὸν λόγιον «ἡ ἐκκλησία δὲν διψᾷ δι' αἷμα»

SISMANOGLIO MEGARO

(Ecclesia non sitit sanguinem), ἀλλ' ἑκατόμβαι θυμάτων διαψεύδουσιν αὐτούς, ἐν ᾧ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πάντοτε ἐν τῇ πράξει αὐτῆς εἶχετο τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ὁ Σωκράτης (ἐκκλ. ἱστορία, VII, 3) λέγει «οὐκ εἰωθὸς διώκειν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ»· ὁ δὲ Μ. Ἀθανάσιος (ἱστορία Ἀρειανῶν, πρὸς μοναχοὺς n. 67, Migne XXV σελ. 773) «θεοσεβείας ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν». Ὁ Λακτάντιος (institut Div. V, 19 εἰς ἄλλας ἐκδ. 20) «ἡ θρησκεία δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ βίᾳ, πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται λόγοις μᾶλλον ἢ πυγμαῖς, ἵνα ἡ βούλησις ἐπηρεασθῇ· ἂς ἐλκύσωσι τὸ ὅπλον τοῦ νοῦ των· ἐὰν τὸ σύστημά των ἦναι ἀληθὲς, ἂς βεβαιωθῇ· ἑτοιμοί ἐσμεν νὰ ἀκούσωμεν αὐτοὺς διδάσκοντας· σιωπῶντας βεβαίως δὲν ἐμπιστευόμεθα, ὡς καὶ ὑποχωροῦμεν αὐτοῖς ἐν τῇ λύσσῃ των. Ἂς μιμηθῶσιν ἡμᾶς προτιθέντας ὁλόκληρον τὸ σύστημα ἡμῶν, διότι ἡμεῖς δὲν πλανῶμεν, ὡς λέγουσιν, ἀλλὰ διδάσκομεν, ἀποδεικνύομεν, ἀποκαλύπτομεν, καὶ οὕτως οὐδεὶς κατέχεται ὑφ' ἡμῶν παρὰ τὴν θέλησίν του, διότι ἐστὶν ἄχρηστος τῷ Θεῷ ὁ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως στερούμενος, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀναχωρεῖ ἐξ ἡμῶν, ἀφ' οὗ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια κατέχει αὐτόν. Ἂς διδάσκωσι τοιουτοτρόπως, ἐὰν ἔχωσι πεποίθησίν τινα τῇ ἀληθείᾳ, ἂς ὁμιλῶσιν, ἂς ἐκφράζωνται, ἂς τολμήσωσι, λέγω, νὰ συζητήσωσί τι μεθ' ἡμῶν τοιαύτης φύσεως, καὶ τότε βεβαίως ἡ πλάνη καὶ ἡ μωρία των θὰ καταγελασθῇ ὑπὸ τῶν γραιῶν, ἂς περιφρονῶσι καὶ τῶν τέκνων ἡμῶν». Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος (ὁμιλ. 46 εἰς Ματθ.) μετ' ἐμφάσεως διδάσκει ὅτι ὁ Κύριος ἀπαγορεύει τὸν φόνον τῶν αἱρετικῶν. Ὁ Αὐγουστῖνος (contra literas Petiliani II, 83) «οὐδεὶς, λέγει, ὑποχρεοῦται νὰ παραδεχθῇ τὴν πίστιν ἐναντίον τῆς θελήσεώς του« (ad fidem nullus est cogendus invitus). Ὁ Κασσιόδωρος (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε΄ αἰῶνος)

«δὲν δυνάμεθα, λέγει, νὰ ἐπιβάλλωμεν τὴν θρησκείαν, διότι οὐδεὶς βιάζεται νὰ πιστεύσῃ παρὰ τὴν θέλησίν του» (religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, ut credat invitus). Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (826) εἷς ἐκ τῶν ἀσπονδοτέρων ἐχθρῶν τοῦ θρησκευτικοῦ διωγμοῦ, διϊσχυρίζετο ὅτι οἱ αἱρετικοὶ πρέπει νὰ νουθετῶνται ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἀναιρῶνται (Ἐπιστ. II, 155). Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες δὲν ἔπραξαν βεβαίως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκκλησίας των ἐν τῷ διώκειν καὶ τιμωρεῖν τοὺς μανιχαίους, τοὺς παυλικιανοὺς καὶ τοὺς βογομίλους, καὶ δημεύειν τὰς περιουσίας αὐτῶν, ἀλλ' οὔτε προετράπησαν, οὔτε ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοῦτο. Λέγεται ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἐφόνευσεν 100 000 παυλικιανοὺς, ἀλλ' εἶναι δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αἱ αἱρέσεις αὗται κατεδιώκοντο οὐχὶ ἕνεκα τῆς περὶ τὴν θρησκείαν διαφορᾶς αὐτῶν, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀνηθικότητα, ἣν οἱ αὐτοκράτορες δύνανται καὶ πρέπει νὰ ἀπομακρύνωσιν. Ὅτε ὁ πατριάρχης Νικηφόρος ἐπειράθη νὰ συγκοινωνήσῃ τῷ αὐτοκράτορι Μιχαὴλ Α΄ ἐν τῇ αἱματηρᾷ ταύτῃ πράξει, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ κλήρου του ἐβίασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ. Δὲν ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Δ΄ ὁ Νηστευτὴς ἦτο συνένοχος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Παυλίνου· Θεόδωρος ὁ Στουδίτης πιστεύει ὅτι δὲν ἦτο. Μάξιμος ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψε κατὰ τὸ 1480 τῷ Γιοβάννῃ Μοκενίγῳ δόγῃ τῆς Βενετίας ὅτι «νόμος Θεοῦ τὸ ἀβίαστον». Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ, ἥτις συνῆλθεν ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, οἱ ἐπίσκοποι πανηγυρικῶς κατεδίκασαν πᾶσαν βίαν εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν. Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (17ος αἰὼν) ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ (κεφ. VII) λέγει ὅτι ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας εἶναι

«τὸ μηδένας μὲν ταύτην διώκειν, διώκεσθαι δὲ ὑπὸ πάντων καὶ μηδέποτε τοῦ διωγμοῦ ἐνδιδόναι, ἀλλ' ἀνενδότως ἀεὶ τούτοις ἀνθίστασθαι καὶ θείᾳ δυνάμει τῶν διωκόντων περιγίγνεσθαι» (Kimmef Append σελ. 104)*. Ἡ πρᾶξις τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἦτο ὅλον τὸ ἐναντίον οὕτως, ὥστε ὁ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὑπεράλπειος πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ', εἷς κεκηρυγμένος τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐχθρός, ἔγραψε κατὰ τὸ 1205 ἔν τινι πρὸς Βονιφάτιον τὸν Μοντφερράτον (De Bréqnigny Epist. Inoc. III lib. VIII ep. 133 tom. II σελ. 769) περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, «ἥτις ἔβλεπεν ἐν τοῖς Λατίνοις μόνον παραδείγματα φαυλότητος καὶ ἔργων τοῦ σκότους οὕτως, ὥστε αὕτη (ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία) δικαίως ἀποστρέφεται αὐτοὺς πλεῖον τῶν κυνῶν» (quæ in Latinis non nisi perditionisexempla et opera tenebrarum aspexit, ut jam meritos illos abhorreat plus quam canes). Ἀλλ' ἂς ἀναγνώσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ ἄρθρον ἡμῶν «ἡ ἁγία Σοφία ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Λονδίνῳ» (Ὀρθόδ. καθολ. ἐπιθεώρ. vol. III σελ. 191—208), τὸ διδὸν λεπτομερῆ ἀρίθμησιν εἰς τὰ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν καὶ θὰ ἀνατριχιάσῃ.

Τὸ σχίσμα σχεδὸν ἀναποφεύκτως ἄγει εἰς αἵρεσιν. Κατὰ τὸ 1215 τὸ παπικὸν πρωτεῖον ἐκηρύχθη ὡς δόγμα καὶ ἐβασίσθη ἐπὶ θείου δικαιώματος. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο ἡ θεμελιώδης αἰτία τοῦ σχίσματος, ἔδει κατὰ φυσικὸν λόγον πρῶτον τοῦτο ν' ἀσφαλισθῇ. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι οὕτω πράττοντες ἐπήνεγκον αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἀνεπανόρθωτον κακόν, ἔκαυσαν ὀπίσω αὐτῶν τὰ πλοῖα οὕτως, ὥστε ἐπιστροφὴ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν εἶναι ἀδύνατος, ἐκτὸς ἐὰν κηρύξωσιν ἑαυτοὺς αἱρετικοὺς καὶ ἐν μετανοίᾳ ἀνιχνεύσωσι τὰ βήματά των. Κατὰ τὸ 1439 τὸ filioque

* Πρβλ. τὸ ἐνδιαφέρον δοκίμιον περὶ Κριτοπούλου, τοῦ ἀειμνήστου φίλου ἡμῶν ἀρχιμανδρίτου Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου.

ἐγένετο δόγμα. Πρὸς περαιτέρω πληροφορίαν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν πραγματείαν ἡμῶν «αἱ ἐν Βόννῃ συνδιασκέψεις καὶ τὸ ζήτημα τοῦ filioque» (Ὀρθ. Καθ. ἐπιθεώρ. τόμ. Δ' σελ. 217—264). Κατὰ τὸ 1854 ἡ ἄσπιλος σύλληψις τῆς ἁγίας Παρθένου ἐγένετο δόγμα —δόγμα ἄνευ βάσεως μάλιστα ἐν τῇ παραδόσει, κερδοσκοπικὸν προϊὸν λελανθασμένης εὐλαβείας, προσφιλὴς ἰδέα Πίου τοῦ Θ'—τὸ πρῶτον δόγμα, ὅπερ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ πάπα ἀντικαθιστῶντος τὸ κῦρος καὶ τὴν φωνὴν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Κατὰ τὸ 1870 εἴδομεν τὴν κορωνίδα τῆς σχισματικοαιρετικῆς οἰκοδομῆς διὰ τοῦ δόγματος τῆς παπικῆς ἀναμαρτησίας, προσδοκωμένου ἤδη ἐκ τοῦ τρόπου τῆς προκηρύξεως τοῦ προτέρου δόγματος. Ὁ κόσμος κοινῶς νομίζει ὅτι ἐνταῦθα περαιοῦται ὁ *circulus viliosus*, ἀλλὰ λανθάνεται μεγάλως. Ἡ παπικὴ ἀναμαρτησία θ' ἀποβῇ νέα ἀφετηρία διὰ νέαν ἀνάπτυξιν δογμάτων, τὴν δυνατότητα τῶν ὁποίων οἱ νῦν ὀπαδοὶ τοῦ ἀλανθάστου θὰ ἀρνηθῶσιν καὶ θὰ χλευάσωσιν, ὡς ἠρνοῦντο καὶ ἐχλεύαζον καὶ τὴν παπικὴν ἀναμαρτησίαν πρὶν ἡ κοπῇ καὶ ἑτοιμασθῇ πρὸς ἔγκρισιν αὐτῶν. Περιτειχίζουσιν ἑαυτοὺς ὄπισθεν τοῦ ἐλαστικοῦ ὅρου *ex cathedra*, ὅπερ ὁ καρδινάλιος Manning καὶ ὁ ἐπίσκοπος Stefele δὲν ἐννοοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Τὰ εὐφυῆ ψεύδη ἔχουσι γενικῶς ὄψιν Πρωτέως, μεταβάλλονται κατὰ τὴν διάθεσιν ἑκάστου, καὶ τὰ δίοπτρα ἔχουσι κόκκον ἀληθείας ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἀπαιτοῦσι μόνον ἐπιτηδείαν μεταχείρισιν, ἵνα ἀξιόλογα φανῶσιν ὡς ζῶντα. Ἄκουσον εὐπιστόν τινα Ῥωμαῖον καὶ θά σοι παραστήσῃ τὴν νέαν διδασκαλίαν ὡς ἀβλαβές τι δόγμα, ἀφ' οὗ ὁ ὅρος *ex cathedra* εἶναί τι ἀμφίβολον καὶ συζητήσιμον. Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν πιστεύομεν ὅτι ὁ πάπας ἔπαιξεν ἁπλῶς κωμῳδίαν. «Διατί καλλίτερα δὲν δίδει ἡμῖν κατάλογον τῶν βουλλῶν ἐκείνων ἢ μερῶν τινων ἐκ τῶν βουλλῶν καὶ ἄλλων παπικῶν ἐγγρά-

φων, ἅτινα πρέπει νὰ γείνωσιν ἀποδεκτὰ ὡς ἀλάνθαστα;» Τοῦτο θὰ ἐρωτήσῃ ὁ ἀναγνώστης, καὶ ἡμεῖς ἀπαντῶμεν, Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι παρὰ πολὺ περιωρισμένον καὶ συνεσταλμένον· ὁ Πάπας θέλει νὰ ἔχει ὁλόκληρον τὸ πεδίον δι' ἑαυτὸν, καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ περιορίζηται ὑπό τινος· θέλει νὰ ἔχητε τὴν ὑπογραφήν σας εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀγράφου χάρτου, ἵνα δύνηται νὰ πληρώσῃ τὸν κενὸν χῶρον δι' ὁποιουδήποτε ἀρέσκηται. Ὁ πάπας εἶναι ἀρκετὰ καλὸς διπλωμάτης, ὥστε γνωρίζει ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ τείνῃ πολὺ τὸ τόξον. Τούτου ἕνεκα ἐπιτρέπει τοῖς θεολόγοις του νὰ μάχωνται πρὸς ἀλλήλους καὶ περιμένει τὴν κατάλληλον στιγμήν, καθ' ἣν ἡ μᾶλλον προοδευτικὴ παπικὴ μερὶς ἐκέρδησε λαμπρὰν νίκην, νὰ προβῇ. Ἔσο βέβαιος ὅτι οἱ ἰησουῖται χαίρουσιν ἐγκαρδίως ὅτι ὁ στωμύλος Πῖος ᾤχετο. Ὁ πατὴρ Curci εἶπεν ἡμῖν τοιαῦτα εἰς τὸ νέον βιβλίον του, ὅστις μένει ἔτι ἐξωγκωμένος ἰησουίτης, καίτοι χάριν εὐσχημοσύνης εἶναι πρώην ἰησουίτης. Βεβαίως εἰς ἄνθρωπον ἁπλῆς καρδίας, εὐσεβῆ καὶ εὐθὺν καθολικὸν, ὁλόκληρος αὕτη ἡ ὑπόθεσις πρέπει νὰ φαίνηται ὁμοία ἀγυρτίᾳ. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία διετύπου τὰ δόγματα, ὁ δὲ λαὸς ἐγνώριζε τί νὰ πιστεύῃ· καὶ ἐὰν νέαι φιλονεικίαι ἠγείροντο, νέα τις σύνοδος ἐξεκαθάριζε τὰ νέφη. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦτο δόγμα ἦτο ἐκ τῆς πρώτης στιγμῆς δυσνόητον, καὶ ἕκαστος ἐνόει αὐτὸ ὅπως ἤθελεν, ἀκριβῶς ὡς ὁ διαμαρτυρόμενος ἐννοεῖ τὴν Γραφήν του. Ἀμφιβάλλω ἐὰν ὑπάρχωσι δύο πρόσωπα ἐν ὅλῃ τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου πάπα μὴ ἐξαιρουμένου, οἵτινες ἐννοοῦσι τὸ δόγμα ὁμοίως. Ἐννοοῦμεν βεβαίως πρόσωπα, ἅτινα ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐννοήσωσι, διότι ὑπάρχουσιν ἑκατομμύρια Ῥωμαιοκαθολικῶν, οἵτινες ἢ τὸ παράπαν δὲν φροντίζουσι διὰ τὴν νέαν ἀπάτην, ἢ ἐπαναλαμβάνουσι τὰς λέξεις τῶν ἱερέων των ἀνοήτως ὡς ὁ ψιττακός. Ἡ ζοφερὰ εἰκὼν ἀποβαίνει ἔτι ζοφερωτέρα, ὅταν σκεφθῇ τις τί δύνα-

ται τὸ δόγμα τοῦτο, τὸ μυστηριῶδες τοῦτο ἀντικείμενον, νὰ περιλαμβάνῃ. Ὁ δηλητηριώδης σπόρος ἐσπάρη, τί δύναται τὸ φυτὸν, τὸ τελείως ἀναπτυχθὲν φυτὸν, νὰ ἀποβῇ; Δὲν ἐντρυφῶμεν εἰς φαντάσματα ἢ ἐπουσιώδεις ἐννοίας. Ὅπως ὁήποτε τὰ πράγματα ῥίπτουσιν ἐνίοτε τὴν σκιάν των πρὸ αὐτῶν. Ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Τριδέντου τὸ καινὸν τῆς ἀσπίλου συλλήψεως δόγμα συνεζητήθη καὶ προεικονίσθη· ἀλλ' ἂς ἴδωμεν καὶ δι' ἄλλας τινὰς σκιὰς πραγμάτων βεβαίως ἐλευσομένων. Δὲν ἐννοοῦμεν μηδαμινά τινα, λ.χ. τὸ πιθανὸν μέλλον δόγμα τῆς σωματικῆς ἀναλήψεως τῆς ἁγίας Παρθένου, ἢ ἴσως (ἀλλ' οὐχὶ τόσῳ πιθανῶς) τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ ἐπὶ τῶν γονέων τῆς Μαρίας· ἀλλ' ἐννοοῦμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δόγματος τῆς ἁναμαρτησίας, ὅπερ εἶναι ὁ ἄξων τῶν εὐχῶν καὶ τῶν σπουδῶν τῶν ῥωμαίων ποντιφήκων Τοῦτο εἶναι τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐν τῷ μέλλοντι, ὁ διασκεδαστικὸς κῆπος ἐν τῷ παρόντι.

Συναντώμεθα μιᾷ ἐκ τῶν προφητικῶν καὶ προοιωνιστικῶν τούτων σκιῶν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ Ἰακώβου Lainez, ἐκφωνηθείσῃ ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ κατὰ τὴν 20 ὀκτωβρίου τοῦ 1562. Ὁ Lainez ἦτο ὡς σύντροφος καὶ ἐπιστήθιος φίλος Ἰγνατίου τοῦ Λοϋόλα, τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς ἰησουιτικῆς ἑταιρίας, καὶ διάδοχός του ὡς ζενεράλης τοῦ τάγματος. Ἐπειδὴ τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ παπισμοῦ ἀνεπτύχθη κυρίως ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ τάγματος τούτου, καὶ ἐπειδὴ τὰ μέλη του προσθέτουσιν εἰς τὰς κοινὰς μοναστικὰς ὑποσχέσεις τὴν τῆς ἀπολύτου τῷ πάπᾳ ὑπακοῆς, δὲν ἦτο εἰμὴ φυσικὴ συνέπεια ἵνα οἱ ἰησουῖται θεωρῶσιν ἑαυτοὺς τοὺς προνομιούχους φρουροὺς καὶ προαγωγεῖς τῆς παπικῆς ἰδέας. Οἱ ἰησουῖται ἦσαν οἱ εὐπειθέστατοι τοῦ πάπα υἱοί, ἐν ὅσῳ οὗτος ὑπήκουεν αὐτοῖς. Ὅτε ὁ πάπας ἀπέβη πεισματώδης καὶ δυσκυβέρνητος, ἀπεμακρύνθησαν, ἵνα εὕρωσι προστασίαν ὑπὸ τὰς προφυλα-

κτικὰς τῆς «σχισματικῆς» Ῥωσσίας καὶ τῆς «αἱρετικῆς» Πρωσσίας πτέρυγας, ἕως οὗ ὁ πάπας μετενόησε καὶ ἀνεκάλεσεν αὐτούς. Καὶ λοιπὸν ὁ κυβερνῶν τὴν ἐκκλησὲν ἦτο «ὁ λευκὸς πάπας» (il papa bianco), ἀλλ' «ὁ μέλας πάπας» (il papa nero, ὁ ζενεράλης τῶν ἰησουϊτῶν)· καὶ ἔχομεν νὰ ζητήσωμεν εἰς τὰ ἄδυτα τῶν καρδιῶν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἰησουϊτῶν διὰ τὴν λύσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ῥωμαϊκῆς Σφιγγός. Οἱ ἰησουΐται εἶναι πολὺ εὐφυεῖς καὶ διπλωματικῶς ἐπιφυλακτικοί, ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα εἶναι καὶ ἄνθρωποι, καὶ οὕτω συμβαίνει ἐνίοτε ἵνα ἐκτίθενται ἀνοήτως, καὶ προδίδωσι τὰ μυστικὰ πολὺ πρὸ τῆς καταλλήλου στιγμῆς. Οὕτω συνέβη καὶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ Lainez· τόσον αὕτη κατετάραξε καὶ ἐφόβησε τοὺς πατέρας τῆς συνόδου, ὥστε ὁ Lainez ἀπηγορεύθη νὰ δημοσιεύσῃ αὐτήν. Καὶ ἐν τούτοις τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας διεβιβάσθη ἡμῖν ὑπὸ δύο πολὺ διαφόρων ἀνδρῶν, τοῦ Παύλου Sarpi (γράφοντος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Soave) εὐφυοῦς ἀλλὰ φλυάρου ἀνδρὸς μισοῦντος μεθ' ὅλου τοῦ μίσους ἀληθοῦς βενετοῦ πατριώτου, καὶ τοῦ Sforza Pallavicini ἐπίσης ἀνδρὸς εὐφυοῦς, πεπαιδευμένου καὶ σεβαστοῦ, ἀλλὰ φανατικοῦ καὶ τυφλοῦ ὑπὸ τῶν ἰησουϊτικῶν του δεισιδαιμονιῶν, ἀγαπῶντος τὸν παπισμὸν μεθ' ὅλης τῆς ἀγάπης ἐρῶντος ἐραστοῦ. Συνδυάζοντες ἢ συγκρίνοντες ἀμφοτέρους, θὰ προσεγγίσωμεν τῇ ἀληθείᾳ, ἥτις βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ ἄλλων πηγῶν. Κατὰ μίαν ὄψιν ὁ Sarpi εἶναι ἄξιος προτιμήσεως, διότι ἦτο σύγχρονος δεκαέτης παῖς, ὅτε ἐξεφωνήθη ἡ ὁμιλία, ἐν ᾧ ὁ Pallavicini ἐγεννήθη μόνον κατὰ τὸ 1607 καὶ τούτου ἕνεκα δὲν ἠδύνατο νὰ συμβουλευθῇ αὐτηκόους μάρτυρας, ὡς ὁ Sarpi· ἀλλ' οὐχ ἧττον προτιμῶμεν ν'ἀναφέρωμεν τὸν Pallavicini, διότι ἦτο εὐνοικὸς τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἡ μαρτυρία του θὰ ἦναι ἕνεκα τούτου καθ' ὅλα ἀξία ἀποδοχῆς. Παραπέμπομεν εἰς τὴν καλλιτέραν ἔκδοσιν «Istoria del concilio di Trento scritta dal

padre Sforza Pallavicini (μετὰ σχολίων ὑπὸ Zaccaria) ἐν Ῥώμῃ, 1833.

Πρὸς πεῖσμα τῶν κατὰ τοῦ Sarpi (Soave) ὕβρεων τοῦ Pallavicini εὑρίσκομεν ἀμφοτέρας τὰς ἐκτιμήσεις τῆς τοῦ Lainez ὁμιλίας κατὰ πολὺ ὁμοίας, ἐκτὸς ὅταν ὁ Sarpi προσθέτῃ σαρκαστικά τινα κτυπήματα, ὡς λ. χ. ὅταν εἰσάγῃ τὸν Lainez λέγοντα ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπε τῷ Πέτρῳ «ποίμενε τὰ πρόβατά μου», διότι τὸ πρόβατον εἶναι τὸ ἀνεκτικώτερον ὅλων τῶν ζώων· ἀλλ' οἱ σαρκασμοὶ οὗτοι εὐκόλως διακρίνονται. Ὁ Pallavicini εὗρε τὴν ὁμιλίαν (ἢ τοὐλάχιστον ἀντίτυπόν τι αὐτῆς) κατὰ σύμπτωσιν ἐν τοῖς βατικανίοις ἀρχείοις δεδεμένην μετά τινων ἄλλων ἐγγράφων. Ὁ Lainez προοιμίαζε τὴν ὑπόθεσιν λέγων «ὅτι πολλοὶ ἀπέτρεψαν αὐτὸν ν'ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς τὸν ψόγον ὅτι ἐγένετο κόλαξ τοῦ πάπα». Εἶτα διαιρεῖ τὴν ὁμιλίαν του εἰς τέσσαρα μέρη· 1] θέτει τὸ ζήτημα· 2] ἐκθέτει τὴν ἀτομικήν του ἰδέαν· 3] ἀντικρούει τὴν ἐναντίαν μερίδα, καὶ 4] ἀποδεικνύει τὴν ἰδέαν του δι'ἐπιχειρημάτων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁλόκληρος ἡ ὁμιλία δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἔκθεσις τῆς ἰδικῆς του ἰδέας καὶ καταδίκη τῆς ἐναντίας. Ἐν κ. 6, σελ. 770, ὁ Lainez «διισχυρίσθη ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ προέρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πάντα τὰ ἄτομα, ἀλλ' ἡ ἐξουσία τῆς δικαιοδοσίας (jurisdiction—giurisdizione) ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατ'εὐθείαν *in genere*, δηλ. εἴς τινας, ὡς εἰς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς διαδόχους του καὶ, κατὰ τὴν γνώμην του, ἐπίσης εἰς πάντας τοὺς ἀποστόλους δι' ἰδιαιτέρου προνομίου· εἰς τοὺς λοιποὺς ὅμως, ὡς εἰς τοὺς ἰδιαιτέρους ἐπισκόπους, ἡ ἐξουσία αὕτη ἐπήγαζεν ἀπό τινος μέσου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ παρεντεθέντος, κατ'εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ πάπα». Καὶ ἐν κ. 11, σελ. 773. «ἦτο βέβαιον ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπεθύμει ἵνα οἱ ἐπίσκοποι κατέχωσι δικαιοδοσίαν, ἀλλ' οὐχ οἵα ἐδίδετο αὐτοῖς κατ'

εὐθεῖαν ὑπ' Αὐτοῦ». Ἐν δὲ κ.12 ἀποτολμᾷ τὴν κινδυνώδη διαβεβαίωσιν ὅτι «πολλοὶ πατέρες ἐδίδαξαν ἐκπεφασμένως ὅτι δικαιοδοσία τῶν ἐπισκόπων προήρχετο ἐκ τοῦ πάπα» (che la jurisdizione dia dal papa). Ἐν κ. 14, σελ. 775, προσθέτει ὅτι «αἱ ἀποφάσεις τῶν συνόδων ἦσαν ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον προήρχοντο ἐκ τοῦ πάπα, ὅστις βοηθεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Καὶ λοιπὸν πᾶσα ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ἡ ἐμφαντικῶς διδαχθεῖσα ὑπὸ τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας ἠφανίσθη. Ναὶ, αἱ σύνοδοι ἀποβαίνουσι καθόλου ἄχρηστοι, ἀφ' οὗ μόνος ὁ πάπας βοηθεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τότε οἱ πατέρες τῆς συνόδου ἐξεπλάγησαν εἰς τὰς τολμηρὰς καὶ καταστρεπτικὰς ταύτας διαβεβαιώσεις. Νῦν αἱ διαβεβαιώσεις αὗται καθωρίσθησαν ὑπὸ τῆς βατικανῆς συνόδου· οἱ ἐπίσκοποι κατεβιβάσθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων, ὁ δὲ πάπας ἐγένετο episcopus episcoporum, τίτλος ἅπαξ χλευασθεὶς ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ καὶ «episcopus universalis», τίτλος καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου.

Ἀλλ' ἡ ὁμιλία τοῦ Lainez βαίνει πέρα τῆς βατικανῆς συνόδου καὶ παρέχει ἡμῖν μίαν ἄποψιν ἐν τῷ διαστήματι. Ὄντως παραδέχεται ὅτι ἡ παρερχομένη κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐξουσία εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὅ,τι δίδει τῇ μιᾷ χειρί, τοῦτο ἀφαιρεῖ διὰ τῆς ἄλλης· διότι τί μοι χρησιμεύει νὰ ἔχω τι, ἐὰν δὲν δύνωμαι νὰ κάμω χρῆσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀδείας τοῦ πάπα, ὅστις ματαιοῖ οὕτω τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ; Τὸ μυστήριον λοιπὸν τῆς ἱερωσύνης, καίπερ ὂν θεωρητικῶς δῶρον τοῦ Θεοῦ, εἶναι πρακτικῶς δῶρον τοῦ πάπα· οἱ δὲ λόγοι τοῦ Lainez (ὡς ἀναφαίρονται ὑπὸ τοῦ Sarpi) εἶναι συνεπεῖς πρὸς τὸ λοιπὸν τῆς ὁμιλίας του. Ἂς φροντίσωσιν οἱ πατέρες μή, ἐπιθυμοῦντες νὰ ὁρίσωσι τὴν τῶν

ἐπισκόπων διάταξιν ὡς θείῳ δικαιώματι τοιαύτην, καταστρέψωσι τὴν ἱεραρχίαν. Ὁ καρδινάλιος Cajetan ὁμιλεῖ ἔτι ἐμφαντικώτερον· «Ἀνύψωσεν (ὁ Χριστὸς) τὸν Πέτρον . . . ἐξ οὗ πάντες ἔδει νὰ λαμβάνωσι τὴν δύναμιν τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῆς χειροτονίας». Ὁ Σίλβεστρος Prierias (in praesumptuosas M. Lutheri conclusiones de potestate papæ dialogus, Lipsiæ 1518, σελ. 2) ὅστις δήποτε, λέγει, δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ῥωμαίου πάπα, ὡς τοῦ ἀλανθάστου κανόνος τῆς πίστεως, ἐξ ἧς (διδασκαλίας) καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἡ Γραφὴ ἀντλεῖ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς καὶ τὸ κῦρος, εἶναι αἱρετικός». Καὶ πάλιν (apud Roccabert tom. XIX 2356) «μόνος ὁ ἀπόστολος Πέτρος προεχειρίσθη κατ' εὐθεῖαν ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σελ. «παρὰ τοῦ Πέτρου πάντες οἱ ἀπόστολοι ἐχειροτονήθησαν ἐπίσκοποι». Διϊσχυρίζεται δὲ ἐν τῇ ἑφεξῆς σελίδι ὅτι Ο ΠΑΠΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΣ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ Ο ΚΟΣΜΟΣ*. Ἀναγνῶστα, ἐνθυμοῦ ὅτι τὸ imprimatum τοῦ πάπα ἐπεκύρωσε τὴν πρότασιν ταύτην. Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν βιάζηται ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς νὰ ἀποδεχθῇ τὰς προτιθεμένας θεωρίας, εἶναι ὅμως ὑποχρεωμένος νὰ παραδεχθῇ ὅτι αἱ προτιθέμεναι θεωρίαι δύνανται ἀσφαλῶς νὰ κατέχωνται, δὲν περιέχουσιν αἵρεσίν τινα, οὐδὲ κἂν ἠχοῦσιν ὡς αἱρέσεις *(hæresin sapiens)*. Τοιοῦτος εἶναι ὁ προφυλακτικὸς τρόπος, καθ' ὃν ἡ Ῥώμη προετοιμάζει τὴν ὁδὸν πρὸς λαθρεμπόριον νέας ὕλης διὰ τὸ δογματικὸν ἐργοστάσιον. Ἐν πρώτοις γράφονται βιβλία, ἐν οἷς προτίθεται ἡ νέα θεωρία δειλῶς καὶ κεκαλυμμένως ἵνα ἴδῃ τὸν

* Qui adversarius (Lutherus) negat EUM (papam) ESSE ECCLESIAM CATHOLICAM VIRTUALITER, capropter ostendendum est, quod sit CAPUT ORBIS et consequeter ORBIS TOTUS IN VIRTUTE.

σφιγμὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἀντιλογία ἄρχεται τῆς ἀψιμαχίας· τὸ δὲ ζήτημα πλειότερον καὶ ἐλευθερότερον ἀερίζεται. Αἱ διαστάσεις τοῦ φατριαστικοῦ ἀγῶνος αὐξάνουσιν, ἡ ἡλικία καὶ ἡ δύναμις τοῦ νηπίου δόγματος (baby-doctrine) αὐξάνουσι ταχέως, ὁ δὲ πάπας δύναται ἄνευ κινδύνου νὰ προβῇ ἐκ τῆς κρύπτης του καὶ νὰ δείξῃ τὸ χρῶμά του οὐχὶ βεβαίως ὡς τις κεκηρυγμένος φατριαστὴς (τοῦτο ἤθελον εἶσθαι ἄσοφον καὶ ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὸ συμφέρον του), ἀλλὰ διά τινος imprimatum. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρητικὴ κατάστασις τῆς ἀντιλογίας. Μετὰ τοῦτο ἡ πρακτικὴ, ἄρχεται διὰ τῆς ἐφευρέσεως θρησκευτικῶν βιβλίων, νὰ εἰσάγῃ τὴν μέλλουσαν διδασκαλίαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν πιστῶν καὶ νὰ μιγνύῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ ζωτικοῦ αἵματος τῶν πτωχῶν, τῶν ἀσυλλογίστων ψυχῶν. Τοῦτο εἶναι τὸ καταχθονιώτερον μέρος τῆς ὑποθέσεως τὸ δηλητηριάζον τὸ αἷμα καὶ φρενοῦν ἀθῶον λαὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Καὶ λοιπὸν ἡ παράδοσις εἶναι ἤδη ἑτοίμη· ὁ λαὸς συνείθισε νὰ θεωρῇ τὴν ὑπόθεσιν ὡς κληρονομηθεῖσαν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Μόνον ὁ σύνδεσμος λείπει. Εἶναι μὲν καθολικὴ διδασκαλία ἵνα ἕκαστον δόγμα ἀποδεικνύηται ὡς μέρος τῆς ἀποστολικῆς παρακαταθήκης τῆς πίστεως, ἀλλ' εἶναι εἰς τὸ ἄκρον δύσκολον τὸ ἰχνηλατῆσαι τὰ καινὰ δόγματα εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἐποχήν, ἀφ' οὗ γνωρίζομεν ἐν γένει τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ὀνομασίας ἑκάστου κοινοῦ δόγματος καὶ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ τὰ σπάργανα αὐτοῦ εὑρίσκοντο. Ἐν ὄψει τῶν κοινῶν τούτων ἀληθειῶν πλάττεται γενεαλογία ῥθάνουσα μέχρι τῶν ἀποστόλων, γενεαλογία ἄνευ ὀνομάτων, ἄνευ ἀποδείξεων, ἄνευ γραπτῶν μνημείων. Χορηγεῖται δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς λανθανούσης ἢ ὑπνωττούσης παραδόσεως. Ὁ ἀπαίσιος οὗτος σφετερισμὸς δικαιολογεῖται οὕτω πως «Ἐὰν οἱ ἅγιοι Γρη-

γόριος, Λέων, Αὐγουστῖνος, Ἱερώνυμος, Χρυσόστομος, Βασίλειος, Κυπριανὸς, Ἰγνάτιος, οἱ ἀπόστολοι Ἰωάννης, Ἰάκωβος, Παῦλος καὶ Πέτρος ἤκουον τὸ δόγμα ἡμῶν, ἤθελον διὰ μιᾶς ἀναγνωρίσει αὐτὸ ὡς ἰδικόν των· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐδόθη αὐτοῖς κατάλληλος περίστασις πρὸς ἔκθεσιν καὶ ὑπεράσπισιν ἐκείνου, ὅπερ δὲν προσεβλήθη ἐν τῇ ἐποχῇ των, διὰ τοῦτο ἐλλείπουσι σαφεῖς ἀποδείξεις».

Ἐκεῖνος, ὅστις δύναται νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν λογικὴν ταύτην, εἶναι ἱκανὸς νὰ καταπίῃ πᾶσαν ἀνοησίαν. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος (Α. Πετρ. Β' 2) ἐδίδαξε πολὺ διαφόρως ὅτι «ἔπρεπε νὰ ἐπιποθήσωμεν τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα». Ἡ ὑπόθεσις τῆς λανθανούσης παραδόσεως εἶναι ἡ τὰ μάλιστα ἐπίβουλος παγὶς τοῦ ῥωμαϊσμοῦ. Βεβαίως εἷς εὐθὺς καὶ σκεπτικὸς θεατὴς δὲν θὰ παγιδευθῇ ὑπ' αὐτῆς εὐκόλως· ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς Ῥωμαῖος δὲν εὑρίσκει τὴν *sacrificio d'intelletto** τόσῳ δύσκολον, ἀλλὰ μᾶλλον μετ' εὐφροσύνης εὔκολον. Ὁ λαὸς ἀρέσκεται

* Ὑπάρχει ἐνδιαφέρον τι βιβλίον Epistolæ præpositorum generalium ad superiores societatis Jesus (Dilingæ 1612), ὅπερ ἄρχεται διά τινος ἐπιστολῆς τοῦ ζενεράλη Εὐγενίου Μερκουριανοῦ καὶ ἀκολουθεῖται ὑπὸ ἓξ ἑτέρων ἐπιστολῶν τοῦ ζενεράλου Κλαυδίου Ἀκουαβίβα πραγματευομένων τὸ καθῆκον τῆς τυφλῆς ὑποταγῆς. Μετὰ τοῦτο ἕπεται δεύτερον μέρος ἄνευ ἰδιαιτέρου τίτλου ἀλλὰ μετὰ νέας σελιδώσεως περιλαμβάνον ἐκλογὴν ἐπιστολῶν τῶν ζενεράλεων τῆς ἑταιρίας τῆς συσταθείσης κατὰ τὸ 1606 ὑπὸ Βερνάρδου de Angelis. Τὸ μέρος τοῦτο ἄρχεται δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἰγνατίου Λοϋόλα, ἱδρυτοῦ τῆς ἑταιρίας, de obedientiæ virtute. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, σελ. 8, ἀναγινώσκομεν· «Ὁ θέλων ἐξ ὁλοκλήρου νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, πρέπει ἐκτὸς τῆς θελήσεως *νὰ θυσιάσῃ ἐπίσης καὶ τὸν νοῦν του*, ὅπερ εἶναι ὁ τρίτος καὶ ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῆς ὑποταγῆς». Καὶ ἐν σελ. 17· «Ὅπως ἀπ' εὐθείας συγκατατίθεσθε τῇ καθολικῇ ἀληθείᾳ, οὕτως ἐπιδόθητε νὰ ἐκτελῆτε ὁτιδήποτε ὁ ἀνώτερος λέγει μετὰ τυφλῆς ὁρμῆς θελήσεως τεινούσης πρὸς ὑποταγὴν ἄνευ ὁποιασδήποτε ἐρεύνης». Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, περὶ οὗ ὁ Cervantes λέγει «ὡς ὁδηγοῖς καὶ ἀγωγοῖς πρὸς οὐρανόν, ὀλίγοι προσέρχονται αὐτοῖς» (para guiadores y adalides del camino des cielo pocos les Wegan), Novelas ejemplares (los dos perros).

ἵνα ἄλλοι σκέπτωνται καὶ φροντίζωσι δι' αὐτὸν, ἀρκεῖ οἱ ὁδηγοὶ οὗτοι νὰ ὦσιν ἥπιοι καὶ νὰ μὴ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰς ἀναπαύσεις τοῦ βίου.

Ἡ ἱστορία ἦτο πάντοτε τὸ πρωτὸν σημεῖον τῶν Ἰησουιτῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τῶν παπιστῶν. Ἐὰν ἡ ἀηδὴς καὶ ὀχληρὰ αὕτη πέτρα τοῦ σκανδάλου ἠφανίζετο ἐκ τοῦ μέσου ἐξ ὁλοκλήρου, ὁ ῥωμαϊσμὸς ἤθελεν ἀποβῆ ἀδιάψευστος· ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ συμβαίνει ὅ τι ἐν τῇ συνειδήσει. Ἐὰν μόνον ὁ κακοῦργος ἠδύνατο νὰ καθαρίσῃ τὴν παροξυντικῶς ἀνήρεμον συνείδησίν του, ἤθελεν εἶναι εὐτυχέστατος ἄνθρωπος. Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ συνείδησις τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δὲ Ῥώμη νοθεύουσα ταύτην ἐπεσφράγισε τὴν ἑαυτῆς καταδίκην.

Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον νὰ ἀκούσῃ τις τὸν Σίλβεστον Prierias λέγοντα ὅτι ὁ Πέτρος ἐχειροτόνησε τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους ἐπισκόπους*. Ἀλλὰ πόθεν συνέλεξε τὸ τεμάχιον τοῦτο τῆς πληροφορίας; Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει

* Ὁ Βελλαρμῖνος (Opp. Colon. 1620 τόμ. II. 274) ἔχει ἔτι καλλιτέρας πληροφορίας. Κατ' αὐτὸν ὁ Πέτρος μόνος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπὸ τοῦ Πέτρου, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι ὑπὸ τούτων τῶν τριῶν. Ἦτο ἄρα γε ὁ κανὼν «Ἐπίσκοπος χειροτονείσθω ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων» τότε ἤδη ἐν ἰσχύϊ; Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, οἱ Ῥωμαῖοι, φαίνεται, παραδέχονται οὐ μόνον **δογματικὴν**, ἀλλ' ἐπίσης καὶ **ἱστορικὴν** *ἀνάπτυξιν*. Καὶ λοιπὸν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν ὅτι *τῇ ἀναθεωρήσει ἐκ κατηχήσεως θ' ἀκολουθήσῃ ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας*, σύμφωνος κατά τι τοῖς δόγμασι τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Διὰ τί δὲν ἔπρεπεν ὁ Ῥωμαῖος ν' ἀναγινώσκῃ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ (Ἰω. ΙΕ' 26) «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς *καὶ Ἐμοῦ* ἐκπορεύεται», ἀφ' οὗ λέγει ὅτι αὐτή ἐστι πᾶσα ἡ ἀλήθεια; Δὲν ὑπάρχει τι ἐν τῷ κειμένῳ νὰ καθιστᾷ δύσκολον τὴν ἀνάγνωστιν ταύτην· καὶ ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς **πρέπει** νὰ προεῖδεν ὅτι τὸ νῦν κείμενον εἶναι **ἐσφαλμένον**, ἐσωτερικοὶ λόγοι βιάζουσι τὸν συνεπῆ Ῥωμαῖον νὰ ὑποθέτῃ ὅτι τὸ ἀρχικὸν κείμενον πρέπει νὰ ἦτο «ἐκ τοῦ Πατρὸς *καὶ Ἐμοῦ*». Οἱ Ῥωμαῖοι εἶναι ἀκόμη πολὺ δειλοὶ διὰ νὰ ἐπιχειρήσωσι τοιαύτην ἀναθεώρησιν καὶ ἀνασύνθεσιν, ἀλλὰ δὲν θ' ἀποβῇ ἐπὶ τέλους ὁ ἀναποφευκτος τῶν λῶτος;

ἄδικον. Ἰδιαιτέραν τινα θείαν ἀποκάλυψιν ὁ Prierias δὲν ἀξιοῖ· ποῦ λοιπὸν τότε εὑρῆκε τὸ νέον; Ἁπλῶς διὰ συλλογισμοῦ. Ἐπάνω κάτω οὕτω πως θὰ ἐσυλλογίσθη: «Ὁ πάπας ἀναμφιβόλως εἶναι ὁ ἀλάνθαστος διδάσκαλος καὶ ὁ ὕψιστος ἄρχων τῆς ἐκκλησίας· κατὰ συνέπειαν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἔχει τὴν αὐτὴν θέσιν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον, ἐὰν δὲν εἶχε χειροτονήσει αὐτούς· ergo ὁ Πέτρος πρέπει νὰ ἐχειροτόνησεν αὐτούς». Τοιουτοτρόπως πλάττεται ἱστορία ἐκ τῶν ὑποτιθεμένων δογμάτων. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλέστερον νὰ συλλογισθῇ οὕτω; «ἀφ' οὗ ἡ ἱστορία δὲν ἀποδεικνύει τὴν θεωρίαν μου, ἡ θεωρία μου πίπτει εἰς τὸ ἔδαφος». Ὁ Γολδουΐνος Σμίθιος (Goldwin Smith lectures ou the study history, Oxford, 1861 σελ. 25) λίαν καταλλήλως παρατηρεῖ λέγων, Τὸ «εὐγενὲς λόγιον, ἡ ἀλήθεια δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν συνεπείας», ὑπάρχουσιν ὅμως περιστάσεις, καθ' ἃς αἱ συνέπειαι εἶναι βάσανος τῆς ἀληθείας.

Τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον περιέπλεξε καὶ συνέχει πολλῶν σπουδαίων ῥωμαιοκαθολικῶν σκώμματα, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἀγνοῶσι τὸ ὀλέθριον δίλημμα, τὴν μεταξὺ ἱστορίας καὶ καινοῦ δόγματος ἀντίρασιν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄσκοπον ὄχλον, ὁ Hosca Bfglow ἔχει δίκαιον στιχολογῶν

> A merciful providence fashioned them hollow
> on purpose, thest they might thiir principles swallow*

Ἐν τούτοις τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον εἶναι μόνον ὁ κάλυξ ἑνὸς μυστηριώδους καρποῦ, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὁποίου θὰ φέρῃ εἰς φῶς φρικαλέα ἀποτελέσματα, προεικονισθέντα ὑπὸ τῶν μεσαιωνικῶν συγγραφέων ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς. Ὁ Ἄλβαρος Ρελάγιος (aput Roccabert III, 52, 2) λέγει «ὅ,τι ὁ πάπας πράττει, ὁ Θεὸς πράττει»

* Ἡ εὐσπλαγχνος πρόνοια ἔπλασεν αὐτοὺς τετρημένους, ἵνα δύνωνται νὰ καταπίνωσι τὰς ἀρχάς των.

(quod papa facit,Deus facit). Ὁ καρδινάλιος Ἰακωβάτιος (IX, 506. 77), λέγει· « Ὁ πάπας δύναται νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀντιβαίνῃ εἰς τὴν πίστιν, ὅτε δὲν ὑπάρχει ἐξαίρεσις», Ἡ ἐξαίρεσις εἶναι γελοῖα· διότι δὲν εἶναι ὁ πάπας, ὅστις κηρύττει τί ἐστι καθολικὴ πίστις. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει ἀλλαχοῦ· «ὁ πάπας καὶ ὁ Χριστὸς συνιστῶσι τὸ αὐτὸ κονσιστόριον οὕτως, ὥστε ἐξαιρουμένης τῆς ἁμαρτίας, ὁ πάπας δύναται νὰ πράττῃ σχεδὸν ὅ,τι ὁ Θεὸς δύναται». Ὁ Βελλαρμῖνος ἐπιβεβαιοῖ ὅτι ὁ πάπας κατέχει τὴν ὑψίστην ἐξουσίαν τῶν ἐπιγείων πραγμάτων θείῳ δικαιώματι, καίτοι οὐ κατ'εὐθεῖαν, ὅμως ἐμμέσως. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ηὐχαρίστησε τὸν πάπαν Σίξτον Ε', ἀξιοῦντα τὸ δίκαίωμα τοῦτο κατ'εὐθεῖαν καὶ τούτου ἕνεκα κατεχώρισε τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν τῷ καταλόγῳ (index =κατάλογος τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων). Ὁ Ἰησουίτης Γρηγόριος de Βαλέντζια (aput Roccabert XIII. 141,2) λέγει· « εἴτε προσεκτικῶς ὁ πάπας μελετήσῃ τὸ πρὸς ἀπόφασιν ζήτημα, εἴτε ὄχι, ἐὰν μόνον ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἀντιλογίας, θὰ ἀποφασίσῃ βεβαίως ἀλαθάστως». Ὁ πάπας Σίξτος Ε', ὁ Δομίνικος Gravina, ὁ Duval, ὁ Michael Maucler, Γρηγόριος de Valentia καὶ ἄλλοι ἐπεκτείνουσι τὸ προνόμιον τῆς ἀναμαρτησίας εἰς τὸ κανονίζειν τοὺς ἁγίους. Τὸ Decretum Fratiani (ἔκδ. Migne 1861, σελ. 1324) λέγει ὅτι «ἡ ἁγία ρωμαϊκὴ ἐκκλησία (ἢ ὁ πάπας, ὅπερ νῦν ταὐτὸν) χορηγεῖ δικαίωμα καὶ κῦρος τοῖς ἱεροῖς κανόσιν, ἀλλὰ δὲν ὑποχρεοῦται ὑπ'αὐτῶν. Δανείζει οὕτω τοῖς κανόσι κῦρος, ἵνα μὴ ὑπαγάγῃ ἑαυτὸν αὐτοῖς» Ἀνέγνωσεν ἆρά γε ὁ Γρατιανὸς (ἢ μᾶλλον ὁ πάπας) τὸ τοῦ Ματθ. ΚΓ', 4· « Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά». Οἱ πάπαι Λέων καὶ Γρηγόριος οἱ μεγάλοι καὶ ὁ Ἀγάθων ἦσαν πολὺ διαφόρου γνώμης.

Ἀποδείξαμεν τὴν ταχεῖαν ἀπόκλισιν καὶ μεταβολὴν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις ἐπεῖχε μέχρι τοῦδε θέσιν φραγμοῦ καὶ χαλινοῦ κατὰ τῶν δυτικῶν νεωτεριστικῶν τάσεων. Ἤδη ἀπέβη ἄνευ δεσμῶν καὶ ἐλευθέρα, ὡς ὁ ἄσωτος υἱός, ἀφ' οὗ κατέλιπε τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Καινοφανῆ δόγματα ἐκόπησαν (ὡς νομίσματα). Νομοκάνων τοῦ ἀπολυτισμοῦ καὶ δουλικῶν δεσμῶν ἐχαλκεύθη, καταθλιπτικὸν σύστημα φορολογίας εἰσήχθη, δεισιδαιμονίαι ὑπεθάλφθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ζύμη τῆς καινοτομίας ἐπετέθη· οὐδὲν ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων ἔμεινεν ἀνέπαφον, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ βιβλίῳ ἡμῶν λατινιστὶ « Libellus invitatorius ad clerum laïcosque Romanocatholicos, qui antiquam Occidentis Ecclesiam Catholicam ad pristinam puritatem et gloriam restauratam videre cupiunt » (Halle, 1871), ὅπερ ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ συμβουλευθῇ διὰ τὰ καθέκαστα καὶ διὰ τὰς παραπομπὰς τῶν ἑπομένων ὧδε σελίδων.

Ὁ τρόπος τοῦ ποιεῖν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἦτο μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὁ αὐτὸς ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, τ. ε. ὅπως ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διατηρεῖ αὐτὸ μέχρι σήμερον. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198) γράφει ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἁρμόδιος τρόπος τοῦ ποιεῖν αὐτό. Ὁ νῦν ρωμαϊκὸς τρόπος φαίνεται ληφθεὶς ἐκ τῶν μονοφυσιτῶν, κατὰ τὴν διδομένην ὑπὸ τοῦ νεστοριανοῦ μητροπολίτου Δαμασκοῦ Ἠλία (893) περιγραφὴν ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἀραβικῷ νομοκάνονι (Assemi Bibliotheca Oriental τόμ. III κεφ. I, σελ. 515. Καὶ λοιπὸν τὸ σχίσμα ἐσημάνθη διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἀρχαιοτάτου σημείου τῆς καθολικότητος.

Α΄ ΒΑΠΤΙΣΜΑ.

Ἡ τριττὴ κατάδυσις ἦτο μία ἀποστολικὴ παράδοσις, διατηρουμένη ὑπό τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως μέχρι τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος. Ἐν Βρεττανίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ ἐτηρεῖτο εὐσυνειδητότατα. Ἡ ἐν Cashel σύνοδος (1171) αὐστηρῶς ἐπιβάλλει ταύτην.

Β΄ ΧΡΙΣΜΑ.

Ὁ ἰησουΐτης Perrone βεβαιοῖ (μετὰ τὸν Martine) ὅτι κατὰ τοὺς δώδεκα πρώτους αἰῶνας τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρῖσμα ἦσαν συνδεδεμένα, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς συνέβαινε καὶ ἐν τῇ βρεττανικῇ (ὡς ὁ Howel λέγει). Ἐν τῇ γαλλικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο ἔτι ἀργότερον εἰς χρῆσιν. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ γενικὸν κανόνα ὁ τελῶν τὸ βάπτισμα εἶναι πρεσβύτερος, τὸ χρῖσμα ἐτελεῖτο ὑπὸ πρεσβυτέρων, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ δὲν ἐπεφυλάττετο τοῖς ἐπισκόποις, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ καὶ τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ. Οἱ ἅγιοι Ἀμβρόσιος, Ἱερώνυμος, Χρυσόστομος, καὶ ἄλλοι πατέρες ἀναγνωρίζουσι τὸν πρεσβύτερον ὡς ὑπουργὸν τοῦ μυστηρίου τούτου, ἀλλ᾽ οἱ πάπαι Ἰννοκέντιος Γ΄ καὶ Γρηγόριος Θ΄ διεκήρυξαν τὸ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου χρίσμα ἄκυρον καὶ εἰσήγαγον τὸ ἱερόσυλον ἔθος τοῦ ἀναμυρίζειν, αὐστηρῶς ἀποδοκιμαζόμενον ὑπὸ Ἀβραὰμ Ecchelensis καὶ τοῦ καρδιναλίου Βόνα (Analecta Liturgico-sacra, σελ. 363, 18). Ποῦ εἶναι ἐνταῦθα τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον; ἢ δὲν εἶναι δογματικὴ διακήρυξις ἡ ἀπόφασις ἡ ἀφορῶσα τὸ ἔγκυρον ἑνὸς μυστηρίου; Ἀλλὰ σημείωσαι πρὸς τούτοις τὴν μεγάλην ἀσυνέπειαν. Μέχρι τοῦ μεγάλου σχίσματος ἡ Ῥώμη δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸ ὑπὸ τῶν ἑλλήνων ἱερέων τελούμενον χρίσμα ὡς ἔγκυρον!

Γ΄ ΑΓΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ὅλως ἠλλοιώθη ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν νεωτερισμῶν. Ἐν πρώτοις οἱ Ῥωμαῖοι θέντες κατὰ μέρος τὴν ἐπίσημον τοῦ Κυρίου προσταγὴν «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», ἀπεστέρησαν τοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ ποτηρίου, οὗτινος μόνος ὁ λειτουργὸς κοινωνεῖ. Ἐὰν τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου ἀφώρα μόνους τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των, τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους (ὡς οἱ Ῥωμαῖοι λέγουσι) πῶς μέχρι τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος (ὡς ὁ Βόνας ἀπέδειξε) κλῆρος καὶ λαὸς ἐν τῇ Δύσει, ὅπως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐκοινώνουν ὑπ᾽ ἀμφότερα τὰ εἴδη, καὶ μετὰ ταῦτα «ἡ χρῆσις τοῦ ποτηρίου περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν»; Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία συμφωνεῖ τῷ πάπᾳ Γελασίῳ λέγοντι ὅτι «ἡ διαίρεσις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μυστηρίου δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἄνευ μεγάλης ἱεροσυλίας».

2.] Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπηγόρευσαν τὴν κοινωνίαν τῶν νηπίων, ἥτις ἐτηρεῖτο κατὰ τοὺς ὀκτὼ πρώτους αἰῶνας ὑφ᾽ ἁπάσης τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἅγιοι Κυπριανὸς καὶ Αὐγουστῖνος, ὁ πάπας Ἰννοκέντιος, ὁ Γεννάδιος καὶ ἄλλοι, διὰ πολλῶν συνιστῶσι καὶ ἀπαιτοῦσι τοῦτο. Μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ὀρθολογισμοῦ τὸ ἐν τῷ καινοτόμῳ παπισμῷ ὑπάρχον ἐπεφυλάξατο τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ χρίσμα μέχρις οὗ τὰ τέκνα δύνανται νὰ ἐννοῶσι τί λαμβάνουσιν, ἀκριβῶς ὡσεὶ τὰ βαπτισθέντα νήπια δὲν εἶχον ζωὴν χάριτος ἐνεργοῦσαν ἐν αὐτοῖς. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ (gratia infusa) ἀπαιτεῖ τροφὴν καὶ δύναμιν. Οἱ Ῥωμαῖοι συνῳδὰ ταύτῃ τῇ ὀρθολογικῇ των ἀρχῇ ἔδει νὰ ἀρχίσωσιν ἀπὸ τῆς ἀναβολῆς τοῦ βαπτίσματος εἰς μεταγενεστέραν περίοδον τοῦ βίου. 3] Ὁ ἐν χρήσει διὰ τὴν εὐχαριστίαν ἄρτος ἐλαμβάνετο ἐκ τῶν ἄρτων ἐκείνων, οὓς οἱ πιστοὶ προσέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Δὲν ἦσαν δὲ ἄλλο, εἰ-

μὴ ὁ κοινὸς ἡμερήσιος ἄρτος των, καὶ κατὰ συνέπειαν ἔνζυμος. Πρὸ τοῦ Θ' αἰῶνος οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπόδειξιν ὅτι ἄζυμος ἄρτος ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ. Ὁ ἄρτος πάλιν οὗτος (ὁ ἄζυμος) προϊόντος τοῦ χρόνου μετεβλήθη εἰς ἁπλῆν ὄστιαν, ὅπερ δὲν δύναται νὰ κληθῇ τροφή. Ὁ ἰησουίτης Σιρμόνδος καὶ ὁ καρδινάλιος Βόνας παραδέχονται τὸν ἄζυμον ἄρτον ὡς νεωτερισμόν.

Δ΄ ΜΕΤΑΝΟΙΑ.

Δὲν εἶναι λίαν περίεργον ὅτι, ἐν ᾧ οἱ αἱρετικοὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων δὲν ἀντέστησαν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ, ἅπασαι αἱ νέαι ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως αἱρέσεις ῥιζικῶς εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν ἐξομολογητήριον; Οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Νεστοριανοί, οἱ Ἰακωβῖται ἔχουσι τὴν ἐξομολόγησιν, καὶ ὅμως δὲν ἀκούονται οὔτε παράπονα, οὔτε σκάνδαλα. Ἰδοὺ ὁ λόγος: Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέπτυξαν τὴν ἐξομολόγησιν εἰς σύστημά τι ἱερᾶς ἐξετάσεως, εἰς κατασκόπευσιν καὶ διεύθυνσιν τῶν οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων, εἰς μηχανὴν οἰκογενειακῶν δυσαρεστειῶν, εἰς μέσον τοῦ σπείρειν τύψεις τοῦ συνειδότος καὶ ἀμηχανίας διὰ λεπτῶν καὶ ἀμφιβόλων περιπτώσεων τῆς συνειδήσεως, εἰς κρύπτην, ἔνθα οἱ νέοι καὶ ἄγαμοι ἱερεῖς ἐκτίθενται εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ μολύναι τὰ ἑαυτῶν καὶ τὰ τῶν ἐξομολογουμένων πνεύματα διὰ τοῦ ῥύπου τῆς ἀκαθαρσίας. Ὀγκώδεις ἱστορικαὶ μαρτυρίαι δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ παραπέμψωμεν· ἀλλὰ καὶ δὲν εἴμεθα οὐδαμῶς διατεθειμένοι νὰ συμπεριλάβωμεν ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ πάντας γενικῶς τοὺς ῥωμαίους ἱερεῖς. Δόξα τῷ Θεῷ, ὑπάρχουσί τινες (καὶ πιστεύομεν ἀρκετοί), οἵτινες εἶναι καλλίτεροι τοῦ συστήματός των. Ἀλλὰ κατὰ ἓν μέρος φοβούμεθα ὅτι πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν πάντας, δηλ. κατὰ τὸν ἀπατηλὸν τρόπον τοῦ σταθμίζειν καὶ καταμετρεῖν τὴν ἁμαρτίαν. Ἐνταῦθα ἄρχεται τὸ πονηρὸν—ἐπ' ἀληθείας διαβολικὴ πονηρία!

—διὰ τοῦ δημιουργεῖν ψευδῆ συνείδησιν καὶ δεσμεύειν τὸν κόσμον ἐν αὐτῇ. Ἐὰν ἄνθρωπός τις ἔφθασε νὰ πιστεύσῃ ὅτι πρᾶξίς τις εἶναι θανάσιμος ἁμαρτία, ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι θανάσιμος ἁμαρτία, διότι ἕκαστος κρίνεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς του. Καὶ ὅμως ἡ συνείδησις αὕτη στηρίζεται ἐν μέρει ἐπὶ ῥωμαϊκῶν μύθων! Δύναταί ποτε ὁ μῦθος νὰ κατάσχῃ τὴν θέσιν τῆς ἀληθείας; Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπαντᾷ εἰς τὸ περίπλοκον τοῦτο ζήτημα· «ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται, ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· εἴ τινος τὸ ἔργον μενεῖ, ὃ ἐπῳκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται· οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός» (Α΄ Κορ. Γ΄, 13—15). Τοῦτο ὀλεθρίως διαφθεῖρον τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο σύστημα ὑπὸ τοῦ ἱσπανοῦ Δομινικανοῦ μοναχοῦ Βαρθολομαίου Medina († 1581) καὶ ἐκλήθη πιθανολογία (probabilism), διότι ἔθηκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀποφασίζειν περί τινος δὲν ὑποχρεοῦται ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἀσφαλεστέραν γνώμην (tutiorism) ἢ τοὐλάχιστον τὴν πιθανωτέραν (probabilorism), ἀλλὰ δύναται νὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν γνώμην τινὸς ἔχοντος κῦρος (probabilism). Οἱ ἰησουῖται ταχέως κατέσχον τὸ ψυχοφθόρον τοῦτο ἀλλὰ θελκτικὸν καὶ ἐπικερδὲς σύστημα, καὶ διεσκεύασαν αὐτὸ καλλίτερον, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸ τελείως ἐξυπηρετοῦν τὴν χρῆσιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κόσμου. Καὶ λοιπὸν ἡ χαλάρωσις ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη. Προτάσεις τινὲς τῶν ἰησουιτῶν, αἵτινες ἦσαν κάκισται κατεδικάσθησαν ὄντως ὑπὸ τῶν παπῶν Ἀλεξάνδρου Ζ΄, Ἰννοκεντίου ΙΑ΄, καὶ Ἀλεξάνδρου Η΄—ὡς πλακούντιον διὰ τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς—ἡ ῥίζα ὅμως δὲν ἐθίγη, καὶ τὸ δένδρον ἠδύνατο νὰ αὐξήσῃ. Ἐπὶ τέλους ὁ πάπας Γρηγόριος ις' ἐξέτεινε τὰς χεῖράς του καὶ ηὐλόγησε τὸ δένδρον τοῦτο

«τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν», διακηρύττων ἐπισήμως ὅτι πάντες οἱ πνευματικοὶ πρέπει νὰ ἀκολουθῶσιν Ἀλφόνσον Lignori τὸν ἀρχιπιθανολογιστὴν (arch-probabilist), ὃν ὁ πάπας Πῖος θ' προσήγαγεν εἰς τὴν ἐξέχουσαν τάξιν τοῦ «διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας». Ἀφ' ὅτου οἱ ἰησουῖται ἔλαβον τὸν πινθανολογισμὸν ὡς μονοπώλιον, ἑξήκοντα καὶ τέσσαρας αὐτῶν συνέγραψαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ ἐν διαστήματι 150 ἐτῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἐμμανουὴλ Sa to Matos (116 ἔτει) ἑβδομήκοντα δύο συνηγόρησαν ὑπὲρ τῆς βασιλοκτονίας (regicide). Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο κατά τι ἐπικίνδυνος καὶ ἀκαταλλήλως ἐξέθηκε τὸν ἐπαναστατικὸν χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἐπανάστασις ἦτο ἡ ἀφετηρία τοῦ πάπα Ζαχαρίου. Ἐπανάστασις διακηρύττεται ὑπὸ τοῦ νῦν παπικοῦ νουντσίου Meglia, τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα δύνανται νὰ λυθῶσιν ἱκανοποιητικῶς. Ἐπανάστασις διὰ βασιλοκτονίας ἦτο ἡ ἔρεσις τοῦ πάπα Πίου Ε' κανονισθέντος ἤδη ἁγίου!! ὅστις διεπραγματεύετο τὴν δολοφονίαν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ*.

* Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ Φιλίππου Β', δημοσιευθείσῃ ὑπὸ Gachard (τομ. Π σελ. 185 – 199) ἀναγινώσκομεν: «Πῖος Ε' γράφει Φιλίππῳ τῷ Β' ὅτι ὁ Ridolzi θὰ ἔλθῃ ἵνα ὁμιλήσῃ μετ' αὐτοῦ (τοῦ Φιλίππου) περὶ διαπραγματεύσεώς τινος σπουδαιοτάτης τῷ Θεῷ καὶ τοῖς χριστιανοῖς ἔθνεσι, καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν, ἵνα τὸν ἐφοδιάσῃ διὰ ὅλων τῶν ἀναγκαίων μέσων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του. διότι τὸ σχέδιον τοῦτο τείνει πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ridolzi εἰσήχθη πρὸς Φίλιππον τὸν Β' ἵνα πληροφορήσῃ αὐτὸν περὶ τῆς παραγγελίας τοῦ πάπα, ὁ δὲ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως δίδει τὴν ἀκόλουθον περὶ αὐτῆς ἔκθεσιν: Τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα εἶναι *νὰ φονευθῇ ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ*. Ὁ ἀπεσταλμένος ἐκθέτει τὰ καθέκαστα τοῦ σχεδίου, καὶ τὸ σχέδιον ἐξετάζεται ἐν πλήρει συνόδῳ τῆς πολιτείας. Ὁ μέγας ἱεροεξεταστὴς ἀρχιεπίσκοπος Σεβίλλης εἶπεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ συνωμοσία καὶ νὰ διακηρυχθῇ ὅ τι *ἐπρόκειτο συνῳδὰ ταῖς βούλλαις τοῦ πάπα*. Ὁ δοὺξ τῆς Φερίας ἐπρότεινε νὰ τεθῶσιν ὡς βάσεις αἱ διὰ τὸν ἀγγλικὸν θρόνον δίκαιαι ἀξιώσεις τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωττίας. Ὁ νουντσιος παρέστησε τὸ ἐπιχείρημα ὡς εὐκολώτατον. Ὁ βασιλεὺς ἐκοινοποίησε

Ὅπως εἰς τινας τὸ ρωμαϊκὸν ἐξομολογητήριον γεννᾷ χαλάρωσιν, οὕτω εἰς ἄλλους παράγει ἀμφιβολίαν προερχομένην ἐκ τῶν καζουϊστικῶν ἀκριβολογιῶν καὶ ὁδηγοῦσαν εἰς τοιαύτην μάζαν περιπλοκῶν, ὥστε οὐκ ὀλίγοι εὐσεβεῖς ἄνθρωποι ἀπώλεσαν τὰς φρένας καὶ ἀπελπίσαντες ηὐτοκτόνησαν.

Οὐδέποτε ἀνέγνωμεν ἔν τινι ρωμαϊκῇ κατηχήσει ὅτι ἁμαρτίαι δύνανται νὰ συγχωρηθῶσιν ἐν μέρει· ἐν τούτοις, ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσήλθομεν (πρὸ 28 ἐτῶν) εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Πουδεντίου καὶ Πουδεντιάνης (τῆς ἀρχαιοτέρας, ὡς λέγεται, ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης), ἐφρικιάσαμεν ἀναγνόντες ἐπὶ τῶν τοίχων παρὰ τὸ θυσιαστήριον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: «Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸν ναὸν τοῦτον λαμβάνουσι καθ' ἡμέραν τριῶν χιλιάδων ἐτῶν

τὸ σχέδιον τῶν συνωμοτῶν τῷ δουκὶ τῆς Ἄλβας. Οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὰ καθέκαστα καὶ εἶπεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του ὅτι *ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ φονεύσωσι τὴν βασίλισσαν. Ἡ αὐτοῦ ἁγιότης προσφέρει τὴν βοήθειάν του*, ἵνα ὑπηρετήσῃ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς συμφέρουσι τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἶναι ἕτοιμος, καίπερ πτωχὸς καὶ κατεστραμμένος, *νὰ παραχωρήσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ ποτήρια τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτὰ μάλιστα τὰ ἄμφιά του*». Ὅτε ὁ Castelar ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ λόγῳ περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς ἀνέγνω τὴν ἐπίσημον ταύτην μαρτυρίαν ἐν τῇ βουλῇ, ὁ ἀντίπαλός του Canon Manterola *παρεδέχθη τὴν αὐθεντικότητα τῆς τοῦ πάπα πρὸς τὸν Φίλιππον ἐπιστολῆς*, ἀλλὰ προσεκολλήθη εἰς τὴν πτωχὴν παρηγορίαν ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὁ πάπας δὲν παρεκάλεσε τὸν βασιλέα *νὰ εὕρῃ δολοφόνον*. Ἀλλ' ὁ Castelar οὐδέποτε ἐβεβαίωσε τοῦτο. Διατί τέλος πάντων νὰ παρακαλέσῃ τοιοῦτόν τι, ἀφ' οὗ ὁ δολοφόνος πιθανὸν νὰ εἶχεν ἤδη εὑρεθῇ; Δὲν εἴμεθα θαυμασταὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς ἀρχῶν· ἐν τούτοις ἠδύνατο αὕτη κάλλιστα νὰ ἀποτείνῃ τῷ πάπα τὸ τοῦ Ἰωάννου ιζ', 2 «Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ». Δὲν εἶναι τοῦτο μία τρομερὰ κατάστασις νωθρᾶς καὶ πεπλανημένης συνειδήσεως; Ἐνταῦθα βλέπομεν τὸν πρακτικὸν καρπὸν τῆς παπικῆς ἀναπτύξεως! Ἐν τούτοις Πῖος ὁ Θ' διατάσσει τοῖς Ῥωμαίοις νὰ πιστεύωσιν ὅτι οἱ πάπαι *οὐδέποτε παρέβησαν τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας των*· κατὰ συνέπειαν τοιαῦται πράξεις δύνανται ὁποτεδήποτε νὰ ἐπαναλαμβάνωνται!

SISMANOGLIO MEGARO

ἰνδουλγέντζιαν καὶ τὴν ἄφεσιν τοῦ τρίτου τῶν ἁμαρτιῶν των» (remissionem tertiæ partis peccatorum suorum). Τὸ ὅλον τῆς ἐπιγραφῆς λατινιστὶ καὶ ἰταλιστὶ, ἴδε ἡμετέραν «Καθολικὴν ὀρθοδοξίαν» (London. Frübner, 1866, σελ. 190—193)*.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι κατ' αὐτὰς ὁ τὰ μάλιστα ὑπεράλπειος Ῥωμαῖος θέλει συμφωνήσει μεθ' ἡμῶν ὅτι ἡ διδασκαλία

---

* Ἀνετρέξαμεν εἰς τὸ παραπεμπόμενον ἀξιόλογον τοῦ ἀδαμαντίνου συγγραφέως διδάκτορος J. J. Overbeck σύγγραμμα, ἐξ οὗ χάριν τοῦ ἀναγνώστου μεταγράφομεν ὧδε τὸ ὅλον τῆς λατινικῆς ἐπιγραφῆς, οὖσης παραδόξου, μετά τινων ὑπ' αὐτοῦ παρατηρήσεων (Σ. Μ.

In hac omnium ecclesiarum urbis vetustissima olim domo S. Pudentis Senatoris, Patris SS. Novatii et Timothei, et SS. Pudentianæ et Praxedis Virg.

Fuit SS. Apostolorum Petrum Pauli hospitium primum ad martyrum, et christianorum baptismum et ad missas sacramque sinaxim, sub altare.

Jacent tria millia corpora SS. Matyrum et copiosus sanctorum sanguis;

Visitantes hanc eccliam singulis diebus consequuntur indulgentiam trium.

Millium annorum et remissionem tertie partis peccatorum suorum, aliasque.

Quam plurimas et præsertim in die stationis quæ et feria tertia.

Post tertiam dominicam quadragessimæ et in fertis SS Pudentis et Pudentianæ.

Δὲν θέλω νὰ εἴπω τι περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῶν *τριῶν χιλιάδων* σωμάτων τῶν μαρτύρων τῶν κειμένων ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ ἰταλὸς ὁ μεταφράσας αὐτὴν (ἐν τῷ ἀντικρὺ τοίχῳ) ᾐσθάνθη τὴν δυσκολίαν ταύτην καὶ τούτου ἕνεκα μεταφράζει γενικώτερον «ἐνταῦθα ἐτάφησαν 3000» κτλ. Φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἀφ' οὗ ἡ ἐν Κολωνίᾳ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ursula περιλαμβάνει σώματα 10,000 παρθένων μαρτύρων, διατὶ δὲν ἔπρεπεν ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Πουδεντίου καὶ Πουδεντιάνης νὰ ἔχῃ 3000 μάρτυρας; Ἀλλ' ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἰνδουλγέντζιαν τῶν 3000 ἐτῶν, ἥτις ἀποκτᾶται καθ' ἡμέραν ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων τὸν ναὸν τοῦτον, ὁ πάπας Βενέδικτος ΙΔ' (De synodo diœ serana lib. XIII κεφ. 18, σελ. 9) καὶ ὁ ὅρος τῆς 18 σεπτεμβρίου 1669, διακηρύττουσι πάσας τὰς ἄνω τῶν χιλίων ἐτῶν ἰδουλγεντζίας *ὡς μὴ γνησίας* κτλ. (ἡ λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἀντεγράφη *κατὰ γράμμα*) *Σ.Μ.*

αὕτη εἶναι πεπλανημένη καὶ αἱρετική. Καὶ ὅμως ἐδημοσιεύθη καὶ εἶναι ἀνεκτὴ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀλανθάστου πάπα! Ὁ δὲ καρδινάλιος Manning λέγει («The Reunion of Christendom» σελ. 65): «Δυνάμεθα νὰ ἤμεθα βέβαιοι ὅτι, ὅ τι δήποτε ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπ' ὄψιν τῆς δημοσίας ἀρχῆς της, πραττόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ κατακρινόμενον ὑπὸ τῶν ποιμένων της, εἶναι τοὐλάχιστον σύμφωνον τῇ πίστει καὶ ἀθῶον ὡς πρὸς τὰ ἤθη. Ὅστις δήποτε δὲ ἐγείρεται νὰ καταδικάσῃ τοιαύτας πράξεις καὶ γνώμας, καταδικάζει ἐντεῦθεν ἑαυτὸν ὀι' αὐτοδικίαν, ὅπερ εἶναι ἡ ῥίζα τῆς αἱρέσεως». Ἡμεῖς προκαλοῦμεν τὸν καρδινάλιον Manning ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ μερικὴ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν εἶναι καθολικὸν δόγμα. ΔΕΝ ΔΥΝΑΤΑΙ. Πρὸς τούτοις ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ καθαρῶς στιγματίζει τὸν ἀλάνθαστον πάπαν Βενέδικτον ΙΔ' («De Synodo Diocesana» lib. XIII. κεφ. 18, 9, καὶ τὸν ὅρον τῆς 18 σεπτεμβρίου τοῦ 1669 διακηρύττοντας τὰς ἄνω τῶν χιλίων ἐτῶν ἰνδουλγεντζίας *μὴ γνησίας*, διὰ τοῦ στίγματος τῆς *αἱρέσεως*! Πῶς δύναται ὁ καρδινάλιος ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ δικτύου τούτου τῶν ἀντιφάσεων; Πῶς δύναται νὰ καθαρίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς αἱρέσεως; Ὁ συμφωνῶν καθ' ὅλα μετὰ τῆς Ῥώμης, πρέπει νὰ προετοιμασθῇ νὰ συγκρούηται ἐνίοτε μετὰ τῆς ἀσυνεποῦς Ῥώμης ἢ νὰ τρώγῃ τὰς λέξεις του ἡσύχως, εὐπειθῶς, τυφλῶς, ἀλλ' *ἀκατάπειστος*.

Εἷς σπουδαῖος νεωτερισμὸς καθιστῶν πολλὰς ἐξομολογητικὰς ἀφέσεις λίαν ἀμφιβόλους, νεωτερισμὸς ὃν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς χαλαρώσεως τῆς εἰσελθούσης ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τὸ μέγα σχίσμα, εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς *attrition* ἐν τῇ ἐξομολογήσει. Ἡ νεοκοπεῖσα αὕτη λέξις, ἣν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν γνωρίζει, σημαίνει *ἀτελῆ συντριβήν* (im-

SISMANOGLIO

perfect contrition) τῆς καρδίας, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐκ φόβου ἢ κοσμικοῦ τινος ἐλατηρίου ἀποφεύγει τὴν ἁμαρτίαν, προτίθεται νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ πλέον αὐτὴν καὶ (προσθέτουσιν οἱ εὐσεβέστεροι συγγραφεῖς) ἔχει αἱρετικήν τινα ἀγάπην (incipient love. Ἡ *attrition* καθ' ἑαυτὴν κηρύττεται ἀνεπαρκὴς πρὸς σωτηρίαν, μετὰ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως εἶναι ἐπαρκής! Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος ἐπεκύρωσε τοῦτο (Sess. XIV κεφ. 4). Ὁ ρωμαιοκαθολικὸς Morinus (De Panit lib. VIII cap. 2) λέγει ὅτι ἡ λέξις *attrition*, ἄγνωστος τῇ γραφῇ, καὶ τοῖς πατράσιν, εἰσήχθη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Καὶ ὁ περίφημος θεολόγος Liebermann (institutiones theologicæ, Moguntiæ, 1861, σελ. 621) προσθέτει: «Ἡ ἀρχαία γνώμη τῶν θεολόγων ἦτο ὅτι ἡ τελεία συντριβὴ ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς ἀποτελεσματικὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ γνώμη αὕτη μέχρι τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου ἐπεκράτει ἐν ταῖς σχολαῖς καὶ ἐπίσης μετὰ τὴν σύνοδον ὑπεστηρίχθη ὑπὸ διακριμένων θεολόγων· ἀλλ' ἤδη εἶναι ἄχρηστος (!) καὶ πάντες κοινῇ διδάσκουσιν ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται συντριβὴ μετὰ τελείας ἀγάπης». Τοιαύτη εἶναι ἡ ρωμαϊκὴ διάρκεια τῆς πίστεως.

Ὑπάρχει μία ἄλλη πλάνη (μήτηρ ἄλλης πλάνης, ἥτις ἀπεδείχθη τὸ τελευταῖον ἄχυρον τὸ συντρίψαν τὰ νῶτα τῆς καμήλου κατὰ τὴν Μεταρρύθμισιν), ἥτις ἀσχημίζει τὴν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ρωμαϊκὴν διδασκαλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι διδάσκουσιν ὅτι διὰ τῆς ἀφέσεως ἡ ἐνοχὴ καὶ ἡ αἰώνιος τιμωρία τῆς ἁμαρτίας (culpa et pœna æterna) ἀφίενται, ἀλλ' ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα αἱ πρόσκαιροι τιμωρίαι πρέπει νὰ ἐξιλασθῶσι διὰ τῶν ἔργων τῆς ἱκανοποιήσεως (penance). Αἱ πρόσκαιροι αὗται τιμωρίαι εἶναι *pœna vindicativa* καὶ οὐχ ἁπλῶς *pœna medicinalis*. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τοὐναντίον διδάσκει ὅτι

ἡ ἄφεσις ἀπαλείφει τήν τε αἰώνιον καὶ τὴν πρόσκαιρον ποινὴν τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν ἐνοχήν, καὶ δὲν μένει τι *reatus* (ὀφείλημα). Ἐναπόκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἵνα ὁ μετανοῶν ἀνταποδώσῃ ὅ,τι κακὸν ἔπραξεν ἀδικῶν εἴτε ἑαυτὸν, εἴτε τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μόνον συνέπεια τῆς ἀληθοῦς συντριβῆς τῆς καρδίας καὶ οὐχὶ τιμωρία ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ὅ,τι ἡ ἐκκλησία ἡμῶν καλεῖ ἐπιτιμίαν (Β' Κορινθ. Β', 6), δὲν ὁμοιάζει κατ' οὐδένα τρόπον τῇ ρωμαϊκῇ *penance*, ἀλλ' εἶναι ἁπλῶς ἓν *medicinal* μέσον, ἐπιτιθέμενον ἐν ἐκτάκτοις περιπτώσεσιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἵνα δυνηθῇ ὁ μετανοῶν νὰ κατανικήσῃ τὰ κακὰ ἔθη. Τοῦτο δὲν εἶναι μέρος τοῦ μυστηρίου, οὐδὲ ἀνήκει τῷ ἱερεῖ ὡς δικαστῇ, ἀλλ' ὡς ἰατρῷ.

Ἡ πεπλανημένη αὕτη ρωμαϊκὴ διδασκαλία παρήγαγε φυσικῶς τὴν ρωμαϊκὴν αἵρεσιν τῶν ἰνδουλγεντζιῶν, τὸν καρκῖνον τοῦτον τῆς πίστεως καὶ τῶν ἠθῶν, αἵτινες ἦσαν τόσῳ ἄγνωστοι τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, ὥστε ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' ἐν τῇ αὐτοῦ «Professio Orthodoxæ fidei a Græcis facienda (Rome, 1846 σελ. 12) ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λατινικὴν λέξιν ἰνδουλγέντζιαν. Ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ *pœnas vindicativas* μενούσας μετὰ τὴν ἄφεσιν, δὲν ὑπάρχει χῶρος διὰ τοιαύτην διάταξιν πρὸς ἄφεσιν αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν ἄφεσιν δὲ τῶν *pœnarum medicinalium*, τοῦτο ἤθελον εἶσθαι κατ' εὐθεῖαν ἀνήθικον. Ἐπραγματεύθημεν τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ «Der einzinge sichere Ausgweg für die liberalen Mitglieder der rœmisch-katholischen kirche» (Halle 1870 σελ. 9 καὶ ἑξ.) ἢ τῇ γαλλικῇ μεταφράσει «Unique moyen de sortir d'embarras pour les membres liberaux de l'Église catholique romaine» (Parie 1872 σελ. 10 καὶ ἑφεξ.).

Ὁπωσδήποτε αἱ ἰνδουλγέντζιαι αὗται δὲν εἶναι τοῖς ζῶσιν ὠφέλιμοι ἀλλὰ καὶ τοῖς τεθνῶσιν ἐφαρμόσιμοι, καί τοι ὁ «ἀναμάρτητος» πάπας Γελάσιος Α' πανηγυρικῶς διεκήρυξεν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ συνόδῳ τοῦ 495: «Ἠρωτήθημεν νὰ συγχωρήσωμεν ἐπίσης τοὺς τεθνεῶτας, ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐλέχθη «ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς» τοὺς μὴ ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς ἐπεφυλάξατο τῇ Αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ κρίσει· Πρός τούτοις ἡ Ἐκκλησία δὲν τολμᾷ νὰ σφετερισθῇ ὅτι δὲν ἐδόθη οὐδὲ κἂν τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις» (Mansi tom. III σελ. 183 κ.έ.). Βεβαίως γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ρωμαῖοι θεολόγοι διδάσκουσιν ὅτι αἱ ἰνδουλγέντζιαι δὲν δύνανται μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποβῶσι χρήσιμοι τοῖς τεθνιῶσιν, ἀλλὰ μόνον *per modum suffragii* δηλαδὴ ἀφιέμεναι εἰς τὴν ἐλευθέραν τοῦ Θεοῦ θέλησιν νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ὅπως θέλει καὶ νὰ τὰς ἐφαρμόσῃ εἰς ὁποιονδήποτε πρόσωπον θέλει· ἀλλὰ πολὺ ὀλίγοι γνωρίζουσι τὸν περιορισμὸν τοῦτον· καὶ ἐὰν ἐγνώριζον, ὁ πρὸς τοῦτο ζῆλός των ἤθελεν οὐσιωδῶς ψυχρανθῇ.

Ἡ περὶ τοῦ Πουργατορίου ρωμαϊκὴ διδασκαλία εἶναι στενῶς συνδεδεμένη τῇ περὶ τῶν ἰνδουλγεντζιῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθημεν τὸ ζήτημα ἀλλαχοῦ (Der einzige sichere Ausgweg σελ. 14 καὶ ἑ. Unique moyen σελ. 15 καὶ ἑ.), παραπέμπομεν ἐκεῖ, ἔνθα βλέπομεν ὁποίαν φθορὰν οἱ ρωμαϊκοὶ νεωτερισμοὶ ἐπήνεγκον εἰς ἓν ἁπλοῦν μυστήριον καὶ πῶς ἡ ἁπλῆ ἀλήθεια ἀνηλεῶς ἐκιβδηλεύθη.

Ε' ΙΕΡΩΣΥΝΗ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο τόσῳ συνεσκιάσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὥστε καὶ αὐτοὶ δὲν γρωρίζουσιν ἐν ἀληθείᾳ ὁποία εἶναι ἡ ὕλη (materia) αὐτοῦ. Τινὲς νομίζουσιν ὅτι ἡ μό-

νη ἀναγκαία καὶ οὐσιώδης ὕλη εἶναι ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, ἐν ᾧ ἡ ἐπίδοσις τῶν *instrumenta** εἶναι μόνον τυχαία καὶ συμπληρωματική. Τινὲς θεωροῦσι τὴν ἐπίδοσιν τῶν *instrumenta* ὡς τὴν μόνην οὐσιώδη ὕλην, εἴτε συγχέοντες τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν μετὰ τῆς ἐπιδόσεως, εἴτε πιστεύοντες ὅτι ἡ ἐπίθεσις εἶναι ἁπλῶς τυχαία καὶ τελετουργικὴ πρᾶξις. Ἡ τρίτη γνώμη εἶναι ὅτι ἀμφότεραι αἱ πράξεις εἶναι οὐσιώδεις (Liebermann l. c. tom. II σελ. 720). Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ οἱ Ρωμαῖοι ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπειδὴ ἀναγνωρίζουσιν ἐγκύρους τὰς ὀρθοδόξους χειροτονίας, ἐσυλλογίσθησαν οὕτω· «Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν εἶναι ἡ μόνη ὕλη, ἄρα καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ πιστεύωμεν τὸ ἴδιον». Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προστεθῇ «ὅτι ἡ ἀρχαία ἐκκλησία, τῆς λατινικῆς μὴ ἐξαιρουμένης, κατὰ τοὺς δέκα πρώτους αἰῶνας ἐχειροτόνει πάντοτε διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μὴ μνημονεύουσα τὴν ἐπίδοσιν τῶν instrumenta (Liebermann ibid. σελ. 720).

Ὅτι μεγάλαι καταχρήσεις ἐπεκράτουν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἡλικίαν τῶν χειροτονουμένων, μανθάνομεν ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ 12 κεφ. (Sess. XXIII) τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου, ἐν ᾧ ἀπαγορεύεται τὸ χειροτονεῖν ἀνήλικας (minors). Ἡ διάταξις αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 1563. Καὶ ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1583 ὁ Ἰωάννης Ἰάκωβος Kelderer ἐν Ῥατισβώνῃ ἐχειροτονήθη, νήπιον ἤδη, διάκονος καὶ ἀπέθανεν ἑξαήμερος. Τὸ διαλαμβάνον τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπιτύμβιον διατηρεῖται ἔτι ἐν τῷ συνοδικῷ τοῦ ἐν Ῥατισβώνῃ καθεδρικοῦ ναοῦ. Ὅτι δὲ ἡ περίπτωσις δὲν ἦτο μοναδική, δεικνύουσιν αἱ παπικαὶ διατάξεις Cum exsactorum (Πίος Β' 1461), Sanctum (Σίξτος Ε' 1589), Romanum (Κλήμης Η'

* Τὸ ποτήριον καὶ ὁ δίσκος τῆς ἁγίας εὐχαριστίας. Σ. Μ.

1595). Ὁπωσδήποτε κατὰ τὸ 1735 εὑρίσκομεν τὸν Don Luis de Bourbon χειροτονηθέντα καρδινάλιον ἀρχιεπίσκοπον Τολέδου, ὄντα ὀκταέτη. Ὁ δοὺξ Ἐρνέστος, υἱὸς Ἀλβέρτου Δ' (τοῦ σοφοῦ) ἐγένετο (ἀρχὴ τοῦ Ις' αἰῶνος) σύγκελλος Βιγιλίου τοῦ ἐπισκόπου Passau δεκαπενταέτης· διεδέχθη δὲ τὸν ἐπίσκοπον δεκαοκταέτης, ἔρριψε τριάκοντα ἀναβαπτιστὰς εἰς τὰς εἱρκτὰς, ἵνα ἀφανισθῶσι διὰ παντὸς, ἔκαυσε τὸν Λεονάρδον Kaiser ἱερέα γενόμενον λουθηρανὸν, ζῶντα, καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας δώδεκα ἔτι λουθηρανούς. Ἔτι νεώτερος τοῦ ἐπισκόπου Ἐρνέστου ἦτο ὁ Λεοπόλδος ἀρχιδοὺξ τῆς Αὐστρίας, ὅστις δεκαέτης ἐγένετο σύγκελλος τοῦ ἐπισκόπου Passau (1598) καὶ τρισκαιδεκαέτης ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος· ὅτε ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν τοῦ διακρίνειν, ἐμιμήθη τὸν Ἐρνέστον, κατέθλιψε τοὺς προστετάντας, ὑπερήσπισε τοὺς ἰησουίτας, ᾠκοδόμησε δι' αὐτοὺς κολέγιον, καὶ ἐθεμελίωσε τὴν τῶν προσκυνητῶν ἐκκλησίαν Mariahilf. Μετὰ ταῦτα ἀπέρριψε τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν, ἀπεξεδύθη καὶ ἐνυμφεύθη τὴν πριγγηπέσσαν τῆς Τοσκάνης. Πολλὰ χρονικὰ ἐπισκοπῶν ἀναφέρουσιν ὁμοίας καταχρήσεις καὶ σκάνδαλα. Ἀλλὰ τί εἴπωμεν περὶ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ Ε', ὅστις κατὰ τὸν θάνατόν του δὲν ἦτο οὐδὲ κἂν πρεσβύτερος; (ἴδε Mansi tom. XXIV, σελ. 153—183). Πῶς ἠδύνατο ὁ παποδιάκονος οὗτος ν' ἀξιοῖ διαδοχὴν ἀποστολοεπισκόπου; Οἱ ῥωμαῖοι ὀχυροῦσιν ἑαυτοὺς ὄπισθεν τῆς σκηνῆς τῆς δικαιοδοσίας (jurisdiction), ἀλλ' ἐὰν ἦτο πραγματικῶς πάπας, πρέπει νὰ ἦτο ἀναμάρτητος· ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ διάκονοι οὐδέποτε ἐνεπιστεύθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν ἀποστόλων τὴν διακονίαν τοῦ διδάσκειν. Δὲν σημαίνει τίποτε ὅτι ἡ παπωσύνη τοῦ Ἀδριανοῦ διήρκεσεν ἕνα μῆνα καὶ ἓξ ἡμέρας μόνον· ἡμεῖς προσβάλλομεν τὴν ἀρχήν.

Ἱερόσυλοι ἀναχειροτονίαι ἐλάμβανον χώραν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ 8 μέχρι τοῦ 12 αἰῶνος ἐπὶ τῇ αἱρετικῇ προφάσει ὅτι ἡ σιμωνία ἢ ὁ ἀφορισμὸς καθιστᾷ τὰς χειροτονίας οὐ μόνον ἀντικανονικὰς, ἀλλὰ καὶ ἀκύρους. Ἀναχειροτονία, ἀναβαπτισμὸς, ἀναμυρισμὸς, εἶναι λέξεις ἄνευ σημασίας διάτε τὴν ὀρθόδοξον καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, αἵτινες διδάσκουσιν ὅτι τὰ μυστήρια ταῦτα ἐντυποῦσι χαρακτῆρα ἀνεξάλειπτον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαμβάνοντος (σύνοδ. Ἱεροσολύμ.) Ὅταν λοιπὸν τοιαύτη τις πρᾶξις λαμβάνῃ χώραν, γίνεται μόνον ἐπὶ τῷ ὄρῳ ὅτι πρόσωπόν τι δὲν εἶναι, ἢ (ὅπερ ταὐτὸ) δὲν εἶναι κατὰ τύπον βεβαπτισμένος, ἢ κεχρισμένος, ἢ κεχειροτονημένος, ἢ ὅτι ὑπάρχει ἀμφιβολία τις περὶ τούτου· ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ὁ μὴ βεβαπτισμένος κλπ. λαμβάνει βάπτισμα κλπ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει μόνον ὁ παντογνώστης Θεὸς γνωρίζει ἐὰν τὸ πρόσωπον ἐβαπτίσθη κλπ. ἐὰν δὲν ἐβαπτίσθη κτλ. λαμβάνει βάπτισμα κτλ. ἀλλ' ἐὰν δὲν ἐβαπτίσθη κτλ. ἡ πρᾶξις εἶναι ἁπλῆ τελετὴ μὴ μεταδίδουσα μυστηριακήν τινα χάριν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, τοιαύτη τις πρᾶξις δὲν εἶναι ἀξιόμεμπτος, ἐκτὸς ἐὰν στηρίζηται ἐπὶ αἱρετικῶν ἀρχῶν (ὡς ἐν τῇ ἄνω μνησθείσῃ παπικῇ), ἢ δὲν ὑποστηρίζηται ὑπὸ πραγματικῆς ἀμφιβολίας.

Ἄλλος ὀλέθριος νεωτερισμὸς εἶναι ἡ καταχρησις τῆς δικαιοδοσίας (the abuse of jurisdiction) πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀκρωτηριάσαι τὴν ὑπὸ τῆς χειροτονίας μεταδιδομένην ἱερατικὴν ἐξουσίαν. Ἁπλοῦν φάντασμα! Συγχώρησις διδομένη μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τῆς πρὸς τὸ ἐξομολογεῖν ἐπισκοπικῆς ἀδείας, θεωρεῖται οὐ μόνον ἀντικανονική, ἀλλὰ καὶ ἄκυρος, ἐν ᾧ in articulo mortis εἶναι πάντοτε ἔγκυρος! Τίς ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ν' ἀκυροῖ μυστηριακὰς πράξεις; Ὁ Perronne καὶ ὁ

Lieberman βεβαιοῦσι τῷ ὄντι, ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου διδασκαλία συμφωνεῖ καθ' ὅλα τῇ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἁπάσης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν προσάγουσιν ὅμως οὐδεμίαν ἀπόδειξιν διὰ τὴν βεβαίωσίν των. Ἐπειδὴ ἡ δικαιοδοσία ἀφορᾷ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, δὲν ἠδύνατο νὰ τείνῃ πρὸς παράλυσιν τῆς θείας δυνάμεως τῶν μυστηρίων, ἀφ' οὗ τὸ ἔλαττον δὲν δύναται νὰ δεσπόζῃ τοῦ κρείττονος. Καίτοι ἡ πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἐξομολόγησις ὑποθέτει μίαν δικαστικὴν πρᾶξιν ἐκ μέρους αὐτοῦ, ὁ πρεσβύτερος ἐνεργεῖ ὡς δικαστὴς προχειρισθεὶς κατ' εὐθεῖαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης, καὶ οὐχὶ ὡς δικαστὴς προχειρισθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Τούτου ἕνεκα εἷς πρεσβύτερος ἐκτελῶν ἱερατικὰ καθήκοντα ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπου, εἶναι ἀξιοκατάκριτος, αἱ δὲ πράξεις του ἀντικανονικαί, ἀλλ' οὐδαμῶς ἄκυροι. Οἱ ῥωμαῖοι συγχέοντες τὰς δύο ταύτας διαφόρους καὶ διακεκριμένας περιπτώσεις, καὶ ἑνοῦντες αὐτὰς εἰς μίαν, ἡτοίμασαν τὴν ὁδὸν ἢ μᾶλλον τὴν ἔφοδον τῆς δικαιοδοσίας κατὰ τῆς ἐπαρχίας τῆς μυστηριακῆς δυνάμεως. Τὸ δόλιον καὶ πανούργως τεθειμένον σχέδιον ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἐὰν συνηθῶμεν νὰ εὕρωμεν ὁπήν τινα, δι' ἧς νὰ εἰσαγάγωμεν λάθρα τὴν δικαιοδοσίαν εἰς τὸ μυστηριακὸν φρούριον, τὰ ὀχυρώματα εἶναι ἡμέτερα, ἡ δὲ παπικὴ δεσποτεία, διανέμουσα μετ' ἀπολύτου ἐξουσίας τὴν δικαιοδοσίαν, κατέχει ἐπίσης καὶ τὰ μυστήρια». Ἐντεῦθεν ἡ αὐθαίρετος χρῆσις τῶν μυστηρίων, ὡς εἴδομεν μέχρι τοῦδε. Ἐντεῦθεν ἡ *casus reservati* δηλ. αἱ περιπτώσεις ἐκεῖναι τῆς συνειδήσεως, ἃς ὁ πάπας καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐπιφυλάττουσιν ἑαυτοῖς τὸ δικαίωμα τοῦ συγχωρεῖν. Οἱ ὀρθόδοξοι πατριάρχαι καὶ ἐπίσκοποι οὐδέποτε ἤρπασαν τοιαύτην ἐξουσίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι τῷ ὄντι ἀναφέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας των μοναδικόν τι παράδειγμα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὅπερ μόνον ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης δύναται νὰ ἐκλάβῃ ὡς τοιοῦτον, ἐν ᾧ ἐκ προσεκτικωτέρας ἀναγνώσεως πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ μᾶλλον ἄγει πρὸς τὸ ἀντίθετον. Ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς: Συνέσιος ὁ μητροπολίτης Πτολεμαΐδος ἐν Κυρηναϊκῇ ἀποστέλλει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Λαμπρονιανοῦ, ἱερέως κατηγορηθέντος ἐπὶ μεγάλῳ ἐγκλήματι, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατριάρχην Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας πρὸς ἀπόφασιν. Ὁ Συνέσιος ἦτο θερμὸς τοῦ Θεοφίλου φίλος ὡς χριστιανίσαντος αὐτὸν, νυμφεύσαντος αὐτὸν καὶ χειροτονήσαντος αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὄντα ἔτι ἄπειρον νεόφυτον. Τί φυσικώτερον τοῦ παραπέμπειν τοιαύτας περιπλόκους ὑποθέσεις εἰς τὸν πεπειραμένον φίλον του; Ὁ Θεόφιλος δὲν ἠξίωσε τοῦτο ὡς δικαίωμά του, οὐδὲ ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὁ Συνέσιος τοῦ δικαιώματός του τούτου, ἀλλὰ καθαρῶς ἔδωκε τὸ κῦρος τῷ Θεοφίλῳ, ἵνα κρίνῃ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Ἰδοὺ τί ὁ Συνέσιος λέγει: «Τοῦ λῦσαι δὲ τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα» (66 ἐπιστ. Συνεσ. πρὸς Θεόφιλον 2 ἔκδ. Petav. σελ. 215). Δύναται δὲ ἤδη ὁ ἀναγνώστης νὰ κρίνῃ περὶ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ ἰησουΐτου Peronne: «Solvendi (Lampronianum) porro *jus et auctoritatem* ad pontifician sedem *rejeci*». Τοιουτοτρόπως ἀθῶα χωρία πιέζονται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τετελεσμένης θεωρίας.

Ἡ μᾶλλον σκληρὰ, ἡ μᾶλλον ἀνήθικος, ἀλλ' (ὡς ὁ κόσμος φρονεῖ) ἡ ἐπιτυχεστάτη βολὴ τῆς παπικῆς πολιτικῆς ἦτο ἡ εἰσαγωγὴ τῆς «καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου». Ἡ ἱστορία ἐξέφερε τὴν γνώμην της ἐπὶ τοῦ ζοφεροῦ τούτου γεγονότος. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἦτο ἓν εὑφυὲς ἐφεύρημα, δι' οὗ ὁ μέγας «ἀλάνθαστος» ζενεράλης ἀπέκτησε σῶμα στρατιωτῶν

καθ' ὅλα ἐλευθέρων τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, ἑτοίμων νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὸ νεῦμα, ἑτοίμων πρὸς θάνατον, ὡς οἱ μονομάχοι τῶν ἀρχαίων *Caesar morituri te salutam!* Τοῦτο ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ Γρηγορίου καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἡ εὐλαβὴς ἰδέα τῆς μεταβολῆς τοῦ κλήρου εἰς τάγμα ἀγγελικῶν πλασμάτων ἦτο πολὺ ἁπλῆ, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοηθῇ κατὰ γράμμα, ὡς πᾶς τις σπουδάσας τὴν ἐποχὴν τοῦ Γρηγορίου καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν γενικῶς γνωρίζει. Καθαρὰ καὶ γνησία παρθενία εἶναι τῷ ὄντι ἡ ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη κατάστασις τοῦ χριστιανοῦ· ἀλλ' ὁ Χριστὸς βεβαιοῖ ὅτι «οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, δηλ. νὰ πραγματοποιήσωσιν αὐτήν, ἀλλ' οἷς δέδοται, δηλ. οἱ ἔχοντες θείαν κλῆσιν, ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω». Οἱ ἔχοντες κλῆσιν, (vocation) διὰ τὸν ἔγγαμον βίον θὰ ὑπηρετήσωσι καλλίτερον τὸν Θεὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ. Ἀγαμία δὲν εἶναι οὐδαμῶς ἀπαράλλακτος τῇ παρθενίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὴν οὐχὶ προτιμοτέρα τοῦ γάμου. Ἀλλὰ καίτοι ὁ Γρηγόριος ἐγνώριζε τὴν γνώμην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ἡ ἐκλογὴ πρέπει νὰ ᾖ ἐλευθέρα καὶ ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει ἡ θεία κλῆσις, καίτοι ἐγνώριζεν ὅτι ὁ κανὼν τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου (καν. 4) αὐστηρῶς καταδικάζει τὴν πρὸς τοὺς ἐγγάμους ἱερεῖς ἀποστροφήν, καίτοι ἐγνώριζε τὴν γνώμην τῶν ἁγίων πατέρων, περιεφρόνησε πάντα ταῦτα καὶ ἐβάδισε τὴν ἑαυτοῦ ὁδὸν, διέρρηξε τὸν ἀδιάλυτον δεσμὸν τῶν νομίμων γάμων, διέφθειρε τὰ ἤθη τῶν διαλυθεισῶν οἰκογενειῶν καὶ ἔσπειρε τὰ σπέρματα τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς ἀκολασίας ὁρμητικῶς αὐξάνοντα εἰς εὔφορον λήϊον. Δὲν ἀνέγνωσέ ποτε τὸν ἱερὸν Ἱερώνυμον περιγράφοντα τὴν φαύλην διαγωγὴν τοῦ ἀγάμου κλήρου τῆς ἐποχῆς του; Δὲν ἀνέγνωσε τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον; Ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἐγνώρισε καλλίτερον τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς καθολικότητος ἢ Γρηγόριος

ὁ Ζ', οὗτινος ἡ κεφαλὴ ἦτο μεστὴ φιλοδόξων σχεδίων καὶ ὑπερφιάλων ἐμπνεύσεων. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος (46 ὁμιλ. εἰς Ματθ. ΙΓ', 24) λέγει «ἡ ὑψίστη ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλανθρωπία, ἥτις κτείττων τυγχάνει τῆς ἀγαμίας» καὶ ἐν ὁμιλ. 63 εἰς Ματθ. «ὁ Κύριος προστίθησιν ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω... ἐφιέμενος συνῳδὰ τῇ ἀνεκφράστῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἵνα μὴ τοῦτο ποιήσῃ ὑποχρεωτικὸν νόμον». Καὶ πάλιν (ἐν ὁμιλ. 7 εἰς Ἑβρ. ε' 11—13) «ἐάν τις ἀδυνάτως ἔχῃ ἵνα τὸν αὐτὸν ἐν τῷ γάμῳ βιώσῃ βίον, οἷον ὁ μοναχὸς (ἐν τῇ ἀγαμίᾳ), τὸ πᾶν ἀπώλετο καὶ μένει ὀλίγος πρὸς ἀρετὴν χῶρος· πῶς ἂν εἴη τότε τίμιος ὁ γάμος» (Ἑβρ. ΙΓ', 4) τοιούτου ὄντος τούτου κωλύματος;» Ὁ ὑπεράλπειος Dr J. Zhishman («Das Eherecht der orientalischen Kirche» Wien 1864 σελ. 167) παραδέχεται ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐτίμα πάντοτε τὴν προαιρετικὴν ἀγαμίαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέβαλλεν αὐτήν. «οὕτω δὲ πράττουσα ἦτο μακρὰν τοῦ θεωρεῖν τὸν ἄγαμον βίον ὥς τι προτέρημα ἐν τῷ ἀτόμῳ, καὶ μὴ διατάσσουσα ἢ καὶ ἁπλῶς συνιστῶσα τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον, ἐτήρησε τὴν μέσην ὁδὸν μεταξὺ τῶν δύο διευθύνσεων». Ἐντεῦθεν ἡ ἠθικὴ διαγωγὴ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου. Ἐντεῦθεν ἡ δημοτικότης καὶ ὁ πατριωτισμός του. Ὁ ῥωμαῖος κληρικὸς εἶναι κοσμοπολίτης, μὴ ἔχων οὔτε πατρίδα, οὔτε οἶκον, οὔτε ἑστίαν ἵνα ὑπερασπισθῇ. Ὁ ὀρθόδοξος ἱερεὺς ἔχει κατὰ πρῶτον νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν χώραν του καὶ τὸ θυσιαστήριόν του καὶ νὰ ἐκχέῃ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς του δι' αὐτά... Βεβαίως! ἡ ἀγαμία δὲν εἶναι βαρὺ φορτίον, ἐὰν ὁ ἄγαμος διατηρῇ γυναικωνίτην ἐκ πεντήκοντα γυναικῶν, ὡς ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ς'. Δὲν ἦτο βεβαίως βαρὺ φορτίον εἰς τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΓ', ὅστις ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο ἔνοχος παρθενοφθορίας καὶ αἱμομιξίας *tercentas monachas stupravit quas postea fecit abbatissas vel*

SISMANOGLIO MEGARO

priorissas. Ὁ Schrœckh ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (τόμ. ΛΑ΄, σελ. 378) δύναται νὰ πληροφορήσῃ περαιτέρω περὶ τούτου. Ὁ ὑποκριτὴς πάπας Βενέδικτος ΙΒ΄ ἀπηύθυνε τρομερὰν ἐπίπληξιν τῷ ἀνηθίκῳ κλήρῳ τῆς Ναρβόννης προσφέρων τὸν καρδιναλικὸν πῖλον τῷ Πετράρχῃ *dummodo soror ejus suo consederetur arbitrio* (Hieron. Squazafic. viva Fr. Petrarch.) Ὁ πάπας Σίξτος Δ΄ ἐγκατέστησε χαμαιτυπεῖα ἐν Ρώμῃ καὶ ὥρισε δι' αὐτὰ ἐπήσιον εἰσόδημα 20,000 δουκάτων. Ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἀπεκάλει αὐτὸν *leno vorax, pathicus, meretrix, delator, adulter* κτλ. *Gaudè prisa Nero, superat te crimine* Sixtus κτλ. (Διὰ τὰ τρία δίστιχα ἴδε ἡμετέραν «Unique moyen», σελ. 70, ὑποσημείωσιν). Ὁ Ἀγρίππας (de Vanit Scient ep. 64) λέγει ὅτι ἐπίσκοπός τις ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχεν ἐτήσιον εἰσόδημα 11 χιλιάδων δολλαρίων ἐκ τῶν φόρων τῶν *Sacerdote concubinarii.* Ὁ Ἀγρίππας εἶχε περιηγηθῆ Γερμανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίον, εἰς ὃ παραπέμπομεν, κατὰ τὸ 1527. Ὅσον ἀπελπιστικὰ γεγονότα συνέβαινον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπεδείξαμεν ἐν τῇ διατριβῇ ἡμῶν «Καταναγκαστικὴ ἀγαμία τοῦ κλήρου (Ὀρθόδ. καθολ. ἐπιθεώρ. τόμ. Β΄, σελ. 244—256), ἔνθα ἐζωγραφήσαμεν εἰκόνα δι' ἐγγράφων ἀποδείξεων, ἥτις ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς τὴν κακοήθειαν τῆς ἐθνικῆς Ρώμης, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Petronius, ὁ Martial, ὁ Juvenal καὶ ὁ Persius ἔγραψαν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Arundel Θωμᾶς (eminentissima turris Ecclesiæ Anglicanæ), ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἐρρῖκος Chichele, ἱδρυτὴς τοῦ ἐν Ὀξφόρδῃ κολεγίου τῶν ψυχῶν, ὁ Χορτίγγιος τοῦ Abingdon, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Ὀξφόρδῃ, ὁ ἐπίσκοπος Σαλισβουρῆ Hallam, ὁ Ριχάρδος Ullerston, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Ὀξφόρδῃ, δίδουσιν ἡμῖν ἀπελπιστικὰς ἐκθέσεις τῆς κληρικῆς ἀνηθικότητος τῆς ἐποχῆς

των. Ἴδε Arthur Duck (vita Cichellii, σελ. 48—52), Wharton (I 122), Θωμᾶν Walsingham (ἱστ. Ἀγγλίας, σελ. 387 κ. ἑξ.) καὶ Hardt ἐν τῷ περιφήμῳ αὐτοῦ ἔργῳ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου. Οἱ κύριοι καὶ οἱ γεωργοὶ τῆς ἐπαρχίας Carnarvon (Carnarvonshire) παρεπονήθησαν τῷ βασιλεῖ Ἐρρίκῳ Ζ΄ κατηγοροῦντες τὸν κλῆρον ἐπὶ συστηματικῇ διαφθορᾷ τῶν συζύγων καὶ θυγατέρων των. Δὲν εἶναι θαῦμα ὅτι ὁ ἀνεμοστρόβιλος τῆς μεταρρυθμίσεως ἐλθὼν ἐξήλειψε τοιαύτην ἐκκλησίαν ἀπὸ προσώπου τῆς χώρας. Καλῶς ἠδύνατο ὁ Φώτιος νὰ λέγῃ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ του (σελ. 50 ἔκδ. Μοντακουτίου) «Οὗτοι (οἱ ῥωμαῖοι ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς) οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύντες καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς, τοὺς ἐνθέσμῳ γάμῳ διαπρέποντας μυσάττεσθαί τε καὶ ἀποστρέφεσθαι παρεσκεύασαν». Ἐν ταῖς δυσκολίαις ταύταις εὐσεβεῖς τινες ῥωμαῖοι ἐπίσκοποι, οἷος ὁ Δουράνδος ἐπίσκοπος Mende in Languedoc κατὰ τὸ 1296 ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμούς των πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπεθύμησαν νὰ εἰσαγάγωσι τὴν ἀνατολικὴν χρῆσιν, ἀφ' οὗ αὕτη ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς χρόνοις πράξεως. Ἀλλὰ ταχέως ἡ βαβυλώνιος αἰχμαλωσία ἐν Ἀβινιὼν ἤρξατο, ἡ θρησκεία κατεπόθη ὑπὸ πολιτικῶν καὶ φατριαστικῶν ἀγώνων, αἱ δὲ μεταρρυθμίσεις ἀνεβλήθησαν ἐπ' ἀόριστον. Ὁ κληρικὸς βίος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο ἀπεριγράπτως κακὸς οὕτως, ὥστε ὁ Πετράρχης ἀποκαλεῖ τὴν Ἀβινιὼν (Βαβυλῶνα ἐπὶ τοῦ Ῥήνου) καὶ δίδει ἡμῖν περιγραφήν τινα ἐν τῇ 16 ἐπιστολῇ αὐτοῦ (Basle edit. 1581), ἥτις κατὰ πολὺ ὑπερτερεῖ τὰς χειρίστας περιγραφὰς τῶν ἐθνικῶν κακουργημάτων. Μόνον ἐν τῷ ᾅδῃ δύνανται τὰ ἀντίστοιχα νὰ εὑρεθῶσιν. Ἐάν τις ἐπιθυμῇ νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς διαβεβαιώσεως

ταύτης, ἂς συμβουλευθῇ τὸ δόκιμον τοῦ Theiner ἔργον περὶ τῆς «Καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου» (Altenburg 1828, τόμ. 6′ σελ. 619—623), ἔνθα πλῆρες δίδοται τὸ λατινικὸν κείμενον.

Ἀλλ' ἂς στραφῶμεν ἤδη πρὸς στιγμὴν καὶ εἰς τὸ Λονδῖνον. Κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 3 ἰουλίου 1881 ὁ πατὴρ Tylee (ἐν τῇ ῥωμαιοκαθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἐν ὁδῷ Rosoman) παρόντος τοῦ Dr Weathers ἐπισκόπου Amycla, ἐκήρυξε περὶ τοῦ ὑπουργήματος τῆς ἁγίας ἕδρας λόγον, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ ἑπόμενον χωρίον: «Ἐνταῦθα ὑπάρχει βασιλεία διαρκοῦσα ἐπὶ 19 ἑκατονταετηρίδας, καὶ οἱ ἀσπονδότεροι τῆς ἐκκλησίας ἐχθροὶ ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι μόνον δ ύ ο ἢ τ ρ ε ῖ ς τ ὸ π ο λ ὺ ἐκ τῶν βασιλέων, ἐπὶ τοῦ χ α ρ α κ τ ῆ ρ ος τῶν ὁποίων π ι θ α ν ὸ ν νὰ ὑπάρχῃ κηλίς τις» (ἐλήφθη ἐκ τῆς ὑπεραλπείου ἐφημερίδος «τὸ Σύμπαν» [The Universe] ἰουλίου 9ης 1881). Ἕκαστος ἀρκετὰ μεμορφωμένος φοιτητὴς τῆ. θεολογίας θὰ δυνηθῇ βεβαίως νὰ προμηθεύσῃ τῷ ἱεροκήρυκι τοὐλάχιστον μ ί α ν ε ι κ ο σ ά δ α παπῶν, οἵτινες ἦσαν εἰς τὸ ὕψιστον ἄσωτοι*. Τοιουτοτρόπως οἱ ῥωμαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκονται τὴν ἱστορικὴν ἀ λ ή θ ε ι α ν! Ἀλλ' ἀροῦ ὁ δομινικανὸς M. I. H. Ollivier τολμᾷ νὰ διαλευκάνῃ καὶ αὐτὸν μάλιστα τὸν χαρακτῆρα τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ς′ (Le pape Alexandre VI et les Borgia, Paris 1870), δὲν θὰ θαυμάσωμεν, ἐὰν ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ἕνδεκα πάπαι τῆς π ο ρ ν ο κ ρ α τ ί α ς, τὰ ἐν Ἀβινιὼν παπικὰ πρότυπα καὶ ὁ Ἰωάννης ΚΓ′, ὡς ἐκ περισσοῦ, θὰ στιλπνωθῶτι, θὰ καθαρισθῶστι καὶ θὰ λευκανθῶτιν ὡς χιών. Ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς ὅμως A. von Reumont νομίζει ὅτι ἡ τοῦ Ollivier «τ ά σ ι ς π ρ ὸ ς τ ὸ ν ο θ ε ύ ε ι ν γ ε γ ο ν ό τ α» εἶναι ἀφόρητος. Καὶ ἐν τούτοις

*Ὁ Génébrard ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Aix ὁμιλεῖ περὶ **πεντήκοντα** παπῶν τόσῳ κακοήθων, ὥστε εἶναι ἄξιοι τοῦ ὀνόματος τῶν ἀποστατῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν (Chron. ad ann. 901).

ἡ πρὸς τὸ νοθεύειν αὕτη τάσις ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ δὲν δεικνύει πόσον βαθέως ἐρριζώθη ἐν ταῖς σαρξὶν αὐτῆς ἡ ἰησουϊτικὴ ἀρχὴ «ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα»; Ἐὰν ὁ πάπας ἠδύνατο, ἤθελεν ἀ ν α π λ ά σ ε ι τὴν ἱστορίαν. Τοῦτο *per parenthensim.*

Τὸ ἐπελθὸν τεσσαρακονταετὲς παπικὸν σχίσμα ἠκολούθησεν ἡ θ ε λ λ ώ δ η ς περίοδος τῶν συνόδων Πίζης, Κωνσταντίας, Βασιλείας, Φερράρας καὶ Φλωρεντίας. Ἀλλ' ὁ πάπας Εὐγένιος Δ′ δὲν ἀντέστη ὡς ἥρως, ὡς μέγας ἥρως, διὰ τῆς ἀκεραιότητός του καὶ τῶν ἄλλων σπουδαίων ἰδιοτήτων τοῦ χαρακτῆρός του; Τοιοῦτος παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ Dr Zhishman (Die unions hemdlungen zwisschen der orient. und rœmischen Kirche, Wien 1858 σελ. 20 καὶ ἑξ.). Μεγαλειτέρα ψευδὴς παράστασις δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ, διότι παρατηροῦντες ὄπισθεν τῶν παραπετασμάτων εὑρίσκομεν αὐτὸν ἀσυνήθους εἴδους χαρακτῆρα, ἀγροίκων πολεμικῶν ἕξεων, ἄπιστον καὶ σκληρὸν φρενέα. Ὁ Ffoulkes (The church's Creed or the Crown's Creed? σελ. 22 καὶ ἑξ.) παρουσίασεν ἡμῖν ἀληθεστέραν εἰκόνα. «Ὁ Εὐγένιος» λέγει ὁ εὐνοούμενος αὐτῷ βιογράφος (ἀναφέρω ἐκ τοῦ Ciaconius) «ἐθεωρεῖτο συνεπὴς εἰς τὸ ἐκπληροῦν τὰς ὑποσχέσεις του, ἐκτὸς ἐὰν εἶχεν ὑποσχεθῇ τι, ὅπερ ἦτο καλλίτερον νὰ ἀνακαλέσῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ... Ὁ Blondus, γραμματεὺς τοῦ πάπα, ἰλιγγιᾷ θαυμάζων τὰς ἀμυθήτους χρηματικὰς ποσότητας, ἃς ὁ κύριός του ἐδαπάνα πρὸς π ε ρ ι π ο ί η σ ι ν τῶν μεγιστάνων ἢ τῶν ἐνδεῶν ἱεραρχῶν τοῦ ἕλληνος αὐτοκράτορος διὰ δώρων. Ὁ Συρόπουλος, εἷς ἐξ αὐτῶν, μετ' ὀλιγωτέρας δυσκολίας καλεῖ ταῦτα δ ω ρ ο δ ο κ ί α ς... ὁ καρδινάλιος Vileleschi συνελήφθη αἴφνης καὶ ἐ β λ ή θ η εἰ ς θ ά ν α τ ο ν ἄνευ δ ί κ η ς τῇ δ ι α τ α γ ῇ του (τοῦ Εὐγενίου)». Καὶ ἄλλον θάνατον διεπράξατο ὁ Εὐγένιος βασανίσας τὸν εὐσεβέστατον καρμηλίτην μοναχὸν

Θωμᾶν Conecte διὰ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως καὶ καύσας, διότι προσέβαλε τὰς κακουργίας τῆς ρωμαϊκῆς αὐλῆς. Ἡ ζοφερὰ σκιὰ τοῦ ἐγκλήματος τούτου κατεδίωκεν αὐτὸν μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου του. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Εὐγένιος. Καὶ ἐὰν ἀποτρίψωμεν τὸ ἐπίσημον ἐπιχρύσωμα ἐκ τῆς εἰκόνος πολλῶν «καλῶν» παπῶν, τί μένει; ἢ μία ἄκακος μηδαμινότης, ἢ πανοῦργός τις φιλοδοξία, μετημφιεσμένη ὑπὸ τοῦ αἰδεσίμου κουκουλίου ἑνὸς ἐρημίτου. Ὁ Kurtz ἀξιόπιστος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς δικαίως παρατηρεῖ ὅτι « πάντες σχεδὸν οἱ τοῦ Ηίου Β΄ διάδοχοι μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν περιβόητοι διὰ τὴν ἀκολασίαν των καὶ τὴν ἀσέβειαν, ἢ τοὐλάχιστον ὅλως κοσμικοὶ καὶ βέβηλοι». Ὁ Bellarmine (Concio XXVIII Opp. tom. VI) λέγει· « ἔτη τινὰ πρὸ τῶν αἱρέσεων τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου δὲν ὑπῆρχον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων οὔτε δικαιοσύνη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, οὔτε πειθαρχία εἰς τὰ ἤθη τοῦ κλήρου, οὔτε γνῶσις τῶν ἱερῶν πραγμάτων, οὔτε σέβας πρὸς αὐτά· ἐν βραχεῖ, μόλις εἶχε μείνει θρησκεία». Τὸ ῥεῦμα τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς ὑψοῦτο μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατηθῇ, οὐδ' ἡ πλήμμυρα νὰ ἀναχαιτισθῇ, ἀφ' οὗ ἡ καταναγκαστικὴ ἀγαμία τοῦ κλήρου, ὡς τὸ ἰσχυρότερον καὶ τὸ ἀνώτερον ὄργανον, δὲν ἐπρόκειτο νὰ θυσιασθῇ, οὐδὲ ν' ἀντικαταστῇ διὰ τῆς ἀρχαίας πράξεως τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ὅπως ἡ Ἀνατολὴ ἀναλλοιώτως ἐτήρησεν αὐτήν. Τὸ σῶμα τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, σαπὲν μέχρι καρδίας, διεφάγη ἐπὶ τέλους· ἀλλὰ δὲν ἦτο ἡ χείρων τάξις τῶν μελῶν, ἥτις ἀπεχωρίσθη (ὡς οἱ Ρωμαῖοι ἀρέσκονται νὰ παραστήσωσιν). Ὢ! ὄχι. Ἡ *cloaca maxima* ἔμεινεν ἐν Ρώμῃ, ἀλλ' οἱ προτεστάνται ηὔξησαν, καὶ ἀριθμοῦσιν ἤδη ἐννενήκοντα ἑκατομμύρια. Καθαρὰ ζημία ἐννενήκοντα ἑκατομμυρίων εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐκ-

κλησίαν! Δὲν εἶναι πάλιν οὗτος ὁ τοῦ Θεοῦ δάκτυλος γράφων ἐπὶ τοῦ τοίχου τὴν καταδίκην τοῦ σχίσματος; Φιλοδοξία, δεσποτεία καὶ ἀνηθικότης προερχομένη ἐκ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου κατεβίβασε τόσῳ τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Ὁ πάπας Ἀδριανὸς ς΄ ἐν τῷ ἐνταλτηρίῳ αὐτοῦ πρὸς τὸν νούντσιον Cheregati, ὃν ἀπέστειλε πρὸς τὴν συνέλευσιν τῆς Νουρεμβέργης, ἐκφράζεται ὡς ἑξῆς· « Γνωρίζομεν ὅτι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀποτρόπαιοι παρεκτροπαὶ ἔλαβον χώραν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἕδρᾳ, καταχρήσεις ἐν τοῖς πνευματικοῖς, παραβίασις τῆς ἐξουσίας, τὸ πᾶν δὲ διεφθάρη. Ἡ διαφθορὰ ἐσπάρη ἐκ τῆς κεφαλῆς εἰς τὰ μέλη, ἐκ τοῦ πάπα εἰς τοὺς ἱεράρχας· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός » (Rainald tom. XI, σ. 373). Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος, μία ἐλεεινὴ συρραφὴ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν*, ὀλίγον μετέβαλε τὴν κατάστασιν.

* Ἂς ἐκθέτῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὁ περίφημος πορτογάλος ἀρχιεπίσκοπος Βράγας Βαρθολομαῖος dos Martyres, εἷς τῶν ἐξοχωτέρων μελῶν τῆς ἐν Τριδέντῳ. Ὁ Pallavicini ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ΙΕ΄ βιβλίῳ ς΄ 4 τῆς ἑαυτοῦ Istoria del concilio di Trento. Ἀναφέρομεν ἐκ τοῦ Fr. Luis de Sousa «Vida de D. Fr. Bartholomeu dos Martyres» livro II κεφ. 10: Ὁ Βαρθολομαῖος ἐνόμιζεν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἱερᾶς καὶ γενικῆς ταύτης συνελεύσεως ἦτο νὰ προαγάγωσι τὸν κόσμον καὶ νὰ καθάρωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κακίας, ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τὸ ἔργον ἐκ τοῦ σπουδαιοτέρου μέρους του, δηλαδὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρου μέρους του, δηλ. τῶν ἱεραρχῶν, καὶ ἐντεῦθεν νὰ μεταβῇ εἰς τὰ ἧττον σπουδαῖα καὶ εἰς πᾶν κατὰ τὴν ἀναλόγως ἀπαιτουμένην θεραπείαν, καὶ εἶπεν « ὅτι ἔπρεπε νὰ προβῶσι τακτικῶς καὶ τὸ περισσότερον ἀπεκάλεστε τὴν πορείαν πρωϊαίτερον καὶ ἄτακτον· *ἀλλ' αἱ ὧραι, ἃς συνήντησεν, ἦσαν ἐναντίαι αὐτοῦ*· ὅτι ἡ μεταρρύθμισις ἐν τῇ οἰκίᾳ τινός, καίπερ ἐπιχειρισθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰδίων του χειρῶν, δὲν ἦτό τι εὐχάριστον, καὶ ἐπειδὴ ἦτο ὑπόθεσις, ἐν ᾗ τὰ σπουδαιότερα καὶ ἐπισημότερα πρόσωπα τὰ μάλιστα ἐνδιεφέροντο, *πάντες ἐπεκρύβησαν*, καὶ ἐπελάβοντο ἄλλων ὑποθέτων συζητοῦντες καὶ ὁρίζοντες αὐτὰς, μὴ θίγοντες ποσῶς τὸ ἀνωτέρω ζήτημα. Ὁπωσδήποτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος δὲν μετέβαλε γνώμην καὶ ἀναλαβὼν δύναμιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀντιπολιτεύσεως συνέστησε, παρεκάλεσεν, ἔπεισε, συνεβούλευσε κοι-

Ἡ ἔμμεσος ἐπιρροὴ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπέδρασε περισσότερον οὕτως, ὥστε ἐν ταῖς χώραις ἔνθα ὁ ὀξὺς ὀφθαλμὸς τῶν αἱρετικῶν ἐξασκεῖ αὐστηρὰν ἐποπτείαν, ἡ ὁρατὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων εἶναι ἧττον ἀντιρρήσιμος ἢ πρότερον. Τὰ τυχὸν συμβαίνοντα σκάνδαλα ἀποσιωπῶνται. Καὶ ὡς πρὸς τοὺς πάπας δὲ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἂς ὁμιλήσῃ εἷς Winchester Cucumbent (Historical witness against the Church of Rome and its Counterfeit, London, James Nisbet). «Ἡ ἐποχὴ ἡμῶν εἶδέ τινας ἐκ τῶν χειροτέρων [;] διαδόχων τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Ὁ σκανδαλώδης βίος Λέοντος ΙΒ', οἱ ἔρωτές του καὶ τὰ πολυάριθμα τέκνα του ἐκ τῆς Madame Pfiffer of Lucerne, καθὼς καὶ ὁ τοῦ Γρηγορίου Ις', τὰ κοῦφα καὶ φλύαρα ἀστειεύματά του, ὡς καταλεπτῶς περιεγράφησαν εἰς νέον τι σύγγραμμα ρωμαιοκαθολικοῦ συγγραφέως, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ προβαίνων πολιτισμὸς καὶ ἡ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος συνετέλεσαν ὀλίγον ἢ οὐδόλως πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν σκανδάλων τῶν λεγομένων βικαρίων τοῦ Χριστοῦ». Ἐὰν τὸ λεγόμενον ἦναι ἀληθές, ἤθελε φέρει ἡμᾶς εἰς τὸ ἔτος 1846, εἰς τὴν παπωσύνην τοῦ προκατόχου τοῦ προτελευταίου πάπα!

Γ'. ΓΑΜΟΣ

Εἴδομεν ἤδη πόσον ἡ Ρώμη μεγάλως ἔβλαψε τὴν ἐκκλησίαν, ὁρίσασα τὴν καταναγκαστικὴν ἀγαμίαν τοῦ κλή-

---

νῶς καὶ ἰδιαιτέρως ἵνα μὴ ἀπολέτωσι διὰ πράγματα ἧττον σπουδαῖα τοιαύτην πολύτιμον εὐκαιρίαν πρὸς ἐπιτυχίαν μεγάλων, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀρχίσωσιν ἀμέσως ἐκ τοῦ ἀναγκαιοτέρου, νὰ καθάρωσι δηλ. τὸν *χρυσὸν τῆς ἐκκλησίας τουτέστι τὸν κλῆρον, ὅστις ἐστιγματίζετο διὰ διεφθαρμένων τρόπων ἡδονῆς καὶ ἐπιδείξεως καὶ διὰ πολλῶν ἐλαττωμάτων ἐκ τούτων ἀναφυομένων*· (Ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ πορτογαλικὸν κείμενον, σελ. 205), καὶ μετ' ὀλίγας σελίδας ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. ὁ Σούσας διηγεῖται πῶς «εἷς μετὰ τὸν ἄλλον *ὁμοφώνως* διὰ τῆς συνήθους αὐτοῖς *χάριτος* εἶπον ὅτι οἱ ἐξοχώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι καρδινάλιοι *χρήζουσι δὲν μεταρρυθμίσεως*».

ρου. Ἐὰν ἄνθρωπός τις ἔχῃ θείαν κλῆσιν καὶ διὰ τὴν ἱερωσύνην καὶ διὰ τὸν ἔγγαμον βίον, ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν θείαν κλῆσιν. Πόσοι φωστῆρες τῆς ἐκκλησίας δὲν ἦσαν ἔγγαμοι ἱερεῖς, ἢ υἱοὶ ἱερέων καὶ ἐπισκόπων; Ὑπὸ τὸν ρωμαϊκὸν κανόνα ἠθέλομεν στερηθῆ αὐτῶν. Δὲν θὰ εἴχομεν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν τὸν υἱὸν τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου, οὔτε τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα ἐπίσκοπον Τριμυθοῦντος ἐν Κύπρῳ, «ὅστις ἦτο ἔγγαμος καὶ εἶχε τέκνα μὴ ὢν ἐν τούτοις ἐλλιπὴς ἐν τοῖς πνευματικοῖς» (Σωζομ. Ι,ΙΙ), οὔτε τὸν ἅγιον Ἰλάριον ἐπίσκοπον Ποατείρων, ὅστις ἐμπαθῶς ἠγάπα τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Ἄβραν, οὔτε Μάρκελλον τὸν Ἀπαμείας καὶ τοὺς γενναίους υἱούς του. Ὁ Ἀθανάσιος καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγουσιν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγάμων ἱερέων ἦτο μέγας, δὲν ἐπάγουσι δὲ λέξιν τινὰ μομφῆς ἢ κατηγορίας, ἀλλὰ φαίνονται μεγάλην σημασίαν διδόντες εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς.

Ἡ ὑπερεκτίμησις τῆς κληρικῆς ἁγιμίας, τὸ ταυτίζειν αὐτὴν μετὰ τῆς παρθενίας, ὁ ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης ἀποκλεισμὸς τῶν ἐγγάμων ἱερέων ἦγαγον φυσικῶς εἰς τὴν περιφρόνησιν τοῦ γάμου. Ἡ μανιχαϊκὴ ἀρχὴ «ἡ ὕλη εἶναι πονηρά, ἡ σὰρξ εἶναι ἁμαρτία» (οὐχὶ σὰρξ ὡς σαρκικὴ ἐπιθυμία, ἀλλ' ὡς φυσικὸν συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου) ὑπεκρύπτετο ὄπισθεν καὶ ἐλησμόνησαν ὅλως τοὺς λόγους τοῦ Χρυσοστόμου «πῶς ἠδύνατο ὁ γάμος ἵνα ᾖ τίμιος, τοιοῦτον ὢν κώλυμα»; Τοιουτοτρόπως οὐλτραμοντανιστής τις συγγραφεὺς (Du mariage et du célibat au double point de vue laïque et sacerdotal, Paris 1863 σελ. 15) λέγει· «Διὰ τοὺς χριστιανοὺς ὁ γάμος εἶναι ἧττον σκοπὸς ἢ μέσον· ὑπὸ μίαν ἔποψιν εἶναι ἡ *ἁπλοποίησις τοῦ κακοῦ* εἰς *τὴν ἁπλουστέραν του ἔκφρασιν*» (la réduction du mal à sa plus simple expression). Ὁ γάμος εἶναι παραπολὺ ταπεινὴ πολιτεία διὰ τὸν ἱερέα·

τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι ἀρκετὰ καλὸν μόνον διὰ τοὺς λαϊκούς. Πόσον μάλιστα ῥυπαραὶ εἶναι αἱ σκέψεις καὶ αἱ λέξεις τῶν ἐξυψουμένων ἐκείνων ἀγάμων αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸν νόμιμον γάμον τῶν ἑλλήνων ἱερέων, μανθάνομεν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Νικήταν Πεκτορᾶτον ἀπαντήσεως τοῦ καρδιναλίου Οὐμβέρτου sect. 34 (ap Will. Acta et scripta quæ de controversiis ecclesiæ græcæ et latinæ sæc. XI composita extrant, Lipsiæ et Marpugi, 1861 σελ. 150), ἐν ᾗ παριστᾷ τοὺς ἐγγάμους ἱερεῖς ὡς « *recenti carnis voluptate toti resoluti et marcidi* », προβαίνοντας εἰς τὸ θυσιαστήριον, λειτουργοῦντας καὶ ἁπτομένους τοῦ ἀχράντου τοῦ Χριστοῦ σώματος, *indeque sanctificatas manus ad tractandum membra muliebria mox referant*. Ὁποία γραφικὴ περιγραφή! ἀληθῶς οὐχὶ ἀγνοῦ γάμου, ἀλλὰ πορνικοῦ βίου οὗ ἔζων οἱ δυτικοὶ ἄγαμοι ἱερεῖς καὶ ἐφορολογοῦντο διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν παπῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων των. Καὶ ὁ καρδινάλιος Οὐμβέρτος δεικνύει ἑαυτὸν κάλλιστα γνωρίζοντα τοῦτον (τὸν πορνικὸν βίον). Ἀποροῦμεν τί νομίζει περὶ τῆς γνώμης τοῦ συναδέλφου του ὁ καρδινάλιος Manniny, ὅστις διατελῶν ἐν χηρείᾳ, πρέπει νὰ γνωρίζῃ καλλίτερα. Ἐὰν ἡ ἐκκλησία ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν νὰ προβάλλῃ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ τὰς περιστάσεις νέα γαμικὰ κωλύματα, τὰ κωλύματα ταῦτα δύνανται μόνον νὰ ὦσι τοιαῦτα, οἷα καθιστῶσι τὸν γάμον ἀντικανονικὸν (impedimenta prohibentia) καὶ οὐχὶ ἄκυρον (impedimenta dirimentia). Ἅπαντα τὰ ἀκυρωτικὰ προσκόμματα εἶναι ἀποστολικῆς καταγωγῆς, τὰ μὲν ληφθέντα ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, τὰ δὲ εἰσαχθέντα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ παραδοθέντα τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων. Ἀλλ' ὅτι ἐπετρέπετό ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δὲν δύναται νὰ ἀπαγορευθῇ ὡς ἀκυροῦν τὸν γάμον, καίτοι δύναται νὰ προξενήσῃ ἀντικανονικότητά τινα. Ἐν συντόμῳ ἡ

ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἢ καταργήσῃ ἀκυρωτικὰ προσκόμματα, ἀλλὰ μόνον νὰ διατυπώσῃ τὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων ὑπάρχοντα. Συνεπῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διακηρύττει τὸν γάμον συνάψαντα ἱερέα ὡς πράξαντα ἀντικανονικῶς, ἀλλὰ θεωρεῖ τὸν γάμον του ἔγκυρον καὶ δὲν βιάζει αὐτὸν πρὸς διάζευξιν*. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοὐναντίον παρανόμως κηρύττει τὸν γάμον αὐτοῦ ἄκυρον καὶ ἀφορίζει αὐτὸν μὴ διαζευγνύμενον. Ἡ σπουδαία αὕτη καὶ ζωτικὴ διαφορὰ περικλείει τὴν ἀρχὴν μιᾶς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τῶν κλειδῶν, δι' ἧς ὁ πάπας περιβάλλεται, ἣν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ὅλως ἀπορρίπτει ὡς ἀδικαιολόγητον καινοτομίαν. Ἡ παπικὴ αὕτη ἐξουσία πιστεύεται τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἔχει τὴν ἀξίωσιν τοῦ μετατρέπειν ἢ τοῦ τελειοποιεῖν καὶ «αὐτὸ τὸ ἀκυρωτικὸν κώλυμα» τῆς μοιχείας τὸ ὁρισθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου ὅμως ὁ καρδινάλιος Dajetaw (Comment. in Matt. XIX)

---

* Σ. Μ. — Ἐλησμόνησε πάντως ὁ πολυμαθὴς καὶ σεβαστὸς ἡμῖν συγγραφεὺς νὰ προσθέσῃ ἐνταῦθα ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ναὶ μὲν δὲν ἀκυροῖ τὸν μετὰ ἱερωσύνην γάμον τοῦ κληρικοῦ, *μετατίθησιν ὅμως αὐτὸν ἀπὸ βαθμοῦ του*, ἑπομένη τῷ Α' κανόνι τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου, οἰκουμενικὸν ἐχούσης κῦρος, λέγοντι· «Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν *μετατίθεσθαι*, ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον καὶ ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς μετάνοιαν», ὃν καὶ ὁ Hefele οὕτωσὶν ἑρμηνεύει· «ἐὰν ἱερεύς τις συναφθῇ γάμῳ μετὰ τὴν χειροτονίαν, καθαιρεῖται τοῦ ἱερατικοῦ βαθμοῦ του καὶ καταβιβάζεται εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν (communio laïcalis· ἐὰν δὲ ἡ ἔνοχος πορνείας ἢ μοιχείας, πρέπει νὰ ἀφορισθῇ καὶ νὰ διέλθῃ πάσας τὰς βαθμίδας τῆς μετανοίας, ἵνα τύχῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας». Ἐπάγει δὲ ταῦτα· «Εἴδομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ 10 κανόνι τῆς Ἀγκύρας ὅτι ἐν μιᾷ περιπτώσει οἱ διάκονοι ἐπετρέποντο νὰ νυμφευθῶσι μετὰ τὴν χειροτονίαν, ὅτε δηλ. παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐμαρτύραντο τὴν τοιαύτην πρόθεσίν των. Ὡς πρὸς τοὺς ἱερεῖς δὲ, οὔτε ἡ σύνοδος τῆς Ἀγκύρας, οὔτε ἡ τῆς Νεοκαισαρείας ἐμνήσθησαν ἐξαιρέσεώς τινος» (Hefele ἱστορία τῶν συνόδων τόμ. Α' σελ. 223 τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως).

ἐφρόνει πολὺ διαφορώτερον, ὡς καὶ τὰ ἐξομολογητάρια. Τὰ βιβλία ταῦτα (ἐγχειρίδια πρὸς χρῆσιν τῶν πνευματικῶν περιλαμβάνοντα κανόνας καὶ λύσεις ἀποριῶν) ἔλαβον τὴν ἀρχήν των ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐγένοντο ἀποδεκτὰ ὑπὸ Θεοδώρου ἀρχιεπισκόπου Κανταουρίας, ἕλληνος μοναχοῦ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ἀλλ' ἐκπεπτώτος τοῦ γένους του κατ' ὀλίγον, καὶ περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ὁ Walter (Kirchenrecht, 13 ἐκδ. σελ. 196, 7 σημείωσις) εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὁ Θεόδωρος οὐδέποτε συνέγραψέ τι, ἀλλ' ὁ Ἐλδενβράδος λέγει ὅτι τὸ αὐθεντικὸν κείμενον τοῦ βιβλίου τοῦ Θεοδώρου ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Record Office τῷ 1840 ἐν τοῖς Ancient Laws and institutes of England. Τὰ περὶ τῶν ἑλληνικῶν κανόνων τῆς μετανοίας τῶν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου (Dom. Pitra. Spicileg. Solesm. IV 381—415) καὶ τῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ νηστευτοῦ εἶναι πασίγνωστα. Ἀντίτυπον συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν τῆς μετανοίας κανόνων εὑρίσκεται ἐν κώδικι βοδλειανῷ, 264 fol. 160 κ.ἑ.

Εἴδομεν τὴν ὁρμητικότητα τῆς Ρώμης πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου, εὑρισκούσης καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν σφάλλοντα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς μοιχείας· ἀλλὰ καίτοι οἱ Ρωμαῖοι μετὰ μεγάλου πατάγου κλείουσι τὴν ἐμπρόσθιον θύραν, ἀνοίγουσι τὴν ὀπίσθιον καὶ πολυαρίθμους καταλλήλους διεξόδους πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἐγγάμου κόσμου. «Ἐὰν μόνον ἔχωσι τὰ θυλάκιά των πλήρη χρημάτων, τὰ *Dataria apostolica* (ἐπινοηθέντα κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα) δύνανται εὐκόλως νὰ ἐξεύρωσι μέσα καὶ τρόπους πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν των. Καὶ ἐὰν ἀκόμη αὐτοὶ οἱ συνεζευγμένοι βαρυνθῶσιν ἀλλήλους καὶ ἐπιθυμῶσι νὰ συνάψωσιν ἄλλους γάμους, δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζωνται· ὑπάρχει βάλσαμον καὶ διὰ αὐτοὺς ἐν Γαλαάδ. Μεγάλοι* καὶ μικροὶ βασιλεῖς γνωρίζουσι τοῦτο. Ὁτιδήποτε δύναται ἡ Ρώμη νὰ ἦναι, ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα, ἢ νὰ τὴν ἐπαινέσωμεν ὡς σοφῶς πράξασαν. Προσκαλέσασα ἕνα ἕκαστον τῶν χρεοφειλετῶν τοῦ Κυρίου εἶπεν αὐτοῖς: «Δέξαι σου τὸ γράμμα καὶ καθίσας ταχέως γράψον ἑκατὸν σκοῦδα ἢ χίλια (κατὰ τὴν περίστασιν) καὶ ὡς ἐπεθύμησας γεννηθήτω σοι»· τῷ ὄντι οἱ υἱοὶ τῆς Ρώμης εἰσὶν εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῆς ὀρθοδοξίας. Οἱ τελευταῖοι πρόσκεινται ἔτι εἰς τὴν παλαιὰν ἐντολήν. «Μὴ κτήσασθαι χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν» (Ματθ. Ι', 9). Οἱ πρῶτοι θεωροῦσι πρακτικώτερον νὰ δανείζωνται τὸ πλῆρες βαλάντιον παρὰ τοῦ Ἰούδα. Ἡ Ρώμη βεβαίως μετῆλθεν ἐπωφελὲς ἐπάγγελμα, ἀφ' οὗ εἰσήγαγε τὸ ἐμπόριον τῶν ἐξαιρέσεων εἰς τὰ τοῦ γάμου. Οὐδεὶς ἔμπορος ὑπερτερεῖ τὴν Ρώμην εἰς τὸ πλεονέκτημα τοῦ ὀργανίζειν καὶ αὐξάνειν τοὺς πόρους της. Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΞΑΙΡΕΣΕΩΝ, οὐδὲ κἂν ὄνομα ἔχει δι' αὐτὰς, διότι ἡ νεωτέρα λέξις συγκατάβασις δὲν εἶναι ἐκκλησιαστικὸς ὅρος. Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν ἤδη τί ὁ ζηλωτὴς οὐλτραμοντανιστὴς Dr J. Zhishman παρατηρεῖ ἐπὶ τούτου (Das Cherecht der orientalischen Kirche, Vienna, 1864 σελ. 713): «τὰ πατριαρχεῖα οὐδέποτε ἐσφετερίσθησαν τὴν ἐξουσίαν τῆς παραδοχῆς ἐξαιρέσεως ἀπό τινος

*Ὅτε ὁ μέγας Ναπολέων ἐπέστρεψεν οἴκαδε κατὰ τὸ 1809 ἐν πλήρει

διὰ τὰς νίκας του δόξῃ, ὁ Fouché εἶπε πρὸς αὐτόν: Il faut que Votre Majesté se resolve à un acte indispensable; il lui faut un divorce et un nouveau mariage. Ὁ Ναπολέων ὅμως ἦτο ἐκκλησιαστικῶς νενυμφευμένος τὴν Ἰωσηφῖναν κατὰ τὸ 1804 τὴν παραμονὴν τῆς στέψεώς του. Ὁ πάπας Πίος ϛ' ἀνεγνώρισε τὸν γάμον του, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔχριεν αὐτόν· καὶ ὅμως κατὰ τὸ 1810, ὅτε ὁ Ναπολέων ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ τὴν Μαρίαν Λουΐζαν, οἱ ἱερεῖς ἀνεκάλυψαν ἐξαίφνης ὅτι ὁ ἱερεὺς τῆς ἐνορίας δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὸν προηγούμενον γάμον καὶ τούτου ἕνεκα ὁ γάμος ἦτο ἄκυρος· ἀλλὰ κατὰ τὰ προηγούμενα ἐξ ἔτη οὐδεμία ἀμφιβολία ἠγέρθη εἴς τινα ἢ ὑποψία περὶ τοῦ κύρους τοῦ πρώτου γάμου, οὐδὲ κἂν εἰς τὸν ἐφημέριον, ὅστις ἐγνώριζε τὰ περὶ αὐτοῦ!!!

ἐκκλησιαστικοῦ νόμου ἀνεγνωρισμένου ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων, ἐλλείπουσι δὲ παντελῶς ἀποδείξεις ἐάν ποτε ὑπερήσπισαν τὴν ἀρχὴν τῶν συγκαταβάσεων ἢ οἰκονομιῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον... Ἐὰν αἱ ἐξαιρέσεις ἦσάν ποτε ἐν χρήσει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δὲν ἤθελον ἀντιστῇ τόσῳ θετικῶς εἰς τὰς ἑρμηνείας ἐκείνας, αἵτινες ἐπειρῶντο νὰ ἐξαγάγωσιν ἐξ ἁπλῶν κανονικῶν ἐγγράφων τὴν δυνατότητα τῆς ἐξαιρέσεως». Δὲν δύναταί τις ἀναγινώσκων τὰς γραμμὰς ταύτας νὰ μὴ ἴδῃ τὸν καταπνιγόμενον θαυμασμὸν τοῦ συγγραφέως διὰ τὴν τῇ ῥωμαικῇ καταχρήσει τῆς ἐξαιρέσεως ἀντικειμένην πρᾶξιν τῆς ὀρθοδοξίας.

Τὰ σκάνδαλα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας διαρρυγνυούσης πολυχρονίους γαμικοὺς δεσμοὺς «δι' ἔλλειψιν συγκαταθέθεως» (ex defectu consensus) καὶ πρὸς πεῖσμα τῶν ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης γεννηθέντων τέκνων, δὲν εἶναι τόσον ἀσυνήθη, καίτοι ὁ ῥωμαιοκαθολικὸς κανονιστὴς Walter (Eherecht σελ. 656) δεικνύει ὅτι τὸ συνοικεῖν εἶναι μία «σιωπηρὰ συγκατάθεσις». Ἔτι συχνότερον ἀκυροῦνται οἱ «μικτοὶ γάμοι», ἐὰν τὰ μέρη συνέδῃ νὰ ὦσιν ἐν χώρᾳ, ἔνθα ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος ἐδημοσιεύθη ἐπισήμως. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς γάμους τῶν αἱρετικῶν, ἐὰν τὸ ἓν μέρος ἀσπασθῇ τὸν ῥωμαιοκαθολικισμόν. Ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας (dispariter cultus) εἶναι γόνιμος πηγὴ πρὸς διάζευξιν. Πόσοι γάμοι, τελούμενοι ἐν τῇ ῥωμαικῇ ἐκκλησίᾳ, ἤθελον θεωρεῖσθαι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ (καὶ θεωροῦνται ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ) μοιχεῖαι, αἱμομιξίαι ἢ καθαραὶ πορνεῖαι!

Ζ'. ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ.

Οἱ προτεστάνται ὁμοφώνως ἀπορρίπτουσι τὸ μυστήριον τοῦτο, καίτοι τὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου Ε', 14, 15, περιλαμβάνει πάντα τὰ ἀπαιτούμενα δι' ἀληθὲς μυστήριον. «Συνέστη λοιπὸν τότε ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ»; Βεβαίως

συνέστη· διότι πῶς ἠδύνατο ἄλλως ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος νὰ τολμήσῃ νὰ συνδέσῃ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν (ὅπερ ἐστὶ θεῖον προνόμιον. Ματθ. Θ', 2—6) μετὰ τοῦ εὐχελαίου, (ὡς ἀποκαλεῖ κυριολεκτικῶς τὸ μυστήριον τοῦτο ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία); Οἱ ἀπόστολοι οὐδαμοῦ ἀποκαλοῦσιν ἑαυτοὺς ἱδρυτὰς, ἀλλὰ μόνον οἰκονόμους (ἢ διανομεῖς) τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ (Α' Κορινθ. Δ', 1), «ἀλλὰ ποῦ τῆς Γραφῆς ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Χριστὸς συνέστησε τὸ μυστήριον τοῦτο»; Ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων (Α', 3) ὅτι ὁ Χριστὸς δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα μεταξὺ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως αὐτοῦ ἐδίδασκε τοὺς ἀποστόλους του «λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ». Τὰ ἰδιαίτερα ταῦτα μαθήματα, ὧν ἡ Γραφὴ δὲν δίδει τὰ καθέκαστα, ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, ὡς παρακατετέθη ταῖς ἐκκλησίαις, ἃς ἐθεμελίωσαν καὶ πιστῶς μετεδόθη τοῖς μεταγενεστέροις. Ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χρῆσις τοῦ μυστηρίου τούτου ὑπηνίχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους (τέλος τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος) ἐν ὁμιλίᾳ εἰς Λευϊτ. Β' 4, τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου (περὶ ἱερωσύνης Γ' 6), ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας (περὶ τῆς ἐν πνεύμ. καὶ ἀληθ. λατρείας βιβλίον ς' τόμ. Α' σελ. 211, Παρίσιοι 1638). Ὁ Βίκτωρ πρεσβύτερος ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ε' αἰῶνος (Comment. in Marc IV 13) καὶ ὁ Καισάριος Ἀρελάτης (5 αἰών. λόγος 265, 3, ἐν τῷ πίνακι τοῦ 5 τόμου τῶν ἔργων τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, Antwerp. 1700) ὁμιλοῦσιν ἔτι σαφέστερον περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Α' ἐπὶ τέλους ἐν τῇ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Eugudium Δεκεντίου ἀλληλογραφίᾳ του κατὰ τὸ 416 ὁμιλεῖ σαφέστατα περὶ τούτου. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦτο ἀρχαῖον ἀποστολικὸν ἔθος, πληροφορούμεθα ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν, οἵτινες ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα διατηρήσεως αὐτοῦ.

Τὰ Θεολογικὰ ἐγχειρίδια γενικῶς ἀνατυποῦσι τὸ ἓν ἐκ τοῦ ἄλλου τὴν φράσιν· «οὕτω πιστεύουσιν ὁμοφώνως ἡ ἑλληνικὴ, ἡ λατινικὴ, ἡ ἀρμενικὴ, ἡ νεστοριανὴ καὶ ἡ μονοφυσιτικὴ ἐκκλησία». Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀληθὲς ἐν περιωρισμένῃ σημασίᾳ. Ἡ λέξις μυστήριον, ὡς καὶ τὸ λατινικὸν *Sacramentum*, τὸ συριακὸν *Roso* καὶ τὸ ἀρμενικὸν *Khorhurt* εἶχον ἀρχικῶς τὴν γενικὴν σημασίαν «ἱεροῦ τινος πράγματος, ἱερᾶς τινος τελετῆς»· ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπῆρχον πολλὰ «μυστήρια» (sacramenta), πράγματι εἷς συγκεχυμένος ἀριθμὸς μυστυρίων. «Μυστήρια» δὲ (Mysteries) ἦσαν ἔτι περισσότερα, οἷον «τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας» (Β΄ Θεσσαλ. β΄ 7). Ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ σημασίᾳ ὁ ὅρκος, ἡ νίψις τῶν ποδῶν, ἡ κηδεία τῶν νεκρῶν, τὸ μοναχικὸν σχῆμα κτλ. ἐκαλοῦντο μυστήρια». Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἱερῶν τούτων τελετῶν ὑπῆρχον ἑπτὰ οὐσιωδῶς διαφόρου εἴδους. Ἐὰν τὰ λοιπὰ οὕτω καλούμενα μυστήρια προσφέρωσι χάριν ἕνεκα τῆς εὐσεβοῦς διαθέσεως τοῦ τελοῦντος (ex opere operantis), ἦναι δὲ κεναὶ τελεταὶ ἐλλειπούσης τῆς τοιαύτης διαθέσεως, τὰ ἑπτὰ ταῦτα δὲν λαμβάνουσι τὴν ἀποτελεσματικότητά των ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ λαμβάνοντος (καίτοι ἡ ἀναξιότης τοῦ λαμβάνοντος δυνατὸν νὰ μηδενίσῃ τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ διδομένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν)· ἀλλ' ἐὰν ὁ ἁρμόδιος λειτουργὸς μεταχειρισθῇ τὸν καθήκοντα τόπον καὶ τὴν ὕλην, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι βέβαιον καὶ ἀλάνθαστον, τὰ μυστήρια δηλαδὴ ἐνεργοῦσιν (ὡς οἱ ῥωμαῖοι ἐκφράζονται) *ex opere operato*. Ἐν τῇ πορείᾳ τῶν χρόνων ἡ εὐρεῖα καὶ γενικὴ ἔκφρασις τοῦ μυστηρίου ἐξέλιπε, καὶ τὸ ὄνομα ἀποκλειστικῶς ἀπεδόθη εἰς τὰ ἑπτὰ, ὅστις ἀριθμὸς κατέχεται ὑπὸ τῶν λατίνων, ἑλλήνων, νεστοριανῶν καὶ μονοφυσιτῶν. Οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρα τῶν μυστηρίων τούτων, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἐνεργοῦσιν *ex opere operato* (ἐνεργοῦσι δηλ.

ἀφ' ἑαυτῶν). Εἶναι μία δογματικὴ τῶν ἀγγλικανῶν πλάνη τὸ ὑποθέτειν ὅτι ὑπάρχουσι μόνον δύο κυρίως οὕτω καλούμενα μυστήρια, καὶ ὅτι τὰ λοιπὰ πέντε εἶναι τελεταὶ ἢ ἱεροπραξίαι καταχρηστικῶς καλούμεναι μυστήρια, ἓν εἶδος δευτερευόντων μυστηρίων, ὄχι δηλ. μυστήρια. Πρὸς τούτοις οἱ ἀγγλικανοὶ ἀντιφάσκουσιν ἑαυτοῖς καλοῦντες τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν τὰ δύο μόνον μυστήρια «γενικῶς ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν». Ἐὰν πιστεύωσι τοῦτο (διότι ἐν τῇ πράξει δὲν τὸ πιστεύουσι), πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιδοκιμάσωσι καὶ νὰ παραδεχθῶσι τὴν κατάργησιν «τοῖς τῶν παίδων κοινωνίας»; Ἀλλ' ἐν τούτῳ, ὡς καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ σημεῖα, εὑρίσκομεν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐνέμειναν πιστοὶ μᾶλλον εἰς τὰς πλάνας ἢ εἰς τὰς ἀληθείας τῆς ῥωμαίας μητρός των.

Ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω ὅτι «ἡ χρίσις τοῦ ἀσθενοῦς» (τὸ εὐχέλαιον) ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν νεστοριανῶν καὶ μονοφυσιτῶν μόνον ἐν περιωρισμένῃ σημασίᾳ. Παρὰ τοῖς νεστοριανοῖς σχεδὸν ἐξηφανίσθη καὶ δὲν ἔμεινεν ἄλλο εἰμὴ «τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ» *(rushma datsiliba machyona)*. Ὅ,τι καλοῦσιν «ἔλαιον τῆς χρίσεως» *(meshcha d'mashichutha)*, δὲν εἶναι τὸ μυστήριον τοῦτο, ἀλλὰ τὸ χρίσμα ἢ ἡ βεβαίωσις τελουμένη σὺν τῷ βαπτίσματι. Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἀριθμοῦσιν ὄντως «τὸ εὐχέλαιον» ἐν τοῖς ἑπτὰ μυστηρίοις, ἀλλὰ τελοῦσιν αὐτὸ μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς. Μόνον αἱ εὐχαὶ ἀναγινώσκονται εἰς τοὺς ἀσθενεῖς λαϊκοὺς, ἀλλ' ἡ χρίσις δὲν λαμβάνει χώραν, μὴ θεωρουμένη οὐσιώδης. Καὶ ὅμως ὁ Χόσροβ λέγει· «ἡ εὐχὴ δίδει δύναμιν εἰς τὸ ἔλαιον καὶ τελειοῖ τὸ φάρμακον τὸ διδόμενον πρὸς θεραπείαν τῆς ἀσθενείας». Καὶ λοιπὸν ἔχομεν οὕτω δύο παραδείγματα, πῶς τὸ σχίσμα ἄγει πρὸς τὴν διαφθορὰν τῆς ἀρχαίας τῆς ἐκκλησίας διδασκαλίας. Τὸ τρίτον παράδειγμα εἶναι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλη-

σία, ἥτις μετέβαλε τὸ εὐχέλαιον εἰς τὴν ἐσχάτην χρίσιν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἔλαβε χώραν μετὰ τὸ μέγα σχίσμα κατὰ τὸν ΙΒ΄ ἢ ΙΓ΄ αἰῶνα (Mabillon, Præf. in sæc I. Benedict, κ. 98 ἰδε Μακαρίου ὀρθόδοξον δογματικὴν θεολογίαν τόμ. Β΄ σελ. 552) καὶ μηδενίζει τὸν ἕνα τοῦ μυστηρίου σκοπὸν («καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος»). Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι ὁ τρομερὸς σύντροφος τοῦ viaticum καὶ σχεδὸν ὁ βέβαιος πρόδρομος τοῦ θανάτου, τελούμενον ὅτε ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἤδη ἀναίσθητος. Παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις κατέχει τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ. Ὅταν τις ἀσθενῇ πράγματι (καὶ οὐχὶ μόνον ἀδιαθετῇ ἐλαφρῶς), δύναται ὁποτεδήποτε νὰ ζητήσῃ τὸ μυστήριον καὶ διατάσσεται νὰ μὴ ἀναμένῃ τὴν θανατηφόρον κρίσιν. Ὁ διδάκτωρ Μυριανθεὺς ἔχει μέγα δίκαιον ἀντιλέγων τῷ W. Palmer (Dissertations ou the Orthodox Communion σελ. 130) ἴδε καὶ W. Crouch Tbe Sacrament of Extreme Unction σελ. 44 καὶ ἑξ.). Ὁ μακαρίτης ἀρχιπρεσβύτερος Εὐγένιος Ηωπῶφ ἔλεγεν ἡμῖν ὅτι ἐν Ρωσσίᾳ οἱ ἀσθενεῖς ταχέως προσφεύγουσι πρὸς τὸ μυστήριον τοῦτο, πάμπολλα δὲ συμβαίνουσι θεραπείας παραδείγματα. Ὄντως ὁ τοῦ Θεοῦ βραχίων δὲν ἐβραχύνθη!

Ἄλλος ῥωμαϊκὸς νεωτερισμὸς ἐν τῇ τελέσει τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ ὑφ' ἑνὸς μόνον ἱερέως τέλεσις αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία μετὰ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου τελεῖ αὐτὸ διὰ πολλῶν, ἐὰν ἦναι εὔκολον. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μάλιστα αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται ἵνα πλείονες τοῦ ἑνὸς ἱερέως τελέσωσι τοῦτο (ὡς ὁ πάπας Βενέδικτος ΙΔ΄ παρατηρεῖ), καίτοι πολλοὶ μὴ λαμβάνοντες μέρος δύνανται νὰ παρευρίσκωνται (Peronne, Prælect theolog. τόμ. Β΄. Paris 1842, σελ. 428, σημ. 3). Ἡ εὐλόγησις τοῦ ἐλαίου ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ἐτε-

λεῖτο ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπὸ τῶν τελούντων ἱερέων, ἀλλ' ἡ Ρώμη ἐπεφυλάξατο αὐτὸ τοῖς ἐπισκόποις. Δὲν εἶναι θαῦμα ὅτι ἡ Ρώμη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συγκεντροῦσα τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν, ἠκολούθησε μόνον τὴν κεντρόμολον τοῦ παπισμοῦ δύναμιν.

Ἂς κρίνῃ ἤδη ὁ ἀναγνώστης μόνος του, ἐὰν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἔχῃ δίκαιον νὰ ἀξιοῖ «τὸ διηνεκὲς τῆς πίστεως». Ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως πολὺ εὔκολον νὰ γράψῃ τις histoir des variations de l'Église romaine. Οὐ μόνον ἡ θεμελιώδης ἐκκλησιαστικὴ θεσμοθεσία ἀνετράπη ὑπὸ τῶν παπῶν, νέα δόγματα εἰσήχθησαν, ἱεροὶ κανόνες ἠθετήθησαν ἢ καὶ μετετράπησαν, οὐδὲν ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων ἔμεινεν ἄθικτον, ἀλλ' ἕκαστον ἐστιγματίσθη διὰ βαρυτάτων κατακρήσεων καὶ ἀδικαιολογήτων νεωτερισμῶν. ΚΑΙ ΠΑΣΑ ΑΥΤΗ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΛΑΒΕ ΧΩΡΑΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΕΓΑ ΣΧΙΣΜΑ, ΟΤΕ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΓΚΑΤΕΛΙΠΕ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΤΙΔΑ ΡΩΜΑΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ, ΑΝΤΙΚΑΣΤΗΣΕ ΔΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΠΝΕΥΜΑ. «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς», λέγει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Πολλοὺς ἐν ταῖς σελίσι ταύταις ἐξητάσαμεν καρποὺς τοῦ παπικοῦ δένδρου, καὶ εὕρομεν αὐτοὺς σεσηπότας καὶ θανατηφόρους· ἀλλ' οἱ ὡραῖοι καρποὶ δύνανται φυσικῶς νὰ ἦναι μόνον ἐξάνθημα τοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῷ συστήματι. Αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦσιν ἔτι ἐργαζόμεναι ἐν τῷ παπικῷ σώματι, ὅπως καὶ εἰς τοὺς χειρίστους τῆς παπωσύνης χρόνους· καὶ ἐὰν τὰ φαινόμενα ἦναι ἧττον ἐπαναστατικὰ ἤδη, αἰτία εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ὅπερ δὲν ἐπιτρέπει πλέον τὰς ἀγρίας ἐκρήξεις τοῦ φανατισμοῦ, ἃς δυνατὸν νὰ ἐβλέπομεν πρὸ δύο ἐτῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ. Μόνον ἡ iniquitas temporum εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἐμποδίζει τὴν Ρώμην ν' ἀναφλέξῃ τοὺς σωροὺς τῶν ξύλων ἐν τῷ Smithfield. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ῥωμαιοφρόνων ἀγγλικανῶν θὰ χλευάσωσιν ἀναμφιβόλως τὰ λεγόμενα· καὶ

ὅμως ὁ μεγαλείτερος καὶ σοφώτερος πρωταγωνιστὴς τῆς παπωσύνης ἐν τῷ νῦν καρδινάλιος Ἐργενροῖθερ λέγει· Ἡ ἐκκλησία κατ' ἀρχὴν δὲν ἀποκηρύττει τὰ δικαιώματα, ἅτινα ἅπαξ ἐξήσκησε» (Katholische Kirche und christlicher Staat, Freiburg I/B. 1872 σελ. 804, σημ. 1). Ἡμεῖς ἐλπίζομεν ὅτι οἱ αἱματηροὶ ἐκεῖνοι χρόνοι δὲν θὰ ἐπιστρέψωσί ποτε, ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔχουσι λόγον νὰ ἐπιρρίπτωσι τὸ σφάλμα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Δὲν ἦτο ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐποχῆς προϊὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως; Δὲν ἐδιδάχθησαν οἱ προτεστάνται νὰ καίωσι τοὺς αἱρετικοὺς ὑπὸ τῆς ρωμαίας μητρός των, ὡς ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτῆς πλεῖστα ἄλλα κακά; Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία εἶναι ἤδη ἐν Ἀγγλίᾳ πραεῖα ὡς ἀμνός. Ἡ ἱστορία ὅμως γνωρίζει ἐποχάς, καθ' ἃς αὕτη ἠδύνατο νὰ δάκνῃ καὶ νὰ σπαράσσῃ διὰ τῶν ὀδόντων, ὡς λύκος· ἀλλ' εἴτε ἀμνός, εἴτε λύκος, εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή, καὶ αἱ ἀρχαί της δὲν μετεβλήθησαν. Ὁ ἀμνὸς αὐξάνει ταχέως, τὰ δὲ ἰησουϊτικὰ ζιζάνια σπείρονται ὁραστηρίως καὶ καλύπτουσι διὰ τῶν κλώνων των τὴν Ἀγγλίαν, ἀποπνίγοντα πάντα ὑγιᾶ καρπόν. Καὶ πρὸς πεῖσμα τούτων ὅμως δὲν ἀκούετε ὀλίγους ἀγγλικανοὺς ὁμιλοῦντας μετ' ἐμπαθοῦς ἀγάπης περὶ τῆς «περιλημένης ἀρχαίας ρωμαίας μητρός των» λησμονοῦντας ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι αὕτη ἡ παρὰ φύσιν μήτηρ διεζεύχθη τοῦ οὐρανίου νυμφίου της Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς κεφαλῆς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὡς σχισματικὴ φυγόδικος τρέφεται ἐκ τῶν κερατίων τῆς κοσμικῆς δεσποτείας καὶ τῆς πνευματικῆς τυραννίας. Καὶ τὸ ἔκβλητον τοῦτο ὂν τολμᾷ ν' ἀποκαλῇ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν σχισματικήν, διότι δὲν προέκρινε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πατρικόν της οἶκον, ν' ἀκολουθήσῃ τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς εἰς χώραν μακρὰν καὶ νὰ διασκορπίσῃ σὺν αὐτῇ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ζῶσα ἀσώτως. Τούτου ἕνεκεν ἡ νεωτέρα

της ρωμαία ἀδελφὴ τιτλοφορεῖ αὐτὴν διὰ παντὸς εἴδους ὀνομάτων: ἀποκεκρυσταλλωμένην, ὀρωρυγμένην, ἀποτεταριχευμένην, ἀπολελιθωμένην καὶ (τὸ μᾶλλον ἀντίθετον τοῖς προηγουμένοις) σχισματικήν! Ἡμεῖς εἴδομεν καρπούς τινας τοῦ ρωμαϊκοῦ σχίσματος· ἀλλὰ τί ἐστι τὸ ὀρθόδοξον «σχίσμα»; Ὁ μακαρίτης μητροπολίτης Μόσχας Φιλάρετος θὰ μᾶς εἴπῃ. Ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Entretiens d'un sceptique et d'un croyant sur l'Orthodoxie de l'Eglise orientale (Paris, 1862 σελ. 48) λέγει· «ἐπὶ χίλια ἤδη ἔτη ὑπάρχει (ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία) ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας χωρισμοῦ· καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐτηρήθη ἀνέπαφος ἐν τῷ Νότῳ καὶ τῇ Ἀνατολῇ πρὸς πεῖσμα τῶν διαρκεστέρων καὶ ὠμοτέρων διωγμῶν· ἐν δὲ τῷ Βορρᾷ μεγαλύνεται καὶ ἐνισχύεται καὶ ἀκμάζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Οὐδέποτε σχίσμα, ὡς ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει, ἔτυχε τοιαύτης παρὰ τῆς θείας προνοίας προστασίας» (un schisme, ainsi que l'histoire le démontre, n'a jamais connu une telle protection de la Providence). Οἱ ὀρθόδοξοι πάντοτε ἐγνώριζον νὰ ἐκτιμῶσι τὴν ἐκκλησίαν των ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ δὲν ἐπέτρεψαν ἑαυτοῖς νὰ πλανηθῶσι πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν μάνδραν, μεθ' ὅλον τὸν κόπον, ὃν ἡ Ῥώμη ἀνέλαβεν ὅπως ἀποπλανήσῃ ἢ βιάσῃ αὐτούς*. Πόσον ηὐχαριστήθησαν οἱ ἓν καὶ

*Ἂς ἐπιβεβαιώσῃ τοὺς λόγους ἡμῶν ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς καὶ διώκτης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Σιγισμοῦνδος. Ἐν ταῖς διὰ τὸν ἀπεσταλμένον αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπαν Ἰούλιον Γ' παραγγελίαις, λέγει· «Γνωρίζομεν ἐπίσης ἐκ καθημερινῆς πείρας *πόσον πεισματωδῶς ὁ λαὸς οὗτος ἔχεται τῶν τελετῶν αὐτοῦ, πόσον δυσκόλως ἀποστῶνται ἐξ αὐτῶν, καὶ πόσον ἄστατος εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀληθεῖ θρησκείᾳ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας διαμονή των* ... ἀλλ' ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε, πρὶν ἢ ἀναλάβωσιν ἀξιωμά τι, πρέπει νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κῦρος τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας,

ἥμισυ ἑκατομμύριον οὐνῖται ἕλληνες τὸ θρήσκευμα ῥῶσσοι τῆς Λιθουανίας, οἱ ὑπὸ τῆς πολωνικῆς τυραννίας βία τῇ ῥωμαϊκῇ κοινωνίᾳ ὑπαχθέντες, ὅτε Ἰωσὴφ ὁ Σιεμάσκω ἐπανέφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρχαίαν των ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν! Καὶ πόσον χαλαρὸς εἶναι ὁ δεσμὸς τῶν μετὰ τῆς Ῥώμης ἡνωμένων ὀρθοδόξων τῆς Σικελίας, καὶ πόσον ἰσχυρὰ ἡ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν κλίσις των! Οὕτως ἠκούσαμεν ἐν Σικελίᾳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν τῶν ὀρθοδόξων. Ἐν Ἀθήναις ἐπίσης ἠκούσαμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἑνοῦνται μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ ὅτι ἦτο μέγα λάθος ἡ μεταφορὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπισκοπικῆς ἕδρας ἐκ Σύρου εἰς Ἀθήνας. Ὁ Ἕλλην δὲν ἐπιθυμεῖ ἀπολύτως ν' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς Ῥώμης. Οἱ πονηροὶ καὶ μηχανορράφοι ἰησουῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωρίζουσι τοῦτο ἐκ πείρας. Ἐὰν ἀγρεύσωσιν ἰχθῦν τινα, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν εἶναι καλὸς, καὶ ἡ ἀπώλειά του εἶναι μόνον κέρδος τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ. Τοιοῦτος ἰχθὺς ἦτο ὁ Ἡιτζιπιός. Ἐστράγγισαν τὸ πορτογάλιον, καὶ ἔπειτα τὸ ἔρριψαν· ὁ πτωχὸς ἄνθρωπος, τὸ τέλος του ἦτο οἰκτρόν.

Εἴδομεν πῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διετηρήθη ὑπὸ τῆς θαυμασίας τοῦ θεοῦ προνοίας ἀνέπαφος ὡς πιστὸς φρουρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ἀλλ' ἡ ἱστορία χορηγεῖ ἡμῖν καὶ ἄλλο μάθημα ἀφορῶν τὴν Ῥώμην. Ὅτε αὕτη ἐγκατέλιπε τὸν πατρικόν της οἶκον, κατὰ πρῶτον ἔσπευσε δρομαίως πρὸς ἀναζήτησιν τιμῆς, ἐξουσίας καὶ πλούτου. Καὶ ἀπέκτησεν ὅ,τι ἐζήτει, καὶ κοσμικόν τι σκῆπτρον ἐκ περιστοῦ, σκῆπτρον ὅπερ ἔσειεν αὐτοκρατορίας καὶ βασίλεια. Γρηγόριος ὁ Ζ' περιεφρόνει τὸν ἰσχυρότερον βασιλέα, ὁ δὲ

σπανιώτατα εὑρίσκεταί τις μὴ προτιμῶν μᾶλλον νὰ ζῇ ὡς ὁ μᾶλλον περιπεφρονημένος ἄνθρωπος, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιτραπῇ αὐτῷ νὰ ἐρημένῃ εἰς τὰ πάτρια, ἢ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑψίστην θέσιν τιμῆς καὶ ἀξιώματος διὰ τῆς μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἑνώσεώς του.

Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἠτὸ ἔτι ἰσχυρότερος, καίτοι οὐχὶ τόσον ἵνα βιάσῃ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν μετὰ τῆς Δύσεως ἕνωσιν. Ὁ Ἰννοκέντιος ἠδύνατο νὰ ἐκθρονίσῃ Ὄθωνα Δ' τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ Ἰωάννην βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, ἠδύνατο νὰ ἐνθρονίσῃ Φριδερῖκον τὸν Β', ἠδύνατο νὰ δώσῃ βασιλέα τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῇ Βλαχίᾳ, ἠδύνατο ν' ἀποδώσῃ τῷ Ἰωάννῃ τὸ βασίλειόν του ὡς παπικὸν φέουδον, ἠδύνατο νὰ εὐλογήσῃ τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι καίτοι σωματικῶς κατεπλήσθησαν καὶ κατεπατήθησαν, ἦσαν ἡ μόνη δύναμις, ἧς ὁ πάπας δὲν ἐδυνήθη νὰ κατισχύσῃ. Ὑπὸ τὸν Ἰννοκέντιον ὁ παπισμὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ζενίθ τῆς κοσμικῆς του δόξης, τῆς ἀνθρωπίνης παντοδυναμίας τῆς ὑποσχεθείσης ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἡ δόξα αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη, ἕως οὗ Βονιφάτιος ὁ Η' εἶδε τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους της. Ὁ Βονιφάτιος ἀνὴρ ἀκορέστου φιλοδοξίας, δραστηριώτατος, ἀλλ' εἰς τὸ ὕψιστον ψυχικὸς, ὑπερέτεινε τὴν δύναμίν του, ἀπέλυσε τὴν ἀπαράλληλον βοῦλλαν Unam sanctam (ἣν οἱ τοῦ ἀναμαρτήτου θεωροῦσιν ὡς *ex cathedra* ἔγγραφον), συνῆψε μάχας πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ εὗρε τὸ κῦρός του τόσῳ πολὺ ἐκλιπὸν, ὥστε ὁ Φίλιππος τῆς Γαλλίας, ἠδύνατο νὰ προσαγορεύῃ αὐτὸν «ἡ ὑμετέρα μωρία» (tua fatuitas), καὶ ὁ Γουλλιέλμος ὁ Νογαρέτης νὰ αἰχμαλωτεύσῃ αὐτόν. Οὗτος προσέθηκε τὸ δεύτερον στέμμα εἰς τὴν τιάραν (Οὐρβανὸς ὁ Ε' προσέθηκε τὸ τρίτον, ἀλλ' εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ παπισμὸς εἶχε πέσει σημαντικῶς). Ὁ Δάντης (Ἅδης, canto XXVII) τίθησι τὸν Βονιφάτιον ὡς σιμωνιακὸν ἐν τῷ ᾅδῃ μεταξὺ τῶν παπῶν Νικολάου Γ' καὶ Κλήμεντος Ε', καὶ θέτει τὰς ἑξῆς λέξεις εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· «τὰ ἔργα μου δὲν ἦσαν ἔργα λέοντος, ἀλλ' ἀλώπεκος· ἐγνώριζον πάντας τοὺς δόλους καὶ τοὺς ὑποκριτικοὺς τρόπους καὶ μετεχειρίσθην αὐτοὺς τόσον τεχνικῶς,

ὥστε ἡ φήμη αὐτῶν ἐξῆλθεν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης »*.

Ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς προσήρμοσεν αὐτῷ τὴν ἑξῆς φράσιν: «ὑπεισῆλθεν ὡς ἀλώπηξ, ἐκυβέρνησεν ὡς λέων, καὶ ἀπέθανεν ὡς κύων».

Ὁ παπισμὸς ὁ τόσον λαμπρὸς καὶ ἀγέρωχος τὴν ὄψιν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη, ἔδειξε ταχέως ὅτι «δὲν εἶναι χρυσὸς πᾶν ὅ,τι λάμπει, διότι αἰφνιδίως κατέδυ καὶ ἠφανίσθη εἰς τὰ τεθολωμένα ὕδατα τῆς Ἀβινιών. Ἡ ἑβδομηκονταετὴς βαβυλώνειος αἰχμαλωσία ἀπεκάλυψε κατάστασιν σήψεως ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἣν οἱ δυτικοὶ ἱστορικοὶ ἀνιῶνται νὰ παραδεχθῶσιν. Ἀλλ' ἔτι σκανδαλωδεστέρα πραγμάτων κατάστασις ἐπηκολούθησεν ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «παπικὸν σχίσμα» (1378—1409). Δύο ἢ τρεῖς ὑπῆρχον συγχρόνως πάπαι μαχόμενοι καὶ ἀφορίζοντες ἀλλήλους πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς καρδίας των. Οὐδεὶς Ῥωμαῖος ἐγνώριζε ποῦ ἦτο τὸ μαντεῖον τῆς ἐκκλησίας του. Ἐπὶ τέλους τοιαύτην τὰ πράγματα ἔλαβον πορείαν, ὥστε αἱ λεγόμεναι «μεταρρυθμιστικαὶ σύνοδοι» εἶχον νὰ λύσωσι τὸν Γόρδιον δεσμόν, ἐφαρμόζουσαι τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπεροχῆς ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΙΣΑΝ ΩΣ ΑΙΡΕΤΙΚΗΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΝΥΝ ΠΑΠΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΤΙΚΑΝΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ!! Καὶ ὅμως ὁ νῦν πάπας εἶναι μόνον διάδοχος τοῦ Μαρτίνου Ε', ὅστις συνήγνεσεν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντίᾳ σύνοδον, ἵνα καθαιρεθῶσιν οἱ τρεῖς σύγχρονοι πάπαι, καὶ συγκατετέθη νὰ ἐκλεγῇ ἀντ' αὐτῶν. Καὶ λοιπὸν ἐὰν ἡ σύνοδος ὑπερέβη τὴν δύναμίν της (ὅπερ οἱ νῦν παπισταὶ πρέπει νὰ πιστεύωσιν), ὁ Μαρτῖνος ἦτο ἀντικανονικὸς πάπας καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπώλεσε τὴν κεφαλήν της.

Ἡ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ ἦτο φρικώδης· δὲν δύναται κάλαμος νὰ περιγράψῃ αὐτήν. Ἐν ἀληθείᾳ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἡ κομπορρήμων «κατοικία τοῦ ἁγίου Πνεύματος» ἦτο πανδαιμόνιον. Ὁ ἰταλικὸς κλῆρος βαρυνθεὶς τὰ φυσικά, ἐξεκαύθη εἰς τὰ παρὰ φύσιν (ἀπηλλαγμένα ὄντα φορολογίας). «Κατὰ τὰς (μεταρρυθμιστικάς!) συνόδους τῆς Κωνσταντίας καὶ Βασιλείας χιλιάδες πορνῶν ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν συνέρρευσαν πρὸς χρῆσιν τῶν ἁγίων πατέρων (οἵτινες ἐπρόκειτο νὰ συντάξωσι τοὺς κανόνας πρὸς διόρθωσιν τῶν ἠθῶν!)» (Kurtz, Lehrbuch der Kirchengeschichte, 7 ἐκδ. Milan, 1874, τόμ. Α', σελ. 382). «Οὐ δύναται, λέγει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν· πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· ἄρα γε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

Ἡ πτῶσις τοῦ ῥωμαικοῦ δένδρου ἤρξατο κατὰ τὴν μεταρρύθμισιν. Εἴπομεν προηγουμένως πῶς ἡ Ῥώμη ἕνεκα τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπέστη καθαρὰν ἀπώλειαν ἐννενήκοντα ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀπωλείας οἱ δόλοι τοῦ ἰησουϊτισμοῦ συνέστησαν καὶ ὠργανώθησαν (1540), αἱρετικοὶ ἐκαίοντο, τριακονταέτης πόλεμος ἠγέρθη τόσον σκληρὸς καὶ καταστρεπτικός, ὥστε ἡ ἱστορία δὲν γνωρίζει ποῦ ν' ἀνεύρῃ τὸν ὅμοιόν του. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀνεκτήσαντο τὴν ἀπώλειάν των, ἀλλ' ὁ πόλεμος τοὐναντίον ἐπερατώθη δι' εἰρήνης, ἥτις συνέστησε τὴν νόμιμον βάσιν τῆς προτεσταντικῆς ἐκκλησίας καὶ τούτου

---

* Ὁ Δάντης δὲν ἦτο μόνον ποιητὴς καὶ πολιτικός, ἀλλὰ σοφὸς καὶ ἀξιόπιστος θεολόγος. Dantes theologus nullius dogmatis expers, οὕτως ἄρχεται τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ Giovanni del Virgilio. Ἡ *Θεία κωμῳδία* του ἐμελετήθη καὶ ἐσχολιάσθη ὑπὸ Visconti ἀρχιεπισκόπου Μεδιολάνων, Ἰωάννου ἐπισκόπου Serravalle καὶ πλείστων ἄλλων ἐπισήμων θεολόγων. Εἷς ἐκ τῶν πρώτων γάλλων μεταφραστῶν τοῦ ἔργου τούτου, ὁ ἀββᾶς Grangier, ἐν τῇ πρὸς Ἔρρικον Δ' ἀφιερώσει αὐτοῦ λέγει, En ce noble poëme, il se découvre un poëte excellent, un philosophe profond et un théologien judicieux.

ένεκα οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν παπῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ πάπα· τόσῳ βαθέως εἶχεν ἤδη βυθισθῇ ἡ δύναμις τῆς Ρώμης. Πάντες οἱ μονάρχαι καὶ Ρωμαῖοι καὶ προτεστάνται ἀνεγνώρισαν τὰς συνθήκας τῆς ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνης, ἡ δὲ Ρώμη ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς σκληρὸν γεγονὸς, νὰ ἀριθμήσῃ δηλ. τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνης ὡς δεδομένων παραγόντων. Εἰς τὴν Ρώμην ἐπετράπη νὰ διαμαρτυρηθῇ· ἐπετράπη νὰ μωραίνῃ ἑαυτὴν ὅσον ἤθελε, διότι ἡ δύναμίς της εἶχεν ἐκλίπει.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἤδη ἀπό τινος καιροῦ αἰσθανθῇ ὅτι ὁ ἥλιός των ἐν τῇ Δύσει ἦτο δύων, καὶ ἐπειδὴ ἐξαιρέτως ἐζήτουν πλήθη, ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμούς των πρὸς τὴν ἀπομεμακρυσμένην Ἀνατολήν· ὁ δὲ πάπας αὐτῶν Γρηγόριος ὁ ΙΕ' ἐθεμελίωσε (1622) τὴν μεγαλειτέραν μισσιοναρικὴν ἑταιρίαν, ἣν ὁ κόσμος εἶδέ ποτε, λέγω τὴν *Gongregationem de propaganda fide*. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε προσηλυτικὸν σωματεῖον. Τοῦτο βεβαίως ἤθελεν εἶναι οὐχὶ μομφὴ ἀλλὰ μέγας ἔπαινος, ἐὰν ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἦτο ἡ ἀληθὴς καθολικὴ ἐκκλησία· διότι εἶναι ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝ ΤΟΥ ΚΑΤΕΧΟΝΤΟΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑΝ ΙΝΑ ΔΙΑΣΠΕΙΡΗ ΑΥΤΗΝ· ἀλλὰ τὸ μισσιοναρικὸν πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, διότι δὲν ἐπεξέτειναν οἱ ἀρχαῖοι νεστοριανοὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Σινικῆς; Καὶ οἱ Οὐεσλιανοὶ δὲ καὶ οἱ βαπτισταὶ καὶ οἱ μορμῶνοι προσηλυτεύουσιν εἰς μέγαν βαθμόν. Οὕτως ἔπραττον καὶ οἱ φαρισαῖοι. «Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον καὶ, ὅταν γένηται, ποιεῖται αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν» (Ματθ. ΚΓ', 15). Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς προσηλύτους τῆς Ρώμης. Δελεάζονται καὶ ἑλκύονται εἰς

τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, πρὶν καταπεισθῶσι. Πληροφορήθητι τοῦτο παρὰ τῶν οὐκ ὀλίγων ἀγγλικανῶν, οἵτινες ταχέως ἐγκαταλείπουσι τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Οὕτω συνέβη καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τῆς προπαγάνδας, τὴν ἰησουϊτικὴν δηλονότι ἀποστολὴν τοῦ Ἀδὰμ Schall εἰς Κίναν (1628)· χιλιάδες Κινέζων προσηλυτεύθησαν, ἀλλ' οἱ δομενικανοὶ ταχέως ἀνεκάλυψαν ὅτι οἱ προσήλυτοι ἔμενον ἔτι οὐσιωδῶς ἐθνικοί. Καὶ ὅτε ὁ πάπας ἀπέστειλε Θωμᾶν τὸν Tournon ἵνα ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν, οἱ ἰησουῖται ἐδέσμευσαν αὐτὸν ἐν Μακάῳ καὶ ὁ παπικὸς ἀπεσταλμένος ἀπέθανεν ἐν τῇ εἱρκτῇ! Οὕτως ἡ ἰησουϊτικὴ πολιτικὴ ἐπιρροὴ ἐσώθη, ὁ δὲ πάπας ἐνεπαίχθη, καίτοι ὁ τέταρτος ὅρκος τῶν ἰησουϊτῶν εἶναι «ἀπόλυτος ὑπακοὴ εἰς τὸν πάπαν»! Δὲν βλάπτει· τὸ ἀπωλεσθὲν ἐν Εὐρώπῃ ἔδαφος ἔδει νὰ ἀνακτηθῇ ἐν Κίνᾳ, καθόσον μᾶλλον τὸ ἐν Ἰαπωνίᾳ ἔργον τοῦ Φραγκίσκου Ξαμβιέρου κατεστράφη ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ ταύτην περί που τὴν ἐποχήν.

Ἐν Εὐρώπῃ ἡ παπικὴ ἐπιρροὴ ἠλαττοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Οἱ γάλλοι ἐγκυκλοπαιδισταὶ ἐκριζώσαντες τὸν χριστιανισμὸν, ἐπήνεγκαν τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ἡ καθολικὴ Γαλλία ἀπώλεσε τὴν πίστην της. Διατί; διότι ἦτο ἐξωτερικὸν ἔνδυμα κενῆς ψυχῆς, ἔδειξε δὲ ἤδη τοὺς καρποὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεώς της. Ἠδύνατο ὁ Βολταῖρος (αὐτὸς ὁ τῶν ἰησουϊτῶν μαθητὴς) νὰ κατακτήσῃ τοὺς Γάλλους, ἐὰν ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἐκτελέσει εὐσυνειδήτως τὸ ἔργον της; Ὁ Ναπολέων ἐπανήγαγε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ πρῶτον δῶρον Πίου τοῦ Ζ' ἦτο ἡ ἀνέγερσις τῆς ἑταιρίας τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ἔργον τῶν ἰησουϊτῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο ὑπόγειον. Οἱ ἐξηυγενισμένοι τρόποι των καὶ αἱ ἀριστοκρατικαί των σχέσεις εἶχον τὸ ἀποτέλεσμά των. Ὁ λαὸς ἐλησμόνησε τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος καὶ ηὐχαριστεῖτο ἐν τῇ συναναστροφῇ

στροφῇ τοῦ παρόντος. Ἡ θύελλα τοῦ 1848 ἐκαθάρισε τὴν ἀτμόσφαιραν διὰ τοὺς εὐαρέστους, συνετοὺς καὶ ζηλωτὰς πατέρας, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνου ἰησουϊτικαὶ ἐκκλησίαι, κολλέγια καὶ καταστήματα ἀνεφύησαν πανταχοῦ, κατά τε τὸ πλάτος καὶ μῆκος τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ῥώμη ἐφαίνετο ἀναβιοῦσα, αἱ ἀρχαί της ἐκηρύσσοντο, ἐχαιρετίζοντο καὶ ἠκολουθοῦντο. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἠγέρθη ὁ Γαριβάλδης ἀνὴρ ἄνευ θρησκείας, ἀλλὰ θερμὸς πατριώτης, καὶ ὁ λαὸς ἔτρεξεν ὀπίσω αὐτοῦ, ἐβοήθησεν αὐτῷ ἵνα ἐξωθήσῃ τοὺς Βουρβώνας, ἀπέδειξε μεγίστην πρὸς τοὺς ἰησουίτας ἀπαρέσκειαν, οὓς ἐγνώριζε κάλλιον τῶν βορείων ἀδελφῶν του. Ὁ πάπας ἀπώλεσε τὰς κτήσεις του ὀλίγον κατ' ὀλίγον· οἱ δὲ ὑπήκοοί του καίτοι (ἢ ἴσως, διότι) ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὰ παπικὰ σχολεῖα ἐπὶ αἰῶνας, ἐδεξιώθησαν τὸν νικητήν. Καὶ ἤδη ὁ πάπας εἶναι αἰχμάλωτος, ἐν τῷ Βατικανῷ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν πιστῶν διὰ τοῦ δηναρίου τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐντίμου πηγῆς εἰσοδήματος, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἑκατομμυρίων τοῦ καρδιναλίου Ἀντωνέλλη. Ἐν τούτοις ὁ σπόρος τῆς ἰησουϊτικῆς ἐκπαιδεύσεως ηὐξήθη εἰς δηλητηριώδες καὶ ἐπαναστατικὸν φυτὸν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Kulturkampf* θεσπίζοντος τὴν παπικὴν ὑπεροχὴν πρὸς βλάβην τῆς μοναρχικῆς δυνάμεως. Καὶ λοιπὸν ἕνεκα τῆς δυνάμεως ὁ πάπας θυσιάζει ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς, καὶ ἀφίνει χιλιάδας ῥωμαιοκαθολικοῦ λαοῦ ἄνευ λειτουργίας καὶ μυστηρίων. Τοιοῦτον εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ παπισμοῦ «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

Ἀλλὰ πρὶν ἢ θέσωμεν πέρας εἰς τὸ περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κεφάλαιον, ἔχομεν ν' ἀποκριθῶμεν εἰς τρία ζητήματα·

Α΄] Πῶς ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία κατέχουσα τὴν αὐτὴν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ ἀρχήν, ὅτι δηλ. καινὰ δόγματα δὲν δύνανται νὰ δημιουργηθῶσιν, ἀλλὰ μόνον τὰ περιλαμβανόμενα ἐν τῇ ἀποστολικῇ παρακαταθήκῃ τῆς πίστεως δύνανται ν' ἀπαγγέλλωνται καὶ νὰ διατυπῶνται, ἐδημιούργησε νέα δόγματα; Οἱ ῥωμαῖοι φυσικῶς ἀρνοῦνται ὅτι τὰ δόγματα ταῦτα εἶναι νέα, καὶ διισχυρίζονται ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ μία ἀνάπτυξις* τῆς απο-

* Ἡ λέξις development (ἀνάπτυξις, ἀνέλιξις) εἶναι τὸ γόητρον τῆς νεωτέρας θεολογίας καὶ ἡ κυρία βάσις τοῦ ῥωμανισμοῦ, τοῦ οὐνιταρισμοῦ, τῆς εὐρείας ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ γενικῶς. Ὁ Mr Nevins λέγει: «Ὅπως συμβαίνει ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ αὐξήσει τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ *πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀνάπτυξις, διότι ἄλλως θὰ ἐπέλθῃ θάνατος*». Ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ψεῦδος ἀναμεμιγμένα. Ἀλλ' ἂς θεωρήσωμεν τὸ μέλος τῆς ἐκκλησίας ὡς *ἄτομον*. Βεβαίως πρέπει νὰ αὐξάνῃ ἐν τῇ πίστει, διότι ἄλλως θὰ ἀποθάνῃ· ὁπωσδήποτε ἡ αὔξησις αὕτη δὲν εἶναι σωματικὴ ἀλλὰ πνευματική· δὲν *ἐκτείνει* ἀλλὰ ἐντείνει. Ἡ ἀναγκαία αὕτη αὔξησις καὶ ἀνάπτυξις ἐκφράζεται διδασκαλικῶς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Ἐφεσ. Γ΄, 14—19). Διὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐξήσεως τῆς πίστεως «καταντῶμεν... εἰς ἄνδρα τέλειον» (Ἐφεσ. Δ΄, 13—16). Ἰδοὺ τί ἐστιν ὅπερ ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι ἐννοοῦμεν διὰ τῆς αὐξήσεως καὶ κανονικῆς ἀναπτύξεως διηκούσης διὰ τοῦ βίου τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν γένει μέχρι τῆς αἰωνιότητος. *Δὲν* εἶναι τοῦτο *ζωή;* Τοιαύτη ζωὴ εἶναι ἀπολίθωσις; Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τοῦ Mr Nevins συνίσταται εἰς ἕνα *ἀεὶ αὐξάνοντα ὄγκον, εἰς ὃν ἄθροισμα ἢ σύμμιξιν διαρκοῦς μάζης δογμάτων*· ἡ ἡμετέρα ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ εἶναι μία *ὀργανικὴ πρόοδος* ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν γένει κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Δὲν ἔχομεν, ὡς οὐδὲ εἴχομεν χρείαν νέων δογμάτων. Αἱ ἐπὶ οἰκουμενικαὶ ἡμῶν σύνοδοι συνεκλήθησαν ἁπλῶς ἕνεκα αἱρέσεων προσβαλλουσῶν τὴν ἀποστολικὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν, εἰμὴ ν' ἀντιτάξωσι τὴν ἀρχαίαν πίστιν εἰς τὰ νέα ἐπινοήματα. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀρχαία πίστις εἶχε νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ νέων λέξεων· *τριὰς, ὁμοούσιος, θεοτόκος* κτλ. κατὰ τῆς πονηρίας τῶν αἱρετικῶν, οἵτινες ἔκαμνον κακὴν χρῆσιν τῶν ἁπλῶν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐκφράσεων. Καὶ ὅτε ἡ μεταρρύθμισις ἔφερεν εἰς φῶς νέας αἱρέσεις, ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκθέσῃ τὴν πίστιν αὐτῆς εἰς τὴν *μετουσίωσιν* ΠρεCϑψεCτΒλενὲε (Transubstantiation), σημεῖον ὅτι ἡ δογματική της ζωὴ δὲν ἔπαυσε κατὰ τὸ μέγα σχίσμα. Ἅπαντα μεταβάλλονται

στολικῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι ἡ ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναπτύσσειν διδασκαλίας. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀπορρίπτει τὴν ἀρχὴν τῆς δογματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχέ ποτε τοιοῦτο δικαίωμα. Ὅτε αἵρεσίς τις ἀνεφύετο, ἡ ἐκκλησία ἁπλῶς διετύπου τὴν ἐν λόγῳ διδασκαλίαν, ὡς παρεκατετέθη καὶ ἐδιδάσκετο ἐν ταῖς διαφόροις ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις. Ἐὰν ὁ Willis Probyw Nevins (Development versus Fossilissed Christianity. London. Pickering 1881, σελ. 30) λέγει ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἀνεπτύσσετο ὁρμητικῶς, ὅπως ἡ ρωμαϊκὴ, μέχρι τοῦ σχίσματος». Ἡμεῖς ἀρνούμεθα τοῦτο. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διετύπου τὴν ἀμφισβητουμένην διδάσκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *de facto* παρακαταθήκης ἐν ταῖς κατὰ τόπον ἐκκλησίαις καὶ οὐχὶ ὡς αἱρετοκριτὴς ἐν τοῖς θεολογικοῖς ζητήμασιν, ἐὰν ταῦτα ἀποτελῶσι μέρος τῆς ἀποστολικῆς παρακαταθήκης τῆς πίστεως ἢ μή. Ἐντεῦθεν ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἑπτὰ

ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀληθείας· τούτου ἕνεκα ἡ πίστις τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν μένει ἀναλλοιώτως ἡ αὐτή, διότι *εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ ἀλήθεια*. Τὰ ὄργανα τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὄντως ἀνθρώπινοι σωλῆνες, καὶ ὡς τοιαῦται ὑπόκεινται *φυσικῶς* εἰς λάθη· ἀλλ' ὅταν συνεργάζωνται πρὸς ἔκφρασιν τῆς φωνῆς τῆς ἐκκλησίας, εἶναι *ὑπερφυσικῶς* ἀλάνθαστα κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Χριστοῦ. Φυσικῷ τῷ λόγῳ πάντες ὅσοι ἀρνοῦνται ὑπερφυσικήν τινα ὁδηγίαν τῆς ἐκκλησίας (ἣν ἐν τούτοις ὁ Mr Nevins δὲν ἀρνεῖται) καὶ ἁπλῶς ἐμμένουσιν εἰς τὴν φυσικὴν αὔξησιν καὶ ἀνάπτυξιν ἑνὸς καθαρῶς ἀνθρωπίνου καὶ ἱστορικοῦ καθιδρύματος, πρέπει ἐνταῦθα νὰ χωρισθῶσιν ἀφ' ἡμῶν. Εἶναι ἐλεύθεροι νὰ διαφωνῶσιν· ἀλλὰ τὸ ἀποκαλεῖν μίαν ἐκκλησίαν *ἀποδεδιθωμένην*, διότι κατὰ τὴν θεωρίαν των δὲν δύνανται νὰ παρατηρήσωσι τὸν παλμὸν τοῦ σφιγμοῦ της, τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματός της καὶ τὴν κίνησιν τῆς ἐσωτερικῆς ὀργανικῆς ζωῆς της, δὲν εἶναι βεβαίως σοφόν. Ὑπάρχουσι πράγματα πέρα τοῦ περιωρισμένου ὁρίζοντος τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου, ὧν δὲν μετέχει, ἀλλ' ἐν τούτοις ἤθελεν εἶναι παράλογον νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὕπαρξίν των. Ὅτε ἡμεθα νέοι, ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐφρόνει ὅπως ἡμεῖς μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας φρονοῦμεν ἤδη· ἀλλὰ τί τανῦν πιστεύει;

οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν τελευταίων γενικῶν συνόδων τῆς Δύσεως. Ἀνατολικός τις, ὅστις ἤθελεν ἀρνηθῇ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ πρὶν ἢ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καθορίσῃ ταύτην δογματικῶς, ἤθελε θεωρεῖσθαι αἱρετικὸς τόσον πρὸ τῆς συνόδου, ὅσον καὶ μετ' αὐτήν· ἐν ᾧ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς ἠδύνατο μέχρι τοῦ 1870 νὰ ἀρνῆται τὸ παπικὸν ἀλάνθαστον καὶ ἐν τούτοις νὰ διατελῇ ἔτι καλὸς καθολικός. Πρὸς τούτοις εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων συνεζητήθη ζήτημά τι καὶ ἐτέθη κατὰ μέρος ὡς μὴ ἔτι ὥριμον πρὸς ἀπόφασιν, ὡς συνέβη ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ, ὅσον ἀφώρα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ τοῦ ἀλανθάστου τοῦ πάπα. Τοιαῦτα παραδείγματα τῆς αὐξήσεως εἰς δόγματα δὲν εὑρίσκονται ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ. Πῶς ἡ αὔξησις τῶν ἀρνητικῶν τούτων δογμάτων κατωρθώθη (δι' ἐμφαντικῶς ἀνθρωπίνων μέσων), ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω. Ἐὰν ὁ Mr Nevins δίδει σημασίαν εἰς τὴν ἑτερόδοξον πατέρων τινῶν διδασκαλίαν, πατέρων μάλιστα, οἵτινες δυνατὸν νὰ συνεβουλεύθησαν τοὺς μαθητὰς τῶν ἀποστόλων, θὰ ἐπιτρέψῃ ἡμῖν νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐπίσης οἱ μαθηταὶ τῶν ἀποστόλων θεωρούμενοι ὡς ἄτομα ἦσαν ὑποκείμενοι εἰς λάθη καὶ ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὰς ἰδιοτροπίας των, ὅπως καὶ ὁ Mr Nevins, ὁ καρδινάλιος Νιούμαν καὶ ὁ δόκτωρ Πιούζεϋ. Ἀλλ' ἐὰν κατὰ τὰς ἐποχὰς καὶ τὰς περιστάσεις, δόγματά τινα, καίπερ ὑπάρχοντα προηγουμένως, ἐγένοντο προδηλότερα ὡς ἀντίδοτα οἱονεὶ κατὰ τῆς ἐγειρομένης αἱρέσεως, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν ἐν αὐτοῖς ἴχνος τι ἀναπτύξεως, ἀφ' οὗ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη μεταβολὴ φαίνεται ἐν αὐτῷ τῷ δόγματι.

Τοῦτο εἶναι τὸ κύριον σημεῖον τῆς παρανοήσεως μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ Δύσις ἀναπτύσσει καὶ ἐπεκτείνει τὰ δόγματα. Ἡ Ἀνατολὴ διατυποῖ μόνον τὰ δόγματα καὶ διαδοχικῶς, διὰ σαφεστέρων ἐκ-

φράσεων ἀποκλείει νέας ἀμφιβολίας, πλάνας καὶ παρανοήσεις κατὰ τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς ἀναφυομένας αἱρέσεις. Τούτου ἕνεκα ἡ δογματικὴ αὔξησις τῆς Ῥώμης εἶναι αὔξησις ὄγκου καὶ οἰδήματος, ὅπερ δὲν εἶναι σημεῖον ὑγιείας· ἐν ᾧ ἡ ἐξασφάλισις τῶν δογμάτων ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας δεικνύει τὴν διηνεκῆ πρόοδον μιᾶς ἐνεργοῦ ὀργανικῆς ζωῆς ἐν αὐτῇ. Μόνον τυφλοί, οἵτινες δὲν θέλουσι καὶ δὲν δύνανται νὰ ἴδωσι τὴν ζωτικὴν ταύτην ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἐνέργειαν ἀποκαλοῦσι τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ὀρωρυγμένην ἢ ἀπολελιθωμένην. Τὰ ὀρυκτὰ καὶ αἱ ἀπολιθώσεις δὲν δύνανται νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν αἰώνων, καὶ πίπτουσι συντόμως· ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα δόγματα διατηρούμενα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ἀειζώου καὶ τῆς ἀεὶ ἐνεργοῦ ψυχῆς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, παρίστανται ἐν ἀφθάρτῳ δόξῃ καὶ ἰσχύϊ, καὶ θὰ παρίστανται πολὺ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κόσμου τούτου*. Ἡ ἰδέα αὕτη τεχνικώτατα ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ῥώσση ἐν τῇ «ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὴν ἱερὰν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σύνοδον περὶ τῆς τελευταίας ἐν Βόννῃ πρὸς ἕνωσιν συνόδου». Ἐν σελ. 40 λέγει· «ἡ μία ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία εἶναι ζῶν καὶ ὀργανικὸν σῶμα, οὗτινος κεφαλὴ μὲν εἶναι ὁ Χριστός, ψυχὴ δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα... ὅπερ μένει διὰ παντὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁδηγεῖ αὐτὴν πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ διαμορφοῖ τὰ δόγματα τῆς πίστεώς της, τὰ ἤθη της, τὸ πολίτευμά της, καὶ τὴν λατρείαν της. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκτελεῖ τὴν διαμόρφωσιν ταύτην διὰ τῆς ἀναπλαστικῆς δυνάμεως, ἣν μετέδωκε τῇ ἐκκλησίᾳ, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ἡ ἐκκλησία φαίνεται, καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν (οὐχὶ τὴν δογματικὴν) αὐτῆς ἀνάπτυξιν, ὡς ζῶν καὶ ὀργανικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ διατηρούμενον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πάντοτε ἡ αὐτή. Ἡ ταυτότης ὅμως αὕτη δὲν συνίσταται εἰς τὸ διηνεκῶς ἐπαναλαμβάνειν τὰς αὐτὰς λέξεις, ἐκφράσεις, περιγραφὰς καὶ διατυπώσεις· ἀλλ' εἰς τὴν διηνεκῆ ἀνάπλασιν τῆς αὐτῆς κατ' οὐσίαν ἀληθείας».

* Δυσνόητός πως ἡ ἔκφρασις αὕτη.—Σ.Ἐ.Ἀ.

Ἐνθυμούμεθα κάλλιστα τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ τοῦ δόκτορος Νιούμαν «πραγματεία περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας» ἐφάνη (1845), καὶ οἱοίαν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς θεοσεβεῖς καὶ σοφοὺς ῥωμαιοκαθολικούς. Ἐμένομεν τότε ἐν Βερολίνῳ καὶ εἴχομεν συχνὴν συναναστροφὴν μετὰ τοῦ κλήρου τοῦ ἁγ. Hedwig καὶ τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν μελῶν τῶν διαφόρων ὑπουργικῶν κύκλων, θεοσεβῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν στύλοι τῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ῥωμαιοκαθολικισμὸς ἦτο πολὺ πλησιέστερος τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἢ νῦν· οἱ δὲ ἄνω μνησθέντες ἔξοχοι ἄνδρες ἦσαν ἀξία ἀναβλάστησις τῆς «ἁγίας οἰκογενείας» ἐν Münster (Overberg, Stolberg, Fürstenberg). Κατ' ἀρχὰς κατεθαμβήθησαν, ὡς ὑπὸ αἰφνιδίας ἀστραπῆς, ὑπὸ τοῦ βιβλίου τούτου, καὶ ἐξεφώνησαν· «εὐφυές! λαμπρόν! ἀλλὰ καινόν, ἀνήκουστον εἰς τὴν ἐκκλησίαν!

Timeo Danaos et dona ferentes.

Δὲν θὰ μᾶς ἀποβιβάσῃ ἡ θεωρία αὕτη εἰς τὸν προτεσταντισμόν; δὲν θὰ ἐπικυρώσῃ τὸ ὀρθολογιστικὸν δόγμα τῆς τελειοποιήσεως τῆς διδασκαλίας; δὲν θὰ ἀφανίσῃ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἐφ' ἧς μέχρι τοῦδε ἐθεμελιοῦμεν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν; Δὲν ἤθελεν ὁ πάπας συμπληρῶν τὴν ἱστορίαν ἐκ τοῦ ἀπατηλοῦ μύθου τῆς ὑπνωττούσης παραδόσεως ἀπομείνει τὸ μόνον ἄνευ ἐποπτείας τινὸς μαντεῖον τῆς ἐκκλησίας; Καὶ διατί ὁ καρδινάλιος Wiseman ἠρνήθη τὴν ἔγκρισίν του (ἢ ὡς ὁ Νιούμαν θέλει) ἀπέφυγε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸ βιβλίον;

Δὲν παρέχει ὑποψίας ὅτι ὁ καρδινάλιος Wiseman δὲν ἤθελεν ἢ μᾶλλον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην διὰ τὰς ἐκφραζομένας θεωρίας»; Τοιαῦται καὶ ὅμοιαι ταύταις παρατηρήσεις ἐγένοντο ὑπὸ τῶν φίλων ἡμῶν· δὲν ἐνόμιζον τότε ὅτι ὁ καρδινάλιος Wiseman (συγγνώμην, διότι ἀποκαλοῦμεν αὐτὸν οὕτω ἐπὶ προσδοκίᾳ)· ἔπραξε σοφῶς· διότι εἴτε ἡ θεωρία ἦτο ὀρθή, εἴτε ἐσφαλμένη, τὸ βιβλίον ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ προσείλκυεν ἀγέλας ἀγγλικανῶν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὁ κύριος σκοπὸς ἐπέτυχεν· αὔξησις ἀριθμῶν! Ὁ ὀξυδερκὴς δόκτωρ Νιούμαν εἶχε μέγα δίκαιον νομίζων ὅτι ἡ θέσις τῆς Ρώμης ἦτο ἀνυποστήρικτος, μὴ ἀποδεκτῆς γενομένης τῆς θεωρίας του· καὶ τούτου ἕνεκα τὸ τόλμημά του ἦτο κύριον (cardinal) κτύπημα. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, εἶναι ἔτι ἁπλῆ θεωρία. Ὁ Khomyakoff περιγράφει τὸν ρωμανισμὸν ὡς ὀρθολογισμὸν ἐν τῷ κάλυκι, καὶ ἀληθῆ τοῦ προτεσταντισμοῦ γεννήτορα. Ἡ θεωρία τοῦ δόκτορος Νιούμαν εἶναι ὁ ἑνωτικὸς δεσμὸς τῶν δύο ἄκρων καὶ ἡ γέφυρα, δι' ἧς οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἰωάννης Ἐρρῖκος ὁ οὐλτραμοντανιστὴς καὶ Φραγκῖσκος ὁ οὐνιτάριος δύνανται νὰ συναντηθῶσιν. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ σκεπτικισμοῦ, καὶ γεννᾷ ἀμφιβολίαν. Ἂς παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην πρὸς περαιτέρω πληροφορίαν εἰς τὰς πραγματείας ἡμῶν «Ὁ καρδινάλιος J.H.Newman» (ὀρθ. καθολ. ἐπιθεώρ. τόμ. Η' σελ. 103—149) καὶ «Θρησκευτικὴν λογομαχίαν» (ὀρθοδ. καθολ. ἐπιθεώρ. τόμ. Ζ' σελ. 72—96), καὶ ἂς ἀκούσωμεν τὴν γνώμην ἑνὸς ἐκ τῶν τὰ μάλιστα ἀποκλινόντων πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ δόκτορος Νιούμαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἂς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης μόνος του. Ὁ Γουλλιέλμος Πάλμερ (Dissertations ou Subjects relating to the orthodox Communion σελ. 147 κ. ἑ.) λέγει· «ἐσχάτως ἐπεχείρησεν (ὁ Dr Newman) ἓν τινι πολυπόνῳ ἔργῳ οὐ μόνον νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν διαφορὰν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῆς νεωτέρας ρωμαϊκῆς καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπίσης νὰ στρέψῃ αὐτὴν ταύτην τὴν διαφορὰν εἰς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ρωμαϊκῆς κοινότητος. Πράττει δὲ τοῦτο διὰ μέσου θεωρίας τινὸς «τῆς ἀναπτύξεως», καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα οὐ μόνον νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς διατυπώσεις τῆς πίστεώς της διὰ τῆς ἀρνήσεως νέων αἱρέσεων, ἀλλ' ἐπίσης νὰ αὐξάνῃ τὴν πίστιν αὐτὴν διὰ τῆς προσθήκης νέων θετικῶν ἀληθειῶν*, ἃς δυνατὸν νὰ ἔμαθε προϊόντος τοῦ χρόνου ἐκ γραφικῶν λογικῶν καὶ ὑπερφυσικῶν πηγῶν, καὶ μάλιστα νὰ ἀναιρῇ, δυνατὸν γενέσθαι ἐπί τινων σημείων τὰς συγκεχυμένας ἢ πεπλανημένας ἰδέας ἀρχαιοτέρων ἐποχῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ «διπλῆ ἐκπόρευσις» τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνατὸν νὰ ἦτο ὅλως ἄγνωστος, ἡ παπικὴ ὑπεροχὴ δυνατὸν νὰ ὑπῆρχε μόνον ὡς ὑπνώττων σπόρος, μία ἀόριστος συναίσθησις ἐν τῇ παπικῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ διδασκαλία τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων ἢ τῆς λατρείας (δὲν λατρεύομεν, ἀλλὰ μόνον τιμῶμεν αὐτὰς) τῶν εἰκόνων, δυνατὸν τὸ μὲν νὰ ἦτο ἄγνωστον, τὸ δὲ νὰ εἶχεν ἀπορριφθῇ· ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς καταστάσεως τῶν τεθνεώτων δυνατὸν νὰ ἦτο ἀσυνεπὴς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πουργατορίου καὶ δυνατὸν νὰ μὴ ὑπῆρχον ἄλλαι ἐνδουλγέντζιαι ἐκτὸς τῶν ἀφέσεων ἐν χρήσει ἐν τῇ μετανοίᾳ. Ἡ διδασκαλία τῆς μετουσιώσεως, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάκρισιν μεταξὺ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων, δυνατὸν νὰ ἦτο ἀνοικτὸν ζήτημα. Τὸ εὐχέλαιον, δυνατὸν νὰ ἦτο ἐν χρήσει κυρίως διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν. Ἡ παιδικὴ ἱστορία τῆς μακαρίας Παρθένου, ὡς καὶ ἡ γνώμη περὶ τῆς ἐν σώματι ἀναλήψεως αὐτῆς, δυνατὸν νὰ ἐλήφθησαν ἐξ ἀποκρύφων συγγραμμάτων, καὶ οἱ πατέρες

* Αἱ λέξεις ἀραιογραφοῦνται ὑπὸ τοῦ J. J. Overbeck.

SISMANOGLIO MEDIATECA

δυνατὸν νὰ ὑπέθετον ὅτι αὕτη συνελήφθη ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ· καὶ ὅμως, σὺν πᾶσι τούτοις, ἡ νεωτέρα ρωμαϊκὴ διδασκαλία δύναται ἐξ ὅλων τῶν σημείων τούτων νὰ ᾖ δι'ἀναπτύξεως ἡ ἀληθὴς καὶ ἀναγκαία συνέπεια, συμπλήρωσις ἢ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΙΣΤΕΩΣ»· καὶ ἐν σελ. 150 «ἐφ'ὅσον ἡ Ῥώμη ἐπιμένει εἰς τὴν προτέραν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν συμπεριφοράν της καὶ ἐπιτάσσῃ αὐτῇ τὴν παραδοχὴν τῶν αὐτῆς νέων προσθηκῶν καὶ μεταβολῶν εἴτε δι'ἀλόγου βίας, εἴτε ἐπὶ τῷ ἀβασίμῳ ἐδάφει ΤΗΣ ΔΙΗΝΕΚΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία πιθανὸν νὰ μὴ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ὑποχρεωμένην . . . νὰ ἐξετάσῃ μετὰ προσοχῆς ὅ,τι φαίνεται μέχρι τοῦδε ὡς ἀνεκτὴ θεωρία ἢ σχολὴ ἐντὸς τῆς ρωμαϊκῆς κοινότητος. Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ πιθανὸν καιρός τις, καθ'ὃν ἡ θεωρία αὕτη, ἧς αἱ συνέπειαι εἶναι παραπολὺ ἐκτεταμέναι καὶ σπουδαῖαι, ὥστε δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ἐν ἐκκρεμεῖ καταστάσει διαμονήν της, εἴτε θὰ ὑποστηριχθῇ καθαρῶς καὶ γενικῶς, εἴτε θὰ ἀπορριφθῇ καὶ καταδικασθῇ». Καὶ λοιπὸν «ἡ θεωρία τῆς παραδόσεως»*,

*Ἡ καθαρὰ διδασκαλία τῆς βατικανῆς συνόδου ἔχει ὡς ἑξῆς· «Τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἐπηγγείλθη τοῖς διαδόχοις τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἵνα διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ δύνωνται οὗτοι νὰ γνωρίσωσι τοῖς ἄλλοις νέα δόγματα, ἀλλ'ἵνα διὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἀπαραβιάστως ζητῶσι καὶ πιστῶς ἑρμηνεύσωσι *τὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παραδοθεῖσαν παρακαταθήκην τῆς πίστεως*» (De Eccles. IV)· καὶ πάλιν· «Ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθεῖσα δὲν ἐπροτάθη ὡς φιλοσοφικὸν ἐπινόημα, *ἵνα τελειοποιθῇ* δι'ἀνθρωπίνης εὐφυΐας, ἀλλὰ παρεδόθη τῇ νύμφῃ τοῦ Χριστοῦ ὡς θεία παρακαταθήκη, ἵνα πιστῶς φυλάττηται καὶ διακηρύττηται ἀλανθάστως. Ἐντεῦθεν ἐπίσης ἡ ἔννοια ἐκείνη τῶν ἱερῶν δογμάτων, ἣν *ἅπαξ διὰ παντὸς* ἡ ἁγία ἡμῶν μήτηρ ἐκκλησία διεκήρυξε, πρέπει αἰωνίως νὰ διατηρῆται· ἀλλ'οὐδὲ πρέπει ἡ ἔννοια ἐκείνη νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἐπὶ τῇ προφάσει βαθυτέρας κατανοήσεως αὐτῶν» (De Fide IV). Τοῦτο ἀσυνήθης φαίνεται ὡς μία *ἀπόρριψις καὶ καταδίκη* τοῦ διδάκτορος Νιούμαν.

ἤτις μέχρι τοῦδε ἦτο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐν γενικῇ χρήσει καὶ εἶναι ἔτι ἐπισήμως διακηρύττεται ὑπὸ τοῦ Πάλμερ ὡς ἀβάσιμος καὶ ἀδύνατος νὰ δικαιολογήσῃ τὰς νεωτέρας προσθήκας καὶ μεταβολὰς ἐν τῇ πίστει τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἡ δὲ «θεωρία τῆς ἀναπτύξεως» δὲν ἐνεκρίθη ἔτι ἐπισήμως καὶ δύναται ἴσως νὰ ἀπορριφθῇ καὶ καταδικασθῇ. Πῶς εἶναι λοιπὸν τότε δυνατὸν νὰ βασίσῃ τις τὴν πίστιν του ἐπὶ τοιούτου σαθροῦ ἐδάφους;

Ὁ Πάλμερ μετὰ ταῦτα ὑποτιθεὶς ὅτι ἡ θεωρία «τῆς ἀναπτύξεως» ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ κοινότητι, ἀποτείνεται οὕτω πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους (σελ. 151): «Ὑπῆρχεν ἐπίσης μία σοβαρωτάτη παρανοήσεως αἰτία, ἥτις οὐδέποτε ἔτι ἀνεγνωρίσθη πρεπόντως ἢ ἀρκούντως· ἡ ἑκατέρωθεν ὁηλ. ἄγνοια τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ νόμου τῆς ἀναπτύξεως, ἄγνοια ἥτις ἔκαμεν ἡμᾶς τοὺς λατίνους (καὶ ἐὰν ἀκόμη εἴχομεν ἐσωτερικῶς δίκαιον εἰς ὅ τι ἐζητοῦμεν νὰ διδάξωμεν ἢ νὰ ἐπιβάλωμεν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ, ἵνα ὦμεν ἐξωτερικῶς καὶ φαινομένως εἰς τὸ ἄδικον) καὶ ὑμᾶς τοὺς ἕλληνας (καὶ ἐὰν ἀκόμη εἴχετε ἐσωτερικῶς ἄδικον) εἰς τὸ ἀπορρίπτειν τοὺς λατινικοὺς ἡμῶν νεωτερισμούς, ἵνα ἦτε ἐξωτερικῶς καὶ φαινομένως ἐν τῷ δικαίῳ. Τουτέστι κατὰ τὴν ἀρχήν, ἥτις τότε [ΚΑΙ ΝΥΝ ΚΑΤ'ΑΥΤΗΝ ΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΣΤΙΓΜΗΝ ΕΤΙ] ΕΤΗΡΕΙΤΟ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ὅτι ἕκαστον δόγμα ἔδει ν'ἀποδεικνύηται δι'ἀκριβοῦς καὶ διαρκοῦς παραδόσεως, ὅ τι δὲ δὲν ἠδύνατο ν'ἀποδειχθῇ, ἔδει ν'ἀπορρίπτηται». Ἀλλ'ἐπειδὴ ἤδη ἡ νέα θεωρία δὲν ἀνεγνωρίσθη ἔτι ἐπισήμως, ἡ ἀρχαία ἀρχὴ «ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἑκατέρωθεν τηρουμένη» ἰσχύει ἔτι. Καὶ διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης, καθὼς ἀπέδειξεν ὁ Πάλμερ, ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀδυνατεῖ ὅλως νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς νεωτερισμούς, τὰς προσ-

SISMARIOGLIO MEGARO

θήκας καὶ τὰς μεταβολάς της. Ἐὰν ἡ ἀλήθεια τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι οὕτω μεταβλητή, οὕτως ὥστε ὅ τι πιστεύομεν σήμερον, πρέπει νὰ τὸ ἀποκηρύξωμεν αὔριον, εὐκόλως ἐννοοῦμεν διατί οἱ ρωμαιοκαθολικοί, οἵτινες ἐγκαταλείπουσι τὴν ἐκκλησίαν των, ἐξακοντίζουσι συνήθως πᾶσαν θετικὴν θρησκείαν ὡς τοὺς ἀνέμους*. Ὁ Πάλμερ λέγει. «Ἡμεῖς νομίζομεν ἤδη ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀμεταβλήτου ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ἦτο πράγματι πεπλανημένη». Καὶ λοιπὸν ἡ μόνη θεωρία, ἥτις δύναται νὰ σώσῃ τὸν ρωμαϊσμόν, εἶναι μία ἀνακάλυψις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀναφανεῖσα χίλια ἔτη ἀργότερον τοῦ δέοντος. «Ἕκαστος δὲ ρωμαιοκαθολικὸς δύναται μέχρι τοῦ νῦν ν' ἀπορρίπτῃ τὴν θεωρίαν ταύτην. Ἐὰν ἐκλέξῃ νὰ ἀπορρίψῃ αὐτὴν τὸ ἔδαφός του ὁμολογουμένως εἶναι ἄνευ ὑποστηρίγματος, καὶ ἡ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν πίστις του ἄνευ λόγου καὶ ἀδικαιολόγητος· ἐὰν δ' ἐκλέξῃ νὰ ἀποδεχθῇ αὐτήν, ἔχει νὰ διορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν πίστιν τῆς ἐκκλησίας του, τουτέστι ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία δὲν εἶναι ἀλάνθαστος. Πῶς δύναται ὁ ρωμαιοκαθολικὸς νὰ ἐξέλθῃ τοῦ διλήμματος τούτου;

---

* Ἀνάγνωθι τὸ 12 κεφάλ. τοῦ 1 βιβλίου τῶν Discorsi τοῦ Μακιαβέλλη, καὶ θὰ ἴδῃς πῶς ὁ ρωμαϊσμὸς ἄγει εἰς τὴν ἀπιστίαν. Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τὴν κατὰ τὸ 1531 ἔκδοσιν γενομένην διὰ «παπικοῦ προνομίου». «Ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ ὀφείλομεν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἱερεῦσί της ὅτι διὰ τοῦ κακοῦ των παραδείγματος ἀπωλέσαμεν πᾶσαν θρησκείαν καὶ εὐσέβειαν, καὶ κατηντήσαμεν εἰς *ἄπιστον* καὶ πονηρὸν ἔθνος». Καὶ πάλιν (fol. 16) «ὅτε ἤρξαντο νὰ ὁμιλῶσιν ὡς δυνάσται, ὁ δὲ λαὸς ἀνεκάλυψε τὸ ψεῦδός των, οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο *ἄπιστοι*». Ἱσπανὸς δέ τις σπουδάσας τὴν χώραν του γράφει κατὰ τὸ 1862 (Preservation contra Roma σελ. 14 «μεταξὺ τῶν ὅσα παρετήρησα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἔχω τόσην πεποίθησιν, ὅσην περὶ τῆς «*τάσεως τοῦ καθολικισμοῦ (ρωμαϊσμοῦ) πρὸς τὴν ἀπιστίαν*». Οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ Ῥωμαῖοι δύνανται νὰ μᾶς προμηθεύσωσιν ἀξιοσημείωτά τινα παραδείγματα.

Β') Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν θέλουσι συμφωνήσει ἡμῖν ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ἡ ἱστορία χορηγεῖ πλησμονὴν ἀποδείξεων τοῦ σχισματικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀξιοῖ ὅτι εἶναι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἡ κατοικία τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας· ἀλλ' οὐχ ἧττον πολλοὶ θὰ ἐρωτήσωσιν· «ἐὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐγκατέλιπε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, διατί τότε πολλαὶ ἀληθῶς εὐσεβεῖς ψυχαὶ συμβαίνει νὰ εὑρίσκωνται ἐν αὐτῇ, δι' οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη καθίσταται πολλοῖς ἡ πρὸς οὐρανὸν ὁδός; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἁπλῆ καὶ εὔκολος. Πᾶσαι αἱ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ σωζόμεναι ψυχαὶ δὲν σώζονται διὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ὀρθοδόξου. Ἀνήκουσι κατὰ συνέπειαν εἰς ἡμᾶς, διότι μόνον ἡ ἀνυπέρβλητος αὐτῶν ἄγνοια* ἀναχαιτίζει αὐτοὺς ἐξ ἡμῶν. Ἐὰν δὲν ὡδηγοῦντο ὑπὸ νενοθευμένων ἀληθειῶν, ἐὰν ἡ ἀληθὴς τῶν πραγμάτων κατάστασις δὲν ἀπεκρύπτετο ἀπ' αὐτῶν, ἤθελον καὶ ἐξωτερικῶς ἐπίσης ἐνωθῇ μεθ' ἡμῶν. Ἀλλ' ἤδη ὁ *Index librorum prohibitorum* ἀποστερεῖ αὐτοὺς τῶν μέσων τοῦ εἰσιδεῖν τὴν διαφθορὰν τῆς ἐκκλησίας των. Τούτου ἕνεκα καὶ ἱερεῖς μάλιστα καὶ λόγιοι δυνατὸν νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὸ βάρος ἀνυπερβλήτου ἀγνοίας. Πρόσθες τούτῳ τὰ ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔθη, τὰ περικυκλοῦντα αὐτοὺς

---

* Καίτοι Πίος ὁ Θ' ἀπαγορεύει τὸ τρέφειν ἐλπίδα τινὰ περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἐκείνων, οἵτινές εἰσιν ἐκτὸς τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας (Syllabus Prop. XVII) καὶ κηρύττει ὡς ἄρθρον πίστεως ὅτι «οὐδεὶς δύναται νὰ σωθῇ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἀποστολικῆς ρωμάνας ἐκκλησίας», ὅμως διακηρύττει ταυτοχρόνως ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται βέβαιον ὅτι οἱ ὑπὸ ἀκαταμάχητον διατελοῦντες ἄγνειαν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, εἰσὶν ἐλεύθεροι ἐνοχῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Allocut. Pii IX. Singulari quadam de die 9 decembre, 1854)· ἴδε «Lo spirito del cattolicismo» per Michælangelo Celesia vescovo di Datti, Roma, 1866, σελ. 276.

πράγματα, καὶ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, τοὺς οἰκογενειακοὺς καὶ φιλικοὺς δεσμούς, καὶ εὑρίσκομεν εὔλογον λόγον νὰ συγχωρήσωμεν πολλοῖς ἐξόχοις ῥωμαιοκαθολικοῖς καὶ πολλοῖς ἐπίσης ἐξόχοις διαμαρτυρομένοις. Ἡ σκέψις αὕτη ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἀγάγῃ ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι οὐσιῶδες τὸ εἰς ποίαν ἐκκλησίαν ἀνήκομεν, ἀρκεῖ νὰ ὦμεν ἠθικῶς καλοὶ χριστιανοί. Οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρηθῇ καλὸς χριστιανὸς τοιαύτην ἔχων πρὸς τὴν θρησκείαν ἀδιαφορίαν καὶ περιφρονῶν τὴν μίαν ἀληθῶς καὶ ὀρθῶς πιστεύουσαν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. «Οὐδεὶς δύναται ἔχειν τὸν Θεὸν πατέρα, μὴ ἔχων τὴν ἐκκλησίαν μητέρα αὐτοῦ» λέγει ἀρχαῖός τις τῆς ἐκκλησίας πατὴρ πρὸς πάντας τοὺς χριστιανούς.

Ἀλλ' ἂς ἀνταποδώσωμεν ἤδη τὰ ἴσα πρὸς τὸν δόκτορα Νιοῦμαν ἀναδημοσιεύοντες τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ χωρίον τὸ ἐν τῇ 11 τῶν αὐτοῦ «ὁμιλιῶν ἐπί τινων δυσκολιῶν, ἃς αἰσθάνονται οἱ ἀγγλικανοὶ εἰς τὸ ὑπαχθῆναι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ», λαμβάνοντες μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἵνα διωρθώσωμεν αὐτὸν διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς λέξεως «ῥωμαιοκαθολικὴ» εἰς «ὀρθόδοξον», «ἑλληνικὴ» εἰς «ῥωμάναν» καὶ ἄλλων τινῶν ἐλαφρῶν ἀλλοιώσεων. «Μία ῥωμαιοκαθολικὴ χώρα (Dr N. «ἑλληνικὴ χώρα») ἀπέχει πολὺ τοῦ εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατάστασιν ἐθνικοῦ πληθυσμοῦ· ἔχει μερίδας τῆς ἀληθείας μενούσης ἐν αὐτῇ· ἔχει ὑπερφυσικούς τινας ἀγωγοὺς χάριτος· τὰ δὲ ἀποτελέσματα εἶναι τοιαῦτα, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ γνωσθῶσιν, ἕως οὗ παρέλθωμεν τὴν ὁρατὴν ταύτην σκηνὴν τῶν πραγμάτων, οἱ δὲ ἀπολογισμοὶ τοῦ κόσμου κλεισθῶσι διὰ τὴν ἐσχάτην φρικτὴν ἡμέραν. Ἐνῷ λοιπὸν (εἶναι νομίζω σαφὲς) ἡ ὕπαρξις μεγάλων ἑτεροδόξων (Dr N. Ἀντικαθολικῶν) σωματείων ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμὸν εἶναι τόσον ἀναπόφευκτος ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ὅσον καὶ αἱ ἄπιστοι φυλαὶ

καὶ πολιτεῖαι (ἐκτὸς ἐὰν ὑπὸ ἔκτακτόν τινα τῆς θείας χάριτος ἐπιτροπήν)· ἐνῷ πάντοτε ἐν τῷ κόσμῳ πρέπει νὰ ὑπάρχωσι ψευδοπροφῆται καὶ ἀντίχριστοι παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ (Dr Νιοῦμαν τῇ ῥωμαϊκῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ), ὅμως εἶναι παρηγορητικὸν τὸ ἀναλογίζεσθαι ὅτι τὸ σχίσμα ἢ ἡ αἵρεσις, ἣν ἡ ἰδιοτροπία ἑνὸς πάπα (μονάρχου Dr N.) ἢ μιᾶς γενεᾶς ἐπροξένησε, δὲν ἀρκεῖ νὰ καταστρέψῃ ὁλοτελῶς τὸ ἔργον, δι' ὃ εἰς ἀπομεμακρυσμένας ἐποχὰς εὐαγγελισταὶ ἐθυσίασαν τὰς ἑστίας των καὶ μάρτυρες ἔχυσαν τὸ αἷμά των. Καὶ λοιπὸν ἡ ἔγκυρος παρ' ἡμῖν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος εἶναι εὐλογία μὴ δυναμένη νὰ ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἐν ταῖς ῥωμαιοκαθολικαῖς χώραις (Dr N. ἐν Ἑλλάδι), ἔνθα πολὺ μεγαλειτέρα δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν τελετουργικὴν ἀκρίβειαν, ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἀναγεγεννημένος. Τὰ ἡμίσυ τέκνα τὰ γεννώμενα ἐν τῷ κόσμῳ μεταβαίνουσι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκ σχισματικῆς ἐκκλησίας, εἰς πολλοὺς δ' ἐκ τῶν λοιπῶν δυνατὸν αὕτη ν' ἀποβῇ ἡ βάσις ὑπερφυσικῆς τινος ζωῆς δωρουμένης μετὰ ἐγκαρτερήσεως κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι πολλοί, οἵτινες ὄντες ὑπὸ παχυλὴν ἄγνοιαν τῶν σημείων ἐκείνων τῆς θρησκείας, εἰς ἃ ἡ ἐκκλησία των σφάλλει, δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν ἀνέφελον θείαν ἔλλαμψιν τῆς πίστεως ἐπὶ τῶν πολυαρίθμων ἐκείνων σημείων, ἅτινα ὀρθῶς αὕτη κατέχει. Καὶ περαιτέρω ἐπειδὴ ἐκεῖ ὑπάρχει ἀληθὴς ἱερωσύνη καὶ ἀληθὴς θυσία, αἱ εὐεργεσίαι τῆς λειτουργίας εἰς ἐκείνους, οἵτινες οὐδέποτε ἔσχον τὰ μέσα νὰ γνωρίσωσι καλλίτερον, δύνανται σχεδὸν νὰ ὦσιν αἱ αὐταὶ τῶν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ (Dr N. ῥωμαιοκαθολικῇ). Ταπειναὶ ψυχαί, αἵτινες ἔρχονται ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ εἰς τὴν οὐράνιον ἱεροπραξίαν, ὑπὸ οἱασδήποτε καὶ ἂν ὦσι δυσκολίας, ἕνεκα τοῦ σφαλεροῦ

πολιτεύματος τῆς κοινότητός των, δύνανται ν' ἀπολαμβάνωσιν, ὅπως καὶ ἡμεῖς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνων, ἂς ἡ θυσία κατ' εὐθεῖαν ἐξαλείφει καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν ἐκεῖνο ἔλεος, ὅπερ ἐξαλείφει καὶ τὰ βαρύτατα τῶν ἁμαρτημάτων. Πρὸς τούτοις, ὅτε τὰ ἄχραντα μυστήρια δεικνύονται τῷ λαῷ, οὗτος λατρεύει, ὅπως ἡμεῖς τὸν ἄσπιλον τοῦ Θεοῦ ἀμνόν, καὶ ὅταν κοινωνῶσι τοῦ ἀληθοῦς ἄρτου τῆς ζωῆς, οὐδὲν κατώτερον τούτου, ὃν λαμβάνουσι πρὸς αἰώνιον τῶν ψυχῶν αὐτῶν εὐεξίαν». Διὰ τοῦ αὐτοῦ βλέμματος ἀφορῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν σχισματικὴν ρωμάναν ἐκκλησίαν.

Γ') Τὸ τελευταῖον ζήτημα τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν λοιπῶν ἑτεροδόξων ἐκκλησιῶν εἶναι τὸ ἑξῆς. «Ἐὰν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἦναι ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, διατί δὲν λέγει οὕτω καὶ διατί δὲν προβαίνει παρακαλοῦσα ἅπαντας τοὺς χριστιανοὺς ὅπως ἑνωθῶσιν αὐτῇ, ἀνακαλοῦσα αὐτοὺς ἐκ τοῦ σχίσματος καὶ τῆς αἱρέσεώς των»; Τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐδίδαξε καὶ ἔπραξε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου σχίσματος μέχρι τοῦ νῦν. Ἀλλ' οἱ δυτικοὶ καμμύουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ φράττουσι τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἴδωσι τὸ νεῦμα καὶ ἀκούσωσι τῆς φωνῆς τῆς καλούσης αὐτοὺς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Δὲν ὑπάρχει ἥλιος, διότι ὁ τυφλὸς δὲν δύναται νὰ ἴδῃ αὐτόν; δὲν ὑπάρχει φωνή, διότι ὁ κωφὸς δὲν δύναται ν' ἀκούσῃ αὐτῆς; Δὲν δεικνύει αὐτὴ ἡ λέξις «ὀρθόδοξος», δηλ. ὀρθῶς πιστεύουσα, ὅτι οἱ μὴ κατέχοντες τὴν αὐτὴν πίστιν πιστεύουσιν ἐσφαλμένως καὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν κατάστασιν ταύτην καὶ νὰ γίνωσιν ὀρθῶς πιστεύοντες; Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδος (ἐν 11 ὅρῳ) λέγει· «πιστεύομεν ὅτι πάντες ἐκεῖνοι καὶ μόνον ἐκεῖνοι οἱ πιστοὶ εἶναι μέλη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὅσοι στερρῶς κατέχουσι

τὴν ἀμώμητον πίστιν Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων». Θεοφάνης ὁ Προποκοβίκιος (Miscellanea sacra, Breslaw, 1774 σελ. 15), λέγει· «ἀποκαλοῦμεν καὶ διακηρύττομεν μόνην τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὡς τὴν ἀληθῆ ἀποστολικὴν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἐν σελ. 64· «δὲν τολμῶμεν νὰ ἀποκαλέσωμεν ὑμᾶς ἀληθεῖς χριστιανούς, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ μεταξὺ ἡμῶν ἡ διαφωνία αὕτη» (τὰ ἀρχικὰ κείμενα ἐν σελ. 230). Ὁ Πλάτων μητροπολίτης Μόσχας ἐν τῇ κατηχήσει αὐτοῦ λέγει· «ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία, ἀλλ' ἡ μόνη ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου». (Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις ἡ ἐκκλησία θεωρεῖται ἐν διαρκὲς ὅλον ἀπὸ τοῦ παραδείσου μέχρι τῆς ἐσχάτης κρίσεως). Ὁ ἀρχιμανδρίτης Καρπίνσκη, ὁ Falkovski, ὁ Ἰουβενάλιος, Θεοφύλακτος, Πλάτων καὶ Φιλάρετος καὶ πράγματι πάντες οἱ μεγάλοι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας φωστῆρες διακηρύττουσιν ὅτι ἐκείνη ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθὴς, ἥτις πιστῶς διετήρησε τὴν ἀλάνθαστον παράδοσιν τῆς ἀρχαίας καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς, διακηρύττεται ὑπὸ τοῦ νῦν μητροπολίτου Μόσχας Μακαρίου, ὅστις λέγει ἐν τῇ αὐτοῦ Introduction à la theologie orthodoxe (Paris, 1857 σελ. 574)· «ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης δεικνύει καθαρῶς τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν μὴ ὀρθοδοξίαν πασῶν τῶν ἄλλων»· καὶ ἐν σελ. 594 «ἐκ πασῶν τῶν νῦν ὑφισταμένων ἐκκλησιῶν μόνη ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία βασίζεται ἐπὶ παλαιᾶς ἀναλλοιώτου βάσεως, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παρεξέκλιναν αὐτῆς»· καὶ ἐν σελ. 595 «εἶναι πασιφανὴς ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη (ἡ ὀρθόδοξος) εἶναι ἤδη ἡ μόνη, ἥτις μένει πιστὴ εἰς τὰς ἀρ-

SISMANOGLIO MEGARO

χαίας οἰκουμενικὰς συνόδους, καὶ κατὰ συνέπειαν αὐτὴ μόνη ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀληθῆ καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἥτις εἶναι ἀλάνθαστος». Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἰησουίτης Gagarin παρηρμήνευσε τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, γενναῖός τις συγγραφεὺς (ὁ Καραθεοδωρῆς; ὁ ἀνατολικὸς Μεζοφάντης) ἀνέστη καὶ καθ' ὁλοκληρίαν κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐν τῷ συγγράμματι Orthodoxie et Papisme, Paris, 1859. Ἀπέστειλε τὸν ἰησουίτην οἴκαδε μετά τινων μηδέποτε δυναμένων νὰ λησμονηθῶσι μαθημάτων, ἅτινα ἔπρεπε νὰ μάθῃ ἐν τῇ μητρί του ἐκκλησίᾳ καὶ ἅτινα δὲν ἔμαθεν ἔτι ἐν τῇ νέᾳ, καίτοι οἱ Ῥωμαῖοι καθ' ὁλοκληρίαν συμφωνοῦσιν ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ τοῖς ὀρθοδόξοις. Ἐὰν ὁ ἰησουίτης νομίζῃ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν εἶχεν ἔτι ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν καινοτομιῶν, διότι μόνη οἰκουμενικὴ σύνοδος ἠδύνατο νὰ ἐκδώσῃ τοιαύτην ἀπόφασιν, σύνοδος συγκειμένη ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως σφάλλει καὶ εἰς τὰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀρχάς (διότι αἱ τελευταῖαι ἦσαν ἔτι ἐν ἰσχύϊ, ὅτε ὁ Gagarin ἔγραψε τὸ βιβλίον του, καίτοι ἔκτοτε μετεβλήθησαν)· διότι 1] ἡ συγκατάθεσις τῆς *ecclesia dispersa* ἰσοῦται τῇ φωνῇ τῆς ἐν συνόδῳ συνηθροισμένης ἐκκλησίας. Ἡ φωνὴ τῆς ἀλανθάστου ἐκκλησίας εἶναι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσιν οὐσιωδῶς ἡ αὐτή. Ἡ σύνοδος μόνον διατυποῖ τὴν φωνὴν τῆς *ecclesia dispersa*. 2] Ἓν σχισματικὸν σῶμα εἶναι ἀποκεκομμένον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκέραιον αὐτῆς μέλος, ἀλλ' οὔτε ἀξιόπιστος μαρτυρία τῶν διδασκαλιῶν αὐτῆς δύναται νὰ παρευρεθῇ εἰς τινα σύνοδον μόνον ὡς θεατής. 3] Συνεπῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἠδύνατο μετὰ τὸ σχίσμα νὰ συγκαλέσῃ εἰς ὁποιανδήποτε περίστασιν οἰκουμενικὴν σύνοδον ἄνευ τῆς βοηθείας καὶ τῆς συνεργασίας τῆς Δύσεως, ἢ μᾶλλον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλη-

σία δὲν ἠδύνατο νὰ παραδεχθῇ τὴν Δύσιν, εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς εἰς τὴν πίστιν τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας. Καὶ τῷ ὄντι· ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Β' δὲν ἐδολοφονεῖτο, θὰ ἐβλέπομεν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἰκουμενικὴν ἐν Μόσχᾳ (;) σύνοδον. 4] Ἐπειδὴ ἡ φωνὴ τῆς *ecclesia dispersa* ἦτο μέχρι τοῦδε ἀρκετὴ νὰ ἱκανοποιήσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐποχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἡ ζωὴ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας εἶναι πρόδηλος· ἀλλ' ἅμα ὡς φανῇ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀναγκαία, καὶ αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις ἐπιτρέπουσι τὴν συγκρότησιν αὐτῆς, δὲν ὑπάρχει οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία περὶ τῆς συγκαλέσεως αὐτῆς.

Ὁ πάπας Πῖος ὁ Θ' ἐν ἀρχῇ τῆς παπωσύνης αὐτοῦ ἀπέλυσεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἀνατολικούς, διατάσσων αὐτοὺς νὰ ὑπαχθῶσι τῇ Ῥωμάνᾳ ἐκκλησίᾳ. Οἱ τέσσαρες πατριάρχαι καὶ αἱ ἅγιαι σύνοδοι ἀπέστειλαν ἀπάντησιν, τεμάχιά τινα τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καθολικῇ ἐπιθεωρήσει (τόμ. Α' σελ. 234—246). Τὸ ἀξιοσημείωτον καὶ ἀναμφισβήτητον τοῦτο ἔγγραφον ἀπευθύνεται πᾶσι τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὡς τῆς μόνης ἀληθοῦς καθολικῆς ἐκκλησίας μεγάλην ἐνεποίησε φρίκην τῷ ἀμερικανῷ μεταφραστῇ, ὅστις ἦτο μέλος τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας. Ἀπαριθμήσαντες οἱ πατριάρχαι τὰς διαφόρους ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ῥωμάνας ἐκκλησίας αἱρέσεις, λέγουσιν (Ε' 15) ὅτι «αἱ συναθροίσεις τῶν τοιούτων εἰσὶν ἐπίσης αἱρετικαὶ, ἡ δὲ μετὰ τοιούτων πνευματικὴ ἐν τῇ λατρείᾳ κοινωνία τῶν ὀρθοδόξων τέκνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι παράνομος». Ἡ παπικὴ ἐγκύκλιος εὐφυῶς ἀνεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Μαρκοράνου, ὑπὸ τοῦ μετανοήσαντος ἀποστάτου Πιτζιπιοῦ (Le Romanisme, Paris

1860) ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρζα, Ι. Κασσιανοῦ καὶ ἄλλων. Ἡ δὲ φλύαρος ἀπάντησις εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἐγκύκλιον ἀξίως κατεκερματίσθη ὑπὸ τοῦ Μοσχάτου (Ἀθῆναι 1859), ὅστις λέγει ἐν ἀρχῇ· «Ἐν τῷ παπισμῷ δὲν ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Σατανᾶ, τὸ πνεῦμα τῆς φιλαρχίας καὶ τῆς διαστροφῆς»· καὶ ἐν σελ. 6· «Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀπευθύνει τοῖς ρωμαίοις τὰς λέξεις· «μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν». Ὁ Σταυρίδης ἕν τινι «διαλόγῳ ὀρθοδόξου καὶ παπιστοῦ» λέγει· «ἡ φράσις καθολικὴ ἐκκλησία ἐσήμαινε καὶ σημαίνει κυρίως τὴν ἀρχαίαν καὶ γνησίαν ἐκκλησίαν, ὁποία σήμερον μόνον ἡ Ἀνατολικὴ τυγχάνει οὖσα». Ἄλλος δέ τις ὀρθόδοξος ἐν τῷ «Εὐαγγελικῷ κήρυκι» (σεπτεμβρ. 1857 σελ. 401) λέγει· «Μόνον ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία ἐκτὸς δὲ ταύτης οὐδεμία ὑπάρχει σωτηρία». Αἱ ἀποδείξεις αὗται θὰ ὦσιν ἱκαναὶ νὰ διαλύσωσι τὴν δυτικὴν τῆς ἀγνοίας ἀχλὺν ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀξιώσεις τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ὡς τῆς ἀληθοῦς καθολικῆς ἐκκλησίας πρὸς ἀποκλεισμὸν πασῶν τῶν λοιπῶν. Κατὰ συνέπειαν πάντες οἱ ἐκτὸς αὐτῆς ἔχουσι καθῆκον νὰ ἑνωθῶσιν αὐτῇ. Ἐὰν ἡ Δύσις ἀκούῃ τῆς φωνῆς αὐτῆς πρέπει νὰ ἀναστήσῃ τὴν ἀρχαίαν προσχισματικὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἵνα οὕτω δυνηθῶμεν νὰ ἀνακτήσωμεν τὰς σχισματικὰς ἐπαρχίας καὶ θεραπεύσωμεν τὰς διαιρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ καθολικοφρονοῦντες ἀγγλικανοὶ καὶ οἱ δυτικοὶ γενικῶς, καίτοι ἀπεξενώθησαν ἐπὶ χίλια ἔτη, δὲν ἐλησμόνησαν ὅλως τὴν μητέρα αὐτῶν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Ἔμαθον ἐκ τῆς πικρᾶς πείρας τί ἐστι Ῥώμη καὶ συμπαθοῦσι τῇ Ἀνατολῇ.

EX ORIENTE LUX!

Ἡ ἁγία Γραφὴ διακηρύττει τὸ σχίσμα καὶ τὴν αἵρε-

σιν ὡς μέγα κακὸν, ὅπερ πάντες οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἀποστρέφωνται (Α΄ Κορινθ. α΄, 10 ΙΒ΄ 25, ΙΑ΄ 19, Τίτ. Γ΄ 10). Καὶ ὅπως ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, οὕτω καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν. Ὁ ἱερὸς Ἰγνάτιος (ἐν τῇ πρὸς Φιλαδ. 3) λέγει· «ὁ ἀκολουθῶν τῷ σχίζοντι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ κληρονομήσει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τραλλιανοὺς (κεφ. ς΄) «παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, μόνῃ τῇ χριστιανικῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἥτις ἐστὶν αἵρεσις· οἱ ἑαυτῆς παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦν Χριστὸν καταξιοπιστευόμενοι, ὥσπερ θανάσιμον φάρμακον διδόντες μετὰ οἰνομέλιτος, ὅπερ ὁ ἀγνοῶν ἡδέως λαμβάνει ἐν ἡδονῇ κακῇ τὸ ἀποθανεῖν».

Τοιαύτη εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου, ὡς ἐδίδαξεν αὐτὴν τῷ μαθητῇ αὐτοῦ ἁγ. Ἰγνατίῳ καὶ τῷ μαθητῇ αὐτοῦ ἁγίῳ Πολυκάρπῳ, ὁ δὲ ἅγιος Πολύκαρπος ἐδίδαξεν αὐτὴν τῷ ἱερῷ Εἰρηναίῳ, ὅστις γράφει (κατὰ αἱρέσεων, βιβλ. Γ΄, κεφ. Γ΄ σημ. 4). «Ὃς (Πολύκαρπος) καὶ ἐπὶ Ἀνικήτου ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἱρετικῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρειληφέναι τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην. Καὶ εἰσὶν οἱ ἀκηκοότες αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι καὶ ἰδὼν ἔσω Κηρινθον ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐπειπών· φύγωμεν μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον ἐπιπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος, Μαρκίωνί ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι καὶ φήσαντι· ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς; ἀπεκρίθη· ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. Τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν

πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινι τῶν παραχαρασσόντων τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν· «αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος». Ἰδοὺ ἀποστολικὴ διδασκαλία! ἰδοὺ ἀποστολικὴ φρίκη τοῦ σχίσματος καὶ τῶν αἱρέσεων; Ἀλλὰ τί βλέπομεν ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ; Αἱρέσεις δὲν εἶναι μόνον ἀνεκταί, καὶ δημοσίᾳ διδάσκονται ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, ἡ σχισματικὴ καὶ αἱρετικὴ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης οὐ μόνον περιπαθῶς ὑπὸ πολλῶν ἀγαπᾶται καὶ θαυμάζεται, ἀλλ' ἀνεφύη καί τις θεωρία ἡ οὕτω καλουμένη θεωρία τῶν ἐκκλησιαστικῶν κλάδων (Branch Church theory), ἰσχυριζομένη ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία συνίσταται ἐκ τριῶν κλάδων, τῆς Ῥωμάνας, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανῆς· ἁπλοῦν φάντασμα! Ἡ Ῥωμάνα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιφάσκουσαι καὶ ἀναθεματίζουσαι ἀλλήλας, ἡ Ἀγγλικανὴ (ἐν τοῖς ἄρθροις της) ἀντιφάσκουσα ἀμφοτέραις καὶ ἐκτὸς τούτου πλήρης οὖσα αἱρετικῆς διδασκαλίας, εἰσὶ τὰ συστατικὰ μέρη τῆς Μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς κατοικίας τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας!!! Καὶ ἐπὶ τῆς θεωρίας ταύτης βασίζεται ἡ *Corporate Reunion of Christendom*, ἥτις ὅλως ἀγνοεῖ τὴν περὶ σχίσματος καὶ αἱρέσεως ἀποστολικὴν διδασκαλίαν!

Ἀμφότεραι αἱ ἐκκλησίαι, ἥ τε ὀρθόδοξος καὶ ἡ ῥωμάνα συμφωνοῦσι διδάσκουσαι ὅτι τὸ σχισματικὸν σῶμα ἀποκόπτεται τῆς μιᾶς ἀληθοῦς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὲν ἀποτελεῖ τοῦ λοιποῦ μέρος τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτον σῶμα δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἔγκυρα μυστήρια—ὡς ἀποστολικὸν κληροδότημα—ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶναι ἀντικανονικὴ καὶ παράνομος οὕτως, ὥστε ὁ γνωρίζων τὸν σχισματικὸν

χαρακτῆρα τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, ἁμαρτάνει τελῶν ἢ λαμβάνων μυστήριόν τι ἐν αὐτῇ· ἐὰν δηλαδὴ ὀρθόδοξός τις μεταλάβῃ ἔν τινι ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, μεταλαμβάνει ἀναξίως, διότι τοιουτοτρόπως ἔρχεται εἰς κοινωνίαν μετὰ σχισματικῆς ἐκκλησίας, ὅπερ εἶναι βαρύτατον ἁμάρτημα. Τοιαύτη σχισματικὴ ἐκκλησία δὲν ἔχει οὔτε διαδοχίαν, οὔτε κανονικοὺς ἐπισκόπους. Ὁ πάπας κατὰ συνέπειαν τῆς χειροτονίας του εἶναι ἐπίσκοπος, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε Ῥώμης ἐπίσκοπος οὔτε πατριάρχης τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἐπιβάτης μὴ ἐλθὼν διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλ' ἀναβὰς ἀλλαχόθεν, ὅστις κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής.

Ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία οὖσα θυγάτηρ τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας μετέσχε φυσικῶς τοῦ σχίσματος τῆς Ῥώμης. Ὅτε Ἐρρῖκος ὁ Η' ἀπεχωρίσθη ἀπέρριψε τῷ ὄντι τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ σὺν τούτοις δὲν μετέβαλε καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις καὶ ἔμεινε σχισματική. Ὅτε Ἐδουάρδος ὁ ς' μετέβαλε τὴν ἀγγλικανὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγχύσεως προτεσταντικοῦ αἵματος, ἀπέρριψε μὲν τὰς ῥωμαϊκὰς αἱρέσεις, ἀλλ' εἰσήγαγεν ἀντ' αὐτῶν προτεσταντικάς. Καὶ λοιπὸν τὸ σχίσμα διέμεινε τὸ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔτι ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία ἀπέρριπτε πάσας τὰς ῥωμαϊκὰς αἱρέσεις καὶ παρεδέχετο πάντα τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, ἤθελεν ἔτι διατελεῖ σχισματικὴ ἐκκλησία· διότι ἀφ' οὗ ὁ δεσμὸς τῆς καθολικῆς ἑνότητος διεκόπη ὁρατῶς, πρέπει ἐξ ἀνάγκης ὁρατῶς ν' ἀναζευχθῇ. Ἀόρατος ἡ πνευματικὴ ἕνωσις εἶναι ἀνωφελὴς ἐν ὁρατῇ ἐκκλησίᾳ· ὡς πρὸς τοῦτο, ἡ προτεσταντικὴ γνώμη περὶ τῆς ἀοράτου ἐκκλησίας εἶναι τόσον ἰσχυρὰ μεταξὺ τῶν ἀγγλικανῶν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ μάλιστα προκεχωρημένοι κληρικοί, οἵτινες ἐμφαντικῶς διδάσκουσι τὸ ὁρατὸν τῆς ἐκκλησίας, διαμιᾶς μετατρέπονται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀοράτου, ἅμα ὡς προταθῇ τὸ ζήτημα: ἐὰν ἔχω-

σι καθῆκον ἢ ὄχι νὰ ἑνωθῶσιν ὁ ρ α τ ῶ ς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ ἣν εὗρον ἀληθῆ. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ προτεσταντισμοῦ νὰ μὴ δίδῃ σημασίαν εἰς τὸ σχίσμα καὶ τὴν αἵρεσιν· τὸ χαρακτηριστικὸν δὲ τοῦτο εἶναι ἔξοχον ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ. Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ὁ καλβινισμὸς καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς διδάσκονται ἐ λ ε υ θ έ ρ ω ς καὶ ἀ τ ι μ ω ρ η τ ε ὶ κατά τε τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας. Οὐδεὶς ἀρνεῖται, ὅτι ἡ ἀρχαία ἐκκλησία τοὐναντίον μετὰ ζήλου ἐπηγρύπνει διὰ τὴν καθαρότητα τῆς καθολικῆς πίστεως καὶ συνήρχετο εἰς οἰκουμενικὰς συνόδους, ἵνα ἀπορρίψῃ τὸ αἱρετικὸν δηλητήριον ἐκ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ἵνα διατηρήσῃ αὐτὴν ἐν ὑγιείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ. Καὶ ὅμως οἱ τὰ μάλιστα ὀρθοδοξοφρονοῦντες ἀγγλικανοὶ εὐχαριστοῦνται νὰ διατελῶσιν ἐν ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ μετὰ τῶν αἱρετικῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν. Τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον δὲν δύναται νὰ λογισθῇ ἄλλως, εἰμὴ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ προτεσταντισμὸς ἐρριζώθη εἰς αὐτὰς τὰς καρδίας τῶν ἀγγλικανῶν μεθ' ὁποιασδήποτε γνώμας καὶ ἂν ἔχωσι. Τὸ διαμένειν ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἐκπροτεσταντίσαι αὐτήν, ὅπερ ὁ δόκτωρ Πυούζε ἀξιοῖ νὰ πράξῃ, εἶναι ἀπαράλλακτον τῷ διαμένειν ἐν ταῖς φλοξὶ καιομένης οἰκίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ σῶσαι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ. Δὲν πρέπει νὰ ἐξέλθῃ τις καὶ νὰ ἐξαγάγῃ καὶ τοὺς κατοίκους, ἢ πρέπει νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὰς φλόγας; Τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἀπολύτως δὲν δύναται νὰ οἰκῇ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ἡ αἵρεσις εἶναι ἀνεκτή. Ἐὰν ὁ δόκτωρ Πυούζε προσάγῃ τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος τοὺς ὁρατοὺς ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι αὕτη μεθ' ὅλας τὰς ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς αἱρέσεις, εἶναι ζῶν κλάδος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἔχει μέγα λάθος. Ἂς παρατηρήσῃ γύρωθεν, καὶ θὰ εὕρῃ εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν ἢ αἵρεσιν τοιούτους καρποὺς τοῦ Πνεύματος, εἷς τινας περισσοτέρους, εἷς τινας ὀλιγωτέρους. Οἱ καρποὶ οὗτοι τοῦ Πνεύματος γεννῶνται ὑπ' Αὐτοῦ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν ἐκείνων, οἵτινες ἕνεκα τῆς αὐτῶν *ignorantiæ invincibilis* ὄντως τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, εἰσὶν ἀναμφισβητήτως μέλη τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν ἀγγλικανοί τινες διακρίνωσι μεταξὺ τ ῆ ς θ ρ η σ κ ε ί α ς τ ῆ ς ἀ ν α γ ν ω ρ ι ζ ο μ έ ν η ς ὑ π ὸ κ ρ ά τ ο υ ς *(establishment)* καὶ τ ῆ ς ἐ κ κ λ η σ ί α ς, ἵνα ἀποδώσωσι τὰς αἱρέσεις εἰς τὸ *establishment* καὶ καθαρίσωσιν οὕτω τὴν ἐκκλησίαν των, τὸ ἐπιχείρημα πίπτει, ἀφ' οὗ οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξιχνιάσῃ τὴν ὀροθετικὴν γραμμήν.

Ἂς ἀποκτήσωμεν παντοιοτρόπως τὸν χριστιανισμὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, καίτοι ἡ νῦν γενεὰ δυνατὸν νὰ θεωρῇ αὐτὸν ἄκομψον, ἄχαριν, δεισιδαίμονα καὶ ἀσυμπαθῆ· ἂς ἀπορρίψωμεν δὲ τὸ καθ' ὑπερβολὴν διϋλισμένον ἀφέψημα «τοῦ κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα χριστιανισμοῦ τοῦ συρμοῦ», τοῦ τόσῳ τελειοποιουμένου καὶ τρυφεροῦ τὴν καρδίαν, τοῦ τόσῳ συμπαθητικοῦ καὶ περιεκτικοῦ, ὥστε δὲν περιλαμβάνει μόνον πάσας τὰς χριστιανικὰς αἱρέσεις, ἀλλ' ἐναγκαλίζεται ἀναμεμορφωμένους ἰουδαίους, μωαμεθανούς, ζωροάστρας καὶ βραχμάνας. Οἱ ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι καυχῶνται ἐπὶ τῇ π ε ρ ι ε κ τ ι κ ό τ η τ ι τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν, μὴ γνωρίζοντες ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ κακῶς ἀναμεμιγμένα στοιχεῖα συνιστῶσι θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ὴ ν ἀ δ ι α φ ο ρ ί α ν καὶ, καίτοι ἀνεπαισθήτως, ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν α ὐ ξ ά ν ο υ σ α ν ἀ π ι σ τ ί α ν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι οὐσιωδῶς ἀ π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ὴ, δηλαδὴ ἀ ν ε π ί δ ε κ τ ο ς π λ ά ν η ς. Ἡ ἀλήθεια δὲν δύναται νὰ παραβλέψῃ ἢ νὰ παραμελήσῃ τὴν πλάνην χάριν τῆς εἰρήνης. Τούτου ἕνεκεν ὁ Ἱερεμίας (6, 14) λέγει: «Καὶ ἰῶνται τὰς πληγὰς τοῦ λαοῦ μου ἐλαφρῶς λέγοντες: Εἰρήνη, εἰρήνη, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ εἰρήνη» (κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον)· «Ἰδοὺ δι' εἰρήνην ἔχουσι μεγαλειτέραν πικρίαν» (Ἡσ.

38, 17)· «Τάδε λέγει Κύριος, στῆτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς καὶ ἴδετε καὶ ἐρωτήσατε τρίβους Κυρίου σίωνίους· καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ καὶ εὑρήσετε ἁγιασμὸν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ἱερ. 6, 16). Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ μάχηται κατὰ τῆς πλάνης ὁπουδήποτε εὑρίσκει αὐτήν· δὲν πρέπει νὰ συνεργῇ τῇ πλάνῃ, δὲν πρέπει νὰ συμβαδίζῃ αὐτῇ, διότι «τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;» (Β΄ Κορινθ. ς΄, 14). Ἐὰν αὕτη ἐνήργει οὕτως ἤθελεν ἤδη καταντήσει εἰς κατάστασιν ἀδιαφορίας καὶ ἀρχίσει ν'ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἑαυτῆς ὑπάρξεως ἐρωτῶσα μετὰ τοῦ Πιλάτου «Τί ἐστιν ἀλήθεια;» Ἡ ἀδιαφορία αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῆς «συσσώμου ἑνώσεως», ὡς ἀντικειμένης τῷ «ἀτομικῷ χωρισμῷ» (corporate reunion-individual secession). Πρέπει λοιπὸν τὸ ἄτομον νὰ διατελῇ ἡσύχως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν γνωρίζει οὖσαν λελανθασμένην, ἕως οὗ οἱ λοιποὶ τῶν συναδέλφων του θεωρήσωσιν ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἐγκαταλείπωσι; Δὲν εὐθύνεται τὸ ἄτομον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Δύναται ἡσύχῳ πνεύματι ν'ἀποτινάξῃ ἐκ τῶν ὤμων του τὴν εὐθύνην ἐπὶ μιᾶς διεφθαρμένης ἐκκλησίας. Γεννηθεὶς ἐν τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐν αὐτῇ διαμονήν του, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτῷ ὀφθαλμοὺς τοῦ διακρίνειν τὸ φῶς τοῦ σκότους;

Οἱ ἀγγλοκαθολικοὶ δὲν θέλουσι νὰ ἔχωσί τι κοινὸν μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἀλλ' οὐδὲ θέλουσιν ἐπίσης νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἀγγλικανὴν ἐκκλησίαν· ΣΥΜΦΩΝΟΥΜΕΝ ΑΥΤΟΙΣ. Μὴ ἀκούετε τὴν σειρήνιον τῆς Ῥώμης φωνήν. Ἡ νῦν ἐκκλησία ὑμῶν εἶναι φυσικῷ τῷ λόγῳ διεφθαρμένη καὶ σχισματικὴ, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ τρακταριανοὶ ὠπισθοχώρησαν εἰς τὴν προμεταρρυθμιστικὴν ἐκκλησίαν· ἀλλ'ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐκείνη ἦτο σχισματική· ἀλλὰ διατί δὲν ὀπισθοχωρεῖτε ὀλίγους

αἰῶνας περαιτέρω, εἰς τὴν ἑβδόμην οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐκκλησίας; Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀναμφίβολος ἐκκλησία, ἧς καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη ἦτο μέρος, ἐκκλησία ἄνευ σχίσματος καὶ αἱρέσεως (ἴδε πρὸς περισσοτέραν πληροφορίαν ἡμέτερον δοκίμιον «ἡ ἀρχαία ἀληθὴς ἀγγλικὴ ἐκκλησία», ἐν τῇ ὀρθ. καθολ. ἐπιθεωρήσει, τόμ. Θ΄, σελ. 1—14). Ἐὰν οἱ ἀγγλικανοὶ ὀπισθοχωρήσωσι μέχρι τῆς περιόδου ἐκείνης, οἱ ὀρθόδοξοι θ'ἀναγνωρίσωσιν αὐτοὺς ὡς γνησίους των ἀδελφούς, ὁ δὲ καθολικὸς δεσμὸς ὁ ἀποκοπεὶς διὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ σχίσματος θ'ἀναδειχθῇ πάλιν ὁρατῶς. Τούτου ἕνεκα ἡμεῖς δὲν λέγομεν, ὅπως ἡ Ῥώμη «ἀποχωρίσθητε!» ἀλλ' «ἐπιστρέψατε!» Ἐπιστρέψατε εἰς τὸν ἀρχαῖον οἶκόν σας, εἰς τὸν λαμπρὸν οἶκόν σας· ἄφετε τοὺς Λατίνους νὰ λάβωσι τὸν δρόμον των· διατηρήσατε τὴν γλῶσσάν σας, τὰς τελετάς σας, τὰ ἔθιμά σας, ὡς εἴχετε αὐτὰ τὸ πάλαι πρὶν ἢ ὑποβάλητε τὸν τράχηλόν σας ὑπὸ τὸν παπικὸν ζυγόν!

Οἱ ἀγγλικανοὶ φυσικῶς θὰ ἐπιθυμῶσι νὰ μάθωσι τὴν γνώμην τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῶν χειροτονιῶν αὐτῶν. Δὲν διακηρύττει ταύτας οὔτε ἀκύρους (ὅπως ἡ Ῥώμη) οὔτε ἐγκύρους· ἀλλ'ἐπειδὴ ἐλλείπει ὁ βαθμὸς ἐκεῖνος τῆς βεβαιότητος ὁ ἀπολύτως ἀναγκαῖος διὰ πᾶν μυστήριον, ἀναχειροτονεῖ τοὺς ἐνουμένους αὐτῇ ἱερεῖς. Δὲν θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἱστορικὸν μέρος τοῦ ζητήματος, ἀλλ' οἱ ἀγγλικανοὶ γενικῶς λησμονοῦσιν ὅτι ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ δογματικὸν μέρος. Ὑπάρχει στοιχεῖόν τι ἐν τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ, ὅπερ οὐσιωδῶς ἐπηρεάζει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα. Ἡ πλειονοψηφία τῶν ἀγγλικανῶν εἶναι ἐν τῇ πίστει προτεστάνται, οἱ δὲ ἐπίσκοποι (ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων) εἶναι μέλη τῆς Χαμηλῆς καὶ Πλατείας ἐκκλησίας. Εἶναι δὲ παράδοξον γεγονὸς ὅτι ἐξ ὅλων τῶν προτεσταντικῶν ἐπισκοπικῶν ἐκκλησιῶν οὐ-

δὲ κἂν μιᾶς αἱ χειροτονίαι ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καίτοι λ. χ. οἱ Μοραβοὶ ἔλαβον τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν παρά τινος ἀποστάτου Ἕλληνος ἐπισκόπου. (Ἡ ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονία, καίτοι ἀντικανονική, εἶναι ἀναμφιβόλως ἔγκυρος). Ὑπάρχει ἀρά γέ τι ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὅπερ ἀναχαιτίζει τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀναγνωρίσαι τὰς ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν τελουμένας χειροτονίας; Μάλιστα. Ὑπάρχει τι ἐν τῇ προτεσταντικῇ διδασκαλίᾳ, ὅπερ καταστρέφει τὴν περὶ ἱερωσύνης καθολικὴν ἰδέαν ὡς *qualitative* διακεκριμένην τῆς λαϊκότητος,—ὅπερ ὑποσκάπτει τὴν καθολικὴν περὶ τῆς ἱεραρχίας ἰδέαν, ὥστε δὲν ἀφίνει ἄλλο, εἰμὴ τὸ ψιλὸν ὄνομα καὶ τὸν τίτλον μιᾶς ἁπλῆς τιμητικῆς τάξεως. Τοῦτο τό τι εἶναι ἡ διδασκαλία, κοινὴ πάσαις ταῖς προτεσταντικαῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐφ' ἧς ἡ ἀγγλικανὴ χαμηλὴ ἐκκλησία βασίζεται (ἀγρίως ἀποκηρύττουσα μυστηριακόν τινα χαρακτῆρα), ἡ διδασκαλία λέγω τῆς γενικῆς ἱερωσύνης πάντων τῶν πιστῶν. Λέγουσιν ὅτι: Μόνον χάριν τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐκολίας ἄνθρωποί τινες ἀφωρίσθησαν πρὸς τὸ ἔργον τῆς διακονίας. Δὲν εἶχον ἰδιαιτέρας θείας δυνάμεις δοθείσας αὐτοῖς μυστηριακῷ τῷ τρόπῳ. Ἕκαστος λαϊκὸς εἶχε τὰς αὐτὰς δυνάμεις, καίτοι περιεμένετο χάριν τῆς εὐταξίας νὰ μὴ ἐξασκῇ αὐτάς. Ἡ γενικὴ ἱερωσύνη, τὸ κεντρικὸν τοῦτο δόγμα τοῦ προτεσταντισμοῦ καταστρέφει τὴν εἰς προνομιοῦχόν τινα τάξιν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων πίστιν. Ἐκεῖ ὅπου τὰ ὀνόματα διετηροῦντο ἔτι, ἡ ἀρχικὴ οὐσία καὶ σημασία τῶν ὀνομάτων τούτων ἀπώλετο ἀνεπιστρεπτεί. Ἔχουσι τὰ ἄρθρα τῆς ἀγγλικανῆς θρησκείας συνταχθέντα ὑπὸ μεμαρτυρημένων προτεσταντῶν, τὴν ἐλαχίστην νύξιν ὡς πρὸς τὸν μεσσιανικὸν (sacerdotal) χαρακτῆρα τῆς ἱερωσύνης. Ἡ λέξις *priest* δὲν ἐσήμαινε παρ' αὐτοῖς ἱερέα ἀλλ' ἁπλῶς πρεσβύτερον (elder). Ἐπίσκοπος δὲν ἐσήμαινε παρ' αὐτοῖς «τὴν ἀκρότητα τῆς ἱερωσύνης», ἀλλ' ἁπλῶς ἐπιτηρητὴν ἢ ἔφορον (superintendent or overseer). Ὅπου τοιαῦται γνῶμαι ἐπικρατοῦσιν, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει βεβαιότης τῆς εὐσυνειδήτου τηρήσεως ὅλων ἐκείνων, ἅτινα θεωροῦνται ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ἔγκυρον τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης. Ἐὰν ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι (ἢ αἱρετικοί τινες, ὧν αἱ χειροτονίαι ἀναγνωρίζονται ὡς ἔγκυροι ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας), ἑνωθῶσι τῇ προτεσταντικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ χειροτονήσωσιν ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους ἐκτελοῦντες πάντα τὰ ἀπαιτούμενα καὶ ἀναγκαῖα κατὰ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ ἔγκυρον τῆς χειροτονίας, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τοιοῦτοι κληρικοὶ ἤθελον ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἔγκυρον ἔχοντες (καίτοι ἀντικανονικὴν) τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ ἱερέως καὶ δὲν ἤθελεν ἢ δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαιτηθῇ ἀναχειροτονία κατὰ τὴν μετὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἕνωσίν των. Ἀλλ' ἐὰν ὅμως αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς μεσσιανικῆς (sacerdotal) ἱερωσύνης ἀπωλέσθη, πῶς δύναται λογικῶς νὰ προσδοκᾶται ὅτι οἱ ἐπίσκοποι θὰ ἐμμένωσιν ἐν τῇ *forma et materia sacramenti*, ὡς ἀπαιτεῖται παρὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων; Ἑτοιμαζόμεθα ν' ἀκούσωμεν τοὺς ἀγγλικανοὺς ἀποκρινομένους: «Οἱ ἐπίσκοποι ἡμῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρεκκλίνωσι τῶν τύπων, οἵτινες διαγράφονται ἐν τῷ εὐχολογίῳ, κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· τοιουτοτρόπως δίδοται πᾶσιν ἡ ἀπαιτουμένη βεβαιότης· ἐρεύνησον τοὺς τύπους τούτους καὶ θ' ἀποβῇς ἀσφαλὴς ἐν τῷ κρίνειν τὰς χειροτονίας ἡμῶν». Εἶναι ἀρά γε οἱ ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι καὶ ὁ κλῆρος τόσον αὐστηροὶ καὶ εὐσυνείδητοι τηρηταὶ

τῶν ἐν τῷ εὐχολογίῳ διαγραφομένων*; Οἱ ἀγγλοκαθολικοὶ ἔχουσιν ἄλλο τι νὰ εἴπωσι περὶ τούτου. Δὲν παραπονοῦνται ἑβδομάδα μεθ' ἑβδομάδα περὶ τῶν τῇ χαμηλῇ ἐκκλησίᾳ ἀνηκόντων ἐπισκόπων αὐτῶν καὶ τοῦ κλήρου, ὡς περιφρονούντων τὰς διατάξεις τοῦ εὐχολογίου; Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν τί τὸ μέγα ἀγγλικανὸν κῦρος ὁ «jndicious κριτικὸς» Hooker λέγει: «Ἅπασα ἡ ὀρατὴ ἐκκλησία οὕτα ὁ ἀληθὴς καὶ ἀρχικὸς σκοπὸς πάσης ἐξουσίας δὲν ἐπέτρεψε κανονικῶς ἄλλῳ τινι, ἐκτὸς τῶν ἐπισκόπων μόνων νὰ χειροτονῶσιν· ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὅπως ἡ συνήθης πορεία πρέπει ἐν πᾶσι τακτικῶς νὰ διατηρῆται, οὕτω δυνατὸν εἴς τινας περιστάσεις ν' ἀποβῇ ἀναγκαῖον ν' ἀποκλίνωμεν ἐκ τοῦ συνήθως γινομένου». Ἀφ' οὗ ὁ ἐπίσκοπος Cosins ἐπανειλημμένως μετέλαβεν ἐν πρεσβυτεριαναῖς ἐκκλησίαις, πρέπει νὰ ἐφρόντισεν ὀλίγον ἐὰν ὁ λειτουργὸς ἦτο ἐγκύρως κεχειροτονημένος ἱερεὺς ἢ ὄχι. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Hall (ὅστις εὑρίσκεται ἐν τῇ σειρᾷ (catema) τοῦ δόκτορος Ηjοῦζε) ἐκπεφρασμένως λέγει περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας χαρακτῆρος: «ΗΑΝΤΕΣ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ τύπος οὗτος δὲν εἶναι οὐσιώδης πρὸς ὕπαρξιν μιᾶς ἐκκλησίας». Ὡς βλέπετε ἡ ἀγγλικὴ ἐκκλησία δὲν παρέχει διὰ τὴν διατήρησιν ἐγκύρων χειροτονιῶν ἀσφαλεστέρας ἐγγυήσεις ἄλλης τινος προτεσταντικῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας.

Ἤδη ἔχομεν νὰ ἐξηγήσωμεν ὀρθοδόξους τινας διδασκαλίας, αἵτινες εἰσὶν ἀλγεινὴ δοκιμασία καὶ πέτρα σκανδάλου εἰς πλείστους ἀγγλικανοὺς καὶ εἰς ἐκείνους ἐπίσης, οἵτινές εἰσιν ἄλλως καλῶς διατεθειμένοι πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διδασκαλίας, ὧν ἡ ἄρνησις δεικνύει

* Οὐδεμία ἐκκλησία εὐθύνεται δι' ὅ,τι δὲν διδάσκει· πανταχοῦ συμβαίνουσι καταχρήσεις. Σ. Μ.

πόσον βαθέως ὁ προτεσταντισμὸς ἐρριζώθη εἰς τὰς σάρκας τοῦ ἀγγλικανοῦ σώματος, καὶ πόσον τὸ φαινόμενον καθολικὸν πρόσχημα εἶναι μᾶλλον εὐειδὲς ἢ πραγματικόν. Αἱ διδασκαλίαι αὗται εἰσὶν ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων καὶ ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι τοιαύτη ἀγρία προτεσταντικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν διδασκαλιῶν τούτων ἐν τοῖς τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ (Littledale) «ἁπλοῖς λόγοις κατὰ τῆς τῇ ρωμάνᾳ ἐκκλησίᾳ ἑνώσεως», φέρει τὸ ὄνομα ἀνδρὸς, ὃν ἐξετιμῶμεν σχεδὸν ὡς ἀνήκοντα τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν, ἀλλ' ὅστις εἶναι, ὡς ἤδη βλέπομεν, καθ' αὐτὸ καὶ γνήσιος προτεστάντης, καὶ πικρὸς πρὸς τούτοις προτεστάντης. Ἐνῷ ἐν τοῖς προτέροις συγγράμμασί του ὡμίλει μετὰ σεβασμοῦ περὶ τῆς «ἁγίας» ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἤδη στιγματίζει τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς «παρηκμακυίας» ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Decrepit Eastern Church). Ἐὰν τοῦτο εἶναι πρὸς τὰ πρόσω πρόοδος, δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν νὰ ἴδωμεν καὶ ἄλλας τινὰς διδασκαλίας πιπτούσας μετ' ὀλίγον.

Ἀλλ' ἂς ἀρχίσωμεν ἐξετάζοντες τὴν περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων ὀρθόδοξον διδασκαλίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐπιτρέπονται λαξευταὶ εἰκόνες (εἴδωλα). Καὶ λοιπὸν, κυρίως εἰπεῖν, δὲν παραβαίνομεν τὴν δευτέραν ἐντολήν. Ἀλλὰ τὸ βάρος τῆς ἐντολῆς δὲν περιλαμβάνεται κατ' οὐδένα λόγον ἐν τῇ λέξει «εἴδωλον», ἀλλ' ἐν τῇ ἀπαγορεύσει τοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα τῆς Θεότητος· λαμπρότατα ἐκφράζει τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Δοιλίγγερος (Heidenthum un Judenthum σελ. 805). Ἐν Ἐξόδῳ Κ', 4, 5 καὶ Δευτερονομίῳ Ε', 8 οὐδὲ κἂν λέξις ἀναφέρεται ὅτι ἀπηγόρευσεν ἀπολύτως τοῖς Ἰσραηλίταις τὸ ποιεῖν εἰκόνα ἢ ὁμοίωμα ἐκτὸς μιᾶς, τῆς τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ λατρεύειν Αὐτὸν ἐν τῷ σχήματι τούτῳ ἢ τῇ συμβολικῇ

παραστάσει. Ἐναντίον τοῦ ἐθνισμοῦ, ὅστις διαρκῶς κατεβίβαζε τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει καὶ ἀνεμίγνυεν Αὐτὸν σωματικῶς μετ' αὐτῆς, ὁ Ἰεχωβὰ ἔδει νὰ γινώσκηται καὶ λατρεύηται ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ὡς ὁ ἀόρατος Θεὸς μὴ ἔχων σχῆμα ψηλαφητὸν ἢ φθαρτόν, ἀλλὰ μᾶλλον καθόλου ὢν ἀπὸ τοῦ κόσμου διακεκριμένος. Ἰδοὺ τί ἡ ἐκτενεστέρα ρωσσικὴ κατήχησις λέγει: «Ἀπαγορευόμεθα (ἐν τῇ Β΄ ἐντολῇ) νὰ προσκυνῶμεν εἴδωλα ὡς ὑποτιθεμένας θεότητας ἢ ὁμοιώματα ψευδῶν Θεῶν». Ὅτι αἱ εἰκόνες ἀπηγορεύοντο γενικῶς εἶναι πλάσμα τῶν εἰκονοκλαστῶν. Δὲν ἦτο Αὐτὸς ὁ Θεὸς ὅστις διέταξε τὴν κατασκευὴν δύο Χερουβὶμ, ἵνα ἐπισκιάζωσι τὸ ἐλατήριον (capporeth); Δὲν ἦτο Αὐτὸς ὁ Θεὸς ὅστις «ἀνακέκληκεν ἐξ ὀνόματος» τὸν Βεσελεὴλ καὶ τὸν Ἐλιὰβ καὶ ἐνέπλησεν αὐτοὺς «πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονῆσαι, ἐργάζεσθαι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκόν . . . καὶ εἰς τὰ ἔργα τὰ τεκτονικὰ τῶν ξύλων ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα» (Ἔξοδ. ΛΑ΄, 1—6); Καὶ λοιπὸν οὐδεὶς χριστιανὸς δύναται νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν Χερουβὶμ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων, διότι Αὐτὸς ὁ Θεὸς διέταξε καὶ μάλιστα ἐσχεδίασεν αὐτὰς ἐμπνεύσας τὸν Βεσελεὴλ καὶ τὸν Ἐλιάβ· καὶ ὅμως ταῦτα φαίνονται κατά τι ἄνοστα εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἄχρηστα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ δόκτορος Λίτλδέαλ, διότι (αὐτόθι σελ. 26) προσθέτει εἰς τὰς λέξεις «τὰ ὁμοιώματα τῶν Χερουβὶμ εἰς τὰ ἅγια τῶν Ἁγίων» τὴν ἀξιοσημείωτον ταύτην παρατήρησιν: «ἔνθα ὅμως εἷς μόνον ἄνθρωπος ἔβλεπεν αὐτὰ καὶ τοῦτο ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ». Ἐρωτῶμεν: ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν ὁμοιώματα ἦτο ὀρθὴ ἢ ἐσφαλμένη; Ἐὰν ἐσφαλμένη, τότε οὐδὲ κἂν εἷς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἴδῃ αὐτά· ἐὰν ἦτο ὀρθή, τότε ἅπας ὁ λαὸς δύναται νὰ πράξῃ τὸ ἴδιον. Τὰ Χερουβὶμ δὲν ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τῆς ὄψεως τοῦ λαοῦ (ὡς ὁ

δόκτωρ Λίτλδέαλ φαίνεται συμπεραίνων), διότι ἠδύναντο ν' ἀποβῶτιν ἀντικείμενα εἰδωλολατρείας, ἀλλὰ διότι συνεδέοντο τῷ ἱλαστηρίῳ καὶ τῇ *shechinah** τοῦ τυπικοῦ τούτου μυστηρίου τοῦ προτυποῦντος τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ εὐχαριστίᾳ τῆς Καινῆς διαθήκης. Ἐὰν τὰ Χερουβὶμ ἦσαν ἐπικίνδυνα εἰς τὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, διατί δὲν ἐδίστασεν ὁ Κύριος νὰ διατάξῃ τὸν Μωϋσῆν: «Ποίησον σεαυτῷ ὄφιν καὶ θὲς αὐτὸν ἐπὶ σημείου, καὶ ἔσται ἐὰν δάκῃ ὄφις ἄνθρωπον πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται» (Ἀριθ. ΙΑ΄, 8). Πῶς ἠδύνατο τοιοῦτόν τι ὁμοίωμα νὰ ἔχῃ θεραπευτικὴν δύναμιν; Ἐνυπῆρχεν ἀρά γε ἐν τῷ χαλκῷ τοιαύτη θαυμασία ἰδιότης· τὸ ἐν Ἰω. Γ΄, 14. 15 χωρίον ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸ μυστικόν. «Καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Ἰδοὺ ἀκριβῶς ἡ διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων. Τοιαῦται εἰκόνες εἶναι βεβαίως κάτι τι περισσότερον τῆς ἱστορικῆς παραστάσεως, εἶναι εἶδος ἐζωγραφημένου λόγου. Ἐγένοντο πρὸς τὸν σκοπόν, ἵνα οἱ πιστοὶ δύνωνται νὰ προσεύχωνται ἐνώπιον αὐτῶν, ὅπως οἱ Ἰσραηλῖται ἱκετευτικῶς ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ὄφιν. Καὶ ὅπως οἱ Ἰσραηλῖται δὲν ἐσώζοντο ὑπὸ τοῦ χαλκοῦ ὁμοιώματος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἰατροῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ ὁ ἱλαστικὸς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατος καὶ ἡ κατὰ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ὄφεως τελεία νίκη προει-

---

* τῆς μεταξὺ τῶν δύο Χερουβὶμ δόξης τοῦ Κυρίου ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου καὶ τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος. Ἡ λέξις δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἁγ. Γραφῇ, εἶναι ὅμως ἐν χρήσει ἐν τοῖς Ταργουμίοις πρὸς ἔκφρασιν τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ τῆς ἐνοικούσης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἐν τῷ ναῷ. Σ. Μ.

κονίζοντο ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ σημείου ὄρει τοῦ Μωϋσέως, οὕτω καὶ τὰ πνεύματα τῶν ὀρθοδόξων αἴρονται, διὰ τῆς πίστεως, ἐκ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰκόνων πρὸς τὴν μόνην πηγὴν πάσης χάριτος Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀρχιερέα ἡμῶν. Ἐὰν ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὴν μακαρίαν Παρθένον, τοὺς ἀποστόλους ἢ ἄλλους ἁγίους, τὰ πνεύματα καὶ αἱ προσευχαὶ ἡμῶν δὲν μένουσι μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀνέρχονται μετ' αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον ἐκείνου, ἐξ οὗ μόνον προέρχεται πᾶσα δόσις ἀγαθή. Ἐνταῦθα θὰ εἴπωσιν οἱ εἰκονοκλάσται: «ἀφ' οὗ δυνάμεθα ἄνευ εἰκόνων καὶ δὲν χρήζομεν τοιούτων ἀσθενῶν βακτηριῶν, ἵνα προσεγγίσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, διατί νὰ μεταχειριζόμεθα αὐτάς»; Δὲν ἀμφισβητοῦμεν τὴν ἐλευθέραν τῷ Θεῷ προσέγγισιν, ἣν εἶχον καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ταύτῃ περιστάσει, ἵνα ἀποταθῶσιν Λὐτῷ διὰ μέσου τοῦ χαλκοῦ ὄφεως. Διατί; τότε δὲν ἐγνώριζον, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν ἡμῖν τὴν βαθεῖαν τοῦ Πατρὸς Αὐτοῦ βουλήν. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, τὸ ὄργανον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διακηρύττει ἡμῖν ὅτι ἡ πρέπουσα χρῆσις τῶν εἰκόνων ἀποβαίνει ἡμῖν σωτηριωδεστάτη. Διατί; Ἐν μέρει διότι εἶναι ἀναγκαῖον συμπλήρωμα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων, ὡς θὰ εἴδωμεν μετὰ ταῦτα. Ὁ καθαυτὸ λόγος θὰ γνωρισθῇ ἡμῖν ὅταν πάντα τὰ ἐπιπροσθοῦντα καλύμματα ἀρθῶσι καὶ ἴδωμεν Αὐτὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

Ἂς προβῶμεν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτης ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων ἦτο φυσικῶς περιωρισμένη, καίτοι κατ' οὐδένα λόγον ἐν πλήρει ἀχρηστίᾳ, ὅπως αἱ ἀσφαλεῖς τῶν κατακομβῶν κρύπται δεικνύουσι, ἐν αἷς ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴδομεν πλῆθος εἰκόνων ἀνερχομένων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰῶνος. Ἡ ἀρχαιοτέρα εἰκών, ὡς ἐνθυμούμεθα εὑρίσκεται ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς ἁγίας Προισκίλλης καὶ παριστᾷ τὴν ἁγίαν

Παρθένον μετὰ τέκνου, πολὺ ὁμοία ταῖς κατὰ παράδοσιν εἰκόσιν ἡμῶν καὶ προφήτου τινὸς (τοῦ Ἡσαΐου Ζ'); δεικνύοντος αὐτήν. Εἶναι ἐζωγραφημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ, καίπερ πολὺ ἐφθαρμένη, διακρίνεται ὅμως τελείως. Αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, ἢ μᾶλλον αἱ ἰδιαίτεραι οἰκίαι αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ἐκκλησίαι, ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν προσβολὴν τῶν ἐθνικῶν καὶ δὲν ἐδείκνυόν τι, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ τὰς ὑπονοίας τῶν ἐθνικῶν ἢ νὰ προδώσῃ τὴν θρησκείαν των. Τούτου ἕνεκα ὁ εἰσερχόμενος εἰς ἐκκλησίαν θεατὴς δὲν ἤθελεν ἰδεῖ, οὔτε θυσιαστήριον, οὔτε σταυρὸν, οὔτε εἰκόνα. Ἡ τράπεζα (mensa) ἦτο τὸ θυσιαστήριον. Ὁ ἐθνικὸς βωμὸς (ara) ἦτο βέβηλος αὐτοῖς· τὸ ἐθνικὸν *altare* ἦτο σκεῦός τι προσαρμοζόμενον τῷ βωμῷ καὶ τιθέμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν ὁλοκαυτωμάτων, ὡς ὁ Κυντελιανὸς πληροφορεῖ ἡμᾶς (aris altaria imponere), κατὰ συνέπειαν οὐχ ἧττον τοῦ βωμοῦ βδελυκτὸν εἰς τὰ πνεύματα τῶν χριστιανῶν. Ἤθελεν εἶσθαι ἄσοφον νὰ ἐφελκύωσι τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν διὰ τῆς ἐκθέσεως εἰκόνων, αἵτινες δὲν ἀποτελοῦσιν οὐσιώδες μέρος τῆς θείας λατρείας. Οἱ δὲ σταυροὶ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἀποκρύπτωνται, διότι ἀναντιρρήτως ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἐν γενικῇ χρήσει καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένῃ ἢ σήμερον, τόσον, ὥστε οἱ ἐθνικοὶ ἀπεκάλουν τοὺς χριστιανοὺς Σταυρολατρευτὰς (Cross-worshippers). Ἐὰν ὁ δόκτωρ Λίτλδέαλ προσεῖχεν εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐὰν προσεῖχεν εἰς τὸν σκοπὸν τῶν πραγματειῶν, ἐξ ὧν τὰ προσαχθέντα χωρία ἐλήφθησαν, ἤθελεν εὐκόλως ν' ἀναιρέσῃ ἑαυτόν. Ἡ ἁπλῆ χρῆσις τῶν πατερικῶν χωρίων δὲν ἔχει ἀξίαν περισσοτέραν τοῦ ὁρμαθοῦ τῶν γραφικῶν χωρίων πρὸς ὑποστήριξιν αἱρέσεώς τινος. Ἀμφότερα ἀπαιτοῦσι προσεκτικωτέραν παρατήρησιν. Ἀποροῦμεν ὅτι οἱ καρποκρατιανοὶ προσηνέχθησαν ὡς μάρτυρες ἐναντίον ἡμῶν, ἀφ' οὗ οὗτοι ἦσαν ἐθνι-

κοὶ, ὡς οἱ ἅγιοι Εἰρηναῖος (κ. αἱρ. Α΄ 25, 1) Ἱππόλυτος (ἔλ. κ. π. τῶν αἱρέσ. Ζ΄ 32) καὶ Ἐπιφάνιος (αἱρ. ΚΖ΄ 2) καθαρῶς λέγουσιν. Ἐπίστευον ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἁπλῶς υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας. Οἱ δὲ πατέρες ἐμνήσθησαν αὐτῶν μόνων ὡς παραδεχθέντων χριστιανικόν τι πρόσχημα διὰ τὸ θρησκευτικὸν σύστημά των, δανεισθὲν παρὰ τῶν Γνωστικῶν. Ὁ ἱερὸς Ἱππόλυτος (αὐτόθι) λέγει ὅτι οὗτοι ἐπίστευον τοὺς καταφρονοῦντας τοὺς δημιουργοὺς τοῦ κόσμου ἄρχοντας, ὡς ὁ Ἰησοῦς ἔπραξε, τὴν αὐτὴν ἔχειν τῷ Ἰησοῦ δύναμιν· καί τινας δὲ δυνατωτέρους τοῦ Ἰησοῦ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τί δύναται νὰ ἀφορᾷ ἡμᾶς ὁ τρόπος αὐτῶν, καθ' ὃν ἐλάτρευον τὰς εἰκόνας; Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁ ἱερὸς Εἰρηναῖος δὲν ἀναφέρει λέξιν τινὰ κατὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν χριστιανικῶν εἰκόνων, ἀλλὰ μνημονεύει τῶν καρποκρατιανῶν ὡς «προσκυνούντων τὰς εἰκόνας κατὰ τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθη». Ἡ ῥῆσις τοῦ Μινουκίου Φήλικος εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ διδακτική. Ἀλλ' ἀνέγνω ἀρά γε ὁ δόκτωρ Λίτλδέαλ τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφαλαίου, ἐξ οὗ λαμβάνει ταύτην; Ἐὰν ἀνεγίνωσκεν, ἤθελεν ἰδεῖ ὁποίου εἴδους σταυροὺς ἡμεῖς οὔτε λατρεύομεν, οὔτε ἐπιθυμοῦμεν νὰ λατρεύσωμεν· «ἐν τῷ ἀποδίδειν, λέγει ὁ Φῆλιξ, τῇ θρησκείᾳ ἡμῶν τὴν λατρείαν ἑνὸς κακούργου καὶ τοῦ σταυροῦ του, πλανᾶσθε μακρὰν τῆς περιφερείας τῆς ἀληθείας, νομίζοντες ὅτι εἷς κακοῦργος ἤξιζεν, ἢ ἐν γήϊνον ὃν ἠδύνατο νὰ πιστευθῇ ὡς Θεός». Ἀλλ' ἂς συμβουλευθῇ ὁ ἀναγνώστης τὸν ἀπολογητικὸν τοῦ Τερτυλλιανοῦ (κεφ. 16) καὶ θὰ παρατηρήσῃ πῶς ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς στηρίζονται ἐπ' ἀλλήλων. Ἀμφότεροι ἦσαν σύγχρονοι· ἀμφότεροι ἔζησαν (τοὐλάχιστον ἐπί τι διάστημα) ἐν Ῥώμῃ, ἀμφότεροι ἦσαν, πιθανώτατα, συμπολῖται Ἀφρικανοί. Ὁ Τερτυλλιανὸς δεικνύει ἔτι καθαρώτερον ὅτι οἱ ἐθνικοὶ ἀπεκάλουν τοὺς χριστιανοὺς Σταυρολατρευτὰς

(crucis religiosos) ὡς πιστεύοντες αὐτοὺς λατρεύοντας τὸν Σταυρὸν ὡς εἴδωλον. Σαρκαστικῶς δὲ ἀπαντᾷ (αὐτόθ.) «Λοιπὸν ἐάν τις ἐξ ὑμῶν νομίζῃ ἡμᾶς λατρεύοντας τὸν Σταυρὸν, μετέχει ἡμῖν ἐν τῇ λατρείᾳ ταύτῃ· διότι ἀφ' οὗ ὑμεῖς ἱκετεύετε τεμάχιον ξύλου, ὀλίγον βλάπτει τὸ σχῆμα τοῦ ξύλου, ἀφ' οὗ ἡ οὐσία εἶναι ἡ αὐτή. Ὁ τύπος δὲν ἔχει σημασίαν ἐὰν ἔχητε αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ (ipsum dei corpus)». Δὲν φαίνεται παράδοξον εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, πῶς οἱ χριστιανοὶ ἠδύναντό ποτε νὰ κληθῶσι λατρευταὶ τοῦ Σταυροῦ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε νόμιμός τις προσκύνησις τοῦ Σταυροῦ, ἣν οἱ ἐθνικοὶ παρηρμήνευον: Ἐὰν οἱ εἰκονοκλάσται ἀποκριθῶσιν ὅτι «τοιοῦτον συμπέρασμα εἶναι βεβιασμένον, ἀφ' οὗ οἱ χριστιανοὶ ἀπεκαλοῦντο ἐπίσης λατρευταὶ τοῦ ὄνου (Ass-worshippers) ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου λόγου», ὁ Τερτυλλιανὸς τοῖς ἀπαντᾷ διὰ πολλῶν καὶ ἱκανοποιητικῶς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐν τῷ «πρὸς τὰ ἔθνη» συγγράμματί του κεφ. ΙΑ΄. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκ τοῦ Ὠριγένους ῥήσεις τοῦ δόκτορος Λίτλδέαλ, δὲν εἶναι χρησιμώτεραι πρὸς τὸ προκείμενον τῶν προηγουμένων· πράγματι πραγματεύονται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, δηλ. περὶ εἰκόνων λατρευομένων ὡς θεῶν, ἢ ἐθνικῆς εἰδωλολατρείας. Ἀλλ' οὐδεὶς ὀρθόδοξος ἀπευθύνεται πρὸς ἀντικείμενα ἄψυχα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ζῶντα πρωτότυπα ἐν οὐρανῷ. Οὐδεὶς ὀρθόδοξος προσεύχεται εἰς τὰς εἰκόνας, καίτοι δύναται νὰ προσεύχηται ἐνώπιον αὐτῶν, μεταχειριζόμενος τὴν γραπτὴν παράστασιν ὡς μέσον, ἵνα παραστήσῃ ἐνώπιόν του τὸ πρωτότυπον. Ὁ Ὠριγένης ἔχει ἀπολύτως ἄδικον λέγων «Τίς γὰρ νοῦν ἔχων, οὐ καταγελάσεται τοῦ μετὰ τηλικούτους καὶ τοσούτους. . . ἐφ' ὃν φαντάζεται δεῖν ἀναβαίνειν ἀποβλεπομένου καὶ συμβόλου ὄντος ἀναφέροντός τε ἐπὶ τὸν νο-

© SISMANOGLIO

σύμενον» ; [Contra Celsum VII § 44). Πρὸς τίνα σκοπὸν τότε ἐδόθησαν σύμβολα ἐν τῇ Π. Δ. καὶ παραβολαὶ ἐν τῇ Καινῇ ; Δὲν ἐδόθησαν, ἵνα ὁδηγήσωσι τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ ὁρατοῦ εἰς τὸ ἀόρατον, ἐκ τοῦ σωματικοῦ εἰς τὸ πνευματικόν ; Ἔλαβε τὸν κόπον ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ν' ἀναγνώσῃ ὁλόκληρον τὸ 19 κεφάλαιον τοῦ Β' βιβλίου τῶν «Θείων διατάξεων» τοῦ Λακταντίου ; Πῶς δύναται λοιπὸν τότε σπουδαίως νὰ προσαγάγῃ καθ' ἡμῶν χωρίον τόσῳ σαφῶς πραγματευόμενον περὶ τῆς ἐθνικῆς εἰκονολατρείας, ἥτις εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου διάφορόν τι τῆς χριστιανικῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως ; Τί δύναται νὰ ὑπάρξῃ μᾶλλον λαλοῦν, ἢ τὸ ἑξῆς τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου χωρίον ; «Ἐκ τούτου συμβαίνει ὥστε, ὅστις δήποτε θέλει νὰ κλίνῃ τὴν ψυχήν του, ἥτις ἔχει τὴν ἀρχήν της ἐξ οὐρανοῦ, εἰς τὰ καταχθόνια καὶ τὰ κατώτατα ὄντα (ad inferna et ima postraverit) πρέπει νὰ πέσῃ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην. εἰς ἣν ἔρριψεν ἑαυτόν». Τοῦτο καθαρῶς ἄγει εἰς τὴν τῶν ἀρχαίων πατέρων γνώμην, ὅτι τὰ ἐθνικὰ εἴδωλα κατείχοντο ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἢ ἦσαν ὄργανα τῶν δαιμόνων. Μετὰ ταῦτα ἀναφέρεται [ὑπὸ τοῦ Λιτλδέαλ] ὁ 46 κανὼν τῆς ἐν Ἐλβίρᾳ συνόδου*. Ἀλλὰ ἂς ἀκούσωμέν τι πρῶτον περὶ τῆς

---

* Ὁ κανὼν ἔχει ὡς ἑξῆς : Placuit picturas in Ecclesia esse non debere. ne quod coli tur et adoratur im parientibus depingatur. ὑφ' ὃν ὁ Hefele ἐπάγει : «Οἱ κανόνες οὗτοι ἐννοοῦνται εὐκόλως. Ἐξηγήσαμεν ἀλλαχοῦ διατί ἡ ἀρχαία ἐκκλησία δὲν ἠνείχετο εἰκόνας. Ὁ Binterim καὶ ὁ Aubespine δὲν παραδέχονται τὸν καθόλου ἀποκλεισμὸν τῶν εἰκόνων, νομίζουσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν γένει καὶ ἡ ἐν Ἐλβίρᾳ Σύνοδος ἐν μέρει ἐπεθύμουν νὰ διαγράψωσιν εἴδός τι μόνον εἰκόνων. Ὁ Binterim πιστεύει ὅτι ἡ Σύνοδος ἀπηγόρευσε μόνον τοῦτο ὅτι δηλ. ἠδύνατό τις ν' ἀναρτήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰκόνας κατὰ τὴν *phantasiav* του καὶ συχνὰ τούτου ἕνεκα, ἀπροσέκτους. Ὁ Aubespine νομίζει ὅτι ὁ κανὼν οὗτος ἀπαγορεύει μόνον εἰκόνας παριστώσας τὸν Θεὸν (διότι λέγει adoratur) καὶ οὐχὶ ἄλλας εἰκόνας καὶ ἰδίᾳ τὰς

Συνόδου ταύτης. Συνίστατο εἰς δεκαεννέα ἐπισκόπων, ὧν δίδονται τὰ ὀνόματα (καίτοι εἷς κώδηξ ἀναφέρει 43 μὴ προσθέτων ὅμως τὰ ἐπίλοιπα τῶν προστιθεμένων ὀνό-

---

τῶν ἁγίων. Ἀλλ' ἐπίσης ὁ κανὼν λέγει colitur καὶ ἡ ἀπαγόρευσις λοιπὸν ἐμπεριέχεται εἰς πολὺ γενικὰς λέξεις». —Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονολογίαν τῆς Συνόδου μεγάλη ὑρίσταται μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν διαμάχη. Ναὶ μὲν τὰ πρακτικὰ φέρουσι χρονολογίαν 324, ἀλλ' ὁ Hefele νομίζει ὅτι ἡ χρονολογία αὕτη ἐτέθη ὑπὸ μεταγενεστέρας χειρὸς, ἐπειδὴ τὰ ἀρχαιότατα χειρόγραφα οὐδεμίαν φέρουσι χρονολογίαν. Μὴ ἀμφιβάλλων δὲ ποσῶς περὶ τῆς ἐν αὐτῇ παρουσίας Ὁσίου τοῦ Κορδούης, ὁρίζει τὴν σύνοδον συνελθοῦσαν πρὸ τοῦ ἔτους 313, ὅτε ὁ Ὅσιος διετέλει ἐν Ἱσπανίᾳ· διότι ἐκ διαφόρων μαρτυριῶν συμπεραίνει ὅτι ὁ Ὅσιος ἀπὸ τοῦ 313 ἔζη διαρκῶς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ κατὰ τῶν Δοναττιστῶν ἀπόφασις τοῦ αὐτοκράτορος, κατὰ τὸ 316, ἀπεδόθη ὑπ' αὐτῶν τῇ ἐπιρροῇ Ὁσίου τοῦ Κορδούης· ὁ δὲ Αὐγουστῖνος ὁμιλῶν περὶ τούτου λέγει ὅτι τοὐναντίον ὁ Ὅσιος ὑπέβαλε τῷ αὐτοκράτορι μετριώτερα μέτρα, τῶν ὧν οἱ Δοναττισταὶ ἦσαν ἄξιοι, ὥστε ὁ Ὅσιος ἦτο παρὰ τῷ αὐτοκράτορι κατὰ τὸ 316. Διάταγμα δέ τι ἀπευθυνθὲν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κεκιλιανῷ τῷ Καρθαγένης ἐπισκόπῳ κατὰ τὸ 313 καὶ μνημονεῦον τοῦ Ὁσίου, ἄγει ἡμᾶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ἱσπανὸς ἐπίσκοπος (λέγει ὁ Hefele) ἦτο μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὸ ἔτος 313· [ὡσεὶ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ μνησθῇ προσώπου, ὃν ἠγάπα καὶ μακρὰν ὄντος, ἢ καὶ νὰ ἐπηρεασθῇ ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ]. Οἱ κανόνες, λέγει, τῆς Συνόδου δεικνύουσιν ὅτι αὕτη συνεκροτήθη *κατὰ ἢ ἀμέσως μετὰ* τὸν διοκλητιάνειον διωγμὸν (303—305 ἢ 306). Ὁ Morinus ἐν τῷ «περὶ μετανοίας» βιβλίῳ του ὑποθέτει ὅτι ἡ Σύνοδος συνεκροτήθη πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Νοβατιανοῦ σχίσματος κατὰ τὸ 250, διότι ἄλλως, λέγει, οἱ πατέρες διὰ τοῦ πρώτου κανόνος πρέπει νὰ ἔλαβον τὸ μέρος τῶν Νοβατιανῶν· [ὁ κανὼν οὗτος ἀπαγορεύει τοῖς ἀποστατήσασι τὴν κοινωνίαν καὶ in articulo mortis]. Ὁ Magdeburg Centririators τίθησι τὴν Σύνοδον κατὰ τὸ 700. Ἀλλ' ὁ Hefele ἀπορρίπτει καὶ τὰς δύο γνώμας· ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, λέγει, ὁ Ὅσιος καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες, ἢ δὲν ἦσαν γεγεννημένοι ἔτι ἢ δὲν ἦσαν κληρικοί· ἐν τῇ δευτέρᾳ πρέπει τις νὰ ὑποθέτῃ τὸν Ὅσιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Μαθουσάλας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ εἰς τὰ πρακτικὰ ἐπιγραφὴ Constantii [Constantini] temporibus editum, eodem tempore, quo et Nicæna synodus habita est, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Hefele ποσῶς, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ὅσιος ἦτο ἀπών. Πᾶσα μαρτυρία, ὡς νομίζει, πρέπει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἐν τῇ Συνόδῳ παρουσίαν τοῦ Ὁσίου.

ματα). Τὰ πρακτικὰ χρονολογοῦνται κατὰ τὸ ἔτος 324. Ἀλλ' Ὅσιος ὁ Κορδούης, ὅστις πλάττεται μεταξὺ τῶν μελῶν δὲν ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἱσπανίᾳ, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 323 διετέλει ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ἀπὸ τοῦ 323 μέχρι τοῦ 325 ἔζη τὸ μὲν ἐν Νικομηδείᾳ, τὸ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Νικαίᾳ. Δὲν εἶναι θαυμαστὸν ὅτι ὁ Βεράρδη καὶ ὁ Μόλκενβουχρ (εἷς ἔξοχος κανονιστὴς τοῦ Münster) ἀμφιβάλλουσι τὴν γνησιότητα τῶν πρακτικῶν. Πρὸς τούτοις, ὁ πρῶτος κανὼν στιγματίζεται διὰ τῆς Νοβατιανῆς πλάνης. Ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ δύναται ἤδη νὰ ἐκτιμήσῃ, ὅπως ἀξίζει, τὴν βαρύτητα τοιαύτης Συνόδου. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, καὶ μακρὰν ἔτι τῶν σκέψεων τούτων ὁ 36 κανὼν φαίνεται προϊὸν τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀποφυγεῖν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ προδώσῃ τοὺς καταδιωκομένους χριστιανούς. Ὅτι πρέπει ἢ νὰ ἀπορρίψωμεν ὅλως τὴν Σύνοδον ἢ ν' ἀναγράψωμεν αὐτὴν εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχήν, εἶναι καταφανὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων. Πρὸς τούτοις αἱ ὀλίγαι λέξεις τοῦ κανόνος δὲν λέγουσιν ἐὰν πᾶσα εἰκὼν ἢ μόνον ἡ τοῦ μυστηρίου, ὁηλ. τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀπηγορεύετο. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, τότε ὁ κανὼν διαφωνεῖ τῇ καθολικῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας, ὡς θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον.

Ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ἀναφέρει μετὰ ταῦτα τὴν «Ἐκκλησ. ἱστορίαν τοῦ Εὐσεβίου» Ζ', 14. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ παραπομπὴ αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, προσεπαθήσαμεν νὰ εὕρωμεν τὴν πηγήν της καὶ εὕρομεν αὐτὴν ἐν τῷ βιβλίῳ «Τί ἐστι Ῥωμαϊσμός»; δημοσιευθὲν ὑπὸ τῆς αὐτῆς, ὑφ' ἧς καὶ αἱ τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ «ἁπλοῖ λόγοι . . .» Ἑταιρείας. Τὸ βιβλίον τοῦτο «τί ἐστι Ῥωμαϊσμός»; εἶναι μία σειρὰ ἐξ 26 πραγματειῶν καὶ ἀποτελεῖ πλουσίαν ἀποθήκην διὰ πάντα, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ προσβάλῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ (ἐν μέρει τοὐλάχιστον) τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Ἐν τῇ 23 πραγματείᾳ σελ. 32 εὑρίσκομεν σχεδὸν τὰς αὐτὰς λέξεις τῆς μεταφράσεως καὶ τὴν αὐτὴν ἐσφαλμένην παραπομπὴν εἰς τὸ κεφ. 14 ἀντὶ 18. Εἶναι βεβαίως τι, ὅπερ καθιστᾷ τὸ συγγράφειν (book making made easy). Ἀλλ' ἐὰν εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα καὶ ἡ ἀξιοπιστοτέρα ὁδός, τοῦτο εἶναι ἄλλο ζήτημα. Τὸ χωρίον τοῦ Εὐσεβίου δὲν συντελεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀφ' οὗ μνημονεύει μόνον τὴν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν λατρείαν χριστιανικῶν εἰκόνων, βεβαίως κατὰ τὸ ἑαυτῶν εἰδωλολατρικὸν ἐθνικὸν ἔθος.

Ἡ πρᾶξις τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου σχίσαντος ἔν τινι ἐκκλησίᾳ ἐν Ἀναβλάθᾳ παραπέτασμά τι διότι ἦτο ἐπ' αὐτοῦ εἰκὼν ἐζωγραφημένη, «ἐναντίον τοῦ κύρους τῶν Γραφῶν καὶ ἐναντίον τῆς ἡμετέρας θρησκείας» πρέπει νὰ φαίνηται τοῖς ἐναντίοις ἡμῶν τελειωτική. Ἀλλ' ὀλίγον περισσοτέρα γνῶσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς Πατρολογίας, ταχέως θ' ἀναστηκώσῃ τὴν πλάστιγγα. Τί ἦτο ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος; «Ἅγιος καὶ μέγας λόγιος». Ἀναμφιβόλως ἦτο, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο μέγας γλωσσολόγος, καὶ αἱ προθέσεις του ἦσαν ἁγναί. Ἦτο πολὺ ζηλωτής, ἀλλὰ συγχρόνως πολὺ ἄσκεπτος καὶ ἄκριτος· πολὺ πεπαιδευμένος, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀξιόπιστος (ὡς ὁ R. A. Lipsius ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Zur Quellen-kritik der Epiphanios, Wien, 1865 διὰ πολλῶν ἀπέδειξεν)· ἐπιβλητικὸς καὶ ἐμπαθής, παραφερόμενος ὑπὸ τῆς στιγμιαίας ἐμπνεύσεως καὶ πέραν ἐπίσης τῶν ὁρίων τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐν βραχεῖ, ἦτο τραχὺς καὶ ἀπόλυτος εἰς τὰ μέτρα του*. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἐπιφάνιος. Δὲν εἶναι παράδοξον

---

* Σ. Μ. Νομίζομεν ὅτι καὶ ἄνευ τῶν πικρῶν τούτων ἐπιθέτων δι' ὧν χαρακτηρίζει τὸν ἱερὸν Ἐπιφάνιον ὁ συγγραφεὺς ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος ἐκ πεποιθήσεως ἔσχισε τὴν ἐν Ἀναβλάθᾳ εἰκόνα [τίνος εἰκόνα; ἴσως τῆς ἁγίας Τριάδος]· ὡς ἀντιβαίνουσαν τοῖς θεσμίοις, «οὐ μία χελιδὼν ποιεῖ ἔαρ»· κατὰ τὴν λαμπροτάτην τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ παρατήρησιν [ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν εἰκό-

ὅτι ὁ βίος του ἦτο ἓν ἀνώμαλον στάδιον. Τί δικαίωμα εἶχεν ὁ Ἐπιφάνιος νὰ ἐνεργήσῃ οὕτως ἐν Ἀναβλάθᾳ, ὡσεὶ ἦτο ὁ κύριος τῆς οἰκίας; Ἔπρεπε ν' ἀποταθῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ τόπου καὶ ἠθέλομεν πιθανώτατα ἀκούσει πολὺ διάφορον γνώμην (ὡς θὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ Μ. Βασιλείου). Καὶ τί θὰ εἴπωμεν περὶ τῆς φανερᾶς τῶν ἱερῶν κανόνων παραβιάσεως διὰ τῆς εἰς ἱερέα προχειρίσεως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἁγ. Ἱερωνύμου Παυλινιανοῦ; Καὶ ὁ Σωκράτης δὲ (ς', 12—14) καὶ ὁ Σωζόμενος (Η' 14, 15), ἀναφέρουσι πόσον περιεφρόνησε τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον καὶ ἐνήργησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς εἰς τὴν ἰδίαν του παροικίαν. Ἡ ἐν Ἀναβλάθᾳ πρᾶξις αὐτοῦ ἦτο μακρὰν τοῦ νὰ ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ὀρθοδόξου λαοῦ, διότι αὐτὸς ὁ Ἐπιφάνιος γράφων πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἱεροσολύμων λέγει: «Ἤκουσα ὅτι τινὲς παραπονοῦνται κατ' ἐμοῦ, διότι . . .» καὶ ἀναφέρει τὸ γεγονὸς τοῦτο. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη σώζεται μόνον ἐν μεταφράσει τοῦ ἁγ. Ἱερωνύμου καὶ ἤθελε πιθανώτατα ἀγνοεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἐὰν δὲν ἦτο, ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Ὠριγένους (καὶ συνεπῶς τῆς κατὰ τοῦ Ῥουφίνου) ὁριμείας προσβολῆς ἐν τῷ τέλει, πάρα πολὺ μέγας πειρασμὸς εἰς τὸ φιλοπόλεμον τοῦ Ἱερωνύμου πνεῦμα, ἵνα μὴ ἀντικρουσθῇ.

νων λόγοις του, ἐὰν δὲν ἀπατᾷ ἡμᾶς ἡ μνήμη]. Ἡ καθολικὴ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας πρᾶξις, ἡ σιωπηλὴ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην συγκατάθεσις (συνερχομένων ἐν ναοῖς λαμπρῶς δι' εἰκόνων κεκοσμημένοις) ἡ σχεδὸν ὁμόφωνος τῶν πατέρων μαρτυρία καὶ εὐαρέσκεια, ὁ 82 τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης οἰκουμ. Συνόδου κανών, ἡ κατὰ τῶν εἰκονοκλαστῶν, *ὡς αἱρετικῶν, συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας* κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἐξέγερσις, καὶ πρό γε πάντων, ὁ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐξενεχθεὶς ὑπὸ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς Συνόδου ὅρος, ὅπως ἦσαν ἱκανὰ πρὸς φίμωσιν τῶν ἀρχαίων εἰκονοκλαστῶν, οὕτως εἰσὶν ἱκανὰ καὶ πρὸς φίμωσιν τῶν νεωτέρων. Ἂς εἶπον οἱ πατέρες κατὰ τῶν εἰκόνων· ἄλλο πατέρες καὶ ἄλλη Ἐκκλησία ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαινομένη.

Ἀλλ' ἂς μεταβῶμεν ἤδη βορειότερον ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ἔνθα κατὰ τὴν 14 ἰουνίου τοῦ 370 ὁ Μέγας Βασίλειος διεδέχθη τὸν Εὐσέβιον εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον. Πρὸ τριῶν ἐτῶν ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος ἐγένετο ἐπίσκοπος (367) τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος (Κωνσταντίας) οὕτως ὥστε ἀμφότεροι ἦταν σύγχρονοι. Ὁ Ἐπιφάνιος ἀναμφιβόλως ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ «ἁγίαν» Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὁ Βασίλειος εἷς τῶν μεγίστων ἁγίων καὶ διδασκάλων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνήκει εἰς τὴν αὐτοῦ «παρηκμακυῖαν» Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν διότι διδάσκει ἀκριβῶς ὅ,τι κατὰ τὸ 787 ἡ Ζ' οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ διεκήρυξεν, ὅτε «ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν παρακμήν της». (Ἁπλοῖ λόγοι . . . σελ. 47). Ἰδοὺ αἱ λέξεις τοῦ Μ. Βασιλείου «Ὅθεν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνῶ, κατ' ἐξαίρετον τούτων παραδεδομένων ἐκ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων ἀλλ' ἐν ΠΑΣΑΙΣ ταῖς Ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων» (ἐπιστ. 360 πρὸς Ἰουλ. Παραβ.)

Ἂς πρσθέσωμεν δὲ καί τινας ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις. Τὸ ἑλληνικὸν προσκυνεῖν (ὡς τὸ Ἑβραϊκὸν *Hishtachavah*) εἶναι ἐν χρήσει ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὰ κτίσματα καὶ σημαίνει «πίπτειν τινὰ πρηνῆ ἐνώπιον ἄλλου» εἰς σημεῖον σεβασμοῦ, «ἀσπάζεσθαι τὴν χεῖρα ἢ προσκυνεῖν τινα» ὡς σημεῖον τιμῆς (veneration). Ὁ Μ. Βασίλειος μεταχειρίζεται δύο ῥήματα τιμᾶν καὶ προσκυνεῖν, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ σεβασμὸς δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς ὁ τῷ Θεῷ ἀνήκων, ὅστις ἐκφράζεται διὰ τῆς λέξεως λατρεία. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ Ζ' οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀποκαλεῖ τὸν σεβασμὸν τοῦτον «τιμητικὴν προσκύνησιν». Ἵνα δὲ ἡ Ἐκκλησία δη-

λώση διὰ λέξεων τὴν διαφοράν, παρεδέχθη τὴν λέξιν δουλείαν διὰ τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων (ὑπερδουλείαν διὰ τὴν μακαρίαν Παρθένον), διότι ἡ λέξις αὕτη οὐδέποτε ἦτο ἐν χρήσει ἐν σχέσει πρὸς τὴν θείαν λατρείαν*. Ἡ λατρεία ἦτο μία ἀρχαία ἔκφρασις τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας οὖσα ἐν χρήσει ὡς τοιαύτη ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν. «Τοὺς χαρακτῆρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν (ἀποστόλων, προφητῶν καὶ μαρτύρων) . . . παραδεδομένων ἐκ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων». Τί τούτου σαφέστερον; Ἢ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ γνωρίζει καλλίτερον τοῦ Μ. Βασιλείου, τί ἐστιν ἀποστολικὴ παράδοσις; Ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος ἀνατραφεὶς ἐν ἐρημητικῷ ἀποκλεισμῷ μετὰ τοῦ ἁγ. Ἱλαρίωνος δυνατὸν νὰ ἐγνώριζεν ὀλίγον περὶ τῆς λαμπρότητος τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ τῶν εἰκόνων των. Ἀσκητικὴ ὁρμὴ καὶ αὐστηρὰ ἁπλότης εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ. «Καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων». Τοῦτο φαίνεται ἐννοοῦν ὅτι εἴς τινα μέρη εἶχεν ἐγερθῆ ἀντίστασις, ὡς πᾶν χριστιανικὸν δόγμα ἀπήντησεν ἀντίστασιν Ἀλλὰ πόσον ἀνωφελὴς ἦτο ἡ ἀντίστασις αὕτη μανθάνομεν ἐκ τῶν τελευταίων λέξεων ὅτι «αἱ εἰκόνες ἀνιστορῦνται ἐν ΠΑΣΑΙΣ ταῖς Ἐκκλησίαις ἡμῶν».

Ἤθελεν εἰσθαι ἁπλῶς ἀπώλεια χρόνου τὸ ἐρευνῆσαι τὰς ἐκ τῶν ἁγίων Ἀμβροσίου καὶ Αὐγουστίνου μαρτυρίας

* Τὸ ῥῆμα *δουλεύω* (ὡς καὶ τὸ Ἑβρ. abad εἶναι βεβαίως ἐπίσης ἐν χρήσει ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν οὐδὲ ἓν χωρίον τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐν ᾧ τὸ *οὐσιαστικὸν* «δουλεία» καὶ τὸ ἀντίστοιχον Ἑβρ. aboda λαμβάνονται ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ. Καὶ ὁ λόγος δι' ὃν δὲν ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ φαίνεται ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμ. Η' 15· «οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα *δουλείας* πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας». Καὶ Γαλ. Δ', 24 « . . . αὗται γάρ (αἱ δύο γυναῖκες) εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ *εἰς δουλείαν* γεννῶσα ...» ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ *ἐλευθέρα* ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν». Τούτου ἕνεκα ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν χριστιανῶν «λογικὴν *λατρείαν*» (Ῥωμ. ΙΒ' 1)

τοῦ δόκτορος Λιτλδέαλ, ἀφ' οὗ αὗται εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης παρατηρεῖ. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ Σειρῖνον (Serenus) τὸν πρῶτον εἰκονοκλάστην, ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ πρέπει δικαίως νὰ προσδοκᾷ ὅτι ἡ πλειονοψηφία τῶν ἀναγνωστῶν του θὰ συγκαταταχθῇ τῷ πάπᾳ Γρηγορίῳ τῷ Μεγάλῳ, ὅστις ἀποστρέφεται οὐχ ἧττον τὴν θείαν τῶν εἰκόνων λατρείαν ἢ ὡς ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πάντοτε ἀπεστρέφετο καὶ διατελεῖ μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ ὅρος τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐκφραστικώτατα λέγει « Ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν». Τούτου ἕνεκεν ἐπιτρέπει μόνον τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ περιορίζει τὴν ἀληθινὴν λατρείαν τῷ Θεῷ (veneration—adoration).

Ἐὰν ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ἀνεγίνωσκε τὴν τοῦ Hefele Concilien Geschichte (τόμ. Γ' σελ. 410—454 καὶ 646—671), ἤθελε καλλίτερον ἐκτιμήσει τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων, οἵτινες τελείως συνεφώνουν τῷ ὅρῳ (Hefele αὐτόθ. σελ. 436) καὶ ἤθελε μάθει πῶς οἱ ἐν Φραγγφόρτῃ πατέρες κατὰ τὸ 794 ἠπατήθησαν ὑπὸ διεφθαρμένων πρακτικῶν, ἐν οἷς τὸ προσκυνεῖν μετεφράζετο διαρκῶς διὰ τοῦ *adorare*, οὕτως ὥστε οἱ πατέρες ἀπέρριψαν ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἀπέρριψεν. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ κρίνῃ πόσον αἰσχρῶς ἐπλανήθησαν ὑπὸ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν κειμένων ὑποβολιμαίων τῆς Ζ' Συνόδου πρακτικῶν ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν 56 *capitula*, ἅτινα ἡ ἐν Φραγγφόρτῃ Σύνοδος ἐξέθηκεν, ἰσχυριζομένου ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς μὴ ἀπονέμοντας ταῖς εἰκόσι τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν λατρείαν καὶ προσκύνησιν, ἣν καὶ τῇ ἁγίᾳ Τριάδι (Hefele αὐτόθ. σελ. 646). Ἐ-

γνώριζε τοῦτο ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ; Ἐὰν τὸ ἐγνώριζε, διατί δὲν ἐπληροφόρησε τὸν ἀναγνώστην; Ἐὰν δὲν τὸ ἐγνώριζε, διατί δὲν ἐπληροφόρησεν ἑαυτὸν πρὶν ἢ κρίνῃ τόσῳ σπουδαῖον ἀντικείμενον τόσῳ ἀπροσέκτως; Καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου (ἀρκετὰ σπουδαίως) λέγει: «ὅτι οὐδέποτε αὕτη ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅπερ εἶναι ἀναγκαῖον, ὅπως Σύνοδός τις ἀποβῇ γενικὴ καὶ ὑποχρεωτικὴ οὐδὲ δύναταί ποτε ν' ἀποκτήσῃ τοῦτο ἤδη». Δὲν ἐγνώριζεν ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ ὅτι ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις ἀνεγνώριζον αὐτὴν ὡς οἰκουμενικὴν ἀπὸ τοῦ 787 μέχρι τοῦ νῦν; Ἡ ἐν Φραγγφόρτῃ Σύνοδος δὲν ἀπέρριψε τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ἀλλ' ἰδανικήν τινα Σύνοδον· αἱ δὲ μεμονωμέναι ἐναντίαι φωναὶ μέχρι τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος μετεῖχον τῆς ἐσφαλμένης ἐντυπώσεως, ἣν παρήγαγεν ἡ Σύνοδος τῆς Φραγγφόρτης. Ἡ νῦν Ρωμάνα Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ταύτην ὡς οἰκουμενικὴν (ὡς ὁ καρδινάλιος Manniny δύναται νὰ πληροφορήσῃ τὸν δόκτορα Λιτλδέαλ) καὶ δὲν δύναται νὰ προσαχθῇ ἀπόδειξις ὅτι ἡ Ρώμη ἀπέρριψέ ποτε αὐτὴν ἐπισήμως. Ἢ δύναται ὁ δόκτωρ Λιτλδέαλ νὰ ὁρίσῃ ἐποχὴν μεταγενεστέραν τοῦ 787, καθ' ἣν ἡ Ρωμάνα Ἐκκλησία ἤρξατο ν' ἀναγνωρίζῃ αὐτήν; Ἐκτὸς τῆς μελέτης τοῦ Hefele πρέπει νὰ συμβουλεύσωμεν τὸν δόκτορα Λιτλδέαλ ν' ἀναγνώσῃ τὸ ἐξαίρετον τοῦ διδάκτορος Michaude σύγγραμμα Discussion sur les Sept Conciles œquumeniques, Berne 1878. Ἐνταῦθα θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ γνώμη περὶ τῶν *libri Carolini* ἦτο ἓν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει ἡ αὐτὴ ἐκτὸς τῆς μοναδικῆς ἐξαιρέσεως «Ἀγγλικανῶν τινων μιᾶς μερίδος, οἵτινες φαίνονται ὅτι κατέστησαν εἰδικότητά των νὰ προσβάλλωσι τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Ζ' Συνόδου παντοιοτρόπως καὶ νὰ ὀνειδίζωσιν αὐτὴν *per*

fas et nefas ἀποδίδοντες αὐτῇ διδασκαλίαν, ἣν οὐδέποτε ἐδίδαξε» (σελ. 301). Μετὰ ταῦτα ἐν σελίδι 301—305 ἀναιρεῖ τὸν κ. Meyrick δι' ἀληθῶς διδασκαλικοῦ τρόπου.

Ὁ Θεὸς ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον διὰ φαντασίας, καὶ ἐπειδὴ ἡ δύναμις αὕτη εἶναι δῶρον αὐτοῦ ἐπεθύμησεν ἵνα αὕτη ἐκτιμᾶται καὶ χρησιμοποιῆται ὀρθῶς. Αἱ εἰκόνες εἶναι τὰ ὄργανα, μεθ' ὧν ἡ φαντασία ἡμῶν ἐργάζεται· τούτου ἕνεκα αὗται δὲν δύνανται νὰ ὦσι κακαὶ ἐὰν ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦναι ὀρθή. Πράγματι ὁ ἐκ σώματος καὶ πνεύματος συνιστάμενος ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ κάμῃ ἄνευ αὐτῶν. Ἐὰν ἤμεθα ἄγγελοι ἠδυνάμεθα νὰ ἀπαλλαγῶμεν αὐτῶν. Τὸ κατὰ τῶν εἰκόνων Πουριτανικὸν μῖσος ἦτο ἄλογος βαρβαρότης. Ἕκαστος ἡμῶν γνωρίζει πόσον βαθέως ὁ σεβασμὸς τῶν εἰκόνων ἐδρεύει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ἔχετε εἰκόνα τινὰ τεθνηκότος γονέως ἢ φίλου, ὃν περιπαθῶς ἠγαπᾶτε; Δὲν ἠτενίσατέ ποτε αὐτῇ φιλοστόργως καὶ μετὰ συγκινήσεων ἐμπνεουσῶν ἀγάπην καὶ θαυμασμὸν καὶ πραγματικὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι ἀξία τῆς ἀγάπης σας; Ἐν βραχεῖ, δὲν διέβητέ ποτε διὰ τῶν αἰσθημάτων σας πέραν τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἢ τοῦ ὑφάσματος νεκρῶν γραμμῶν πρὸς τὸ ζῶν πρωτότυπον; Ἠθέλετε ὁρίσει τιμητικήν τινα θέσιν διὰ τοιαύτην εἰκόνα ἢ δὲν θὰ ἔμελλεν ἡμῖν νὰ ῥίψητε ταύτην ἐπὶ σωροῦ σκυβάλων; Πρὸς τί νὰ προσενεχθῆτε τῇ εἰκόνι ταύτῃ διαφόρως ἢ πρὸς τὰς λοιπάς; Δὲν ὑπάρχει ἐσωτερική τις ἀξία, δὲν ὑπάρχει μαγική τις δύναμις κεκρυμμένη ἐν αὐτῇ. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ὁμοίωμα ἑνὸς τῶν φίλων σας ἦναι ὑμῖν τόσῳ πολύτιμον, πόσον ἀπείρως πολυτιμότερον ἔδει νὰ ᾖ ἡμῖν τὸ ὁμοίωμα ἢ ἡ παράστασις ἑνὸς τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ; Δυνάμεθα νὰ ὀνειδισθῶμεν ὡς δεικνύοντες πᾶν σημεῖον τρυφερᾶς ἀγάπης καὶ ταπεινῆς ἱκεσίας (ἀπευθυνομένης ταῖς πρωτοτύποις καὶ οὐχὶ ταῖς νεκραῖς ὕλαις, αἵτινές εἰ-

σι μόνον ὄργανα τοῦ ἀναμιμνήσκειν ἡμᾶς τῶν πρωτοτύπων), πρὸς τοὺς περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ ὄντας; Ἐὰν προσπέσωμεν φίλῳ τινὶ παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ ἡμῖν ἐν μεγάλῃ δυστυχίᾳ ἢ διὰ τῶν εὐχῶν του, πράττομεν ὡς ἐθνικοὶ ἢ εἰδωλολάτραι; Ἢ νομίζετε ὅτι οἱ περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ τετελειωμένοι ἅγιοί εἰσιν ἧττον ἰσχυροὶ εἰς τὸ συνηγορεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ μᾶλλον ἀδιάφοροι τῶν ἐνταῦθα ἀτελῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν; Καὶ ὡς πρὸς τὸ καίειν δὲ λαμπάδας καὶ προσφέρειν ταῖς εἰκόσι θυμίαμα, ἕκαστος γνωρίζων τὰ τῶν τελετῶν, κατανοεῖ ὅτι ταῦτα εἶναι πράξεις συμβολικαὶ δηλοῦσαι ὅτι οἱ ἅγιοι ἐπιθυμοῦσιν ἵνα τὸ φῶς ἡμῶν λάμπῃ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἐν πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις, αἱ δὲ προσευχαὶ ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ αἱ προσευχαὶ αὐτῶν δι' ἡμᾶς ἀνέρχωνται ὡς θυμίαμα εὔοσμον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς εὐφρονῶν θὰ τολμήσῃ νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἀσπασμός, ἡ ὑπόκλισις, τὰ φῶτα καὶ τὸ θυμίαμα προσφέρονται πρὸς τὸν ξύλινον πίνακα τὸν καλούμενον εἰκόνα. Πλέον ἢ ἅπαξ συνέβη, ἵνα ἐπίσκοπός τις βλέπων ἀνοίκειον σεβασμὸν διδόμενον πρὸς εἰκόνα τινά, συντρίψῃ αὐτὴν «ὡς ὁ Ἐζεκίας συνέτριψε τὸν ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως κατασκευασθέντα χαλκοῦν ὄφιν». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος ἔπραξεν οὕτω πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἀλλὰ, θὰ ἐρωτήσῃ τις, δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὑπάρχουσιν ὀρθόδοξοι, οἵτινες πράττουσιν ὡσεὶ ἀπέδιδον εἰς τὰς εἰκόνας ἀνεξήγητόν τινα μαγικὴν δύναμιν, φοροῦσι δὲ σταυροὺς καὶ εἰκόνας ὡς οἱ ἐθνικοὶ τὰ φυλακτήρια. Λυπούμεθα διότι ὑπάρχουσι δεισιδαίμονες ἄνθρωποι· ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εὐθύνηται ἡ Ἐκκλησία, δι' ὅ,τι δὲν διδάσκει; Ἡ δεισιδαιμονία εἶναι ἱκανὴ νὰ ὑπεισέρχηται πανταχοῦ, καὶ πρέπει νὰ ἀπομακρύνηται καὶ νὰ ἀποδιώκηται διὰ στερεᾶς διδασκαλίας διαρκῶς ἐπαναλαμβανομένης καὶ διατηρουμένης ζώσης.

Ἂς μὴ λησμονήσωμεν τοὺς χρυσοῦς τοῦ Δοιλιγγέρου λόγους (Kirche und Kirchen, σελ. 31) «Ἔχομεν ἐπίσης ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἰὸς τῶν καταχρήσεων καὶ τοῦ δεισιδαίμονος μηχανισμοῦ πάντοτε ἀνανεοῦται· ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐνίοτε διὰ τῆς ὀκνηρίας καὶ ἀσυνεσίας αὐτῶν, ὁ δὲ λαὸς διὰ τῆς ἀμαθίας ὑλικοποιοῦσι τὰ πνευματικὰ τῆς θρησκείας στοιχεῖα καὶ οὕτω καταβιβάζουσιν, ἀσχημίζουσι καὶ μεταστρέφουσιν αὐτὴν πρὸς βλάβην των. Τούτου ἕνεκα τὸ ὀρθὸν ἀναμορφωτικὸν πνεῦμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν πρέπει νὰ ἐκλείψῃ ποτὲ, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐκρήγνυται περιοδικῶς μετὰ ζωογόνου δυνάμεως καὶ νὰ εἰσχωρῇ εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κλήρου». Αὕτη ἡ δεισιδαίμων κλίσις εἶναι τόσον ἰσχυρὰ ὥστε καὶ ὁ ἄθρησκος ἔτι ἄνθρωπος γίνεται λεία αὐτῆς, ὡς ὁ Δισραέλης ἐν τῷ Σελδονιανῷ θεάτρῳ (25 νοεμβρίου 1864) ἀληθῶς παρετήρησεν. «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὂν γεγεννημένον ἵνα πιστεύῃ, καὶ ἐὰν ὑμεῖς δὲν προβῆτε, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία δὲν προβῇ δι' ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς ἀληθείας, τῆς διατηρουμένης διὰ τῆς παραδόσεως τῶν ἱερῶν ἐποχῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων ἀναριθμήτων γενεῶν, νὰ ὁδηγήσητε αὐτὸν, θὰ εὕρῃ θυσιαστήρια καὶ εἴδωλα ἐν τῇ καρδίᾳ του». καὶ τῇ φαντασίᾳ του. Εἶναι τὸ καθῆκον τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἱεροκηρύκων τὸ προφυλάττειν τὴν ὑγιᾶ διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας διαφθορᾶς. Ἀλλὰ φεῦ! πόσοι δὲν παρημέλησαν καὶ δὲν παραμελοῦσι τὸ καθῆκόν των καὶ ἕνεκα τούτου οὐ μόνον ἐδυσφήμησαν τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἀλλὰ κατεσπάραξαν τὰς εἰς τὴν φροντίδα αὐτῶν ἐμπιστευθείσας ψυχάς! Ἀλλὰ πρέπει νὰ καταργήσωμεν τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων διότι εἶναι δυνατὸν ν' ἀποβῇ αὕτη κακή; Ἂς ῥίψωμεν λοιπὸν τότε καὶ τὴν μάχαιραν, τὸν πέλεκυν καὶ τὸ σχοινίον. Ἢ δὲν

ἤθελεν εἶσθαι καλλίτερον νὰ νουθετήσῃ τις τὸν λαὸν ἀντὶ νὰ στερήσῃ αὐτὸν χρησίμου καὶ πρὸς εὐσέβειαν παρορμητικοῦ μέσου; (Ἰδ. Ὀρθοδ. Ὁμολ. Μέρ. Γ' ἐρώτ. 56).

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ἅγια λείψανα καὶ ἰδίᾳ τὰ σώματα τῶν μεταστάντων ἁγίων, ταῦτα εἶναι πλέον ἢ εἰκόνες. Τὸ σῶμα ἅπαξ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, βεβαπτισμένον, κεχρισμένον, τεθραμμένον τῇ σαρκὶ καὶ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ἀναμένον ἔνδοξον ἀνάστασιν, ἵνα ἑνωθῇ πάλιν μετὰ τῆς ψυχῆς, τοιοῦτον σῶμα δὲν εἶναι ἁπλῆ κόνις. Ὄχι· ἡ προσωπικὴ τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς μετὰ σώματος ἕνωσις ἀφῆκεν ἀνεξάλειπτον τὸν χαρακτῆρά της ἐπὶ τῶν ὀστέων τούτων καὶ τῆς τέφρας, χαρακτῆρα ὁρατὸν τῇ πίστει, χαρακτῆρα δόξης καὶ ἁγιότητος. Ἐὰν ἦδη ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Δ' Βασιλ. 13, 21) νεκρὸν σῶμα ῥιφθὲν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἐλισσαίου «ὅτε ἥψατο τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἔζησε καὶ ἀνέστη ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ», δυνάμεθα νὰ ἀπορῶμεν ὅτι τὰ σώματα τῶν τῆς Κ. Δ. ἁγίων εἶχον τὸ αὐτὸ προνόμιον; Ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς «Βίοις τῶν ἁγίων» περὶ πολλῶν θαυμάτων τελεσθέντων διὰ τῶν λειψάνων των. Οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς χλευάζουσι τὴν εὐπιστίαν τῶν παραδεχομένων τοιούτους «μύθους»· ἀλλὰ δὲν ἤθελεν εἶσθαι συνεπέστερον ν' ἀρχίσωμεν ἀμφιβάλλοντες τὰ ἐν τῇ Γραφῇ ἀναφερόμενα; Δὲν θ' ἀπορρίψωμεν τὸ «λίαν ἀσύμφορον» ΙΘ' κεφάλαιον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων τὸ διαλαμβάνον τὰ ὑπὸ τῶν σουδαρίων καὶ σιμικινθίων τοῦ ἀποστόλου Παύλου τελεσθέντα θαύματα; Δὲν ἦτο ἡ ἁπλῆ πίστις ἀρκετή; Καὶ ὅτε ἡ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος γυνὴ ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου τοῦ Ἰησοῦ, διατί ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶπεν ἁπλῶς «ἡ πίστις σου σέσωκέ σε» ἀλλ' «ἔγνω (θεραπευτικὴν) δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἐξ Αὐτοῦ»*; Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ

* Ἡ Συριακὴ Πεσχιτὼ καὶ ἡ τοῦ Κυρετωνείου Λουκ. Η' 46, ἔχουσι. «Γνωρίζω dehailà nfaq men(i)». Chailà εἶναι τὸ Λατιν. robur δύναμις, ἰσχύς. Ὁ Ἀρμένιος μεταφράζει αὐτὸ κυριολεκτικῶς διὰ τοῦ Zoruthium, ὅπερ σημαίνει σωματικὴν ἐνέργειαν καὶ δραστικότητα.

ἐνήργησεν οὐ μόνον πνευματικὴ, ἀλλὰ καὶ σωματικὴ ἐνέργεια. Οἱ ὀρθολογισταὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἠρμήνευον πάντα ταῦτα τὰ θαύματα διὰ τῆς εὐνοουμένης αὐτοῖς θεωρίας, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ ἀπόστολοι ὑπέκυπτον καὶ συνεμορφοῦντο πρὸς τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας τῆς ἐποχῆς των. Ἀλλὰ νῦν, τῆς θείας ἐμπνεύσεως μηδενισθείσης καὶ ἀπορριφθείσης ὅλως ὑπὸ τῶν νῦν ὀρθολογιστῶν, ἑρμηνεία τοιούτων δυσκολιῶν δὲν χρησιμεύσει πλέον· οἱ πιστεύοντες χλευάζονται ἁπλῶς. Ἡμεῖς οἱ τῆς παλαιᾶς σχολῆς προσκείμεθα εἰς τὴν κατὰ παράδοσιν διδασκαλίαν τὴν σύμφωνον ταῖς γραφικαῖς ἀποδείξεσιν· εἰς πᾶν καλὸν δογματικὸν βιβλίον δύναται νὰ εὑρεθῇ μακρὰ σειρὰ μαρτυριῶν ἐκ τῶν πατέρων. Εἶναι περιττὸν, νομίζω, νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι μόνον γνήσια καὶ αὐθεντικὰ λείψανα δύναται νὰ ἀξιῶσι τὸν σεβασμὸν ἡμῶν. (Ἡ Ἐκκλησία δὲν βιάζει ἡμᾶς ν' ἀποδεχθῶμεν μετ' ἐμπιστοσύνης λείψανόν τι, ἀλλ' ἀφίνει ἡμᾶς τελείως ἐλευθέρους νὰ κρίνωμεν).

Ἐὰν ἐμβαθύνωμεν καλῶς εἰς τὸ ζήτημα διατί ἡ Ἀγγλικανὴ ἐκκλησία (καὶ ἡ προτεσταντικὴ γενικῶς) παρητήθη τῆς χρήσεως τῶν λειψάνων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ διατί δὲν ἠδύνατο νὰ καμῃ χρῆσιν αὐτῶν καὶ ἀκόμη ἐὰν ἐπεθύμει νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὰ, εὑρίσκομεν ὡς καθ' αὐτὸ λόγον τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἀγγέλων διδασκαλίας. Αὕτη χορηγεῖ τὴν κλεῖδα εἰς τὴν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων καὶ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἓν ἀκέραιον μέρος τῆς διδασκαλίας τῆς Κοινωνίας τῶν ἁγίων, ἣν οἱ Ἀγγλικανοὶ μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν προτεσταντῶν διετήρησαν μόνον ἐν ἐσπα-

ραγμένη καὶ διεστραμμένη καταστασει. Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἐν τῇ ἀληθεῖ καὶ ὀρθοδόξῳ μορφῇ της, εἶναι οὐ μόνον πλήρης τῶν μεγαλειτέρων παρηγοριῶν καὶ εὐλογιῶν, ἀλλ' ἀκτινοβολεῖ, οἱονεὶ, ἐντὸς τῶν ἄλλων διδασκαλιῶν τῆς θρησκείας ἡμῶν δεικνύουσα τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον δεσμὸν τῆς ἑνότητος μεταξὺ τῶν ἁπλῶν διδασκαλιῶν ἡνωμένων ὁμοῦ ἀδιασπάστως, αἵτινες εἰσὶν ἀσαφεῖς, ἐὰν διασπασθῶσι, καταστρέφουσιν ἀλλήλας, ἐὰν καὶ μία μόνον ἀπορριφθῇ ἢ διαστραφῇ, ἀλλὰ λάμπουσιν ἐν ἐξόχῳ ἁρμονίᾳ, ἐὰν ἡ ὀρθοδοξία διατηρῆται ἀνέπαφος.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας ἀπεδείξαμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει δύο πλευρὰς ἢ ὄψεις ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματί της ἐννοουμένας· 1] σημαίνει Ἐκκλησίαν (Ecclesia) σῶμα περιβεβλημένον διὰ κύρους, καὶ 2] Κυριακὴν τ. ε. τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Χριστοῦ. Μέχρι τοῦδε ἐνησχολήθημεν κυρίως θεωροῦντες τὴν μίαν ὄψιν, ἀλλ' ἤδη πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὴν ἑτέραν. Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν ἐπράξαμεν τοῦτο ἐν τῷ συγγράμματι ἡμῶν «Ἡ καθολικὴ ὀρθοδοξία καὶ ὁ Ἀγγλο-καθολικισμὸς» (London. Treibner, 1866) καὶ χρήζομεν μόνον ν' ἀναδημοσιεύσωμεν ὅ,τι ἐκεῖ εἴπομεν, προστιθέντες ὀλίγα τινά.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Ἐφ. Α' 23)· ἡμεῖς δὲ «μέλη ἐσμὲν αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ» (αὐτόθι, Ε' 30). Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡμεῖς τὰ κλήματα. Ἡ ἑνότης ὅμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς κεκρυμμένης καὶ ἀοράτου ἐκκλησίας διότι «πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν ἐκκόπτεται» (Ἰω. ΙΕ' 2). Ἐντεῦθεν τὸ ξηρὸν κλῆμα ἦτο ἐπίσης κλῆμα, ἡ δὲ Ἐκκλησία, περὶ ἧς ὁ λόγος ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία, ἧς τὰ μέλη συνεσωματώθησαν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ πιστεύωσι τὴν

διδασκαλίαν καὶ νὰ τηρῶσι τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦτο τοῦ Χριστοῦ ἐμψυχοῦται μυστικῶς, ἀλλὰ πραγματικῶς (οὐ μόνον κατὰ τύπον) ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ (ἐντεῦθεν τὸ ἀλάνθαστον τῆς Ἐκκλησίας), διαχωρεῖται διὰ τῶν Αὐτοῦ μυστηριακῶν δυνάμεων καὶ ὑπερασπίζεται διὰ τοῦ Παντοδυνάμου Αὐτοῦ βραχίονος. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ μόνη κεφαλὴ αὐτῆς (ἥτις δὲν χρήζει τῆς εὐτελοῦς ἐν γῇ ὑπὸ Βικαρίου ἀντιπροσωπεύσεως)· αὕτη τρέφεται ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ταῖς φλεψὶν αὐτῆς κυκλοφορεῖ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τοιαύτη τῆς Ἐκκλησίας ὄψις ὡς ζῶντος ὀργανισμοῦ τοῦ Χριστοῦ δεικνύει διὰ μιᾶς πόσον ἡ πτωχὴ καὶ ἐλεεινὴ ἰδέα τοῦ Ζβιγγλιανοῦ ἢ Καλβινιστικοῦ δείπνου τοῦ Κυρίου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τῶν καθολικῶν, οἵτινες ἀπαιτοῦσιν ἀπείρως περισσότερον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς των. Καὶ ὁ τοῦ Λουθήρου ἐπίσης χριστοποιημένος ἄρτος ἢ ἔναρτος Χριστὸς ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ ἀπερρίπτετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς εἶδός τι Εὐχαριστιακοῦ Μονοφυσιτισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι «τριμερής»· ἡ ἐπὶ γῆς «στρατευομένη Ἐκκλησία», ἡ τῶν μεταστάντων ἁγίων «θριαμβεύουσα» καὶ ἡ «κοπιῶσα», ἐκείνων δηλ. οἵτινες «ἀπέθανον ἐν πίστει ἀλλ' ἐστεροῦντο καιροῦ νὰ ποιήσωσι καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας». Ὁ Μ. Βασίλειος ἐν ταῖς διὰ τὴν Πεντηκοστὴν εὐχαῖς αὐτοῦ λέγει ὅτι ὁ Κύριος καταξιοῖ δέχεσθαι ἱλασμοὺς ἱκεσίους καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν κατεχομένων ἐν ᾅδῃ καὶ παρέχει ἡμῖν τὴν ἐλπίδα τοῦ τυχεῖν ὑπὲρ αὐτῶν εἰρήνης, ἀπαλλαγῆς καὶ ἐλευθερίας» (Ἡ μεγαλειτέρα Ρωσσικὴ κατήχησις ἐν τῷ 11 ἄρθρῳ τοῦ Συμβόλου)*.

---

* Σ. Μ. ἰδοὺ ἡ ἐν λόγῳ περικοπή· «... ὁ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παντελείῳ ἑορτῇ καὶ σωτηριώδει, ἱλασμοὺς μὲν ἱκεσίους ὑπὲρ τῶν κατεχομένων ἐν ᾅδῃ καταξιώσας δέχεσθαι, μεγάλας τε παρέχων ἡμῖν ἐλπίδας,

Ἡ τριπλῆ αὕτη Ἐκκλησία ΣΥΝΔΕΕΤΑΙ ΑΔΙΑΣΠΑΣΤΩΣ ΥΠΟ ΣΤΕΡΕΩΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΩΝ οὕτως, ὥστε «εἴτε πάσχει ἓν μέλος συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος συγχαίρει πάντα τὰ μέλη», ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη» (Α. Κορινθ. ΙΒ΄ 26, 25). Τοιαύτη εἶναι ἡ θαυμασία καὶ μυστηριώδης ζωτικότης ἐν Χριστῷ* καὶ διὰ Χριστοῦ, ὥστε καὶ αἱ πύλαι αὐταὶ τοῦ Ἅδου δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωσιν αὐτῆς. Τοιαύτη εἶναι ἡ διαπερατικότης (Penentrancy), ὥστε οὔτε ὁ Οὐρανὸς, οὔτε ὁ Ἅδης δύνανται ν' ἀποτελέσωσι μεσότοιχον διαχωρισμοῦ. Μόνον μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἅδου (ἔνθα αἱ καταδεδικασμέναι ψυχαὶ, τὰ ξηρὰ κλήματα, ἐπὶ τέλους συναθροίζονται, «χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι» (Λουκ. Ις΄ 26).

Ἰδοὺ ἡ οὐσία τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς «κοινωνίας τῶν ἁγίων», διδασκαλίας, ἧς ὁ χαρακτὴρ εἶναι ἀπέραντος κατὰ πολὺ ὑπερβαίνων τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, διδασκαλίας τόσῳ περιεκτικῆς, τόσῳ παρηγορητικῆς, τόσῳ ἐνθαρρυντικῆς πρὸς χριστιανικὴν ἐνεργητικότητα καὶ συγχρόνως τοσαύτην ἐμπνεούσης βαθυτάτην ταπεινοφροσύνην, ὥστε πᾶς ἀληθὴς καθολικὸς πρέπει βαθύτατα νὰ εὐγνωμονῇ τῷ Κυρίῳ διὰ ταύτην τὴν ἀνεκτίμητον Αὐτοῦ εὐεργεσίαν, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ προτεστάνται διέρρη-

---

ἄνεσιν τοῖς κατεχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιαρῶν καὶ παραψυχὴν παρὰ σοῦ καταπέμπεσθαι, ἐπάκουσον ἡμῶν . . . ἀνάπαυσον . . . καὶ εἰρήνης καὶ ἀφέσεως ἀξίωσον αὐτούς . . . καὶ τὰς ἱλαστηρίους εὐχὰς καὶ θυσίας προσάγομέν σοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν» (Α΄ εὐχὴ τῆς τρίτης γονυκλισίας).

* Σημείωσαι τὸ γόνιμον τῆς ἐκφράσεως *ἐν Χριστῷ* (ὅπου περιέμενέ τις *εἰς Χριστὸν*, ὅπερ ἐπιπόλαιοι σχολιασταὶ ἑρμηνεύουσιν ὡς ἑλληνισμὸν ἀντὶ *εἰς*. Ἐν Α΄ Κορινθ. ΙΕ΄ 19, «ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ=ἡ ἐλπὶς ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἐν Χριστῷ διαμονῆς ἡμῶν.

ξαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ὁ Κύριος συνέσφιξε δι' ἀδιαλύτου δεσμοῦ, διέκοψαν τὴν μεταξὺ τῶν δύο κόσμων συγκοινωνίαν καὶ περιώρισαν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀσθενῆ βοήθειαν, ἣν οἱ ἁμαρτωλοὶ πάροικοι ἐνταῦθα παρέχουσιν ἀλλήλοις. «Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ μόνη βοήθεια ἡμῶν, λέγουσιν· Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μόνος μεσίτης ἡμῶν· οὐ χρῄζομεν ἄλλου τινος». Ἀλλὰ τίς ποτε ἀμφέβαλε τὴν ἀλήθειαν, ἣν προτείνετε; Ἡ ὑμεῖς αὐτοί, ἴσως, ἀμφιβάλλετε αὐτὴν ἀφ' οὗ ἐρωτᾶτε τὸν ἀδελφόν σας νὰ εὐχηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ σὺν ὑμῖν; Ἡ ἀδυνατεῖ Αὐτὸς ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, ἀφ' οὗ ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους Αὐτοῦ νὰ διακονῶσιν αὐτῷ; Δὲν ἦτο ἀδικαιολόγητον τοῦ Χριστοῦ λάθος, νὰ μνησθῇ τῶν ἀγγέλων ὅτε ὡμίλει περὶ τοῦ σκανδάλου τῶν καταφρονούντων τοὺς μικρούς, λέγων: «ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»; (Ματθ. ΙΗ΄, 10). Δὲν ἔπρεπε μᾶλλον νὰ εἴπῃ: «Φοβοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ»; Καὶ πῶς δύνανται οἱ ἄγγελοι νὰ βλέπωσιν ἢ νὰ γνωρίζωσι τὰ πταίσματα ἡμῖν, ἀφ' οὗ διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανίου πατρός των; Εἶναι ἆρά γε παντογνῶσται ἢ πανταχοῦ παρόντες; Περιμένω ν' ἀπαντήσητε πρὸς τὸν σκοπὸν ὅτι «οἱ ἄγγελοι γνωρίζουσι τὰ πταίσματα διὰ τοῦ Θεοῦ ὁπουδήποτε καὶ ἂν ὦσι». Τὸ αὐτὸ ἀποκρίνομαι καὶ ἐγὼ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἁγίους. Πῶς ἀκούουσι τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ τὰς δεήσεις, τὰς εὐχαριστίας καὶ τοὺς ὕμνους, δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ θ' ἀκούσωσιν αὐτὰς διὰ τοῦ Θεοῦ ὁπουδήποτε καὶ ἂν ὦσιν. Ἀλλ' ἄλλο σπουδαιότερον ζήτημα ἀναφαίνεται. «Πρὸς τί ἐπικαλεῖσθε τοὺς ἁγίους; δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ προσεύχηταί τις τῷ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ; Ἀληθῶς, δὲν εἶναι ἐξευτελιστικὸν τῇ ὑπερτάτῃ Αὐτοῦ μεγαλειότητι τὸ ζητεῖν δευτερεύουσαν βοήθειαν ὡσεὶ Αὐτὸς ἦτο ἢ ὑπὲρ τὸ δέον αὐστη-

ρὸς δεσπότης ἢ εὐμετάβλητος καὶ εὐπροσιτότερος τοῖς εὐφυέσι συνηγόροις»; Φίλοι μου· καταδικάζεσθε διὰ τῶν ἰδίων λόγων ὑμῶν, ἀφ' οὗ ἐνταῦθα παρακαλεῖτε τὸν ἀδελφὸν νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ σὺν ὑμῖν. Ἡ ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων εἶναι ἐσφαλμένη διότι οἱ ἅγιοι ἀπέθεντο πᾶσαν ἁμαρτίαν, ἐν ᾧ ἡ Γραφὴ ἐπιτρέπει ἡμῖν τὸ ζητεῖν τὴν πρὸς Θεὸν μεσιτείαν τῶν ἁμαρτωλῶν; Ἰδοὺ τί λέγει ὁ ἐν ἁγίοις Ἱερώνυμος (adv. Vigilant. τόμ. Δ', σελ. 2) «Si apostoli et martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quando magis post coronas victorias et triumphos»; ἀφ' οὗ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες ὄντες ἔτι ἐν σώματι καὶ ὀφείλοντες νὰ φροντίζωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, δύνανται νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ τῶν ἄλλων, πόσῳ μᾶλλον μετὰ τοὺς στεφάνους, τὰς νίκας καὶ τοὺς θριάμβους»; Ἀλλ' ἡ ἀρχικὴ αἰτία καὶ ὁ κύριος λόγος τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων εἶναι ἄγνωστος ὑμῖν, διότι ἀγνοεῖτε τὴν ἀληθῆ σημασίαν καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων.

Ὁ κύριος λόγος, ὅστις συνδέει ἀμοιβαίως τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἄλληλα οὕτως, ὥστε ταῦτα καὶ δὲν ἐπιτρέπονται καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀδιαφορῶσιν ἐπὶ τῇ ζημίᾳ ἢ τῷ κέρδει, ἐπὶ τῇ χαρᾷ ἢ τῇ λύπῃ, ἐπὶ τῇ ἐνεργητικότητι ἢ τῇ ὀκνηρίᾳ ἑνὸς μέλους. «Εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη». «Οὕτω μεγάλη χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι ἢ ἐπὶ ἐννενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσι μετανοίας» (Λουκ. ΙΕ' 7)*. Αὕτη ἡ ἀμοιβαία ὑποχρέωσις,

* Ὡς βλέπετε οἱ ἐν οὐρανῷ εἶναι περισσότερον ἢ ὅσον ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν πεπληροφορημένοι περὶ τῶν πνευματικῶν ἡμῶν ὑποθέσεων. Ὁ προτεσταντισμὸς ὅμως εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἐμφρονεῖς νὰ διατηρῇ τὸν οὐρανὸν μακρὰν καὶ ν' ἀποτρέπῃ τὴν εἰς τὰς ὑποθέσεις ἡμῶν συμμετοχήν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν χρησιμεύει ν' ἀρνῆταί τις ἢ ν' ἀγνοῇ δε-

ὑποχρεοῖ τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἐργάζηται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου αὐτῆς τέλους τῆς δόξης δηλ. καὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῇ οὗτος ν' ἀποβῇ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Οἱ ἐνταῦθα πάροικοι ἀλληλοβοηθοῦνται κατὰ τὴν οἰκαδε πορείαν. Οἱ ἄνω ἅγιοι, ἁπλῶς μεταστάντες, δὲν παύουσι τῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας συμμετοχῆς αὐτῶν· ἀλλ' ἐνθαρρύνουσι τὸν ὁδοιπόρον καὶ ὠθοῦσι πρὸς τὰ πρόσω διά τε λόγου καὶ παραδείγματος, ἅτινα κατὰ τὴν μετάστασιν κατέλιπον ὀπίσω αὐτῶν. Πρεσβεύουσιν ἀκαταπαύστως ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁδοιπορούντων, ὡς ὁ φίλος πράττει χάριν τοῦ φίλου του, συνηγοροῦντες ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡμεῖς οἱ *Viatores debiles et lassi* ἐκτείνομεν τὰς χεῖρας πρὸς οὐρανούς, ἔνθα καλαὶ εὐχαὶ καὶ δεήσεις προσφέρονται ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας ἡμῶν ὑπὸ τῶν φίλων καὶ συγκοινωνῶν ἡμῶν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ καὶ οἱ Viatores ἐνταῦθα καὶ οἱ Viatores ἄνω αἰσθάνονται κοινὴν πρὸς τοὺς ἐν ᾅδῃ πεπεδημένους συνεταίρους των συμπάθειαν καὶ συνενοῦσι τοὺς ἑαυτῶν ἀγῶνας πρὸς τὴν ἐκείνην ἀπαλλαγήν*. Τοιουτοτρόπως τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας προβαίνει μετὰ προθυμίας καὶ ἐνταῦθα καὶ ἄνω ἑκάστου μέλους συνεργαζομένου τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τοῦ ἐξόχου σχεδίου. ὅπερ ὁ Χριστὸς, ἡ κεφαλὴ τῶν μελῶν ἔθηκε πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ αἰωνίαν ἡμῶν μακαριότητα. Καὶ λοιπὸν ἡ μεγάλη αὕτη ἀπὸ κοινοῦ ἐργαζομένη ἑταιρεία προκόπτει ἐν Χριστῷ, σὺν Χριστῷ καὶ διὰ Χριστοῦ. Τούτων οὕτως ἐχόντων πῶς δυνάμεθα νὰ εἴπω-

σμὸν, ὅστις de facto ὑφίσταται καίτοι ἀποφεύγετε νὰ θερίσητε τοὺς καρπούς του καὶ νὰ χρησιμοποιήσητε ἑαυτοῖς τὰς εὐλογίας του.

* Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος (εἰς Ἰω. πδ') λέγει «Ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ μνημονεύωμεν τῶν ἁγίων μαρτύρων, οὐχ ἵνα προσευχηθῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς *πράττομεν ὑπὲρ τῶν ἐν εἰρήνῃ ἀναπαυσαμένων*, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ προσευχηθῶσιν ὑπὲρ ἡμῶν».

μέν τι περὶ τῆς προσγινομένης τῷ Χριστῷ καταφρονήσεως διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων Αὐτοῦ; Δὲν διαβαίνει τὸ πᾶν πρὸς τὸν Χριστόν, ὡς τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχήν, τὰ συμβεβηκότα πρὸς τὴν οὐσίαν; Δὲν εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ χριστοφόρος καὶ χριστόφορος; Τοὐναντίον, ἐκεῖνοι ἀτιμάζουσι τὸν Χριστόν, ὅσοι ἀρνοῦνται τὸν συνεργατικὸν χαρακτῆρα τῆς Αὐτοῦ Ἐκκλησίας. Πράγματι, ὅλως παρανοοῦσι τὴν δραστικὴν ταύτην ἑνότητα τῆς τρισυποστάτου Ἐκκλησίας, ἔνθα οὐδέποτε ὑγιές τι μέλος ἀποθνήσκει ἢ διασπᾶται τῶν ἄλλων οὐδὲν ὑγιὲς μέλος μένει μεμονωμένον ἢ ὀρφανόν. Δίδοντες, λαμβάνουσι, καὶ λαμβάνοντες δίδουσιν. Ἰδοὺ ὁ γνήσιος τύπος τοῦ θείου σωσιαλισμοῦ ἀπομιμούμενος καὶ γελοιογραφούμενος ἐν τοῖς νεωτέροις Phalanstères. Τὰ τοῦ Saint-Simon ὀνειροπολήματα δὲν εἶναι παρὰ κατάχρησις μιᾶς βαθείας ἀληθείας· ὁ δὲ Lamennais μετέφερε τὰς ἰδιότητας τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντα τὸν λαὸν γενικῶς.

Ἡ «Ὀρθόδοξος ὁμολογία» (σελ. 300 κ. ἑ.) λέγει: «Ἐπικαλούμεθα τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων πρὸς Θεὸν διὰ νὰ παρακαλῶσι δι' ἡμᾶς . . . καὶ χρειαζόμεθα τὴν βοήθειάν τους, ὄχι ὡς ἂν νὰ μᾶς ἐβοηθοῦσαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν ἐδικήν τους δύναμιν, μὰ, διατί ζητοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ μὲ ταῖς πρεσβείαις τους» . . . καὶ ἐν σελ. 304. «Μάλιστα ἂν καταφρονήσωμεν τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων, παροξύνομεν τὰ μέγιστα τὴν θείαν μεγαλειότητα, δὲν τιμῶντες τοὺς εἰλικρινεῖς λατρεύσαντας αὐτῇ». Πρὸς τούτοις παραπέμπω εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου καὶ κυρίως εἰς τὸν ὄγδοον ὅρον Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ εἰς τὸ 17 κεφάλαιον τῆς ὁμολογίας Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου. Σημείωσον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ταύτῃ διδασκαλίᾳ τὴν μὴ διφορουμένην ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς γλώσσης. Ὁποία εὐχάριστος διαφορὰ ὡς

πρὸς τὸ ἀποκεχαυνωμένον ὕφος καὶ τὴν ὑποδεδουλωμένην φωνὴν τῆς ῥωμαϊκῆς διδασκαλίας ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ, ἥτις φαίνεται ὅτι ἐγένετο πρὸς ἐξαπάτησιν προσηλύτων παρουσιάζουσα τὸ *minimum* καὶ ὑποκρύπτουσα τὸ *maximum*. Ἂς βαδίσωμεν ἡμεῖς τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν προτιθέντες εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν αὐστηροτάτην γλῶσσαν τῶν ὀρθοδόξων ὁμολογιῶν καὶ παρουσιάζοντες τὴν πρακτικὴν ὄψιν τοῦ συστήματος. Δύνασθε ἐξ ὅλης καρδίας νὰ παραδεχθῆτε τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ζῆν; Ἐὰν δύνασθε, καλῶς ἔχει· ἄλλως, μὴ σκέπτεσθε περὶ ἑνώσεως μετὰ τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ διατί πρέπει μετ' ἐκφράσεως πάντοτε νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ὅτι ἡ μεσιτεία* τῶν ἁγίων εἶναι μόνον δευτερεῦόν τι; Νομίζομεν ὅτι ἕκαστος γνωρίζει τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ὀφείλει τὴν αἰωνίαν σωτηρίαν αὐτοῦ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Μονίκᾳ ἀφ' οὗ αὕτη ἦτο τὸ κύριον ὄργανον, δι' οὗ ὁ Θεὸς ἐνήργησεν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς δύναται καὶ ἐνεργεῖ ἄνευ τινὸς μεσολαβοῦντος μέσου, ὡς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου· ἀλλ' ὁ κανὼν εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ καὶ χορηγεῖ τὴν χάριν αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ἁγίων του. Ὁ δὲ λόγος καταφανὴς ἅμα ὡς καλῶς ἐννοήσητε καὶ σταθμίσητε τὴν ζῶσαν καὶ ἐνεργὸν τρισυπόστατον Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐθεμελίωσε τὴν Ἐκκλησίαν του, ἵνα ᾖ ζῶν καὶ ἐνεργὸς ὀργανισμός, ὅστις δύναται νὰ ὑφίσταται ὑπὸ καὶ διὰ τῆς ἀμοιβαίας συμπράξεως. Ἔδειξα ἀνωτέρω πόσον βαθέως ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐννόησε καὶ ἐνεβάτευσεν εἰς τὸ ζωτικὸν τοῦτο

* Ἴδε ὁμιλίας ἡμῶν πρὸς τοὺς Δυτικοὺς ὀρθοδόξους: «Ἡ ἁγία Παρθένος Μαρία ἡ μήτηρ ἡμῶν καὶ Μεσίτρια», καὶ: «Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων» (Ὀρθ. Καθ. Ἐπιθεώρ. τόμ. Θ', 55—63, τόμ. Η', 68—77).

χαρακτηριστικὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ μεταξὺ θριαμβευούσης καὶ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας κοινωνία διεκόπτετο, ὁλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς ἤθελε παραλύσει, ἐν ἀληθείᾳ ἤθελε καταστραφῆ. Παρατηρήσατε πέριξ ὑμῶν· δὲν ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς ἐφ' ἡμῶν διὰ τῶν ὁμοίων ἡμῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας; Δὲν χορηγεῖ τὴν χάριν του κυρίως διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν; Καὶ ὅμως ὁ βραχίων Αὐτοῦ δὲν ἐβραχύνθη· δὲν χρήζει βοηθοῦ ἐν τῷ ἔργῳ του· ἀλλ' ἵνα διεγείρῃ πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, ὁρίζει ἵνα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας του ὦσι σωλῆνες τῆς χάριτός του πρὸς ἄλληλα, ἵνα συνάψῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ τὸ μυστικὸν τοῦ Χριστοῦ σῶμα.

Ἰδοὺ ἡ πλήρης ὄψις τοῦ ἱεροῦ καὶ ὑπερτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου, ἐν ᾧ ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων δεικνύει ἑαυτὴν ἐν ὅλῃ της τῇ λαμπρότητι. Ἀλλ' ἄνευ ἀμφιβολίας, θὰ ἐσκέφθητε συχνά: τί οἱ ἅγιοι πράττουσιν ἐν οὐρανῷ; τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ ἡμεῖς πράττομεν, ἢ μαλλον ὅπερ ἔδει νὰ πράττωμεν, ἐργάζονται δηλ. ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, βοηθοῦσι καὶ συναντιλαμβάνονται ἡμῖν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἡμῶν ἔργῳ. Καὶ ἡμεῖς δ' ἀφ' ἑτέρου πράττομεν τὸ αὐτό, ἢ τοὐλάχιστον ἔπρεπε νὰ πράττωμεν τὸ αὐτό, ὅπερ οἱ ἅγιοι ἐν οὐρανῷ· διότι ὁ οὐρανὸς ἄρχεται ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς: «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶν» (Λουκ. ΙΖ', 21) λέγει ὁ Χριστός· καὶ ἡ βασιλεία αὕτη τοῦ Θεοῦ εἶναι οὐρανός. Ὁ μὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἤδη κατέχων οὐρανόν, οὐδέποτε θ' ἀποκτήσῃ αὐτὸν μετὰ ταῦτα. Αὕτη εἶναι ἡ παραμυθητικωτάτη ὀρθόδοξος τοῦ ζητήματος θεωρία, ἥτις καταβιβάζει τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης καὶ ἀναβιβάζει τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ἥτις καταρρίπτει τὸ μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, ἥτις ἐξαλείφει τὴν ὁροθετικὴν μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου γραμμήν, ἥτις εὑρύνει

τὸ διάστημα τῆς ὄψεως ἡμῶν πολὺ πέραν τῆς γῆς ταύτης καὶ ποιεῖ ἡμᾶς ζῆν καὶ περιπατεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἐν πραγματικῇ κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἀγγέλων. Καὶ διατί νὰ ἀπορῶμεν εἰς τοῦτο ἀφ' οὗ ζῶμεν ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν στενοτάτῃ κοινωνίᾳ; ὅπου δὲ εἶναι ὁ Χριστὸς, ἐκεῖ εἶνε οὐρανὸς καὶ πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ; Ἂς μὴ σκεπτώμεθα πλέον περὶ τοῦ οὐρανοῦ ὡς περὶ ἀπομεμακρυσμένης χώρας: Ἂς προσευχώμεθα, ἂς προσευχώμεθα καλῶς, ἀκριβῶς ὡς ὁ Χριστὸς ἐπιθυμεῖ νὰ προσευχώμεθα, καὶ ἀμέσως ὁ Χριστὸς μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων εὑρίσκεται μεθ' ἡμῶν, ἀπαράλλακτα ὡς περιπατοῦμεν μετὰ τῶν φίλων ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ μᾶλλον δραστικῶς καὶ μᾶλλον ἐπωφελῶς. Τὸ μόνον, οὗτινος χρήζομεν εἶναι πίστις· ζῶσα πίστις καὶ πρακτικὴ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, καὶ θέλομεν λάβει πεῖραν τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων μετὰ βεβαιότητος τελειοτέρας τῆς ὑπὸ πάσης ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ παρεχομένης. Δὲν θὰ ζητήσητε θαύματα, διότι τὸ θαυμαστὸν σημεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀρχίζει νὰ ὑποφώσκῃ εἰς τὰ πνεύματα ὑμῶν καὶ καθιστᾷ ὁλόκληρον ὑμῶν τὴν ζωὴν διαρκὲς θαῦμα τῆς θείας καλοκἀγαθίας. Τότε θὰ ἐννοήσητε τὸν ἔξοχον τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἐπιπεσόντος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ λόγον: «Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων». Οὐδεμία ἀλήθεια δύναται νὰ ἐννοηθῇ τελείως ἐὰν δὲν ζῇ τις ἐν τῇ ἀληθείᾳ ταύτῃ· δὲν δύναται δὲ νὰ μεταδοθῇ φῶς, εἰμὴ διὰ τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀποκαλυφθεῖσα τελεία ἀλήθεια, δύναται νὰ εὑρεθῇ μόνον ἐν τῇ μιᾷ, ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα ἄσπιλος, ἀναλλοίωτος, μηδὲ δυναμένη ἀλλοιωθῆναι ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, δι' ἧς τὰ μέλη ὁ Χριστὸς εὔχεται πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ (Ἰωάν. ΙΖ' 17): «Ἁγίασον αὐ-

τοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου». Ἔλθετε λοιπὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἁγιάσθητε!

«ΤΑΔΕ ΛΕΓΕΙ ΚΥΡΙΟΣ· ΣΤΗΤΕ ΕΠΙ ΤΑΙΣ ΟΔΑΙΣ ΚΑΙ ΙΔΕΤΕ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΑΤΕ ΤΡΙΒΟΥΣ ΚΥΡΙΟΥ ΑΙΩΝΙΟΥΣ, ΚΑΙ ΙΔΕΤΕ ΠΟΙΑ ΕΣΤΙΝ Η ΟΔΟΣ Η ΑΓΑΘΗ, ΚΑΙ ΒΑΔΙΖΕΤΕ ΕΝ ΑΥΤΗ, ΚΑΙ ΕΥΡΗΣΕΤΕ ΑΓΝΙΣΜΟΝ ΤΑΙΣ ΨΥΧΑΙΣ ΥΜΩΝ» (Ἱερεμ. ϛ' 16).

ΤΕΛΟΣ.

SISMANOGLIO MEGARO

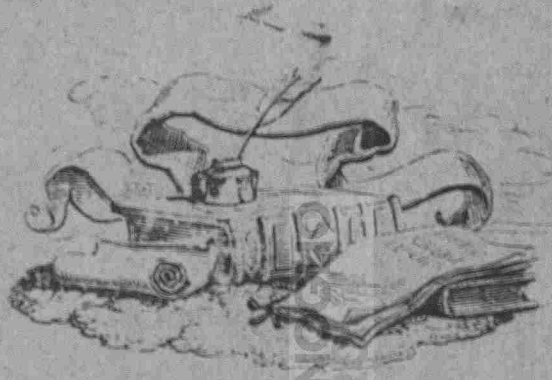

SISMANO MEGA